

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1616

Cap. Lib. Secundi sunt XL. De quarto præcepto Decalogi. Honora patrem
tuum, & matrem tuam.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14007

laborantibus in die festo vendit, sed cultum & honorem, quem Parochiani in diebus sacris, ac festis tribuere debent, in aliud opus pium & religiosum commutat: nimirum, ut aliquid erogent in aedum sacrarum vsus necessarios, & commodos.

Quæres, an ex lucro quod prouenit ex opere seruili factoin die festo ex Episcopi permissa, debeat aliquid elemosynæ in pios vsus erogari causa compensationis? Quidam senserunt erogari debere, quia in c. licet de serijs dicitur, vt talis elemosyna detur. Sed dicendum est cum Siluestro in verb. Dominica. q. 4. & cum Angel. verb. feria. nu. 35. id esse consilium, non præceptum.

An choreæ, tripudia, saltationes, ludi, spectacula publica, sint communi iure in diebus festis prohibita, in sexti præcepti explicatione dicemus.

Finis primi libri.

IOANNIS AZO-
RII LORCITANI
ESOCIETATE
IESV

INSTITVTIONVM MO-
RALIVM.

Pars Secunda:

LIBER SECVNDVS.

IN QVARTVM DECALOGI
Præceptum.

Honora Patrem tuum, & Ma-
trem tuam.

CAPVT PRIMVM.

De honore parentibus tri-
quendo.

ACTENVS de ijs præceptis locuti sumus, quæ ad Dei charitatem, religionem, & cultum spectant: nunc de ijs agemus, quæ nos ad proximi charitatem erudiunt: quæ duo sunt illa præcepta, de quibus Christus Dominus dixit: Legem vniuersam in duobus esse positam, nimirum in Deo, & proximo diligendo. Et Ioannes Apostolus dixit: Qui non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Ita etiam, si patres quos secundum Deum amore prosequi & complecti debemus, non veneramus, & colimus, quos in conspectu nostro fere semper habemus: Deo summo parenti, & optimo, qui in aspectum oculorum nostrorum non cadit, quem honorè, quem cultum tribuimus? Ex quo perspicitur, vtraque præcepta inter se maxime conuenire. Fuerunt diuina Decalogi præcepta in duabus tabulis incisa, in quarum altera tria illa continebantur, quæ sunt hæc tenus explicata: reliqua vero præcepta in altera tabula erant inclusa. Porro quid quid in sacris litteris diuina lege, aut imperatur, aut vetatur id in his duobus præceptis continetur, quorum vnum oritur, ac pendet ex altero: aut enim erga Deum, aut erga homines omne charitatis officij spectatur. Et proximi charitas ex Dei charitate promanet & surgit. Charitatem in Deum, superiora tria præcepta docent, & continent.

Azor. Instit. Moral. Pars 2.

quod vero ad hominum beneuolentiam, conjunctionem & societatem pertinet, id reliquis septem præceptis iure præscribitur. Præterea charitas Dei ex ipso existit, & pendet: Deus enim per se, & propter se, non alterius rei causa summo est amore diligendus: at charitas proximi à charitate Dei ortum ducit, & habet, & ad eum tanquam ad certam regulam dirigenda est, & tanquam ad finem referenda. Nam si parentes charos habemus, si dominis paremus, si eos, qui dignitate, vel auctoritate antecedunt, reueremur, si denique proximos amamus, ea maxime præstandum est, quod eorum procreator est Deus, quod eos alijs præesse voluit, quod eos à nobis diligi, & amari iussit: gratia ipsorum non emolumenti, & commodi nostri causa. Cum enim apud Matth. 10. de obseruantia in superiores Dominus loqueretur, ait: Qui vos recipit, me recipit: Apollolus in Epistol. ad Ephes. seruos instituens: Serui, inquit, obedite Dominis carnalibus cum tremore, & simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculi seruientes, quasi hominibus placentes, sed ut serui Christi.

Primo queritur, Quinam parentum nomine hoc præcepto intelligantur? Respondeo cum Alex. par. 3. quest. 33. mem. 1. art. 1. præcipue eos intelligi, qui nos procreauerunt. Præter eos tamen significantur etiam alij, qui sunt nobis aliqua cognatione coniuncti. Item, Ecclesiæ Præsides, pastores, & Sacerdotes, patres dicuntur, vt constat ex Apollolo, qui ad Corinthios scribens ait: Non ut consendam vos hæc scribo, sed ut filios meos carissimos monco. Nam si diuolucim milia pedagorum habemus in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui: Et in Ecclesiastico scriptum est: Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Deinde i quibus aut imperium, & dominatus, aut Magistratus, aut potestas dicitur, vel commissa est patres appellantur. Sic Naaman à famulis suis pater vocabatur. Præterea patres eos dicimus, quorum procuratori, fidei, probitati, sapientiæ & curæ tradimur, & commendamur, cuiusmodi sunt tutores, curatores, pedagogi, & magistri. Etiam enim & Eliseum filij Prophetarum, patres vocabant. Postremo patres dicimus senes, & alios, qui sunt in ætate prouecta, quos etiam colere, suscipere & reuereri debemus: ita habet communis opinio apud Nauar in Manuali cap. 14. num. 3.

Secundo queritur, Quæ sint ea, quæ nos ad amorem in parentes excitare, ac mouere queant? Respondeo, multa præsertim ad diligendos eos, ex quibus ortu, ac procreati sumus. Sunt enim Dei optimi & maximi parentis quasi quædam simulacra, & imagines: ab his vita nobis data est, his Deus vsus est, vt nobis animum impertiret, & mentem infunderet: ab his ad sacramenta deducti sumus, ad religionem, ad humanum civilemque cultum instituti; ad honores dignitatumque gradus euecti, litterarum studijs informati, ad morum integritatem & probitatem eruditi. Porro in matre ea beneficia, & merita erga nos consideranda sunt. Quanta cura & diligentia, & sollicitudine nos in utero gestauerit, quanto cum dolore pepererit, quanto cum labore, & studio nos infantes & lactantes aluerit, paruulos educauerit, & infirmos viribus conseruauerit.

Tertio queritur, Quidnam appellatione honoris in hoc præcepto significetur? Respondeo, vt colligitur ex Alexand. 3. part. questione 33. & sancto Thoma secunda secunda questione. 122. articulo. 3. & docent Angel. filij num. 30. Siluest. filij quest. 22. Tabien filij quest. 16. Arnil. filius, num. 2. & 22. Nauar in Manuali, cap. 14. num. 4.

Quarto queritur, Quot & quæ virtutum officia in hoc præcepto contineantur? Respondeo in primis contineri per se, ac proprie pietatis officium, quæ est virtus, qua debitum honorem, cultum, & obsequium his deferimus, qui nos genuerunt: de qua virtute agit S. Thom. 2. 2. quest. 101. Deinde ad hoc præceptum renocantur ea virtutis officia, qua venerationem, honorem, & obsequium debemus his, qui sunt in aliqua dignitate, potestate, auctoritate, magistratu, & honore merito constituti, qui que publico munere & officio funguntur: quam S. Thomas obseruantia appellat, & de qua agit in prædicta parte quest. 102. Item &

G 3 ca of.

Mat. 10

Eph. 6.

1. Cor. 4

Ecclef. 44.

4. Re. 3.

4. Reg. 19.

Mat. 11

1. Jo. 4.

ea officia virtutis, qua parere debemus ijs, qui sunt nobis aliqua potestate, & auctoritate praefecti: quae virtus dicitur obedientia, de qua idem S. Thomas q. 104. & 105. eiusdem partis. Ad hoc etiam praecipuum pertinent opera & officia virtutis, qua gratias habere & agere debemus ijs, qui de nobis bene meriti sunt, aut eo quod in nos boni aliquid contulerunt: quam virtutem, gratitudinem sanctus Thomas appellat, hoc est grati animi virtutem: de qua in eandem quoque parte quaestione 106. Postremo ad hoc praecipuum reducuntur omnia officia charitatis in proximum. Et cum misericordia sit eius filia: sub hoc praecipuo continentur omnia opera misericordiae, quales sunt elemosinarum largitio, errantis & delinquentis correptio: de quibus omnibus & singulis est nobis distincte, dilucide, & breuiter differendum. Hinc apparet, hoc libro esse nobis agendum non solum de peccatis, quibus honor parentibus debetur violatur, sed de his etiam, quibus debita proximo misericordia, benevolentia, & charitas denegatur, & quibus etiam proximi offensio gignitur, quae scandalum vocatur.

CAP. II.

De ijs spectatim, quae filij parentibus debent.

PRIMO quaeritur, in quo consistat amor qui parentibus debetur, & quibusnam rebus violetur, aut quando deferatur. Respondeo, parentes erga nos ita esse affectos, vt nullum laborem nullum, periculum nostra causa refugiant: quare nihil illis potest accidere iucundius, quam vt filijs caros se esse sentiant, quos ipsi maxime diligunt: vnde honor, qui parentibus debetur, ex intimo animi sensu & amore proficisci debet. Ioseph cum in Aegypto honore, & auctoritate Regi esset proximus, patrem suum, qui in Aegypto venerat, honorifice excepit: & Salomon matri ad se venienti assurrexit, eamque veneratus, regio in folio ad dexteram collocauit.

Gen. 41
Ios. 46.
3. Re. 3.

Honoramus item parentes, cum a Deo suppliciter petimus, vt eis de bene & feliciter omnia eueniant: vt in maxima gratia, & honore sint apud homines: vt ipsi Deo, & sanctis, qui in caelis sunt quam commendatissimi sint. Parentes item honoramus, cum nostras rationes & actionesque vitae ad eorum arbitrium & voluntatem componimus, & ad eorum consilium dirigimus. At enim Salomon *Audi filij disciplinam patris tui, ne dimittas legem matris tuae: vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo:* quod est dicere; Hoc te faciet gratum apud omnes, vt solent esse paruuli puercilibus ornamentis cohonestati, coronis capiti impositis, & monilibus collo appensis, Hinc illae Apostoli cohortationes: *Filij obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim iustum est.* Item *Filij obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est Domino.* Vnde magna, & multa proborum hominum exempla extant. Isaac a patre ad sacrificium vincit, ei modeste, ac sine recusatione, & mora interposita paruit: Recabit ne vnquam a patris consilij & monitis recederent, vno se in perpetuum abstinerunt. Item honoramus parentes, cum eorum recte facta, & bonae vitae mores imitatur: his enim plurimum tribuere videmur quorum volumus esse quam simillimi. Item honoramus parentes, quorum consilium exquirimus, ne dum sequimur: Item quibus inuenimus ea impetiendo, quae videtur cultusque desiderant, quod Christus suo testimonio comprobauit, qui Pharisaeorum impietatem redarguens:

Prov. 1.

Gen. 2.
Hic. 35.

Mat. 15.
Ex d.
20°

Quare, inquit, & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dicit: Honora patrem tuum & matrem: & qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Qui dixerit patri, vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam, & irritum fecerit mandatum Dei propter traditionem vestram.

Secundo Quaeritur, Quib mod. filij alij delinquant contra amorem parentibus debitum: Respondeo eos lethaliter delinquere, in primis si parentes, odio habeant, si malum aliquid, quod sit alicuius momenti, illis optent, si illis nunquam signa amoris exhibeant & ostendant: & in his omnibus peccatis confitendis parentum circumstantiam oportet exprimere. Sic Angelus, Siluester; Tabienfis, Armilla, Nauarrus, & alij locis capiti superiori citatis.

Tertio quaeritur, Quandonam filij peccent contra venerationem & cultum parentibus debitum? Respondeo, eos grauitate peccare, si in parentes maledicta conijciant, si eos contumelias laesant, si grauitate increpent, si passim asper & dure tractent, si eos notabiliter laedant, vel eis manus inferant: & in his etiam omnibus peccatis confitendis, apertenda est circumstantia parentum Sic Alex. Ang. Silu. Tabien Armil Nauar. locis supra citatis. In veteri lege iubebantur occidi filij, qui patri vel matri maledicebant. At etiam Salomon; *Qui affligit, patrem, & fugit matrem, ignominiosus est & infelix;* item *Qui maledicit patri suo, vel matri, extinguetur lucerna eius in medijs tenebris. rufus, Oculum qui subijcunt patrem, & qui despicit partem matris sua, effodiant eum corni de torrentibus, & comedant eum filij aquila.* In filios qui parentibus iniurias intulerunt, Deitira cuncta exarfit. Non enim Dauidem iustum reliquit: nam sceleris Abiulon filius eius pomas debitas dedit, quae tribus hastis transfixa sacrae litterae prodiderant.

En. 11.
Dm.
Pom.
19.
Ios. 10.
Ios. 10.

Quarto quaeritur, in quibus filij grauitate violent obedientiam, quam parentibus debent? Respondeo eos grauitate violare, si in re alicuius ponderis & momenti, quae ad gubernationem domus, vel familiae pertinet, non parenteant. Deinde si in ijs, quae spectant ad bonos mores, & ad salutem animae non obtemperant. Cuiusmodi sunt haec quae sequuntur: si laborare nolint in agro: cum tamen i ad eos pertinet. Item, si parentes praecipiant, vt filij ludos praesertim noxios deuitent, confortia praua, & mala fugiant, ad meretricibus & luxu abstineant. Cum etiam precipiunt, ne noctu domo exeant ob periculum malorum euitandum. Haec omnia intelliguntur, quando parentes serio iubent, & filij eorum iussa scientes negligunt & recusant: non tamen, si per inconsiderantiam, vel obliuionem praetermittant. Haec ex Alex. Ang. Silu. Tabien Armil. Nauarri, aliorumque communi doctrina locis supra allegatis.

Quinto quaeritur, Quandonam filij debeant parentibus auxilio, & subsidio esse? Respondeo, semper, quotiescunque eorum opera, & ministerio parentes egent: sed maxime cum grauitate & periculose agrotant: tunc enim filij datuti sunt operam, ne quid praetermittant, quod ad peccatorum confessionem attinet, vel ad reliqua Sacramenta, quae a Christianis hominibus percipi debent, cum mors appropinquat: & id eius cura esse debet, vt pii religiosique homines eos crebro interuisant, qui vel imbecillos confirmant, & praesidio inueniunt; vel optime animatos ad spem erigant immortalitatis: vt mentem a rebus humanis auocent, & totam conijciant in Deum: vt fidei, spei, & charitatis, religionisque praesidio muniti mortem non modo non pertimescendam, cum necessario subeunda sit, sed cum aditum ad aeternitatem expediat, etiam appetendam censent. Parentibus itidem etiam subsidium tribuitur, si ijs vita functis funus facimus, si eos exequijs debitis cohonestamus, si illis honorem sepulturae impertimus, si iusta, & sacrificia anniuersaria curamus: si etiam quae ab his legata sunt, & debita contracta, persoluimus diligenter.

Sexto quaeritur, an filij in matrimonio contrahendo debeant parentum consensum requirere, consilium sequi, voluntati parere? Conuenit inter auctores, filios cum ad aetatem maturam peruenierint, ius & facultatem liberam habere nuptias contrahendi: vt Angelus, Siluester, Tabienfis, Nauarrus, & alij tradiderunt. quod tunc locum habet, cum filius non ducit uxorem feminam vilem & abiectam, & cum puella non nubit viro se indigno.

Sed quaestio dubia est, an leges, & statuta, quae vetant, ne filia absque patris consensu nubat, improbari debeant?

De hac questione Angel. verbo, dos, num. 4. Syluest. dos, nu-
mer. 5. & in verbo, hereditas 2. num. 8. & Tabien. verbo, filii,
num. 14. Attilio, num. 6. & Navar. in Man. cap. 14. num. 15.
ex Abbate in c. de desponsat. impuberum. L. Ea que patris,
ff. de desponsat. statuitur ne filia etiam si vidua sit, & extra
patria potestatem, modo vigesimum quintum ætatis
annum non ex eate, absque patris nutu & voluntate nu-
bit. Idem continetur in L. In coniunctione. C. de nuptiis,
ubi dicitur: In coniunctione filiarum in sacris potestatum patris
expedietur arbitrium. Sed si iuxta puella sit intra quintum &
viginti annorum constituta, ipsius quoque assensus exploratur:
si patris auxilio destituta, matris, & propinquorum, & ipsius
quoque adultæ requiratur iudicium. Sic ibi.

Immo sunt etiam leges quæ parentum consentum po-
stulant in nuptiis filiorum, qui adhuc sub patria potesta-
te sunt, l. 2. ff. de Riti nuptias & L. in desponsat. l. 1. ff. de despon-
sat. ff. de Inst. de Nuptiis. Quæ leges quamvis non decer-
unt, irritum esse coniugium sine parentum consensu
contractum, videntur tamen honestatem quandam &
acquitatem continere. Est enim rationi maxime confen-
taneum, ut saltem filia in matrimonio ineundo parentum
consilio ducatur, & eorum voluntari pareat. Prædictas
leges Sotus in 4. dist. 29. q. 1. art. 4. ad 4. Couar. in Epico. 2. par.
c. 6. in principio num. 17. Anton. Gomes in L. 49. Taurina. Men-
chaca lib. 1. de Successionib. §. 10. à nu. 623. usq. ad nu. 647. & a-
lii quidam probant tanquam iustas, nec Canonico iure
correctas.

Alii vero eas impobant tanquam Canonico iure ab-
rogatas, quod libera vult esse filiorum coniugia: ut habe-
tur in c. Super illa, & c. Cum secundum Apostolum, de secundis
nupt. & c. Gervasia de desponsat. Et quia præfate leges aliquid
matrimonii libertati detrahere videntur, Canonico iure
sublatæ creduntur, & in Concil. Trid. Sess. 24. c. 9. in Decreto
de Reformat. matr. non habetur.

Quare cum maxime nuptiarum sit matrimonii libertatem
violare, & ab eis iniuriæ nasci, à quibus iura expectantur; Præ-
cipit Sancta Synodus omnibus christiani gradus dignitatis, &
condicionis existant, sub anathematis pœna, quam ipso facto in-
currant, ne quovis modo directè, vel indirectè subditos suos, vel
quoscumque alios cogant, quo minus libere matrimonia contra-
hant. Sic ibi.

Mihi in primis videntur, ubi mos & consuetudo, vel lex
patriæ est, ut filii matrimonium non contrahant in con-
sultis parentibus, seruanda est, & peccatum erit aliter ma-
trimonium inire, eo quod consuetudo, vel lex Patriæ ne-
gligatur. Nec ea consuetudo, vel lex iniusta est: tum quin-
non raro periculum est, ne filii male nuptias contrahant,
quando id faciunt in scitis parentibus: tum quia in re tam
gravi, quale est matrimonium, rationi esse consentaneum,
ut filii parentum consilio regantur. Satis tamen est, si taci-
tus parentum consensus subit, vel si consilium eorum pe-
tatur, etiam si non accesserit consensus, ut cum probabili-
ter creditur matrimonium parentibus probandum, aut
saltem nihil nociturum, aut cum matrimonio filius, vel
filia contrahit consensu parentibus.

Item ubi talis consuetudo viget, vel lex est grauior filii
peccant, si in scitis parentibus, ac minime consulti ad nuptias
transierint se indignas: cuiusmodi sunt, quæ non decent eo-
rum patres, cognatos, vel quæ parturæ sint lites dissidia,
inimicitias, odia, vel aliquid certe alicuius momenti ma-
lum. Item si parentum consilium vile est, & commodum
filii, debent filii id sequi in matrimonio contrahendo.

At vero nonnunquam filii iustam excusationem habent,
etiam si inconsulti parentibus ad nuptias se confere-
rant, ut cum nimia est parentum auaritia, cuius causa do-
tem, quam debent filiis dare, recusant; aut cum plus æquo
luctu cupidi sunt, & propterea filiarum nuptias in longum
tempus differunt, aut negligunt. Nonnunquam etiam ac-
cidit, ut filii certæ alicui puellæ sese promissione, atque iure-
iurando, aut aliquo alio obligationis vinculo obstrinxe-
rint. Fieri etiam potest, ut eam, quam in uxorem dare filio
vult pater, iustis de causis ipse filius recuset.

Septimo quaeritur, An fas sit patri filiam, aut filium ex-
cludere dote, alimentis, vel hereditate ob ingrati animi
vitium, vel eo quod turpe & indignum matrimonium
contraxerit absque ipsius consensu? Dux sunt opinionēs:
prima affirmat, si filius, aut filia quæ nondum vigesimum
quintum ætatis annum excessit ad huiusmodi nuptias
transierit, non tamen si eum annorum numerum excesserit.
Sic Bald. in auth. res. qua. C. communia de legat. Paul. in
auth. Sed si post. C. de inofficio testam. Gloss. in cap. de raptorib.
36. quæst. 1. Abb. in cap. 1. de desponsat. impuber. Angel. verbo, dos,
nu. 4. Silu. verbo, dos quæst. 4. Negat secunda opinio id patri
licere facere. Ita Couarruias in 4. Decretal. de matrimo-
n. par. 2. c. 3. §. 8. nu. 5. & 6. dicens, hanc etiam esse communem
sententiam iuris Canonici, & ciuiliis.

Sed certe dubitant aliqui an prima opinio potius sit
communis consensu recepta, ut testatur Alexand. in l. 1.
ff. soluto matrimonia. Paris. conf. 29. vol. 3. Iul. Clarus lib. 5. re-
cepta sentent. §. Practica criminalis, quæst. 82. num. 13. Butrius
in cap. accedens. de procurat. Ancharan. conf. 21. Mihi magis
secunda sententia probatur: puto enim Canonico iure ef-
se sublatas leges, quæ pœnas constituunt in eos, qui nu-
ptias contrahunt sine consensu parentum, quoniam eius-
modi leges non parum matrimonii libertati detrahunt.
Et hoc intelligo, quando leges pœnas irrogant præcise
filiis, qui nuptias contraxerunt sine consensu parentum:
de his enim legibus loquitur secunda sententia, quæ cer-
te communis est, ut Couarruias testatur loco citato. Secus
est, si pœnas constituunt in filios, quia nuptias inierunt
in dignas, viles, ignominiosas, aut præter, vel contra Ca-
nones, & iura Ecclesiæ: tunc enim vim habent hæc leges &
pœna, ut ait Panormitanus.

Octauo quaeritur, Quid sit dicendum, quando filia si-
ne consensu patris matrimonium contraxit, non quidem
cum abiecto, & indigno, quamvis inferioris conditionis,
& sortis viro, An patri liceat eam dote, vel hereditate pri-
uare? Abbas, Angelus, Syluester locis præallegatis respon-
dent: si pater promiserat filię dotem debet eam dare, si
autem non promiserat, tunc dare nullo iure compellitur,
sed maritus alere debet, quam duxit uxorem.

Couarruias tamen loco citato sentit, patrem siue pro-
miserit, siue secus, debere filię dotem dare, quia filię libe-
rum est iure Canonico, cui voluerit viro nubere, dummo-
do non abiecto, & indigno. Nam ut dicitur cap. super illa,
c. cum secundum Apostolum, de secundis nuptiis, & cap. gemma,
de desponsat. coniugia debent esse libera ab omni metu pœ-
nae. Item habetur in cap. cum locum, cap. requisisti, de desponsat.
c. cum causa, de raptor. cap. Hoc sanctum. 32. quæst. 2. Certe si
filia nupserit seruatis iis, quæ Canones, & iura Ecclesiæ
præscribunt, nequit pater tuta conscientia dotem n-ga-
re, secus vero est, si nubit præter, vel contra Canones, & iu-
ra Ecclesiæ.

Nono quaeritur, An vim vllam habeant leges, vel sta-
tuta Principum, vel Magistratum ciuilium, quibus pœ-
na constituitur in filios, aut filias, quæ ante vigesimum
quintum ætatis annum contrahunt nuptias viles, abie-
ctas, ignominiosas, indignas, in scitis parentibus: Dux sunt
opinionēs, quarum Prima affirmat huiusmodi leges vale-
re, nec esse Canonico iure correctas. Hanc opinionem
Glossa, Antonius, Ancharanus, Parisius, locis supra produ-
ctis secuti sunt, eamque Iul. Clar. quo diximus loco, commu-
nem esse testatur, & in iudicio locum habere. Secunda o-
pinio negat, eas leges vllius esse momenti, utpote pugna-
tes cum iure Canonico, quod in matrimonio libertatem
expofcit. Et quoniam matrimonium, ex quo à Christo Do-
mino Sacramentum est institutum, potius Ecclesiæ con-
stitutionibus subiicitur, quam legibus, & statutis Princi-
pum, & Magistratum ciuilium. Sic Couarruias in loco
præallegato.

Certe, ut cepi iam dicere, si vniuersè loquamur de fi-
liis contrahentibus matrimonium qualecumque absque
consensu patris tunc nullius sunt ponderis, ac firmam en-
ti dictæ leges & statuta: & hæc est communis opinio Ca-

nōnici iuris interpretum. Sic enim Ioan. Andreas in *statutum de Hæret. in sexto*. Abbas in *cap. 1. de Desponsat. impub.* Et in *Cons. quod incipit. ut clare materia thomas. Felin. in cap. 1. de Desponsat. impub. num. 13.* Et in *c. Ecclesia. de Constit. nu. 59.* Federicus *conf. 36.* Decius *conf. 131.* & alii multi, quos refert & sequitur Couar. loco citato.

Si autem speciatim talia statuta, & leges caueant, ne filii sine consensu patris, ante vigesimum quintum ætatis annum contrahant matrimonium vile, turpe, & indignum, eiusmodi leges & statuta videntur esse rationi, & æquitati consentanea, ita ut pater iuxta leges dictas iure queat ab hæreditate ipsius excludere: nam hæc matrimonia solent genus & familiam perturbare, odia, & dissidia parere, & proinde prædictæ leges vim habent, non quidem quatenus auctoritate Principum civilium sancitæ sunt, sed quatenus iuri & æquitati naturali consentaneæ iudicantur.

Decimo quæritur, An filii grauer peccent, cum ad dignitatem euecti, vel ad munus, & officium honorificum electi, parentes suos tanquam viles despiciunt, aut non agnoscunt eos, ut parentes? Respondeo graue esse proculdubio huiusmodi filiorum delictum, nisi aliunde filii iustam huius rei excusationem habeant: qualis esset, si graue aliquod damnum incurrerent: aut si hoc potius in maius ipsorum parentum bonum cederet. Item, si parentes præterquam quod viles essent, infamix quoque crimine notarentur, ut si essent hæretici, aut proditores, & hostes patriæ, aut rei læsæ Maiestatis.

Quæres, quid sit dicendum, quando parentes essent à Fide, & Christiana religione alieni, nunquam ad Christum conuersi? Respondeo, non ob id eos esse despiciendos, verum iis de causis, quas paulo ante commemorauimus, licet filio, suos parentes tacere, aut celare.

Vndecimo quæritur, An filiis fas aliquando sit parentes criminis reos accusare, vel ad Iudices deferre? Respondeo, id minime licere facere, nisi in duabus causis, videlicet quando parens esset patriæ, siue reipublicæ hostis, vel proditor, aut Principi necem, vel interitum machinaretur, ut si arma cæperet contra patriam, & in eam, aut Principem tanquam coniuratus hostis irrueret. Vnde Cicero libro tertio de Officiis: *Si ad perniciem patriæ res spectabis: patriæ salus em anteponeat filius salutem patriæ.* Sic ille. Ratio id concludit: nam communis Reipublicæ salus est priuata præferenda. Item communis opinio. Angelus in verbo *Exheredare, num. 2.* Syluest. *hereditas 2. num. 3.* Abb. in *cap. peruenit. de immunit. Ecclesiar.* Fortun. in *L. vltim. ff. de iust. Et iure.* Couar. de *res. c. Raynuitius. num. 9.* Nau. in *Man. cap. 14. numer. 12.*

Duodecimo quæritur, An filius cum ex prædictis criminibus nouit aliquid, debeat patrem reum ad Magistratum, siue Iudices deferre? Decius, teste Nauarro loco citato ait, fas quidem esse filio id facere, sed ad faciendum nullo iure compelli. Sed simpliciter dicendum est, quod tradit Nauarrus, id facere filium debere, si nullus alius sit, qui patrem sceleris auctorem indicare Iudici commode queat; nam lege charitatis salutem patriæ communem priuata anteponeat debemus. Id quoque natura ipsa docet, quæ patrem corporis obicit periculo, ne totum corpus intereat.

Decimotertio quæritur, An filius patrem hæreticum occultum accusare debeat? Duæ sunt opiniones: Prima eorum est, qui id affirmant, quando pater alios falsa doctrina corrumpit, aut à vera Dei religione studet auertere, non tamen quando sibi soli nocet. Hanc sententiam comprobant, Alexander p. 3. q. 33. memb. 4. art. 2. ad finem. Alfen. in *sum. p. 1. lib. 1. tit. 2. art. 3. q. 3.* Ioan. Lupus in *c. per vestras. de donat. inter vir. Et uxor. num. 75.* & Calt. lib. 2. de *iust. hæret. punit. c. vlt.* Caiet. in *caput 13. Deuter.* eoque argumento confirmant: quia patrem proditorem, vel hostem Reipublicæ, vel Principis, filius debet ad Iudices deferre: ergo & hæreticum alios corruptentem. Deinde, quia lex Deuteronomii constituit, ut pater prodator filium impium,

ergo eadem ratione filius patrem hæreticum debet prodere. nam idem ius est filii in patrem, quod est patris in filium. Secunda est opinio, negantium, filium iure compelli ad patrem suum hæreticum Iudicibus prodendum: quæ opinio fuit Abulensis in *cap. 13. Deuteronom. quasi. 3.* quam sequitur Simanca. de *instit. Cathol. tit. 29. num. 35.* quam probare nituntur auctoritate Platonis in *Eutyphron*: nam etiam ferræ ipsæ, & belluæ nunquam suis parentibus interitum machinantur vel afferunt. Deinde quia *Deuter. 13.* nulla sit mentio patris, aut matris; sed solum dicitur: *si frater tuus, aut filius, aut uxor, aut amicus decipere uoluerit te.* Et ius ipsum naturale videtur distinguere. Nam filius patri debet honorem & cultum, non contra patrem filio. Præterea, quia filius semper debet colere, & reuereri parentes: ergo non accusare, vel damnare, quod videtur cum cultu, honore, & ueneratione debita patri pugnare: legimus filios aliquando à parentibus, ut iudicibus damnatos ob læsæ maiestatis crimen, non tamen parentes à filiis.

In hac controuersia in primis illud videtur esse dicendum: si filius verisimiliter credit, multos à patre decipientes, nec id mali possit aliter impedire, debere patrem prodere: nam salus communis est priuato bono præferenda. Quod si multos à religione auocandos curat, & periculum imminet, ne id mali latius serpat, & in dies longius emanet, ac se fundat in partes, & Reipublicæ perniciem afferatur, omnino est tantum patris crimen ad Iudices deferendum.

Quid vero si pater est hæreticus occultus, ita ut sibi soli noceat, non aliis? Respondeo, tunc potius filium credere debere, patrem non solum sibi, sed aliis nociturum: & ita secundum primam sententiam filius patrem prodere iure compellitur. Quæres, an tunc cum pater est occultus hæreticus, & filius bona fide putat sibi soli, non aliis nociturum; liceat ei patrem ad Iudices deferre? Consentient omnes id filio licere facere. Respondeo filium nunquam bona fide putare debere patrem hæreticum sibi soli nociturum, quia hæresis serpit, ut caecet, & pestiferum venenum.

Quid dicendum, cum dubitat filius, num pater sit alios suæ hæresis labe infecturus? Respondeo, ut dixi, patrem esse à filio prodendum, quia in dubio potius est habenda ratio boni communis, quam proprii, & aliorum salus, patriæ salutis præferenda est. Immo quamuis pater occultus hæreticus esse videatur, probabiliter filius credere debet patri hæresim ad alios manaturam.

Quid si pater hæreticus occultus quidem est, sed filium suum ad hæresim perturbare conatur? Auctores primæ opinionis sentiunt filium debere crimen patris ad Iudicem deferre. Sed Abulensis negat, vera esse, ut dixi, & tenenda prima sententia.

Decimoquarto quæritur, An liceat aliquando filio patri suo manus violentas afferre? Respondeo, nunquam id ei facere licere; nisi quando filius vult seipsum à nece, quam sibi pater intendat, defendere, cum aliter se tueri non possit, nisi vim afferat patri, aut nisi quando filius contra patrem arma capiat, ut Reipublicam, Regem, Principemve tueatur incolumem.

Decimoquinto quæritur, An quando à Republica vel Principe libera datur facultas impune occidendi publice proscriptos à patria, qui Italice Banditi, & Hispanice Encartados vocantur, liceat filio patrem necare? Hanc quæstionem tractat Nellus de S. Geminiano in *trakt. de banditis. par. 2. q. 10.* & Iul. Clarus in *lib. Rescripta. sent. §. Homicidium. num. 53.*

Duæ sunt opiniones, ut ait Nellus; quarum vna affirmat: primum quidem, quia Reipublica, vel Princeps quolibet priuatos necis ministros constituit. Deinde quia tales publice proscripti habentur tanquam hostes patriæ, ita sentit Bart. in *l. si aduultum cum incestu. §. Liberto. ff. de aduult. sic Mar. in l. 2. §. Præterea. num. 33. ff. de quasi. Gomes in *instit. de Actioni. §. Rursus. num. 21.* Berous in *cap. Quæ in Ecclesiis. de constit. num. 14.* & ita esse definitum in Col.*

legio Perusino, testatur Angelus de malefic. in verbo: & ex interuallo, num. 17.

Altera opinio negat id filio licere facere, quoniam tamen est fuerint, publice proscripti, non sunt tamen patrie hostes, cum in eam arma non capiant: nec sunt Reipublice proditores: nec quamvis Reipublica, vel Princeps cuiuslibet facultatem dederit eos occidendi, verisimile est, eam filio esse datam in patrem, cum id omnino pugnare videatur cum pietate & charitate, quam patri filius debet. Sic opinantur Angelus in l. veluti ff. de iustis & iur. Fortunius in eadem lege. Decius in cap. qua in Ecclesiasticum. nu. 4 de Constat. Couar. de matrim. par. 2. c. 7. §. 7. num. 5. & lul. Clarus loco citato. At primæ opinionis Auctores inquit.

Legimus statuta à quibusdam civitatibus condita, ut qui proscriptus occiderit, certa ei mercedis nomine premia reddantur: & euidem qui sui patrie proscripti caput amputavit, & Magistratibus obtulit, merces est soluta. Sed alii respondent, premia non esse impiecatu facinori redditum. Cum victis Marianis Sylla urbem esset ingressus, & ciues occidendi finis ausus foret: Q. Catulus dixisse Syllæ fertur: Cum quisquis tan dem victuri sumus, si in bello armatos, in pace merces accedimus? tunc C. Sylla Furdo primipilati auctore tabulam proscriptionis prius excogitavit: ac principio octoginta tantum viros, postea quadringentos proscriptos, ut Eutroplus libro quinto scribit. Tulit autem de Proscriptione legem, ut qui proscriptum recepisset, capitale esset, nemine neque fratre, neque filio, neque parente excepto: qui autem proscriptum occidisset, siue seruus dominum, siue patrem filium intermisset, ei duo talenta mercedis nomine darentur. Plutarchus in Syllæ vita. Immanis inquit alii, profecto lex à crudeli tyranno impo-
nita.

Obicit, filium tunc debere patri alimenta denegare: ergo eodem iure debet illum occidere. Respondent secundæ opinionis auctores, etiam filio nefas esse patri publice proscripto alimenta denegare, nisi sit pater hostis, aut proditor Reipublice aut Principis. Mihi certe hæc opinio videtur esse probabilior, ut contra Bartolum sententiant Angelus, Decius, Couarruias, & Iulius Clarus, locis supra citatis.

Decimo sexto quaeritur, an pater, & filio Titii ad extreme nam inopiam redactis, ita ut finis pereant, debeat Titius patri potius, quam filio indigentibus subvenire? Fingamus eum Titium vtrique subvenire non posse. Duxerunt opinioniones, una quæ docet potius esse filii, quam patris egestatem subleuandam: sic Bartolus, quem Angelus producit in verbo filius. n. 24. immo sic videtur sentire iuris civilis interpretes. Ait enim, filium iure gentium patri alimenta debere, patrem vero filio iure naturali: at ius naturale arctius est vinculi quam ius gentium: cum ius naturale ortum habeat ex ipsa naturæ propensione, quæ est omnium animantium communis, & ius gentium à sola omnium nationum, & gentium ratione proficiat, & manet. Deinde belluæ etiam suis filii naturæ instinctu alimenta præbent, non tamen parentibus: ait item Paulus: Non debent filii parentibus ius agere, sed parentes filiis. Altera opinio potius vult esse patri, quam filio succurrendum. Ita S. Thomas 2. 2. q. 26. art. 9. cuius sententia videtur esse communi Theologorum consensu recepta: sic enim sentit Maior in tertio sententiarum, dist. 29. Bonaventura in 3. dist. 29. art. 1. q. 4. Rich. 3. dist. 29. art. 1. q. 7. Gab. 3. dist. 29. q. 1. art. 2. conclus. 5. Marfil. 3. quest. 13. art. 3. dub. 4. Abulen. in Mat. h. eum. c. 22. q. 311. Cat. 2. 2. q. 31. art. 3. ad 2. Sic etiam Angelus in verbo filius. num. 24. Sylla. filius q. 5. Tabien. filius nu. 13. Attil. in verbo. de clem. yna. num. 14. Atq; hæc opinio est longe probabilior: nimirum plus patri filius debet, quam pater filio: habet enim filius huius vitæ & lucis usuram, educationem, institutionem, & honorem a patre, non è contrario. Deinde pater in educando, alendo, & informando filio labores, & pericula sustinet.

Decimo septimo quaeritur, an pater & creditore ad extremam inopiam, & egestatem redactis, debeat filius po-

tius patri, quam creditori subvenire? De hac questione latius dicam inferius. libr. 12. cap. 8. quest. 6. Quidam, ut Scot. Richard. Gabr. Medina, Rosella, & alii ut ostendam inferius loco citato; sensere, potius esse creditori succurrendum, quia iure naturali alienum est Domino reddendum. Deinde, quia creditor plus iuris habet in his, quæ tunc temporis filius habet, cum bona quæ penes filium sunt, creditori debeantur. Sed probabilior est eorum opinio, quam videtur habere Sorus, Cai. Tabien. ut dicam inferius loco citato, qui docent patrem esse creditori præferendum, quia cum pari alioqui creditor & pater egestate, & inopia premantur, arctiori vinculo patri obligamur, quam creditori. Et ad argumenta contrariæ opinionis. Respondeo: Cum pater & creditor simul in extremam egestatem devenierint, & bona quæ creditori debentur, sint penes filium, eo ipso facta sunt communia patri, & creditori. Et quia vinculum, quo filius debet patri subvenire, arctius est: ideo cessat tunc obligatio, quæ creditor debitorem filium sibi obstrinxit. Deinde si creditor, & debitor simul in extremam egestatem redigerentur, & penes debitorem panis esset, quem alioqui creditori deberet, iure posset debitor sibi panem retinere, quo suæ vitæ prospiceret: nam tunc factus est panis utriusque communis, & in pari necessitate melior est conditio possidentis: ergo eadem ratione quæ debitor tunc tam graviter indigens potest sibi ex pane succurrere, sic etiam si non indigeret ipse, sed pater, posset patri subvenire creditore posthabito.

Decimo octavo quaeritur, an si pater simul, & mater in extremam egestatem deciderint, & filius non utriusque, sed alterutri duntaxat subvenire queat, patri potius debeat, quam matri subvenire? Respondeo; ut colligitur ex S. Thoma 2. 2. quest. 26. artic. 50 patrem esse matri anteponeendum, quia in familia pater est caput, & in generatione prolis pater est potior ratio & causa. Nec refert, si mater plus laborum, & oneris sustinet in pariendo, & educando filio parvulo: nam potior, ut dixi, est ratio, & auctoritas patris, qui est præcipua filii causa. Ex quo fit, ut dubitandum non sit, quod aliquis potius debeat patri subvenire, quam uxori ad extremam paupertatem delapsis, hoc quoque videtur esse ex S. Thoma sententia 2. 2. q. 26. artic. 11. Nam etsi ratione, & iure communi vir, & vxor sint una caro; strictius tamen est vinculum, quo quisque parentibus alimenta debet, à quibus originem, & vitam suam hausit, & traxit.

C A P. III.

Alia questiones de eadem re diluuntur.

PRIMO quaeritur, Quo iure filius alimenta parentibus debeat? Iuris civilis interpretes passim docent, filium parentibus alimenta debere iure gentium, non naturali: contra vero parentes filii alimenta naturali iure debere. Bart. in l. si quis à liberis ff. de liberis agnoscan. Id colligunt primum, quia natura descendit, non autem ascendit. Deinde, quia belluæ, in quibus iuris naturalis vestigium, non gentium, cernitur; filios alunt & educant, non autem parentes; Postremo, ipso naturæ instinctu, & impulsu mouentur parentes ad alendos filios, non è conuerso.

Quidam vero Theologi, ut videtur dicere Sylvest. in verbo filii q. 22 ad finem. Angel. filius. nu. 24. totum hoc Iurisconsultorum placitum rejiciunt, quia iure naturali filius parentibus alimenta debet, cum ius gentium sit idem, quod ius naturale, ut colligitur ex Instit. di. iura nat. gent. & civil. §. ius autem, & §. Sed naturalia, & ex S. Thoma 2. 2. q. 57. art. 3. Item, quia arctiori vinculo natura filium patri obligavit, quam patrem filio, eo quod quidquid filius habet, accepit a patre, non è contrario.

Sed certe nihil est, quod in hac parte Iurisconsulti reprehendantur: nam quamvis ius gentium sit idem, quod naturale: nihilominus tamen ratione distinguitur. Nam ius naturale dicitur, cuius vestigiū aliquod in ipsis etiam animantibus apparet; ius gentium vero, quod natura quidem præferibit, sed in solis hominibus existit. Hinc est,

ut Iurisconsulti iuris naturalis esse dicant, vim vi repellere, seipsum vnumquemque defendere: sibi victum quaerere, contraria & nocitura fugere: salutaria parare, & retinere: Iuris gentium esse, Deum reueteri, reddere cuique quod suum est: Parentes honorare: hæc enim propria sunt hominis: illa veto communia sunt hominum, & belluarum; & nihilominus arctius est vinculum, quo nos Deo, & parentibus naturalis ratio obligauit, quam quo parentes filius natura deuinxit: hoc Iurisconsulti non negant.

Secundo quaeritur, An filius in vniuersum debeat parentibus egenis alimenta præstare? Respondeo, debere etiam si pater sit Paganus; à Fide, & Religione Christi alienus, hæreticus, vel Iudæus; Item tamen si pater sit anathemati subiectus.

Quæres, An similiter debeat id patri filius præstare auctoritate Iudicis damnato ad pereundum fame? Respondeo, vi huiusmodi sententiæ nequaquam filio detrahi ius, & potestatem, quam habet alendi patrem: sed ad extraneos tantummodo id præceptum pertinere, ne ei alimenta subministrant. Laudatur femina, quæ patrem suum inedia in carcere damnatum sui lactis subsidio sustentauit. Plinius lib. 7. capit. 36. *Pietatis, ait, exemplum insita quidem toto orbe terrarum existeret: sed Roma unum, cui comparari cuncta non possint. Humilis in plebe, ex illo ignobilis propera, supplicii causa inclusam ad matrem, cum impetrasset aditum, à tantore semper excussa, ne quid inferret cibi, deprehensa est uberribus suis alens eam. Quo miraculo, matri salus donata filie pietate est: ambaque perpetuis alimentis donata, & locus ille eisdem consecratus est Deo, nimirum Pietati. Sic Plin.*

Deinde Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. de pietate rem totam fusus narrauit in hunc modum: *Sanguinis ingenui mulierem Prætor apud tribunum suum capitali crimine damnatam, Triumviro in carcere necandam tradidit. Quam receptam is qui custodia præerat, misericordiam motus, non protinus strangulauit: aditum quoque ad eam filia, sed diligenter excussa, ne quid cibi inferret, dedit: existimans futurum, ut inedia consumeretur. Cum autem iam dies plures intercederent, secum ipse quaerens quidnam esset, quod tam diu sustentaretur, curiosus obseruata filia, animaduertit illam exerto ubere famem matri lactis sui subsidio lenientem, qua tam admirabilis spectaculi nouitas ab ipso ad Triumvirum, à Triumviro ad Prætores, à Prætores ad Consulum iudicium perlata, remissionem poenæ mulieri impetrauit. Idem tradit Solinus capit. 7. iuxta historiam. Valerius item Maximus aliud subiungit exemplum: idem, inquit, prædicatum de pietate eius existimetur, qua patrem suum Cimona consensu fortuna affectum, patrique custodia traditum, iam vltima senectutis velut infantem pectori suo adnotum aluit. Hæc ille.*

Ac multo magis debet filius, si commode potest, matrem in exilium missam alere. Item filius, etiam si sit spurcius, & ex complexu legibus damnato procreatus, debet alimenta parentibus. Nec viris doctis probantur quorundam Gentilium leges, parentibus alimenta denegantes, qui alios contra leges, & iura genuerunt. Solon legem tulit, sese Plutarcho in vita eius; qui statuit genitos è meretricibus filios suis parentibus alimenta non debere: quam Legem Romani in duodecim tabularum legibus ad miserunt. Lex hæc parentum pietati derogat, nisi in iis parentibus intelligitur, quibus bona suppetant, ex quibus ali commode possunt. Præterea quamuis filius sit emancipatus, vel matrimonii vinculo adstrictus, debet nihilominus parentes alere: & eodem iure debet alimenta auo, vel auiæ egestate laboranti.

Tertio quaeritur, An cum Princeps, vel Respublica præcipit, poenæ etiam grauisimæ constituta, ne quis alimentum, aut subsidium aliquod vitæ necessarium præbeat Titio publice proscripto: hoc præceptum filium etiam Titii teneat ac liget? Hanc quaestionem tractat Nellus de bannitis part. 1. quaest. 49. Dux sunt opiniones: Prima negat eam ob causam, quod cum pietate patri debita pugnat. Secunda vero affirmat, quia Respublica vel Princeps potest iustus de causis aliquem condemnare, ut inedia contu-

matur. Item ob flagitium merito damnari quis potest, ut omittat iuris naturalis privilegia: siquidem liberate, membro corporis & vita ipsa sepe priuatur. Non est dubitandum, mitiorem, & benigniorem esse primam sententiam: quia nisi pater sit Respublicæ hostis, aut proditor, alimentis sibi pietatis, & charitatis lege à filio debitis priuari non debet.

Quarto quaeritur, An parentibus in egestatem redactis, fas sit filio in Religiosorum Ordinum domicilium ingredi religiose vitæ suscipiendæ, & agendæ causâ? Respondeo, si egestas sit extrema, vel quasi extrema, qualis est cum vita parentum periclitatur; vel certe grauis, ut cum probabiliter timeatur, ne de vitæ statu, honore, & dignitate decidat: vel cum verisimiliter creditur mendacato cibo, vel abiectione, & contemptu victurus; non licet filio se Religiosorum vitæ mancipare desinitis parentibus: Nec item longam peregrinationem suscipere: quæ quidem conuersis est omnium fere Theologorum doctrina; in primis Sancti Thomæ 2. 2. quaest. 101. art. 4. ad 4. & 3. Astenfis in sum. par. 1. lib. 1. tit. 24. art. 3. q. 4. Angel. religiosus num. 11. Sy uelut religio. 6. q. 9. Roset. religio. 2. nn. 2. & Nauar. in Man. cap. 14. nu. 14. Tabien. pietas nu. 1. Et quæuis Alexander in 3. par. q. 33. in 4. q. 1. oppositum docere videatur, nihilominus, filio licere Religionem amplecti parentum à se relictorum: cura tota diuinæ commissæ prouidentia, eorum est cura de omnibus; tamen ut ait S. Thomas loco citato. qui id faceret, Deum tentaret, eum parentum, quæ ipsi sunt iure naturali demandata, in Deum coniciens, ab eoque petens ut mirabiliter parentes aleret, quos ipse alioqui sustentaret; & posset & deberet.

Quinto quaeritur, An filius Religiosam vitam professus egredi à Monasterio debeat, ut parentibus egestatis pressis subuenire queat? Consensus omnium sententia est, quando parentum egestas non est extrema, nec quasi extrema, nec grauis non esse Religiosorum de Monasterio exeundum, ut illis subueniat. Verum id præcipue in quæstionem vocatur, quando necessitas parentum est extrema, vel quasi extrema, necessario digna subsidio? Quæ de re sunt duæ opiniones. Prima docet Religiosum professum nulla lege compelli ad eundem à Monasterio, superiorum præcepto neglecto, & posthabito, ut parentum egestati subueniat. Ita S. Thomas 2. 2. q. 101. art. 4. ad 4. Alexander 3. par. q. 33. num. 4. q. 2. Astenfis, in sum. par. 1. lib. 1. tit. 24. art. 3. q. 4. Lyraus in Matt. c. 15. Angel. religiosus num. 31. Roset. religio. 2. nu. 7. Sy uelut religio. 6. q. 9. & religio. 2. q. Tabien. pietas num. 3. Amil. pietas num. 1. quorum ratio concluditur, quia Religiosus est veluti mundo mortuus, nec sui amplius iuris & otelatis. Deinde, quia arctioris est iuramentum Religionis Deo factum, quam ius naturale alendi parentes: nam votum pertinet ad præcepta primæ tabulæ, at ius succurrendi parentibus, ad secundæ tabulæ præcepta. Accedit, quod filius si clericus crearetur, nullo iure cogeret parentes alere contra ius, & legem Clericorum. Idem etiam, si esset matrimonii vinculo adstrictus, parentibus alimenta quaerere ei nequaquam liceret contra matrimonii leges, & iura: ergo Religiosus non licet Religionis leges, & iura perfringere, ut parentum suorum egestati prospiciat. Postremo, tes Deo dicatæ, & consecratæ in vius profanos conuerti nequeunt, cuiusmodi sunt vasa, vestes, tēpla, altaria, ergo homines Religioni dicati, & Deo addicti, amplius ad sæculum redire non possunt.

Secunda opinio etiam, Religiosum professum naturali iure compelli ad subueniendum parentibus: & si id quidem præstare commode queat, nec Monasterio relicto, nec sui superioris præcepto posthabito, nequit à Monasterio exire, aut præceptum superioris negligere: si tamen aliter nequiret parentibus succurrere, nisi relicto ad tempus Monasterio, & Superioris etiam præcepto neglecto, & potest, & debet exire, & parentum inopia superiorum præcepto antepone, sic Maior in 4. dist. 38. quaest. 16. Henri. quod. 6. q. 19. Profecto hæc duæ sententiæ, quamuis verbis, et tamen non discrepant. Nam Cai. 2. 2. q. 101. art. 4.

Tabienſis, & Armilla aperte docent, id Religioſo licere facere, quando parens extrema neceſſitate, non tamen quando citra extremam tantummodo neceſſitatem laborat, vnde putat Caietanus, ſanctum Thomam, non loqui de extrema parentum neceſſitate, ſed de ea, qua citra extremam premuntur. Quibuſdam aliis, S. Thomas Alexander, Aſtenſis, Angelus, & Sylueſter, in vniuerſum locuti videntur, etiam de extrema parentum egeſtate: nam aliter aiunt dicendum eſſe de eo, qui nondum eſt Religioſum profeſſus, atque de eo, qui eſt ante profeſſum. Is qui nondum eſt profeſſus, inquit, non poteſt rata conſcientia relictis parentibus neceſſitate laborantibus, ſeſe Religioſæ vitæ profeſſione, & vinculo obligare: quod ſane locum habet in omni parentum neceſſitate extrema, & qualibet alia graui. At is, qui eſt profeſſus, quippe qui eſt mundo mortuus, nullo iure cogitur parentibus ſubuenire: quæ verba, vt præcedentibus coherent, videntur accipienda in eum ſenſum, nempe etiam ſi aliqua neceſſitate graui, vel extrema prematur. Nauarrus, Angelus, Sylueſtrum ſecutus, has duas opiniones hunc in modum conciliat: Aut neceſſitas parentum, Religioſiſ profeſſionem præceſſit, aut ſubſequuta eſt. Si primum, tunc Religioſo licet eſt Monafterio exire, & Superioris præceptum poſtponere, vt parentum egeſtatem ſubleuet; quoniam obligatio alimentorum, profeſſionem præceſſit, nec eſt vi profeſſionis extincta: nam obligatio ex contractu, vel quaſi contractu nata, non tollitur profeſſionis acceſſu. Si vero ſecundum: tunc Religioſo non licet eſt Monafterio exire, & hoc modo, inquit Nauarrus, intelligitur prima S. Thomæ & Alexandri ſententia, Quæ mihi ſolutio non placet: quia ſiue neceſſitas parentum extrema, vel grauis profeſſionem præcedat, ſiue ſequatur obligatio, qua filius tenetur, parentum alendorum, eum ſi iuris naturalis, arctius & ſtrictius eum ligat, quam voti aut iurifurandi religio, aut ſuperioris præceptum.

Quare in hac controverſia, primum mihi videtur ſiue neceſſitas parentum, dummodo ſit extrema, vel quaſi extrema præcedat profeſſionem, ſiue ſequatur, ſi aliter commodè ſubleuari non poteſt, niſi filius Religioſus exeat ad tempus, aut ſuperioris præceptum poſtponat, perita facultate, quamuis non obſtente, ſas eſt ei egredi: & iure naturali cogitur parentibus ſubuenire. Et hoc eſt, quod ſecunda opinio docet, nec certe id prima ſententia diſtinetur: nam votum, & iurandum, quibus nos Deo, vel homini obligamus, continent ſemper tacitam conditionem, ſaluo Dei præcepto, iuris, naturalis, vel diuini vinculo: alioqui enim non recte vouemus, vel iuramus. Id patet exemplis. Nam ſi domus alicuius vicini arderet incendio, vel quis in mortis discrimen incurreret, Religioſo liceret à Monafterio exire, etiam neglecto ſuperioris præcepto, vt domum ab incendio, vel hominem à mortis periculo liberaret. Deinde, niſi aliud remedium ſuppeteret, licet Religioſus quiſpiam Monafterium egrederetur, vt Principem à morte ſibi aliunde impendente, vel à prodicione patriam, vel parentem ſuum ab hoſtium impetu, vel ſtatem ab imminenti necis periculo ſeruaret incolumem.

Ceterum ſubleuata ſemel parentum neceſſitate, profeſſus Religioſus ratione voti, Deo facti debet ad Monafterium redire, quia ſolum habet ius exeundi ad tempus, vt parentibus indigentibus ſubueniat, eo quod votum profeſſionis non tollitur, ſed ad tempus prorogatur atque differtur. Si parentes egeant neceſſitate, ſed quæ citra extremam ſit, tunc vera eſt prima ſententia, hoc enim eſt, quod docere contendit, nec id iure poteſt ſecunda opinio negare.

Sexto quaeritur, An aliquando filius iure poſſit parentibus alimenta denegare? Reſpondeo: ex eiſdem cauſis, ex quibus parentes iure poſſunt debitis alioqui alimentis filios priuare, poſſunt, & filii ſuos itidem parentes, *ſ. vlt. C. de alien. lib. l. ſi quis à liberis, §. idem iudex. ff. de liber. agnoſcen. C. Gloſſa ibidem.* Secus vero nunquam filius licet parentibus alimenta ſubtrahere.

Iure autem ciuili quædam cauſe conſtituuntur, ob quas liceat parentibus filios ab hæreditate, & ab alimentis repellere. In Authent. *vt cum de appellat. cognofc. paragra. 10.* Cauſas autem: quatuordecim cauſe legitime recenſentur. Prima cauſa eſt: ſi filius in parentes manus iniiecerit: quod intelligendum eſt, cum filius in eo lethaliſter peccat, quoniam vt ſeipſum defendat à patre, vi, aut iniuria necem ipſi moliente, cauſa Principis, vel Patriæ defendenda à patre tanquam hoſte; & proditor, licet filio patri manus violentas afferat. Secunda: cum filius graui, & turpi, ac ſæda contumelia parentes afficit ſuos, iure poteſt ab eis hæreditate, & alimentis priuari. Tertia, ſi filius itidem parentes grauioris alicuius criminis accuſauerit, niſi patris flagitium eſſet contra communem patriæ, vel Principis ſalutem: tunc enim filius bona patris nequaquam amitteret. Quarta cauſa: Quando filius ſe maleficiſ hominibus adiungit, & vna cum eis, maleficiſ ſtudet. Quinta: quando vitæ parentum veneno, aut alia quauis arte, & modo inſidiari conatur. Sexta: ſi patris concubinæ, aut uxori, hoc eſt, noueræ ſua filius ſeſe immiſcuerit. Septima: ſi à filio parentes in iudicium delatim: aliquid, quod ſit alicuius ponderis, & momenti ſuſi uerint. Octaua: ſi alterutrum, de parentibus inſoluit eſſe contigerit, & liberi reſquiſiti ab eo, vel vnus ex eis, in ſua eum noluerit fideiſſione ſuſcipere, vel pro perſona, vel pro debito, in quantum qui petitur; probatur eſſe idoneus. Hoc tamen ad mafculos tantummodo liberos volumus pertinere. Nonna. Si liberorum aliquis prohiberet alicquem ſuorum parentum condere teſtamentum, & poſtea parens fecerit teſtamentum, iure poteſt filium illum ex hæredate. Decima: ſi contra voluntatem parentum inter arenas, vel mimos, ſeſe filius allocuerit, & in hac profeſſione permanſerit: niſi quando parentes eiſdem profeſſionis eſſent. Vndecima: ſi alicui ex parentibus volenti ſua filiz, vel nepoti maritum dare, & dotem ſecundum facultates ſuas præſtare, illa non conſentit, ſed luxuriſſam vitam elegerit. Duodecima: ſi alteruter parens furioſus fuerit & filius eius eum neglexerit. Decimatercia: ſi filius patrem, aut matrem captiuam non redemerit. Decimaquarta: ſi, cum Catholici ſint parentes, filii à fide & religione Chriſtiana deſecerint. His etiam de cauſis iure filius alimentis poteſt ſuos parentes ſpoliare.

Eſt tamen animaduertendum, hoc locum habere, quando filius aliunde habet bona, ex quibus ali, & ſuſtentari queat, aut quando arte, ingenio, induſtria, virtutibus, aut alio modo ſuſtentare ſe poteſt: ſi alioqui enim patri neceſſas eſt præſtatas ob cauſas, quamuis iure ciuili approbatas, filio debita alimenta detrahere, id enim perinde eſſet, ac ſi extrema neceſſitate laboranti alimenta vitæ neceſſaria denegaret.

Septimo quaeritur, An obligatio alendi parentes, tranſeat ad hæredes filii, hoc eſt, ad eos, ad quos filii bona teſtamento, vel donatione peruenerint? Reſpondeo, tranſire, quia tale onus, eſt cum filii bonis coniunctum, & onus Dei impoſitum, vna cum reiſſa tranſfertur. Ex quo ſit, vt ſi filius (eſe in Religioſorum monafterium conſulerit, vna cum ſuis bonis debeat monafterium parentibus, cum egent, alimenta ſubminiſtrare. An vero ſi ob crimen filii bona eius publicentur, & in fiſcum tranſeant, liber ſit ſi ſcus à iure alendi parentes, quos filius ſuſtentare debebat: An item, ſi bona filii emptione, donatione, vel permutatione ad alium deuenierint, ſi parentibus ipſius filii alimenta debeat: inferius oſtendam in aliis ſimilibus quaſtionibus, *nimirum. cap. 5. q. 5. C. 6.*

Octauo quaeritur, Quidnam debeat filius parentibus præſenti vitæ ſunctis præſtare? Reſpondeo, quadruplex pietatis officium à filio eis eſſe impartiendum. Primum filius debet parentum ſunus cohoneſtare, & eorum corpora iuſtæ, ac debite ſepulturæ mandare. Deinde, pro more Chriſtiano debet preces ſacrificia pro illis offerenda curare. Præterea æs alienum, quod parentes contraxerunt, ſoluere. Poſtremo, legata parentum teſtamento relicta

imple-

implere. Hæc Antoninus *part. 2. tit. 2. cap. 7. §. 3. & cap. 8. Navar. in Man. cap. 14. nu. 16.*

Nono quaeritur, an filius iure pietatis cogatur bonorum suorum iacturam pati, ut parentes liberet à pœnis Purgatorii, quas sustinent? Respondeo: aut magnum & notabile est detrimentum, aut paruum & leve. Si primum, iure non cogitur tantum bonorum detrimentum pati: nam consilio Confessarii, vel pii alterius viri tuta conscientia potest subsidium parentibus debitum differre: tamen si enim ignis Purgatorii pœna sit gravis, filius tamen non debet tam gravem bonorum iacturam facere: Si secundum, iure pietatis debet, cum primum commode potest, parentibus operam & subsidium ferre.

Decimo quaeritur, an filius debeat vota, quæ pater fecerat, exsolvere? Hanc quaestionem supra diluimus, cum de voto ageremus *p. 1. c. 15. q. 5.* Illud in præsentia dixisse sufficiat, vota quæ realia vocantur, à filio esse persolvenda, quoniam cum hæreditate ipsa ad filium deveniunt. Vota vero quæ personalia dicuntur, nullo iure cogitur filius exsolvere, quia vna cū persona patris finiuntur, ac cessant. Quo fit, ut vota patris si mixta fuerint, parum exsolvere, partim relinquere filius debeat, aut possit: nam ex ea parte qua sunt realia, eatenus persolvenda à filio sunt: qua vero personalia, obitu patris iam extincta cessant. Sylvest. *verbo hæreditas. 3. q. 10. ex communi aliorum sententia.*

Undecimo quaeritur, an filius cogendus sit ad debita patris quæ contraxerat, solvenda, quando hæreditatis facultates excedunt? Respondeo: in foro conscientie filium ad id nullo iure compelli: nam hæreditas est deductio ære alieno: Si igitur æs alienum quod pater contraxit, hæreditatem exsuperat, cum nulla hæreditas ex patre ad filium perveniat, liber est filius ab ære alieno solvendo, quia nihil habet ex bonis paternis unde solvat. Si autem maior est hæreditas, quam æs alienum, tunc à filio debet solvi æs alienum, quod pater contraxit, quia hæreditas, ut ante iam dixi, non est, nisi deductio ære alieno.

Duodecimo quaeritur, an filius iure cogatur solvere debita, quæ pater contraxerat, cum ad filium non deveniunt nisi bona primigenitorum vinculo adstricta? Notandum est, dictum heredem non plenum dominium habere, eo quod ea bona sint certo quodam vinculo colligata, & ad primogenitum filium iure hæditario in perpetuum transfusa. Nam primigenia sunt iure debita filio natu primo & maximo: ac proinde primogenitus eorum bonorum, dum vivit, plenam administrationem, & usum fructum habet.

Hoc posito, respondeo: Aut pater æs alienum contraxit post primogenitorum ius institutum, aut ante. Si primum, tunc filius non cogitur æs alienum solvere, nisi ex fructibus, aut redditibus annuis bonorum immobilium: neque enim pater quamvis primogenitorum institutor, potuit iure bona immobilia creditori obligare: cum illa primogenito essent filio debita. Si vero secundum, tunc filius debet æs alienum solvere, tamen si oporteat eum vendere aliqua bona immobilia, eo quod æs alienum contractum est ante ius primigenitorum institutum, ac proinde non potuit pater cum damno, & detrimento creditoris bona primogenito filio obligare.

CAP. IV.

De iis, quæ parentes filius debent.

A Nimaduvertendum est, tria potissimum filio patrem debere: primum quidem alimenta: deinde institutionem in Fide, religione & bonis moribus, tertio curam, studium & diligentiam, ut in certo vitæ statu, pro conditione personæ filius colloceatur.

Primo quaeritur, Quo iure pater filio alimenta debeat? Respondeo ex communi omnium sententia, quam habet Covarr. *in epitom. p. 3. cap. 3. §. 6. num. 1.* iure naturali, quod ex ipsa naturæ propensione, quæ est homini cum bellis communis ortum habet: nam feræ etiam, alioqui sævæ

& immanes, filios nutriunt. Quare quamdiu filii infantes, ac teneri sunt, aut pueri, omnino ali debent à parentibus, donec adoleverint. Præterea etiam postquam fuerint adulti, si inepti sint prorsus & inhabiles ad sustentandum, nimirum, quia sunt, vel mente, vel membris capri, vel aliqua alia incommoda corporis valetudine impediti, parentes omnino eos alere debent: nam peni de se habent, ac si adhuc essent infantes: nec huic iuri vlla lex humana derogare potest. Si tamé filii adulti sint, & vel per se sustentare se ipsos possint, vel aliunde per alios quoslibet, tunc parentes non tam arcto & stricto naturæ iute eis alimenta debent, sed ex æquitate naturali, & iure communi scripto, tum civili, tum Canonico, ut statim probabo.

Secundo quaeritur, Quidnam alimentorum nomine Canones, Leges, & Iura intelligantur? In primis, omnia quæ pertinent ad cibum & potum: deinde quæ ad vestitum & lectum: tertio, quæ ad habitationem *ff. de aliment. & cib. legat. & l. verbo victus. ff. de verb. signif. postremo quæ ad medicinas, ut est communis opinio Doctorum, & habet Dynus, Cynus, Bald. Imola, teste Pontano *tract. de aliment. cap. 1.* Nimirum, sine victu, vestitu, & habitatione non vivimus. Tamen etiam cum recte valeamus, medicinis minime indigemus, nihilominus quando adversa sumus valetudine, necessariae sunt nobis medicinæ: nam quia vita hominum est morbis obnoxia, ideo appellatione alimentorum intelliguntur etiam medicinæ, quibus incommoda corporis valetudini succurritur. Ang. Rosel. Sylvest. Tabien. *Amil. in verb. alimenta. ex l. verbo victus. ff. de verb. signif. item, quæ ad disciplinam, & artes honestas addiscendas spectant. l. qui filium. ff. ubi pupill. educari & mora. debeat.**

Tertio quaeritur, an matres quæ proprio lacte filios non alunt, lethaliter peccent? Ratio dubitandi est, quod Gregorius, teste Gratiano *distin. 5. cap. ad eius*, manifeste ait pravam irrepressibilem consuetudinem, ut filios suos, quos gignunt matres, nutrire negligant: eosque ad nutriendum aliis mulieribus tradant. Respondeo, id si iusta ex causa faciant matres, nullum ea re peccatum contrahere. Iusta autem causa censetur hæc omnes, quæ sequuntur: cum mater admodum est natura imbecillis, ita ut vix sine vitæ dispendio, ac periculo lac filio præbere queat. Navar. *in Man. c. 14. nu. 17.* Covarr. *in epitom. par. 2. c. 8. §. 6. num. 13.* ex Azone, Baldo, Paulo, Barto. Abbate & Præposito, quos refert Covarruias. Deinde, cum mater adeo est inops, ut aliunde sibi victum quaerere & parare debeat. Navar. *ibidem.* Cum item mater adeo est nobilis atque illustri, ut eam non deceat proprio lacte filium nutrire, hoc locum habet iis in locis, in quibus est more & usu receptum, ut feminae illustri generæ nate, filios proprio lacte non nutrant. Azo, Baldus, Bartolus, Abbas, Præpositus, *ut citat Covarruias, loco citato.* Demum teste Abbate *in c. cum habere*, quando mortuo viro, vel diuortio facto, mulier est in monasterium ingressa ut vitæ studeat religiose. Item, quando mater sine dedecore & infamia filium lactare non potest. Alioqui vero mater peccat, filium vberes suo & lacte non alens: siquidem id Gregorius, aliique scriptores Ethnici, & à Christi fide alieni reprehendunt, tanquam prava consuetudine introductum.

Si tamen quaeras, an matres familias, quæ sine iusta causa atque legitima filios suos alieno, non proprio lacte nutriunt, lethaliter delinquant? Respondeo non esse hoc facile ac temere, ut lethale peccatum, damnandum; præsertim si mulieribus bonæ vitæ, ac morum tradantur, à quibus diligenter ali solent. Navar. *ut lethale non improbat.* Nam etsi Gregorius loco prædicto pravam eam esse dicat consuetudinem, & Gellius, Macrobius, & Plutarchus, ut statim ostendam, scribant esse contra naturam, non tamen lethalis culpa videtur, sed venialis duntaxat, quamvis non levis & parva: neque enim pietas, vel charitas debita filio graviter violatur, cum is gravi damno non afficiatur.

Quarto quaeritur, An mater familias iustam habeat excusationem, quæ filium alieno lacte nutriendum curat,

non atia de causa, nisi quia animaduertit more, & vñ receptum, aitas suæ conditionis matres id facilitare? Respondeo, iustam excusationem habere, eo quod vetus iam satis, & non recens inducta est eiusmodi consuetudo, & præcise iustam excusationem affert, etiam si alia causa non sublit.

Quinto quaeritur, an sit contra naturam, si mater filium infantem alteri mulieri tradat eius lacte nutriendum? De hac quaestione Tiraq. in tract. de nobilit. c. 20. n. 76. Macrobius lib. 5. Saturnali. c. 11. docet esse contra naturam. Hoc est, inquit ille, quod providentia natura fecit cum ipso partu alimonia copiam nafci: nam postquam sanguis ille opifex in penetrabilibus suis omne corpus effraxit, atque aluit, adiuvent ante iam partus tempore, idem ad corporis materni superna concendens, in naturam lactis abolefcit, ut recens natus idem sit altor, qui fuerat fabricator. Et Plutarchus in opus. De liberis educandis, ait: Ideo duo data sunt vbera matribus, ut si mater vno partu gemellos edidisset, vterque haberet sui alimentum fontem. Apud Gellium libro duodecimo Noct. Attic. capitul. primo, refertur fecim Phaurorini Philosophi, quo iussit nobili femina, vt liberis, quos peperisset, non nutricum adhiberetur, sed suo ipsa lacte nutrirer. Quod est, inquit, hoc contra naturam imperfectum atque dimidiatum matris genus, peperisset, ac statim ab sese abolefcit, aluisse in vtero, nescio quid quod non videret, non alere nunc suo lacte, quod videret, iam videntem, iam hominem, iam matris officia implorantem? An tu quoque, inquit, putas naturam feminis mammarum, vbera, quasi quosdam nauulos venustiores, non liberorum alendurum, sed ornandi pectoris causa dedisse? Sic enim, quod à nobis scilicet abest, pleraque ista prodigiosa mulieres fontem illud sanctissimum corporis, generis humani educatorem arfacere, & extinguere cum periculo quoque anersi corruptique lactis laborant, tanquam pulchritudinis sibi insignia deuenisset: quantum hinc abest, iam perfectum, iam genicum, iam filium proprii atque consueti, atque cogniti sanguinis alimonia priuare? Sed nihil interest (hoc enim dicitur) dum alatur, & viuatur, cuius id lacte fiat. Cur igitur iste qui hoc dicit, si in capessenda natura sensibus tam obscurus, non id quoque nihil interesse putat, in corpore cuiusque ex sanguine concreuit homo, & coalitus sit? An qui à spiritu milio, & colore exaluit, non idem sanguis est nunc in vberibus, qui in vtero fuit? Nonne hac quoque in re solentia natura excidens est, quod posteaquam sanguis ille opifex in penetrabilibus suis corpus hominis finxit, adiuuente iam partus tempore, in superna se partes profert, & ad fouenda vita atque lucis rudimenta praesto est, & recens natus notum & familiarem victum offert.

Quamobrem non frustra creditum est, sciti valere ad fingenda animi atque corporis similitudines, vis & natura feminis, non scies ad eandem rem lactis quoque ingenia, & proprietates valere. Neque in hominibus id solum, sed in pecudibus quoque animaduertitur. Nam si ouium lacte hœdi, aut caprarum agni alerentur, constat ferme in his lanam duriorum, in illis capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam, & frugibus maior plerumque vis, & potestas est ad earum indolem, vel detrectandam, vel augendam aquarum, atque terrarum, que alunt, quam ipsius, quod iacitur feminis. Ac saepe videns arborem latam, & nitentem in locum alium transpositam deterior terra succo deperisse. Quæ (malum) igitur ratio est, nobilitatem istam nati modo hominis, corpusque, & animum benigne ingenitum primordiis inchoatum, in istum degenerare alimentum lactis alieni corrumpere? Præsertim si ista, quam ad præbendam lac tunc adhibetur, aut serua, aut seruis, & vt plerumque solet, externa atque barbara nationis, si improba, si informis, si impudica, si temulenta est. Nam plerumque sine discrimine quacunque id temporis lactans est, adhiberi solet. Patiemur ne igitur infantem huic nostrum pernicioso contagio inficit, & spiritum ducere in animum atque in corpus suum ex corpore, & animo deterimo? Id ipsum est, quod saepe numero miramur, quosdam pudicarum mulierum liberos parentum suorum neque corporibus, neque anima similes excipere: quoniam videlicet, in moribus molestantis magnam fere partem ingenium al-

tricus, & natura lactis tenet, qua iam à principio imbuta paterni seminis concreione, ex matris etiam corpore, & animo recentem indolem configurat.

Et præter hæc, quis illud etiam negligere aspernarique possit, quod qua partus suos deserunt, ablegantque à sese, & aliis nutriendos dedant, vinculum illud coagulatumque animi, atque amoris, quo parentes cum filiis natura confociat, interfcidunt, aut certe quidem diluunt deseruntque? Nam vbi infantis altor sum dati facta ex oculis amolito est, vigor ille materna fragrantia sensim, atque paulatim resinguntur, omnisque impatiensissima sollicitudinis strepitus consilescit. Neque multo minor amandati ad nutricem alium filii, quam morte amissi obliuio est: ipsius quoque infantis affectio animi, amoris, consuetudinis in ea sola vnde alitur, occupatur.

Et proinde (vt in expositu vsu venit) matris qua genuit, neque sensum vllum, neque desiderium capit: ac propterea obliteratis, & abolite natura pictatis alimentis, quidquid ita educati liberi amare patrem atque matrem vident, magnam fere partem nunquam naturalis ille amor est, sed ciuili & opinabilis. Hæc Phaurorinus ille apud Gellium.

Accedit quod Plutarchus pariter ait, nutrices; vt pote mercede conductas, minus amare pueros sibi ad nutriendum datos, quos tanquam alienos habent, & alunt: ac proinde non tam caute, & diligenter, quam suos nutrire consueuerunt.

Sexto quaeritur, An pater debeat alimenta præbere filio, qui est Principis, vel Reipublicæ auctoritate profcriptus? Respondeo debere alimenta vitæ simpliciter necessaria: vt si extrema inedia, aut graui labore. Sic Bartolus, Iafon, Angelus, & alii, quos citat, & sequitur Pontanus in tract. de alimentis. cap. 1. n. 15. Si tamen filius aliunde habeat, vnde sustentare se possit, quamquam debet ei pater alimenta: iustus tamen de causis potest patri præcipi, ne aliquid filio suo, vt pote profcripto, alimentorum causa subministrat.

Septimo quaeritur, An pater debeat alimenta filio spurio, hoc est, genito ex concubitu humanis legibus damnato; cuiusmodi fere sunt filii exincestu, adulterio, factilegioue suscepti? Respondeo, Iure ciuili non debere: nam in authent. Quibus modis naturales efficiantur sui. §. vlt. Et authent. Licet patri, C. de naturalibus liber. ad finem, huiusmodi filiis alimenta detrahantur.

At vero iure Canonico pater alimenta debet etiam filiis spuris, vt constat ex cap. cum haberet, de eo qui duxit in uxorem, quam polluit per adulterium, vbi ad finem dicitur: Sollicitudinis tamen tue intererit, vt vterque liberis suis secundum, quod eis suspension facultates, necessaria subministrat. Et sermo ibi est de filiis spuris, & cap. per venerabilem, in fine, Qui filii sint legitimi, & ex Gloffa in cap. cum haberet, communi consensu recepta, vt testantur Couarr. de matrim. 2. par. cap. 8. §. 6. nu. 7. & 8. Pontan. tract. de aliment. cap. 1. n. 11. & 12. Antonius Gomes in l. 9. Taurina num. 37. Nimirum, ius Canonicum voluit, vt æquitas naturalis in hac parte seruaretur: ius vero ciuile, æquitatis naturalis ratione posthabita, eos qui se tanto flagitio obstringunt, noluit hac lege teneri. Meo iudicio, ius ciuile non priuat filios spurtios alimentis, quæ sunt vitæ simpliciter necessaria: hæc enim iure naturali, non tantum æquitate, filiis quibus licet debentur, nec possunt lege, aut potestate humana tolli. Speculat. tit. qui filii sint legit. §. 1. vers. sed pone quidam. in 12. Alberi. in l. 1. §. ius naturale. ff. de iust. & iure. Bald. ibidem. Bart. in l. si quis à liberis. §. parentes. ff. de lib. agnosce. Alexan. Domi. & Fel. quos citat Couarr. in Epit. part. secund. cap. 8. §. 6. num. 3.

Solum igitur ius ciuile admittit filiis spuris alimenta, cum possunt aliunde ali præter quam à patre. Ius vero Canonicum voluit etiam tunc, vt parentes filiis alimenta præberent, & in foro Iudiciali ius Canonicum, non ciuile, est in hac parte seruandum, vt tradit Couarruias communem sententiam sequutus.

Quætes, An Presbyter ex beneficii Ecclesiastici redditibus tuta conscientia spuræ filæ alimenta relinquat?

Nauarrus censet in tract. de spoliis Clericor. §. ult. nu. 9. & seqq. etiam post constitutionem Pontificiam à Pio Quinto editam, quæ præcipit, ne filij spurij ex fructibus, & bonis Ecclesie aliquid retineantur, fas esse Clericis alimenta filijs spuris ex bonis Ecclesie, quæ ipsi patres habent præbere: quæ sententia quibusdam dubia, & incerta penitus videtur. si Nauarrus, inquit, loquatur de alimentis, & simpliciter necessarijs, vera est eius opinio: at si de alimentis, quæ sola æquitate naturali, filijs aliunde habentibus unde vivere queant, debentur, incerta, & dubia sententia est: quoniam cum filij aliunde alijs sustentari possint, merito prædicta Constitutio cauere potuit, ne Clerici eorum patres ex suorum beneficiorum redditibus, quæ sunt Ecclesie bona, ipsi præstent alimenta. Nam Ecclesie bona sunt instituta ad ministros ipsius Ecclesie alendos, & indigentium inopijs subleuandas.

Pius Quintus Constitutionem edidit Anno Domini 1570. incipientem: *Quæ ordini*: quæ reuocat, & abolet omnia priuilegia, & facultates faciendi testamenta, donationes, siue inter viuos, siue causa mortis, legata, seu quascunque alias dispositiones ex quibuslibet bonis immobilibus, mobilibus, & se mouentibus; pecunijs, iuribus, actionibus, ex beneficijs, pensionibus, fructibus, & alijs rebus Ecclesiasticis acquisitis, nec non ex peculio, & alijs etiam sola industria, labore, muneribus, ac quocunque alio modo partis, gratia quorumcumque illegitimos filios suorum, siue etiam extraneorum etiam eorum, qui legitimis natalibus auctoritate aliqua sunt resutiti: ac redit eos inhabiles, ita vt nec ab intestato, nec alio modo succedere in bonis prædictis queant. Abrogat omnes facultates Legatorum, Nuntiorum, Notariorum, Comitum, Collegiorum, & aliorum similia concedentium. Irrita quoque facit omnia testamenta, & alias dispositiones contra factas, & effectum nondum sortitas, & similiter ab intestato successiones. Præcipit ne talia deinceps fiant causa illegitimos vtriuslibet sexus, siue causa illorum coniugum, siue eorum parentum, filiorum, ascendentium, descendentium, cognatorum, siue ipsis vita functis illegitimis: siue viuis, etiam studio, & gratia paupertatis, dotis, aut alterius cuiuscunque pii operis: & dispositiones aliter factæ nullius sint roboris & firmitatis: & successores in beneficijs bonis, in quibus aliter fuerit dispositum, recuperare possint, & eis non insistentibus, idem facere queant Ordinarii, auctoritate & nomine Sedis Apostolicæ. Et bona Ecclesiastica in feudum data, & accepta, non existentibus legitimis, ad Ecclesiam deuoluantur.

Idem Pontifex aliam edidit Constitutionem, quæ incipit: *Ad Romanum spectat*, vbi eadem continentur, declaraturque prædictam Constitutionem etiam intelligi de quibuscunque bonis patrimonialibus immobilibus, mobilibus, & se mouentibus. At vero in vtraque Constitutione declarat, posse bona siue testamento, siue alio modo erogari in domos Hospitalis Expositorum, siue Orphanorum. Vnum tantum potest Nauarrus sententiæ fauere, videlicet prædictam Pii V. Constitutionem tantummodo abolere, & abrogare omnia priuilegia & indulta faciendi testamenta, & alias quascunque dispositiones, causa illegitimos etiam extraneorum concessa iure speciali, non autem iure communi, quia omnia quæcunque in prædicta constitutione dicuntur, significant abrogari priuilegia iure speciali non communi concessa, at iure speciali sublato, non continuo ius ipsum commune abrogatur, sic intelligi, & interpretatur constitutionem decisio Rotæ 505. 1. par. iure autem communi Canonico conceditur, vt spurio alimenta præbeantur: quamuis alia Decisio Rotæ, contraria esse videatur prædictis.

Octauo quaeritur, An filio pœna excommunicationis affecto debeat pater alimenta præbere? Respondent quidam, inter quos videtur esse Pontanus de alimen. cap. 1. numer. 11. & 12. cum ad id nullo iure compelli: nisi quando filius alioquin inedia consumeretur, idque colligitur ex Glossa, & Abbate in cap. pastorali. de appellat. vbi dicitur, nullum

commercium cum excommunicato, nec ei alimenta præstanda, nisi alioquin esset fame periturus. Quæ sententia locum habet, quando filius in excommunicatione, in quam incurrit, sponte sua persistit, cum absolui possit, si vellet de suo peccato legitime dolere, nec tamen curat: nam tunc per ipsum fiat, quominus pater ei debita alimenta suppeditet: secus esset, si absque culpa in excommunicatione perseveraret. Et Glossa solum loquitur generatim, videlicet, non esse communicandum cum excommunicato, nec ei alimenta præstanda, nisi fame periret.

Nono quaeritur, An pater debeat alimenta filio præbere Religiosorum vitam professo, è Monasterio tamen per iustam sententiam ei cello? Respondeo debere, nisi aliunde habeat vnde viuat: nam obligatio alimentorum, quæ filio debentur, in patre non est per professionem filij penitus extincta, sed ad tempus sopita, & dilata, quam diu filius in Monasterio vel alibi sustentatur. Si tamen filius aliunde potest commode vivere, nullo iure pater cogitur ei alimenta præbere, siquidem est è Monasterio à Religiosis ob crimen per sententiam expulsus.

Decimo quaeritur, An pater catholicus hereticum filium alere debeat? Respondeo: aut eger filius simpliciter alimentis ad vitam, & ea pater subministrare debet: hoc enim iure etiam ob heresim filius minime priuatur: aut non eger, quia aliunde sibi victum querere, & comparare potest, & tunc pater liber est, ob obligationem alendi filium. Porro tunc filius dicitur aliunde posse vivere, quando habet bona propria, ex quibus sustentari commode possit; aut habet corporis vires, & robur & industria, quibus possit si velit, sibi victum acquirere, aut peritus est artis, quæ personæ conditionem non dedecet, quæ vita necessaria sibi comparat: aut amicos, vel alios habet, à quibus alatur.

Vndecimo quaeritur, quot & quibus de causis iure possit pater alimenta filio denegare? Hanc quaestionem capite superiori dissoluimus §. 6.

Duodecimo quaeritur, An pater sit immunis, & liber a lege, & præcepto alendi filium, si fundas loco alimentorum ipsi filio datus, euctus in iudicio fuerit? Respondeo, minime, quia nequamquam idonea alimenta filio pater in fundo, qui euctus est, dedit. Sic communis opinio, vt ait Pontanus de alimen. cap. 1. numer. 7.

Quares quid dicendum, quando rem aliquam certam loco alimentorum filio à patre assignatam filius ipse sua sponte consumpsit, dissipauit, vel casu amisit? Respondeo, si filius simpliciter indigeat, nihil impedit eius culpa, quominus pater ei alimenta debeat: Si vero non simpliciter eger, quia aliunde habeat, vnde viuat, nihil amplius ei pater debet, si dolo ipse filius rem perdidit: si tamen non dolo, quamuis culpa amisit, non cessat in patre lex, & præceptum alendi filium, quia æquitate naturali pater alimenta filio debet, sic communis est opinio teste Pontano, loco citato, n. 6.

Decimotercio quaeritur, An filio cedenti iure alimentorum, quæ ipsi à patre debentur, eo ipso pater sit liber ab obligatione alendi ipsum? quod est quaerere, An abdicatio qua se filius abdicat iure alimentorum, quæ renunciatio dicitur, valeat, & an super alimentis fururis transactio sit iure prohibita, vt colligitur ex l. cum hi ff. de transaction. Constans est opinio multorum, si abdicatio, seu renunciatio, vt vocari solet, vel transactio facta sit absque iudicis auctoritate, vim & locum non habere. Differunt enim alimenta à portione legitima, quod legitime iure cedere quis sua sponte potest, non tamen iure alimentorum. Sic communis opinio, vt ait Pontanus de alimen. c. 6. Deinde legitima minui ex parte potest, immo ex toto etiam adimi vi legis communis, vel municipalis, nisi cum legitima omnino esset loco alimentorum necessarium, alimenta vero; nec ex parte, nec ex toto aufertur quænt: vt docet Couarr. de Matrim. par. 2. cap. 8. §. 6. numer. 5. Præter ea, causa legitime compromitti, & transigi iure potest,

alimen-

alimentorum causa non item, non conuenit inter omnes, & testatur Pontanus loco citato.

Decimo quarto quaeritur, an si alimentorum futurorum iure se filius abdicet, & id iururando confirmet, eo ipso rata sit, & firma eiusmodi abdicatio? Duæ sunt opiniones: Prima negat, eam vilius esse momenti, nec filium iure compelli ad eam seruandam: immo nec iururandum vilius esse ponderis, & firmamenti. Sic Decius, Socinus, apud Pontanum eodem in loco quem supra dixi, immo etiam Baldus in l. Pactum, questione penultima, Bartolus in eadem lege, Fulgos. in l. cum hijs de transactione, & alii quidam, eo argumento permoti, quod huiusmodi iururandum sit contra bonos mores, & abdicatio, seu renunciatio ipsa inhumana sit, ob imminens videlicet, inopia, & egestatis periculum.

Secunda opinio affirmat talem abdicacionem ratam, & firmam esse, & filium se eo iure abdicacionem iururandi vinculo obstrictum teneri. Sic Accursius, Alexander, Iason, Federicus, Abbas, Imola, Ancharianus, Felinus, quos citat, Pontanus loco citato, & Couarruias in cap. Quamuis pactum de pactis, in sexto, parte secunda. §. 6. numero quarta. Quæ opinio videtur esse communis consensu recepta: & eo argumento comprobatur, quod huiusmodi iururandum solum contra leges, & iura ciuilia esse videatur; & id eo in foro conscientie seruari debet: neque hæc abdicatio, siue renunciatio inhumanum aliquid continet, aut cum iure naturali pugnat, quia suo iure quisquis cedere sponte potest, & filius abdicacionem, seu renunciacionem iururando firmans, potest, si velit, ab Ecclesia iustificandi abolutionem petere: & leges talem abdicacionem, siue renunciacionem, vel transactionem prohibentes, solum constituta sunt, ob priuatorum hominum commodum. Nec inde fit, vt si filius postea ad euentram vel grauem egestatem deuenierit, alimentis vitæ necessarijs priuari debeat, aut possit: nam iururandum, quod inceptum, intelligi oportet sub tacita conditione, si res in eodem statu permaneat.

Ex quo perspicitur, quod ipse etiam Couarruias loco citato annorat, prædictam renunciacionem non esse probandam, si eo tempore fiat, quo inopia, & egestate graui filius premeretur, aut quando statim in grauem inopiam, & egestatem deueniret.

Decimo quinto quaeritur, Quid sit dicendum cum Titius filius generatim se abdicauit alimentis futuris, & abdicatio, seu renunciatio valuit, vixit iururando mutua. An huiusmodi generali renunciacione comprehendantur, solummodo cibaria, an cum his etiam, quæ pertinent ad vestitum, ad habitacionem, & medicinam corpori tuendo, & curando necessaria? Conuenit fere inter omnes, intelligi tantummodo cibaria. Sic Bartolus, Angelus, Alexander, Speculator, Ioannes Andreas, & alii quos omnes citat, & sequitur Pontanus loco citato, quoniam talis renunciatio, quantum non sit iure naturali prohibita, non est tamen ciuili admodum consentanea, vnde strictim intelligenda est, ita vt minimum iuri communi detroget.

Decimo sexto quaeritur, An pater filio præterita alimenta reddere debeat, exempli gratia, vixit filius decem annis, & se aliunde, non ex bonis paternis aluit, an postea pater solvere filio debeat, ea omnia alimenta quæ præbuisset, nisi filius aliunde se sustentasset? Sciendum est, tum iure ciuili, cum Canonico alimenta alia vocari futura, alia præterita Futura dicuntur, quæ dantur alicui, vnde alii possunt futurum: Præterita appellantur, quæ danda fuerant, non sunt tamen data.

Communis est opinio teste Pontano loco citato, Patrem in foro conscientie, non esse ad alimenta præterita filio reddenda compellendum, nisi filius æs alienum contraerit, vt se ipse aleret, & sustentaret, tunc enim pater debet æs alienum solvere, Alimenta vero præterita ideo non debentur, quia dantur, vt quis alatur, & viuatur cum filius decem annis vixerit, & se aliunde absque villo ære alieno

sustentauerit, in totam ratio alimentorum, ac proinde tota legis causa cessat. In foro tamen exteriori, auctoritate, & officio Iudicis liberum est filio eorum alimentorum æstimationem à patre repetere.

Decimo septimo quaeritur, An pater ratione, & iure alimentorum, quæ filio debentur, cogatur in foro conscientie sumptus, & impensas facere, vt filius litteris operam det? Constans est omnium opinio, ad id patrem iure compelli, nisi aliunde filius in studio litterarum sustentare se possit. Appellatione vero litterarum intelliguntur ea, quibus ceteri more patrio parisi conditionis filii erudiri & instruari solent. Hic elicitur debere patrem sumptus, & impensas facere in libris filio coemendis ad studium litterarum necessarijs, & in gradu honorifico Magistri, vel Doctoris comparando, ad quem solent periti artium, vel disciplinarum promoueri.

Idem iuris est, de impensis, quæ fiunt, vt filius sit miles, Item, vt filius feminam in uxorem ducat, vel, vt filia viro nubat. Ita Pontanus, de aliment. capitulo septimo, numero quinto, & sexto. Existimant Angelus, Syluester, Tabienfis, Armilla in verbo, alimenta, hæc locum habere in sumptibus, & impensis factis in studio litterarum ad vitam filii necessarijs; Verum satis est, meo iudicio, si studium litterarum more patriæ ceteris similis conditionis filiis conueniat.

Decimo octauo quaeritur, An pater iure queat repetere impensas, quas fecit filius in studio litterarum, in quo potuisset filius commode seipsum alere, nempe ex alijs bonis, præterquam paternis? Id quidam affirmant, videlicet, patri licet eas repetere. Sic Rebuff. apud Pontanum loco citato.

Probabilius tamen alii sentiunt, si quando factæ sunt impensas, eas pater liberaliter, & gratis fecit donauitque pietate quadam paterna, non licere patri eas repetere, quia donatio à patre filio facta ob studium litterarum, vel armatæ militiæ, vim & locum habet. Si tamen non donauit, quia eas impensas fecit pater animo, & voluntate repetendi, siue computandi in legitimam partem filii, liberum ei est eas repetere, vel computare in partem legitimam.

Quæres quid dicendum, si pater eas impensas non reperit, cum tamen iure potuisset, an filius eas in commune deferre debeat, cum post obitum patris bona hereditaria inter fratres diuiduntur? Respondeo, ad id in foro conscientie non compelli, quia vero similiter creditur, eas esse à patre factas gratis, ac liberaliter, aut postea mutata voluntate, eas condonasse iure pietatis paternæ, nisi aliunde constaret voluisse patrem, vt eas filius in partem suæ legitimæ haberet. Hoc mihi videtur.

Decimo nono quaeritur, Qualia debeant esse alimenta præstanda filio? Respondeo, talia, qualia decent personam filii, cui debentur. Est autem in filio, personæ conditio consideranda ex ætate, nobilitate, professione vitæ, instituto, more, & consuetudine patriæ. Etenim, crescente ætate, crescere quoque alimenta debent: & nobilioribus pleniora alimenta debentur. Si persona itidem, pro sui status conditione, famulis egeat, eis pariter sunt alimenta præbenda, si magistris item vel pædagogis indigeat, soluenda sunt stipendia debita: si filio opus sit equis, sunt quoque nutriendi equi.

Vigesimo quaeritur, An pater iure alimentorum debeat dotem filie spurie, ex congressu legibus damnato procreatæ? Respondeo iure ciuili non debere, quia eo iure filijs spuris alimenta subtrahuntur, vt ante iam dixi: ergo cum dos sit loco alimentorum, filie spurie minime debetur. At iure Canonico etiam in foro laicorum alimenta spuris dari debent: ergo etiam dos filie spurie. Bartolus in authentica, ex complexu, C. de incestu nuptijs. Abbas in capitulo cum haberes, citato, numero quinto. sic communis est opinio teste Couarruias in epitome, cap. 3. §. 6. numer. 11. par. 2.

Si roges, An Clericus ex sui beneficii fructibus dotare

filium spurium queat? Nauarrus *Traictatu de spoliis Clericorum. §. ultimo, numero nono, & sequentibus.* Respondet, id facere licere patri Clerico, etiam post constitutionem à Pio Quinto editam. Sed probabilius esse alii dicunt, ut superius etiam dixi, lege humana alimentis ad vitam simpliciter necessariis filios quamuis spurios priuari non posse: ac cum dotes, vel alimenta non sint vitæ simpliciter necessaria, lege Pontificia sanciri posse, ne spuris ex bonis Ecclesiæ dotes, vel alimenta præstentur. Cæterum ego veritatem existimo Nauarræ sententiam: & in hoc locum habere arbitror prædictam Pii Quinti Constitutionem, eo modo tantum, quem supra dixi in hoc capitulo 6. *quæst. 7.*

Vltimo queritur, An auus, proauus, & ceteri ascendentes, siue ex parte patris, siue ex parte matris, debeant nepotibus alimenta præbere, cum pater, & mater defuncti? Respondeo, cum communi sententia, eodem iure naturali debere, quo parentes. Abbas, Socinus, Bartolus, Cynus, apud Couarruiam in *epitome parte secunda, cap. 3. §. 6. num. 16.*

C A P. V.

Alia questiones eiusdem argumenti diluuntur.

Primo queritur, Quibus de causis liceat patri filium alimentis priuare? Hanc questionem hoc libro, *cap. 3. q. 6.* diluimus.

Secundo queritur, An fas sit patri alimenta denegare filiæ, quæ abique ipsius consensu vitæ nupsit? Hanc quoque questionem superius *cap. 2.* diluimus, *q. 7.*

Tertio queritur, An sint iustæ eæ leges ciuiles, quæ alicubi liberam parentibus facultatem concedunt, repellendi ab hæreditate filias, quæ contra eorum voluntatem nuptias contraxerunt? Huius etiam questionis solutionem supra tradidimus *cap. 2. q. 9.*

Quarto queritur, An si alicubi statutum filias à bonis paternis excludat, admissis tantum filiis masculis, excludere etiam si intelligatur filias ab alimentis? Respondeo, minime: nam arctius est vinculum iuris quo parentes filius alimenta debent, quam illud, quo debent hæreditatem.

Quinto queritur, An ius alendi filios, ad hæredes patris transeat? Respondeo, transire: vnde filii non tantum à parentibus alendi sunt, sed etiam ab eorum hæredibus, præsertim cum filii ad summam egestatem adducti sunt, ut colligi facile potest, ex authentica *Licit. C. de naturalibus liberis, §. l. si quis à liberis. §. item rescriptum est ff. de liberis agnoscendis.* & id expressim tradiderunt Bartolus, Socinus, Abbas quos loco citato refert, & sequitur Couarruias in *epitome parte secunda, capitulo 8. §. 6. num. 14.* Vnde Bartolus annotauit, filium etiam spurium alendum esse à Monasterio, in quod pater est ingressus, tanquam à patris hærede. Immo, ut scribit Ripa, quem sequitur Couarruias, donatus omnium bonorum, auctoritate, & officio Iudicis cogi debet filios donatoris etiam spurios alere.

Quæres, An huiusmodi obligatio alendi liberos transeat ad eum, qui iure emptionis, permutationis similiter contractus bona patris obtinuit? Quidam teste Couarruiam ibidem senserunt transire, eo quod bona parentum sint huic oneri subiecta, & hypothecæ supposita ad liberos alendos; & ideo eorum bonorum emptores debent alimenta filiis præbere. Id colligunt etiam ex *l. 2. ff. de alimentis legatis.* Sed hanc sententiam Couarruias confutauit, quoniam nullo iure concluditur, bona paterna huic esse hypothecæ obligata: nam lex illa citata solummodo locum habet in bonis, quæ expressim destinantur in testamentis, vel in contractibus ad alimenta alicui præstanda, ut colligitur ex *l. Lucius ff. de alimentis legat.* & docet Bartolus, Romanus, Hieronymus

Gigas, quos citat Couarruias, ex quo etiam fit, teste Couarruiam, ut vxor, cui maritus alimenta debet, nequaquam ratione alimentorum agere possit aduersum eos, qui iure emptionis possident bona, quæ mariti fuerunt.

Sexto queritur, An fiscus, in quem bona patris transferuntur ob crimen eius publicata, debeat alere filios relictos ab eo? Respondeo, cum bona publicata sunt, & fisco addita ob aliquod delictum ex iis, ob quæ secundum leges, facinorosi bonorum suorum dominio priuantur, qualia sunt, proditio patriæ, crimen læsæ maiestatis, hæresis; tunc fiscus iure non cogitur filios alere, quia ob dicta scelera parentes bona amiserunt sua, & proinde filii his priuantur, perinde, ac parentes abique vilis bonis decessissent.

Hoc tamen locum habere puto, cum filii aliunde sustentari possunt; tunc enim parentes ipsis alimenta æquitate tantum naturali debebunt. Quando vero nequeunt aliunde alii, fiscus eis alimenta debet: quia hæc alimenta, cum sint vitæ simpliciter necessaria, non est cur ob scelus parentum filiis denegentur. Cum vero bona patris solum publicarentur sententia Magistratus, vel Principis, qui punit, & vindicat hæc pœna crimen, non quod eam pœnam in criminofum leges, & iura constituerint; tunc fiscus filio alimenta debet, quæ alioqui pater præbere æquitate naturali cogebatur. Nam cum parentes ob fugitium admissum, ipso iure suorum bonorum dominio priuari non fuerint, non est cur filii alimentis sibi æquitate naturali debitum orbentur, satis est eos à reliquis bonis paternis repelli.

Septimo queritur, An parentes ab obligatione alendi filium liberentur, si eum in publica hospitali domo, vel alio simili loco nutriendum curauerint: ut si ad portas oppidi, vel ad ostium priuatorum ciuium, diuitum, & potentum exposuerint. Respondeo, in primis; quando filius qui nascitur, vilis est, & abiectæ conditionis, qualis parentes non decet, tunc nullo iure illi coguntur eum alere per se, dummodo tamen per alios nutriendum curent, ne eorum peccatum prodatur; aut ne dedecore aliquo afficiantur. At si in hospitali domo, vel in alio simili loco publico filius nutriatur: parentes restituere debent impensas in filio alendo factas iuxta quorundam sententiam: nam alii, ut Glossa in *capit. ultimo distinct. 87.* id negant, quoniam aiunt huiusmodi domos esse institutas ad officium pietatis, in proximum, & ad istiusmodi expositos infantes, ac paruulos similes alendos: ergo parentes impensas nulla alia re compensare debent.

Sed primi fatentur id locum habere, cum parentes egeni sunt; & filios per seipos nutrire nequeunt; secus est, cum parentes filios non alunt, ut peccatum suum celet, & honorem, famam, ac decus suam tueantur. Deinde, quando filius abique villo dedecore à parentibus alii potest, tunc & peccatum est eum apud hospitem domum nutriendum exponere; & si exposuerint, omnes impensas restituere debent, ut quorundam docet opinio, qui eos peccare inde colligunt, quod in *l. Necare, ff. de liberis agnoscendis* dicitur: *Necare videtur non tantum is, qui partum præfecit, sed & is qui abiicit, & alimentum denegat.* Et qui in publicis locis misericordiam causa adificat: exponit, quam ipse non habet, ubi Glossa cuiusmodi, inquit, sunt, qui in hospitali domo, aut in scribitis adis sacra exponunt. Eos oportere impensas restituere deducunt ex *l. 1. C. de infantibus expositis. §. cap. 1. De infantibus expositis.*

Alii vero putant peccare quidem parentes exponendo, sed non debere impensas reddere, quia sunt factæ pietatis gratia, & quæ pietatis causa dantur, non repetuntur, *capit. Sacrorum, duodecima, questione secunda.* Sed id locum meo iudicio non habet, quia domus hospitalis est fundata, & instituta tantum ad alendos eos, qui egent, tunc enim parentes si non egent, impensas refarcire debent.

Præterea: si parentes possint per se filium alere, sed

infans,

infans, vel inuitis filius alibi nutriatur, & possunt parentes, cum id rescierint, filium à se educandum repetere, & debent impensas restituere. Sic Glossa in l. si inuito. C. de infantibus expositis, & sic Glossa in cap. I. De infantibus. & languidus expositus.

Siroges, quo pacto restitutio impensarum fieri debeat? Respondeo, ex l. si inuito, citata, ita fieri oportere, vt si qua bona in eo alendo, vel forte ad discendam disciplinam, vel artem consumpra fuerint, restituantur, nisi ex impense à fure factæ sint, quæ ipsi restitui non debent.

Octauo queritur, quæ nam alimenta mater filio debeat? Constans est omnium opinio, vt constat ex Angelo, Syluestro, Tabienfi, Rosel. Armil. in verbo *alimenta*. & Glossa in capitulo, cum haberet, supra citato, & in l. nec filium. C. de Pat. potest. & in capitulo ultimo, de conuer. infidel. matrem vsque ad triennium exactum, debere filium etiam spiritum alere, vt colligitur ex l. nec filium, C. de patria potestate. Nomine autem alimentorum, quæ mater filio debet, intelligitur lac duntaxat: reliquas impensas tum post illud elapsum, pater facere debet; quod si mater in nutriendo filio quippiam impenderit, quod pater infumere iure cogebatur, id iure poterit postea à patre repetere, qui non solum in foro interiori, id est, conscientiæ, sed etiam in exteriori ad id soluendum officio Iudicis compellitur, nisi eas impensas ex materna pietate animo, & voluntate liberaliter donandi, & non repetendi fecisset. Colligitur hoc ex l. *alimenta*, C. de negotiis gestis. Quod si mater lacte careat, vel alio iusto impedimento vbera filio portingere nequeat; pater tunc lactis impensas facere debet.

Præterea, si pater alimenta filio præbere non possit, mater etiam triennio exacto filium educare lege compellitur. l. si quis à liberis, §. ergo, & matrem ff. de liberis agnoscen. Patre vero deficiente, aui, vel alii progenitores, per virilem sexum filium contingentes, filio alimenta subministrare debent: ipsi enim in locum patris succedunt: quod si illi desint, ad alimenta auus, & ceteri parentes per maternum sexum ad filium pertinentes: si hi quoque defuerint, debent alimenta consanguineis propinquiores; quibus deficientibus, filius, si aliunde alii non potest, in hospitali domo nutriendus est, siue in publicis locis causa misericordiarum & pietatis extractis.

Nono queritur, an diuortii conjugalis tempore, filius à patre, an potius à matre alendus sit? Respondeo: si pater sit causa diuortii, alii debet filius apud matrem, sed sumptibus, & impensis patris, Glossa in l. *alimenta*, C. de negotiis gestis. Syl. filii, q. 21. ex authent. vt licet matri, vel aui §. illud. & l. si pater §. si filius. C. de diuortio. Dissoluto matrimonio ex legitima causa, & impedimento occulto, filius si infans est, alendus est à matre vsque ad triennium: post triennium vero mater vna cum patre filium alere debet. Pontan. de alimen. c. 9. num. 8. Quo fit, vt si mater diuortii causam dederit, filius apud patrem alii debeat, & ante triennium mater lactis impensas soluere Iudicis auctoritate compellitur, quas alioqui ipsa mater esset factura. Glossa loco citato.

Decimo queritur, an mater iure possit repetere alimenta præstita filio, quæ alioqui pater præbere iure cogebatur? Respondeo, in primis: si viuente patre alioqui diuite, & potente, mater suis sumptibus filium aluit, iure potest alimentorum æstimationem à patre repetere, si protestata est se filium ideo alere, vt aut ipsum, aut patrem, aut tutores eius conueniret, & quod in filium impendit, repeteret. l. Nescimus ff. de negotiis gestis. Sic etiam Glossa in l. *alimenta*, C. de negotiis gestis. Pontan. de alimen. cap. 8. num. 6. Immo quamuis nihil fuerit protestata, iure potest à patre repetere, l. si quis à liberis, §. si mater ff. de liber. agnoscen. mortuo vero patre, aut peregre profecto, donec reuenteretur, si mater nihil protestata ipsum filium educauerit, iure nequit æstimationem alimentorum repetere à filio, quia tamen comparatione patris non credatur, alimenta filia gratis, & liberaliter præstitisse, compara-

tionem tamen ipsius filii creditur, id fecisse liberali pietatis, & charitatis officio. l. si quis à liberis, ff. de liber. agnoscen. §. si mater, vbi dicitur: Nec impetrare debes ea, quæ exigente materno affectu, in filiam tuam erogata esset, etiam si à patre educaretur. Idem etiam colligitur ex l. Nescimus ff. de negotiis gestis, vbi sic est: Auiam, aut matrem, quæ de suo filium, aut nepotem nutriuit, id pietate cogente fecisse iure cogimus.

Quæres quid sit dicendum, quando decedente patre mater filium educauit, administrando propria ipsius filii bona? Respondeo: vel aluit animo, & voluntate repetendi, aut ab ipso filio, aut eius tutoribus æstimationem, aut fecus. Si primum, tura conscientia potest repetere, nam creditur functa officio patris; voluisse etiam ex ipsius filii bonis impendere alimenta. C. de negotiis gestis. Et colligi potest, ex l. Nescimus ff. de negotiis gestis, vbi habetur: Igitur in re facta facilius putabo, auiam, vel heredes eius audientes, si repuarari velint alimenta nepoti erogata, maximo si etiam in rationes, in præsum tam retulisse auiam apparbit. Postremo si mater filium aluit post obitum patris ex bonis nondum diuisis, sed sibi, & filio communibus, & nihil cum filio de alimentis conueniret, creditur liberali pietatis officio filium aluisse. Glossa & Pontanus loco citato.

Vndecimo queritur, an quando mater ius habet repetendi alimenta, quæ filio præstitit, iure possit etiam repetere æstimationem operæ, & laboris impensis toto eo tempore quo filium aluit? Respondeo, solum ei repetere licere, quod impendit, & insumpsit in alendo filio, & præterea nihil, l. si quis à liberis, §. si mater, ff. de liberis agnoscen. Pontanus loco citato.

Duodecimo queritur, an impense, quæ fiunt in alendis infantibus expositis, repeti iure queant à parentibus, & an eas reddere aliqua compensatione parentes debeant? De hac questione dicemus inferius.

Decimotertio queritur, an si quis egeat alimentis, & patrem habeat diuitem, & filium eadem diuitem, debeat alimenta petere potius à patre quam à filio, & vter eorum illum alere ipso iure cogatur? Respondeo esse alendum à patre, & ab eo exigenda alimenta, sunt qui censeant, alii debere à filio, quia filius, qui à patre vitam habet, arctiori vinculo ei alimenta debet: sed primum est probabilius, quia pater, quem genuit, alere, educare, & instituire debet. Sic Angel. in verbo, filius, nu. 2. q. ad finem, ex Bart. quem citat. Syl. filii, q. 22.

Decimoquarto queritur, an quando ad alimenta filii, pater certum fundum, vel domum designat, ac designat, mortuo filio, fundus, vel domus, transeat ad quemlibet alium filii mortui hæredem, an vero potius redeat ad alios patris hæredes legitimos? sunt duæ opiniones: Prima negat transferri fundum ad hæredem filii mortui, ac prouide docet ad alios patris hæredes pertinere: quoniam alimenta, quæ alicui debentur, ipsius vita finiuntur, nec transeunt ad hæredes illius: quare proprietas fundi, vel domus non ad filium pertinet, qui ius tantum habet, vt ex fructibus illius dum viuere, alatur. Sic Bartol. Bald. Ioannes Lupus, Baptista, quos citat Couarr. de matrim. part. 2. c. 8 §. 6. num. 15. ex l. cum hi, §. si vni, ff. de transactione & l. Dominus, §. vlt. ff. de usufructu. Secunda opinio est dicentium fundum domumue transmitti ad hæredem filii vita functi. Ita Couarr. loco citato, quorundam aliorum sententiam sentens: eo quod alimenta succedunt loco legitimæ portionis: & huius portionis bona ad hæredes transmittuntur.

Mihi vero prima opinio magis, cum iure communi congruere videtur, quia alimenta vita ipsa finiuntur. In Hispania vero iure specialia magis secunda sententia approbatur: locorum enim consuetudines aut priuata instituta, & constitutiones interdum habent, vt pater quintam bonorum partem, libere possit cuius etiam extra neo relinquere: immo, vt tertiam etiam partem liberet, queat vni ex filiis, quem ipse maluerit, testamento, &

donatione inter viuos dimittere. Vnde si tertia, vel quinta pars, vi huiusmodi legum certo in fundo, etiam loco alimentorum assignetur, & constituitur, ad hæredes eius, qui aluntur, transit, quia huiusmodi alimenta succedunt loco legitimæ portionis inter filios amplioris, & plenioris. Idem iuris est de eo, qui iure etiam specialiter, aut consuetudine alicubi recepta primigenia instituit, hoc est, iura primi, & maximi natu filii, eaque in certis fundis, vel annuis redditibus constituit: sine dubio enim res illæ transeunt ad hæredes filii primogeniti vita iam functi.

C A P. VI.

De variis filiorum naturalium generibus.

Primo queritur, Quot sint filiorum genera? Glossa in c. liberi, trigesima secunda, quaestione quarta, & in cap. tanta in verbo, Repellendus, Qui filii sint legitimi, & cap. Nisi cum pridem §. Personæ, in verbo Manzeres de renunciatione, j enumerat quatuor genera filiorum. Quidam enim filii sunt naturales, alii legitimi, alii naturales & legitimi, alii vero spurii, Glossa in auctore. *Quibus modis natur efficiantur sui, in §. Palam, recenset sic: Filii, aut sunt naturales, & legitimi, aut naturales tantum, aut nec legitimi, nec naturales, aut legitimi tantum.* Syluester, verbo *Filii, numer. 1.* docet esse tria genera filiorum: alii sunt naturales, & non legitimi, quos Glossa naturales, tantum appellauit. Alii legitimi, & non naturales, quos Glossa legitimos quodammodo vocauit: alii legitimi, & naturales eum Glossa. Intermissit Syluester quartum genus filiorum, spurios nempe, quia spurii, ut postea dicam, etiam naturales aliquo modo dicuntur, si laici filios naturales sumamus, nimirum eos, qui generatione quidem filii sunt, sed extra legitimam coniugium nati. At Glossa pressius, & strictius filios naturales accepit, videlicet eos, qui geniti sunt ex complexu viri, & femine, quem lex humana poena vlla non damnat, spurios vero vocauit eos, qui sunt procreati ex concubitu viri, & femine humanis legibus damnato.

Naturales igitur filii, & non legitimi dicuntur, qui sunt generatione quidem filii, non tamen ex legitimo coniugio nati: quia natura hic eadem est, quæ generatio, & ideo naturalis est filius, qui generatione extra matrimonium susceptus est.

Legitimi, & non naturales filii sunt, qui generatione quidem filii non sunt, sed legum præscripto filii censentur, quales habentur, qui sunt adoptione filii. Legitimi, & naturales filii sunt, qui ex legitimo matrimonio procreantur. Nunc de naturalibus, postea de spurii, & legitimi, & aliis disputabo.

Secundo queritur, Quot sint genera filiorum naturalium, qui legitimi non sunt? Respondeo, duo esse genera: aut enim sunt nati ex congressu viri & femine nulla legis, & iuris scripti, siue humani poena damnato. Aut sunt naturales simul, & spurii, hoc est geniti, ex complexu viri, & femine certa humanarum legum poena condemnato: & hi filii dicuntur spurii, non naturales: quos quarto loco recensuit Glossa. Inde fit, vt filii naturales laici sumpti spurios comprehendant, qui sunt filii generatione quidem, sed non ex legitimo coniugio progeniti. Pressius vero & strictius filii naturales accepti spurios excludunt, qui ex concubitu humanis legibus, & poenis damnato generantur.

Tertio queritur, Quare fit dictus filius naturalis? Respondeo, cum Isidoro libro 5. *Etymologiarum c. 5. ut habetur in capite ultimo, 32. q. 4.* quia eos sola natura genuerit, non honestas coniugii hoc est, solus congressus viri, & femine, qui est hominum cum bellis communis. Naturam enim Canones, & leges in hac parte vocant, non quidem

ius naturale, vel diuinum (hoc enim iure, congressus viri, & femine damnatur, ex quo filii naturales generantur, cum sint extra legitimam coniugium nati, sed ipsum viri, & femine complexum, quatenus ex eo proles generatur: Iuriconsulti naturalem appellant, & naturales filios, quasi natura genitos, & à iure iplo ciuili, nec receptos, nec reiectos, id est, nec probatos, nec damnatos.

Quarto queritur, Quot modis filius naturalis accipitur in iure? Respondeo, tribus modis; Primo, latissime, vt distinguitur à filio adoptiuo, in titulo, digesti, & institutione, de Adoptione: & hoc modo naturales filii dicuntur etiam ii, qui sunt spurii.

Secundo modo accipitur in iure Pontificio, siue Canonico, pro eo, qui natus est, ex parentibus omni vinculo solutus: hoc est, inter quos eo tempore, quo conceptus, vel natus filius est, matrimonium esse poterat. cap. *Innotuit, de Electione, cap. Tanta, qui filii sint legitimi.*

Tertio modo filius naturalis sumitur in iure ciuili pro eo, qui generatus est ex vnica concubina, eaque domi retenta, cum qua vir tempore concepti, vel nati filii matrimonium ratum, & fitum contrahere poterat, Authentica. *Quibus modis naturales efficiantur sui, §. si quis autem defunctus.* Glossa in cap. per venerabilem, verbo, *Naturalibus, Qui filii sint legitimi, Bartolus in l. in concubinis: Speculator in titulo, De successione, ab intestato, vbi dicit, tria requiri in filiis naturalibus. Primo, vt sint nati ex parentibus solutis, inter quos tempore concepti, vel nati filii potuerit matrimonium consistere. Secundo vt sint nati ex concubina. Tertio, vt concubina sit vnica, & domi habitata, vt vxor. Vnde hodie nulli sunt huiusmodi filii naturales; quia olim concubinatum leges, & iura ciuilia permittent, Canonica vero lex, siue pontificia minime permittit: Vnde Panormitanus in c. Tanta, qui filii sint legitimi dicit: *Potius sauendum est filius natus ex compl. x. viri, & femina, siue concubinato, quam natus ex concubina domi retenta: nec est aquirati, & rationi consentaneum, vt filius genitus ex concubina domi retenta naturalis sit, & habeatur, & talis non sit, & habeatur, & talis non sit natus ex congressu spurio, videlicet, ex femina non habitata domi tanquam concubina.**

Ex his perspicitur, aliter secundum ius Pontificium dici filium naturalem, aliter vero secundum ius ciuile. Nam iure ciuili constat, filium per vim, vel sine vi conceptum ex virgine, vel vidua honesta, vel nobilis conditionis, vel ex coorto, vel concubina aliena, vel ex domina, & proprio seruo, naturalem non esse, sed spurium: & tamen secundum ius Pontificium patet esse naturalem, quia quo tempore conceptus, vel natus est, poterat inter parentes matrimonium esse.

Quares verum iuris Pontificii potius, quam ciuilis, in hac parte ratio habeatur? Respondeo, cum Abbate in cap. *Per venerabilem, Qui filii sint legitimi, & Baldo in consilio 129 in secundo volumine, Aymone in consilio 166.* quos citat Couarruias in *Epitome de Matrimonio, parte secunda, capite octauo, §. quarto, num. 3.* vbi ait consuetudine vbique esse ius Pontificium receptum, vnde filius naturalis censetur, qui procreatur ex his parentibus inter quos nuptiæ subsistere poterant, eo tempore, quo conceptus, vel natus est, quamuis non ex vnica concubina domi retenta. Item, vbique fere statuta ciuitatum, & populorum, & leges, ac constitutiones Principum filios naturales accipiunt secundum ius Pontificium, non autem ciuile.

Quinto queritur, An sit filius naturalis, quod attinet ad ius succedendi in bonis maternis, is qui generatus est ex patre in sacris Ordinibus constituto, & femina soluta? Matthæus ab Afflicis, teste Couarruias in *epitome parte secunda, capite octauo, §. 4. numero decimo septimo*, sentit esse naturalem, & proinde matri succedere: Quia nulla, inquit, poena legis huiusmodi congressus puniuntur. Poenam legis intellexit ille, poenam ciuili lege constitutam. Sed verius est, quod dicit Couarruias loco citato, non esse naturalem

filium

filium, sed ex damnato complexu genitum: quoniam sacris Canonibus in talem prolem pœna constituta est. Nam in Concilio Toletano nono, *capit. decimo*, & *habetur in capitulo*, cum multa, decima quinta, *question. 8.* filius natus ex clerico, & femina libera sub specie matrimonij scienter contracti, efficitur seruus Ecclesiæ: quamuis *vt in eo capitulo*, testatur Glossa per deluectudinem ille Canon iam euauerit. Item concubitus ille, adulterinus vocaturà Glossa *in capitulo*, Per venerabilem, qui filij sint legitimi, *in verbo* (Adulterinus) vbi Panormitanus n. 32. hanc copulam dicit esse damnatam.

Accedit quod inter parentes matrimonium esse non poterat, quo tempore conceptus, vel natus filius est. Ex quo fit, vt hic filius nequeat matri succedere, quamuis sit coniugij, voti, alteriusque vinculi lege soluta. At vero filius ex clerico minoribus Ordinibus initiato, etiam beneficium Ecclesiasticum habente, & femina omni vinculo soluta, naturalis est secundum ius Pontificium, & matri succedit vt ait Couar. loco citato.

Sexto queritur, An sit filius naturalis, quod atinet ad successiōnem, in bonis parentum præsertim maternis, qui generatus est, ex patre soluto quidem, sed rem etiam sine vi habente cum virgine, infimæ quidem fortis, sed honestæ conditionis: Ioannes Baptista, Angelus, & Aretinus vt Couarruias, quem supra nominavi loco, testatur, simpliciter dicunt complexum viri cum virgine, vel vidua esse legibus damnatum; & ideo filium ex complexu natum non esse filium naturalem quam opinionem locum tantummodo habere, cum virgo, aut vidua est non vilis, & infima: sentiunt Baldus, Socinus, & Aimon, teste Couarruias *in loco proximo dicto numer. 17.* & ita negant esse naturalem filium genitum ex patre soluto, & virgine, vel vidua sine vi cognita, modo ea sic illustris, aut nobilis, quia stuprum cum huiusmodi virgine, vel vidua, pœna legis puniatur *Inter liberos*, & l. *Si uxor ff. ad legem Iulianam de Adulter. Insist. de publicis iudic. §. 2.* Sed stuprum commissum cum vilibus, siue virginibus, siue viduis, pœna legis non damnatur, l. *Quæ adulterium. C. ad legem Iulianam de Adul.*

Couarruias tamen dicit, stuprum perpetratum cum quauis virgine, vel vidua, infimæ quidem fortis, sed honestæ conditionis & vitæ, legibus puniri, Proferentia Couarruiæ facit, quia Institutione de publicis iudiciis, *paragraphe Item lex Iulia*, aperte dicitur: *Sed eadem lege Iulia etiam stuprum flagitium puniatur, cum quis sine vi vel virginem, vel viduam honeste uiuentem stuprauerit.* At Baldi sententia fauet, quod habetur *in l. Quæ adulter. citata*, congressum cum domina caupone, esse punibilem, sed non cum ministra caupone, quam vitæ vilitas à legis pœna excludit. Ex proinde Baldus dicit, euenienter legibus filium susceptum ex virgine, vel vidua per stuprum, naturalem esse secundum ius civile, vt potè minime ex damnato congressu natum.

Septimo queritur, An sit filius naturalis, ita vt possit matri succedere, qui genitus est ex parentibus solutis quidem vinculo matrimonij, sed quorum vterque, vel alteruter est voto simplici castitatis adstrictus.

Hanc questionem apud auctores, non legi. Molina. *tom. primo de iust. tractat. secundo disputatione 167. post conclusionem quartam*, & *versiculum, licet in conclusione*, obiter, vt rem certam ponit, huiusmodi filium esse naturalem: & iure communi matri in ipsius bonis succedere. Sic vt audiui aliquando nonnulli arbitrati sunt, filium naturalem esse, & secundum ius Civile, & secundum ius Pontificiū. Secundum leges quidem quia hic viri, & femine complexus nulla legis pœna puniatur. Item quia inter huiusmodi parentes, tempore concepti, vel nati filij, si matrimonium contraheretur, valeret. Et secundum Canones, quia simplex votum castitatis impedit quidem matrimonium contrahendum, sed non dirimit iam contractum. Item quia talis filius fieret legitimus, si parentes matrimonium contraherent cum legitima dispensatione.

Alij tamen, vt etiam audiui, negarunt filium esse naturalem, saltem secundum ius Canonicum: quia parentes

voto castitatis adstricti, quo tempore conceptus, vel natus est filius, contrahere matrimonium non poterant, absque dispensatione legitima, & relaxatione voti. Non enim requiritur, vt tempore, quo vel conceptus, vel natus est filius, sit inter parentes impedimentum dirimens matrimonium: sufficit, si votum castitatis Deo factum sit, quod matrimonium contrahendum impedit. Tum etiam quia est natus filius ex sacrilegi viri, & femine congressu: vtraque tamen sententia videtur probabilis.

Magis mihi secunda sententia placet, etiam quatenus sermo tantum est de successiōne filiorum naturalium in bonis parentum: quoniam talis viri & femine congressus sacrilegus est, & sufficit si parentes, quo tempore, vel conceptus, vel natus est filius, matrimonio coniungi nequeant absque peccato.

Octauo queritur, an sit legitima proles, quæ suscepta est ex parentibus matrimonij quidem vinculo adstrictis, sed quorum vterque, vel ante, vel post contractum matrimonium, se se Deo voto simplici castitatis obstrinxit? Angelus, *in verbo matrimonium tertio impedimento quinto, numero quinto* ait eam prolem non esse legitimam, quamuis ex matrimonio susceptam, quia votum castitatis, quod ambo fecerunt, impedit quo minus coniuges rite matrimonio vtantur. Idem docet Glossa *in capitulo Ministri, distinct. 81. Abbas in c. charissimus de conuers. coning.*

Cæterum hoc considerandum, & discutendum Lectori relinquo: nam si id prædicti Auctores non dixissent, videretur oppositum dicendum: quoniam proles ex huiusmodi parentibus procreata, ex matrimonio legitimo nata est, quamuis parentes peccauerint in vsu matrimonij contra votum castitatis facientes. Item non est solita peti facultas vt huiusmodi filij legitimi fiant: nec vt in bonis parentum succedant: insuper parentes filios tales absque vilo conscientie scrupulo bonorum heredes relinquunt, vt ex legitimo coniugio natos, quauis vsu matrimonij sacrilego.

Si roges quid dicendum de filio nato ex coniugibus, quorum alter tantum est voto simplici castitatis obstrictus, siue ante, siue post contractum matrimonium? Respondeo in primis, si coniux qui votum castitatis non fecit contraxit matrimonium cum femina tale votum habente, ignorans tamen bona fide, eam esse huiusmodi voto alligatam, proles suscepta ex parentibus est legitima. Id colligitur ex capitulo, *ex tenore, qui filij sint legitimi*: nam si bona fides alterius coniugis facit, vt sit legitimus filius, qui ex adulterio natus est: maiori ratione erit legitima proles, quæ suscipitur ex legitimo coniugio, cū bona fide alterius coniugis ignorantis simplex votum castitatis in altero. Item si coniux, qui voto castitatis adstrictus non est sciens, & prudens contraxit, cum femina tali voto constricta, filius ex ijs parentibus progenitus, legitimus est: quia coniux, qui voto castitatis liber est, ius habet petendi debitum & alter coniux ipsi petenti soluere debitum iure cogitur: & quamuis natus esset ex coniugali complexu, in quo coniux qui castitatem voverat, debitum petiit, cum petere iure non posset, nihilominus esset legitimus, quia genuitus est ex legitimo coniugio, & sufficit, si coniux liber, & solutus omni voto castitatis, non peccat reddendo debitum alteri coniugi petenti, contra votum castitatis quo tenetur licet peccauerit contrahens cum tali coniuge, quippe consors fuit criminis, quod alter patrauit, nuptias contrahens post simplex votum castitatis, vt ait Silu. *matrimonium 7. q. 5. dicto. 6. ad finem.*

Si quæras quid dicendum est de filio nato ex viro, & femina matrimonio iunctis, sed mutuo consensu Religionem approbatam professis? Respondeo: eum non esse legitimum; quia quamuis per sollempne Religionis votum, dissolutum vinculum coniugij non sit, sacrilegus tamen est eiusmodi congressus. Sic Abbas *cap. charissimus: de conuerso coniugat.* Glossa *in c. mini d. 81. Hostien. in sum. de filiis presbyt. §. quis possit versic. quid si sacerdos.* & *allegat notas in capitulo. licet de filiis presbyt.* Vnde Antonius ibi ait: *fieri potest, vt quia nascatur ex legitimo matrimonio, & tamen non*

fit legitimus, ut in hoc casu, sic Glossator Angeli loco citato, ubi ait, idem esse iuris, si proles genita sit ex parte Religionem professo, & matre conuentiam simpliciter uerente.

Nono quaeritur, Sitne filius naturalis, ita ut materna bona obtinere possit is, qui procreatus est ex viro coniuge, & femina omni vinculo soluta? Teste Couar. in Epitome part. 2. cap. 8. §. 5. n. 16. Paulus, Alexander, Aymon, & Socinus sentiunt, eum esse filium naturalem secundum Ius civile, eo quod talis congressus viri, & feminae nulli legis civilis poena mulctetur. l. 1. C. Adult. At Couarru. Baldum secutus, negat esse naturalem filium secundum leges, quoniam huiusmodi concubitus inter damnatos habetur, ut probant Angelus, Arcinus, Ioannes Baptista post Mathesilianum in l. Si qua illustr. §. Nouissime. C. Ad Senatus. Orfic.

Et reuera cum talis viri, & feminae complexus sit adulterinus, & vir suae uxori iniuriam irroget, lege punibilis est. l. 1. C. Ad legem Iuliam de Adult. Dubitari non potest, quin sit spurcius, non naturalis secundum Ius Canonicum, quia inter parentes matrimonium esse non poterat eo tempore, quo est conceptus, vel natus filius.

Decimo quaeritur, An filij ex seruatorum coniugijs nati, sint naturales, an legitimi? Sciendum est iure civili seruos pro mortuis haberi. l. Quod attinet ff. de Regulis Iuris, ac proinde iustum matrimonium contrahere nequire. l. cum ancillis C. de Incestu nupt. & eodem iure civili iustos, ac legitimos filios non procreant: nam ab iusto matrimonio filij iusti non sunt: si autem serui matrimonium contraxerint, illud iure civili non connubium, sed contubernium, vel confortium vocatur. l. Serui C. ad legem Iuliam de Adult. & l. ult. C. de seruis fugitiuis.

Ex huiusmodi itaque seruatorum coniugijs, siue confortijs nati, filij naturales dicuntur secundum Ius civile, non vero legitimi. l. Lucius §. Dicitur ff. de legit. 2. & l. cum pater §. volo ff. eodem titulo, & l. ex pacto §. Si quis rogatus ff. Ad Senatus consultum Trebellianum, & ibi Barrol. Gloss. itidem in Clem. 1. de Baptismo Cardin. ibid. quest. 9. Geminianus ca. 2. de Her. in sexto.

At vero iure Pontificio iustae, & legitimae nuptiae inter seruos consistunt, ut patet ex tit. De coniugio seruo. Idem quoque statutum est iure civili Authenticorum, ut constat ex Auth. de Nupt. & l. ult. C. de Agricol. & cons. lib. 11. Quare nunc inter seruos cognationes, & successiones admittuntur.

Hoc posito quaeritur, an filij ex matrimonio seruatorum suscepti, sint legitimi, an vero naturales tantum, ut antea, censentur? Hostiensis in sum. tit. Qui filij sint legitimi, §. An utrumque genus uers. Hoc etiam nota, dicit, filios seruatorum quamuis natos ex legitimo coniugio, non esse legitimos, siue quantum ad ordines, siue quantum ad hereditates: quia cum pater eorum nihil proprium habeat, filius ei succedere non potest. Hanc Hostiensis sententiam rejicit Cardinalis Palaeotus libr. de nobis, & spuris fil. cap. 15. Eo quod si iustum est, inquit, & legitimum matrimonium, necesse est, ut filij quoque sint legitimi. Deinde filius ex seruo & libera femina progenitus ad sacros ordines promoueri potest. cap. ult. de seruis non ordinan.

Sed certe haec Hostiensis sententiam non labefactant. Nam cum ille dicit, filios seruatorum ordinari non posse, loquitur de filiis ex ancilla natis, qui secundum Canones & leges in seruitute manent, quoniam matris conditionem sequuntur. l. pactum C. de re iudic. & cap. 1. de Natis ex libero ventre. Et cum rursus dicit, filios seruatorum non succedere parentibus, verum est, quia vel nati sunt ex utroque parente seruo, & ita succedere nequeunt; tum quia parentes cum serui sint nihil proprium habent, & domino, non sibi acquirunt: tum etiam quia ipsi adhuc sunt in seruitute cum ex ancilla geniti sint, nec ordinari queunt: vel nati sunt ex patre quidem libero, sed matre ancilla, & hi, nec patri, nec matri, succedunt: quia in seruitute manent, & proinde proprium quid habere non possunt, & non sibi, sed domino acquirunt: vel nati sunt ex patre seruo, & matre libera, & hi quamuis matri succedere queant, patri tamen non

possunt, quia pater est seruus, & domino acquirunt, non sibi.

Vndecimo quaeritur, an naturales filij veniant simplici filiorum appellatione in testamentis, & vltimis voluntatibus? De hac quaestione Barrolus, & alij, l. ex facto §. Si quis rogatus ff. ad Senatus. Trebellianum, Panormitanus, Decius, & alij, in praesentia de probat. Pingamus testatorem ita dixisse Titium instituto, etsi absque filiis decesserit, Caium substituto quaeritur, An si Titius naturales tantum filios reiquerit, ij Caium substitutum excludant? Ratio dubitandi est, quia ex l. Filium §. ff. De his qui sui iuris sunt, filij naturales tantum, proprie filij non sunt. Barrolus censet non excludere Caium substitutum, quia filiorum appellatione non intelliguntur, qui sunt naturales tantum. Sic etiam Glossa in Clem. 1. de Baptismo, in verbo liberi: Glossa vero e. In praesentia de probat. sentit per filium naturalem eam substitutionem euadere: Panormitanus autem, quem alij sequuntur, distinguit. Si enim verba referuntur ad eum, qui non potest habere nisi filios naturales tantum, tunc & naturalis filius substitutum excludit, quia videtur testator de illo cogitasse. l. Heredibus §. 1. ff. Ad Trebell. Idem quoque, inquit, dicendum est, si referuntur verba ad eum, qui potest habere filios legitimos, & naturales, sed ex alijs testamenti verbis colligitur testatorem, etiam filiorum nomine comprehendere eos, qui sunt naturales tantum. Si vero id ex testamento apparere non possit, & testator erat vir in dignitate constitutus, vel nobilis, vel honestae vitae, tunc naturalis filius substitutum non excludit, quia verisimile, inquit, non est huiusmodi testatorem substituto naturalem filium praerulisse: quod si testator talis vir non fuerat, tunc per naturalem filium substitutum excluditur quia verisimile est, tali testatori non fuisse odiosos filios naturales.

Quare Panormitanus dissentit a Barrolo: putat enim in testamentis ex coniecturis esse iudicandum; an filiorum nomine intelligantur ij, qui naturales tantum sunt; & ob praedictam substitutionem & conditionem a testatore adiectam solum ex coniecturis credendum est, per filium naturalem interdum excludi substitutum; interdum minime: Barrolus vero sentit, nunquam per solum naturalem substitutionem praedictam iritam fieri, nisi contrarium ex verbis testatoris appareat.

Conueniunt autem Barrolus, Panormitanus, & ceteri omnes si femina fuerit instituta haeres supra dicta conditione: tunc quia secundum Ius commune filius naturalis matri succedit, ut dicitur in capite proximo sequenti, is substitutum excludit.

Duodecimo quaeritur, an quando testator pure & simpliciter dicit, se bona sua filiis relinquere: appellatione filiorum intelligantur etiam filij naturales tantum? Respondeo, cum Cardinali Palaeotto lib. supra citato cap. 29. distinguendum esse. Primo si cum testamentum condidit, habet filios legitimos, & praeterea naturales tantum, solum videntur vocati legitimi, & exclusi, qui sunt naturales tantum quia ex l. filium ff. de his qui sui iuris sunt, naturales tantum proprie filij non dicuntur. Secundo si tempore testamenti extiterint filij legitimi, & alij naturales tantum, & deinde ante aditam hereditatem legitimi decesserint superstitibus naturalibus tantum, non succedunt naturales, quia tempore testamenti legitimi fuerunt tantum modo vocati, & testatoris voluntas non est deinde mutata: ergo naturales solum excluduntur. Tertio, si quando testamentum fit, nulli legitimi adsunt, sed naturales tantum, deinde vero, antequam testator decessat, filios legitimos procreauit tunc etiam naturales non admittuntur, quia verisimile est, si testator id praerulisset, eum vocaturum tantum modo filios legitimos. Quarto, si tempore testamenti naturales filij extabant, & deinde testator nullos legitimos suscepit, tunc sine dubio naturales succedunt: Nam videtur testator de his filiis cogitasse, quos praer oculis habebat. Quinto, si quando testamentum est factum, naturales tantum erant, deinde vero testator legitimos genuit, qui tamen ante aditam hereditatem perierit & naturales tantum superstitibus tunc naturales succedunt, quia nihil eis videtur obfuisse

legitimi, cum iam illi perierint. Sexto, Si testamenti tempore naturales tantum iaderant, sermo tamen testatoris, quo de filiis loquitur, referatur non ad praesens, sed ad futurum tempus, ut si velit filios suos in certis bonis succedere post mortem alicuius, aut eueniente aliqua conditione, tunc si & alij legitimi filij nati erunt, quando casus ille extiterit, naturales videntur exclusi, quia quoties in futurum essentium confertur oratio, tempus euenientis conditionis non dispositionis attenditur. Quod si eueniente conditione soli adhuc naturales super sint, qui & tempore testamenti nati erant, tunc illi succedunt. Vitimo, cum testator filios pure, & simpliciter nominauit, & tunc filij adhuc nati non erant, ut si Titium instituit heredem ea conditione, ut post mortem filijs suis hereditatem restitueret, & tunc nullos filios habebat, sed deinde naturales tantum, non legitimos suscepit, illi succedunt, siquidem tacite intelligitur, ut filijs suis restituat, si quos habuerit, *Interdum ff. de verb. oblig. quemadmodum in l. placet ff. de liber. & posthum.* Vlpianus dicit: *Si testator bona sua reliquerit ea conditione, ut reddantur posthumis ex uxore, restituentur sunt posthumo, qui postea natus est ex uxore.*

Decimo tertio quaeritur, An si testator liberorum nomine usus fuerit, intelligantur etiam filij, qui sunt naturales tantum Panormitanus *cap. in praesentia, num. 22. de prob. & alij in l. ex facto, §. si quis rogatus, ff. ad Senat. cons. Treb. docent, liberorum appellatione nunquam naturales filios contineri eo quod liberorum nomen iuris sit, l. liberorum, ff. de verb. signifi. cum tamen filij nomen ad naturam potius referatur, l. utelas, ff. de capitis diminut.*

Decimo quarto quaeritur, An in contractibus filiorum nomen ad naturales extendatur? Finge, Titium stipulatum esse emphyteusim, aut feudum sibi & filiis: utrum naturales his verbis comprehendantur Angelus, Baldus, Decius, ut citat Card. Palaeotus in *lib. practico ca. 30.* negant comprehendere, tum quia in contractibus verba sunt certa, & proprie accipi debent, *Quicquid adstringenda, ff. de ver. obligat.* naturalis autem proprie filius non est, *l. filium ff. de his, qui sui vel alieni iuris*: tum etiam quia in dubio verba semper contra stipulantem, & contrahentem interpretantur, qui legem debuit apertius conscribere, *l. veteris, ff. de pact.* Quare si cum stipulatus est Titius, filios legitimos, & praeterea naturales habebat, non admittuntur naturales, sed tantum legitimi.

Contra hanc sententiam communem sensu Card. Palaeotus, *lib. citato c. 30. num. 2.* A communi tamen sententia non videtur recedendum, & multo minus succedunt in emphyteusi aut feudo, si tempore stipulationis Titius filios legitimos tantum habebat, & postea naturales suscepit, tunc enim manifestum est, solum esse vocatos filios iam natos, non nascituros.

Quid si cum Titius est stipulatus, filij naturales tantum modo ei nati erant, non legitimi? Respondeo, tunc admitti naturales, quia stipulatus esse videtur de filiis, quos praesentes habebat. Quid si tempore stipulationis extabant solum filij naturales, non legitimi, & postea nati sunt filij legitimi, utrum hi excludant naturales? Videntur tunc naturales exclusi, quia filiorum nomine proprie intelliguntur legitimi.

Si quaeres, An si foemina sibi, & filiis emphyteusim stipulata fuerit, intelligantur etiam naturales, tamen si legitimos habebat? Card. Palaeotus dicit utroque intelligi, sed ordine successivo, ut primi succedant legitimi, deinde vero naturales, quia utriusque secundum ius commune matri succedunt, & nihil naturales a legitimis distinguuntur.

Decimo quinto quaeritur, An si emphyteusim, vel feudum sit Ecclesiasticum, & Titius stipulatus sit sibi & filiis cum nullos filios habeat, & postea naturales tantum suscepit, illi succedant? Conueniunt omnes, ad emphyteusim Ecclesiasticam filios naturales non admitti, nisi hi fuerint expressi, quia eiusmodi filij absque peccato concipi nequeunt, *c. Meretricis 23. q. 4.* Et Ecclesia maxime ab his abhorret, *cap. vltim. de praescription.* ac proinde vicissimile non est de tali sobole eum unquam cogitasse. Difficultas in

illo consistit, an id locum habeat solum in filiis naturalibus nondum natis tempore stipulationis, an vero etiam de his qui nati iam erant? Card. Palaeotus *lib. citato c. 31.* dicit solum locum habere in filiis nondum natis: ac communis opinio est, ut nunquam stipulatio ad filios naturales protendatur.

Quid si initio emphyteusis Ecclesiastica alicui naturali pro se & filiis fuerit concessa an deinde filij eius naturales succedere queant? Baldus *m. c. Quae in Ecclesiis, de constitutionibus. n. 51.* sensit, eos succedere: sed hoc plerique confutarunt ea ratione, quia si naturalis quispiam fuerit haeres institutus, ea conditione, ut si absque liberis decesserit, hereditatem restituat, ea conditio non deficit ob filios naturales tantum, sed ob iustos, & legitimos, *l. gener. §. cum autem C. de instit. & substit. & ibi Iaf. & alij.*

Decimo sexto quaeritur, An in lege municipali, siue statuto filiorum nomine comprehendantur ij, qui sunt naturales tantum? Communis est opinio, comprehendere solum filios iustos, & legitimos, ut colligunt quidam ex Glossa in *l. Senator, & in l. liberos, ff. de Senator.* Et generaliter ubique non erit expressa ratio, vel certa assignari possit, quia filius naturalis continetur in statuto, nomine filiorum iusti & legitimi intelligitur, ne a proprietate verbi recedatur? Unde statutum, quod extantibus filiis masculis feminas a successione repellit, locum tantum habet in legitimis filiis, *Tiraquel. in l. si unquam, verbo suscepit num. 48. C. de reuocam. donation.* Lex item municipalis cogens quosque suos de omnibus sibi relictis aliquid fisco soluere exceptis filiis, naturales non excipit, legitimos. Card. Palaeotus *lib. de Notis filijs c. 32. numer. 7.* Si statuto item pater filij condemnationem redimere cogatur, de iusto & legitimo filio intelligitur, non de naturali. Alexander in *l. ex facto §. si quis rogatus ff. ad Senat. cons. Trebellianum, num. 25.* sic etiam si statuto, vel rescripto viro alicui nobili concedatur, ut ipse cum filiis intra domesticos parietes rem diuinam audire possit, solum comprehenduntur filij iusti & legitimi.

Decimo septimo quaeritur, Quando in legibus nomine filiorum veniunt etiam naturales? De hac questione Cyn. in *l. cum pater §. Volo ff. de leg. 2. Bar. in l. tunc ff. de capitis diminut.* Alexand. in *l. Ex facto, §. si quis rogatus ff. ad Trebellianum, numer. 25.* Baldus in *l. Libertinum, C. de interdicto matrimonio, Panorm. & Felinus c. in praesentia, de probationibus num. 2.* Communis est sententia, uti ex Bartolo, & Panormitano colligitur, in legibus filios eos intelligi, qui iusti sunt & legitimi. Nihilominus tamen ex verbis, aut materia subiecta, aut ratione legis aliquando comprehenduntur etiam filios naturales. Unde in lege, qua filia, cuius pater iudicariam artem exercuit, Senatortio viro nubere prohibetur, legitima tantum filia comprehenditur. Lex quae interdicat patri, ne seruos alienet in adulterio filiae, solum in filia legitima locum habet. Lex item, quae permittit patri inter filios duobus testibus testari, filios tantum legitimos includit.

At verò ex materia subiecta, aut ratione, aut verbis legis, aliquando naturales filii comprehenduntur, ut si lex praecipiat, ne filius liceat parentes in ius vocare sine venia, in naturalibus etiam filiis locum habet, quia ratio legis est eadem nempe, ut honor parentibus debitus deferatur. Sic etiam lex prohibet matrimonia inter parentes & filios vel inter tutorem & eius filios, & feminam, cuius tutelam gerit, comprehendit filios naturales: quia ratio legis est, vel naturalis pudor, vel fraudis suspicio.

Præterea si lege, ab officiis, publicis honoribus, & ciuitate areantur ciues læsæ maiestatis rei, Patriæ proditores, exules, Hæretici, & eorum filij exclusi quoque censentur filii naturales, quoniam in his quoque eadem est ratio legis, quia filii etiam spurii paterna nequitia sunt imitatores.

Insuper permittit lex filij pro patre agere, aut e contrario. Extenditur etiam ad filios naturales propter pietatem

accusationem patris in filium, & filij in patrem. Punit lex patricidia, aut prohibet, ne filius patrem accuset: extenditur & ad filios etiam naturales, propter naturam communem. Vnde Bartolus in l. 2. C. de Accusar. recte dicit, naturalem filium posse accusare, ut patris necem vindicet, auctoritate legis, quia id indultum est. Quare si verba, aut ratio legis ad filios quoque naturales extendatur: in ea lege comprehenduntur filij non solum legitimi, sed naturales: alioqui id semper tenendum est ut filiorum appellatione in legibus semper iusti, & legitimi filij veniant, ne à proprietate verbi recedamus.

CAP. VII.

De hereditaria filiorum naturalium successione.

Primo quaeritur, Quomodo filij naturales succedant in bonis suorum parentum? De hac Couarruias in epitome par. 2. capitul. 8. §. 4. & Cardinalis Palaeotus, de Notis, & Spur. filijs, capitul. 38. & 39. & Ludouicus Sardus libro de naturalibus & successione eorum par. 3. & sciendum est, quod attinet ad hereditariam filiorum naturalium successionem, esse fere confuetudine receptum, ut filij naturales potius secundum ius Pontificum, quam secundum ius civile accipiantur: ac proinde filius dicitur naturalis, qui genitus est ex parentibus, inter quos tempore conceptionis, vel natiuitatis matrimonium subsistere poterat. Immo alicubi per statuta ciuitatum, vel populum, vel constitutiones principum decretum est, ut filius spurcius, & ex damnato concubitu natus, non naturalis habeatur, qui procreatus est ex congressu viri & feminae propter quem femina poenam mortis meretur; alioqui filius naturalis censetur, quod attinet ad succedendum in bonis matris.

In quaestione igitur praesenti illud certi iuris est, naturales filios dummodo non extent filij legitimi, vel vxor legitima, patri intestato succedere in duabus vncijs, id est, in duabus partibus bonorum, siue in sexta parte hereditatis: ex qua virilis portio matri eorum conuenit: id est, ea sexta pars diuidenda est inter ipsos, & matrem per parentes aequales. Sic in l. licet patri, C. de naturalibus liber. Authen. de trien. & semisse, §. consideremus collat. 3. Authen. quibus modis natur. efficiantur sui §. si quis autem filios habens. Sic etiam Glossa, Abbas, & alij in capitul. Tanta. Qui filij sint legitimi, Couarruias in epitome par. 2. capitul. 8. §. 4. numero 9. Ex quo perspicitur filios naturales repelli ab hereditaria successione, si filij legitimi extent, vxorve legitima. Quamuis, teste Couarruias, alicubi statuta, vel leges sint, quae filios naturales admittunt ad duas vncias in bonis patris, etiam extante legitima vxore, dummodo filij desint.

Quaerit, an excludant filios naturales ij, qui sunt facti legitimi rescripto; siue privilegio Principis? An item excludant eos hi filij, qui sunt legitimi legum beneficio, videlicet per adoptionem? Couarruias loco citato numero nono censet excludere; idque probat ex l. Licet patri, Cod. de naturalibus liberis, ubi habetur, filios naturales repelli, si extet soboles civilis, hoc est, si extent filij legitimi, siue natura, siue beneficio legis, siue indulgentia Principis. Nec obstat quod habetur in Authen. de Triente & semisse, §. consideremus: Si quis maritus legitima sibi penitus soboles non existens filiorum dicimus, aut nepotum, aut cetera successione. & in Authen. Quibus modis naturales efficiantur sui. §. si quis autem defunctus: Si quis, inquit lex, defunctus fuerit, legitima ei omnino soboles non existente filiorum dicimus, aut nepo-

tum, vel dominus successione: Nam in his legibus legitima proles accipitur pro iusta & civili, siue pro legitima per naturam, aut privilegium.

Si item roges, an filij naturales patri succedant in duabus vncijs praedictis, si pater ascendentes habeat legitimos? Antonius Gomes in l. 9. Taurina numero 4. negat succedere: ego tamen verius existimo, per huiusmodi ascendentes legitimos ex parte patris, non excludi à duabus vncijs filios naturales: quia nullus est Actor, vel lex, cuius auctoritate, praedicta Antonii sententia comprobetur.

Secundo quaeritur, Quomodo filii naturales patri in bonis succedant ex testamento? Respondeo: Aut pater habeat filios legitimos, aut illis carens, habeat haeredes ascendentes legitimos; Aut nec filios legitimos habeat, nec ascendentes. Si habeat filios legitimos, iure non potest donare, aut relinquere ex testamento filiis naturalibus, & ipsorum matri, nisi vnam vnciam, hoc est partem duodecimam hereditatis. Quod si mater filiorum naturalium superstes sit mortuis filiis, potest relinquere illi femunciam: si vero mortua fuerit, & filij naturales superstes sint, & post matrem superstiterint, potest eis integram vnciam ex testamento relinquere: Authen. Quibus modis natur. efficiantur sui §. Ne igitur, & l. 2. Cod. de naturalibus liberis. Haec omnia Couarruias loco citato numero 11. ex Glossa, & Alberico, & ex praed. Authen. Quibus modis natur. efficiantur sui §. Noui igitur. Si pater habeat ascendentes carens legitimis, relinquere debet ex testamento ascendentibus etiam partem hereditatis, quae est eorum iure communi legitima portio, & reliquas partes potest donare, vel relinquere ex testamento filiis naturalibus. Vnde pater tunc potest filium naturalem haerem instituire, dummodo legitimis ascendentibus legitimam portionem debitam relinquat. Couarruias eo. in loco numero 12. & Authen. Quibus modis natur. efficiantur sui §. si vero, & licet patri, Cod. de naturalibus liberis olim pater carens filiis legitimis, non poterat relinquere naturali filio, nisi sex vncias l. Humanitatis, & l. vltim. Cod. de naturalibus liberis. At si neuter habeat legitimos potest filios naturales ex testamento haeredes in omnibus relinquere. Couarruias ibidem numero 11. ad finem.

Alibi tamē per statuta ciuitatum, vel populorum, vel constitutiones principum decretum est, ut pater si careat legitimis descendentibus, quamuis habeat ascendentes legitimos possit filiis, vel nepotibus naturalibus omnia sua bona, vel quatuor partem suorum bonorum voluerit ex testamento relinquere, ut ait Couarruias, eodemque supra retuli in loco, num. 13. Quaerit etiam, An si filij legitimi consentiant, possit pater plus relinquere filio naturali? Respondet Couarruias in epitome par. 2. ca. 8. §. 4. nu. 11. posse dummodo consensus ille sit expressus: nec enim tacitus sufficeret. Idque probat ex Aymone, & Bartol. vnde teste Romano in consil. 31. filio legitime aequae fraude renuncianti in bonis paternis, potest pater sua filio naturali relinquere.

Tertio quaeritur, An ortu filij naturalis renocetur donatio omnium bonorum per patrem antea facta, iuxta id quod habetur in l. Si unquam, C. De reuoc. donat. Duae sunt opinioniones: vna assentium reuocari. Ripa in l. Si unquam n. 65. & 73. Couarruias loco supra citato n. 14. Altera est eorum, qui negat reuocari. Oldr. ad consil. 278. Baldum cap. Innotuit nu. 8. de Elect. & consil. 129. Tiraquel. in l. Si unquam in verbo suscept. nu. 45. & 51. Hanc sententiam probat multis argumentis. Card. Palaeot. in lib. de Notis fil. cap. 34.

Quicquid sit videtur mihi dicendum: Pro qua pater naturales filii ad successionem ab intestato vocantur, pro eadem etiam donationem à patre factam eos reuocare posse videlicet quod attinet ad duas vncias, & concedit etiam Cardinalis Palaeot. cap. citato nu. 8. At si mater suorum bonorum donationem fecerit, & postea filium naturalem susceperit, is poterit in totum donationem reuocare: quia

filij naturales in vniuersum, ab intestato, matri succedunt item quod pertinet ad alimenta, potest filius naturalis reuocare donationem factam à patre, quia cum pater debet filio etiam naturali ex aequitate rationis. In his existimo locum habere sententiam Ripæ Couarruuiæ, alioqui non item: nam in l. si non totus, C. de in officio. donat. statuitur vt filij, vel nepotes ex legitimo matrimonio nati, in officiosam donationem possint accipere, quasi ea lege dicatur augmento à contrario alios extra legitimum connubium natos, ab ea actione exclusos esse: ex his, quæ dixi perspicitur posse patrem filiis naturalibus alimenta conuenientia relinquere: & vbi per statuta populorum, vel leges principum, patri licet quintam partem suorum bonorum extraneo relinquere, etiam si filios legitimos habeat, fas quoque patri est eadem portionem ex testamento dare filio naturali, teste Couarruuiæ quo dictum est loco nu. 11.

Quarto quaeritur, An filij naturales iure communi matri succedant? Respondeo, succedere, siue ex testamento, siue ab intestato matri æqualiter cum filiis legitimis, ita vt etiam excludant patentes, & accedentes, si quos legitimos mater habeat, l. si qua illustris C. Ad Senat. conf. Orficiatum. Couar. ibidem, nu. 15. & 16.

Quærat aliquis, An prædicta lex sit æquitati & rationi naturali consentanea. Quidam negant, eo quod Genesis 1. legitimum sit. Non erit filius ancille, id est, concubinae, sed legitime, quamuis non primariæ vxoris, cum filio liberæ, id est, vxoris principalis, & Iudic. capit. 11. dicitur: *Hæc in domo patris nostri non eris, quia de meretrice natus es*: & Augustinus in cap. 135. quæst. 7. ait, lege Dei constitutum esse, vt tales nec reputentur filij, nec parentibus vilo iure succedant. Et quia id videtur Ambrosius asserere in sermone 65. & habetur in cap. Dicit aliquis 32. quæst. 4. & item probatur ex eo, quod refertur in ca. Non omnis, in eadem dist. 1. quæst. 11. ex verbis Apostoli ad Gal. 4. Item quoniam Genes. 1. scribitur Dedit Abraham cuncta quæ possederat Isaac, filiis vero concubinarum largitus est munera, & separauit eos à filio suo Isaac. Nihilominus dicendum esse existimo, dictam legem non ab æquitate naturali discedere: quamuis municipales leges alicubi, & multa statuta ciuitatum, constitutione vel Principum decernant, ne filij naturales matri succedant cum filiis legitimis æque succedant. Argumenta porro aduersariorum solum probant, apud Hebræos, vel consuetudine, vel lege recepta filios extra legitimum matrimonium natos, vel etiam ex concubinis legitimis quidem vxoribus, sed non primariis & solemnibus nuptiarum ritibus, & solita cæremonia coniunctis, qualis erat ancilla Abrahamæ concubina, patribus minime succedere, & Augustinus legem Dei appellauit, quia erat iudicialis lex, ad illum populum Hebræorum per Moysen lata.

Quinto quaeritur, An naturalibus nepotibus possit auus qui ex parte patris, donare, vel ex testamento relinquere aliquam suorum bonorum partem? Respondeo distinguendo: Aut auus est paternus, aut maternus. Si fuerit paternus, in ijs casibus, in quibus potest pater filiis naturalibus donare vel relinquere ex testamento aliquam partem suorum bonorum, potest relinquere, & donare. Item nepotes naturales succedunt aucto paterno intestato in ea parte bonorum, in qua succedunt filij naturales patris. Hæc omnia colliguntur ex l. vltim. C. de Naturalibus lib. & Authen. Quibus modis naturales efficiantur sui, §. de Nepotibus, & habetur apud Couarruuiam loco præ allegato nu. 10. Nepos igitur naturalis ex filio legitimo siue naturali, non aliter aucto paterno intestato succedit, quam pater eius esset successores. Si autem auus est maternus, tunc sicut naturalis filius succedit matri, siue ex testamento, siue ab intestato, vt dixi superiori quaestione; sic etiam eodem modo succedit aucto materno. Et sciendum est, quando patres erant filij naturales, nepotes non succedere aucto, nisi loco patris defuncti; & ideo succedere per stirpem, non per capita, vt prædicti doctores annotant. Item quod dictum est de nepotibus naturalibus, locum habet in pronepotibus, qui pro aucto succedunt.

Sexto quaeritur, An naturalibus filiis conueniat ius agendi de irrito, vel in officioso testamento, propterea quod fuerint à patribus exheredati, exclusi, vel præteriti? Respondeo, filium naturalem à patre præteritum in testamento, siue ante siue post testamentum natus fuerit, illud impugnare non posse, cum ei non debeatur legitimus portio ab intestato, quæ sola tribuitur filiis ius aduersus testamentum patris, l. Omnimodo, §. 1. Quoniam, C. de Inofficio testamento. Vnde filius naturalibus, ait Couarruuias in epitome p. 2. cap. 8. §. 4. num. 16. nullam actionem competere, etiam si pater eis nihil relinquat. Sic Glossa in l. ff. de bono possess. contra tabulas in verbo, Naturales, sic Aret. Bartol. & Baldus quos citat Couarruuias in loco proxime signato. At conuenit illis ius agendi de inofficio testamento matris l. si si pater, §. 1. ff. de inoff. testam. & Gloss. ibid. Couar. in eod. loc.

Septimo quaeritur, Quomodo fratres naturales sibi inuicem succedant? Respondeo, eos, quando sunt vterini, id est, ex eadem matre nati, sibi inuicem succedere in bonis maternis. Couarruuias in epitome par. 2. c. 8. §. 5. numer. vltim. Antonius Gomes super legem 9. Taurinam, num. 47. Ex Authen. Quibus modis natural. efficiantur sui §. filium vero. Alicubi autem statutum est, vt quando filius naturalis non habet fratrem vterinum, tunc ei succedat ab intestato frater legitimus ex parte patris, etiam si habeat alium fratrem naturalem ex eodem patre genitum. Quod si frater legitimus ex parte patris careat, & habeat naturalem ex eodem patre, succedit ei naturalis, non autem succedunt ei ab intestato alij consanguinei ex parte patris. Antonius Gomes in eo quem supra diximus, loco num. 48. ex Auth. quibus mod. natur. efficiant. sui §. filium. Alicubi etiam per statuta ciuitatum vel Principum constitutiones decretæ sunt, vt si legitimus filius, neque fratres legitimos, neque vterinos naturales habeat, succedit ei frater naturalis ex parte patris. Ita Gregorius Lopes ad l. vltimam tit. 13. parte 6. Item quæ admodum fratres naturales si vterini sint, sibi inuicem succedunt in bonis maternis, non paternis, sic ceteri consanguinei ex parte matris sibi inuicem succedunt eo ipso, quo sunt propinquiores in bonis ex parte matris, non ex parte patris. Couarruuias, & Antonius Gomes in iis locis, quos supra retulimus.

Octauo quaeritur, Quomodo parentes succedant filiis naturalibus? Respondeo, eos succedere eodem ordine & modo quo filij naturales parentibus succedunt. Azon Sam. tit. de Natural. lib. & tit. de suis, & legit. hered. §. de Dynus in tract. de success. ab intestato, & Bartol. in l. si quis sub conditio ne ff. de testam. tuto.

Nono quaeritur, An filij ex seruorum consortiis, siue contuberniis orti, quos supra diximus secundum ius civile pro filiis naturalibus haberi, parentibus iure ciuili succedant? Respondeo, eadem a Iustiniano Imperatore constitutæ, vt constat Instit. de seruili cognatione, qua ij, qui ex seruorum consortiis prodierit, siue ex patre libero, & matre ancilla siue ex utroque seruo, siue ex matre libera, & patre seruo, si vna cum parentibus libertatem fuerint consecuti, tum soli, tum cum aliis legitimis concurrant ad parentum successiones, agnationes tutelæque vocentur, & in omnibus legitimorum iura adipiscantur.

C A P. VIII.

De filiis spuris, aliisque extra legitimum matrimonium natis.

DE his Couarruuias in epitome par. 2. ca. 8. §. 5. Cardinalis Palæottus in tract. de Notis, & spuris filius capitul. 16. 17. & 18.

Primo quaeritur, Quinam filij dicantur spurij? Respondeo, spurium dictum esse quasi sine patre certo. Vnde spurium accipitur pro eo, qui incertum patrem habet, & ideo patrem certum, vnde nat. sit, ostendere, & nominare non potest. Instit. de nup. §. si aduers. Spurius ergo dicitur qui natus

est ex

est ex femina, cum qua multi rem habent, vt ex scorto, vel meretrice, vel concubina, quæ in domo viri non habitat, quæque cum multis alijs viris passim rem habet. Glossa in cap. Nisi cum pridem, de renuntiat. in verb. Manzer. Item secundo spurius generatim accipitur, vt à filio naturali distinguitur: & est is, qui natus est ex parentibus, inter quos, quo tempore conceptus vel natus est, matrimonium subsistere non poterat. Bartolus in l. vltima. ff. de ijs, quibus, vt indignis. Angelus Aretinus in l. ad Senatusconsultum Orsicianum, §. nouissime.

Tertio spurij dicuntur, qui nati sunt ex concubitu aliqua certa humanæ legis pœna damnato: & proinde dicuntur nati ex complexu nefario, & patrem præ infantia nominare non possunt, tales sunt nati ex adulterio, ex incestu, stupro, & sacrilegio. Quare spurij, alij sunt ex damnato concubitu, ob quem talis congressus accusari, & pœna multari potest. Alij vero non sunt ex damnato congressu, quia ex tali viri, & feminae coniunctione procedunt; quam lex quidem non probauit, sed tamen nulla voluit pœna vindicare.

Secundo quæritur, Qui filij dicuntur Manzeres? Nomen hoc est Hebraicum, & habetur Deut. 27. & Zachar. 3. & 6. In iure vero Canonico legitur in cap. nisi cum pridem, de renuntiat. Dicitur est autem Manzer, quasi alienus. siue extraneus, qui non ex propria, & legitima vxore susceptus est, sed ex scorto, vel meretrice, vel alia femina, quæ passim alios viros admittit. In præsentia, Manzeres, inter spurios, non inter filios naturales censentur. Potro Manzer in iure Ciuili non legitur, solum in iure Pontificio inuenitur.

Tertio quæritur, Qui filij dicantur nothi? Respondeo cum Ripa. in l. ex factis, §. si quis rogatus. ff. Ad Senatusconsultum Trebella. nu. 5. eos dici nothos, qui nati sunt ex femina, quæ in domo viri non habitat, & quæ cum alijs viris passim commiscetur. Secundum Isidorum, Nothi sunt, qui ex matre ignobili, patre vero illustri sunt, libr. 11. Etymologia-rum. Proprie vero Nothi dicuntur, vt aiunt Ioannes, Andreas, & Glossa in cap. Cum pridem, §. Persona, de renuntiat. qui nati sunt ex vxore, quæ legitima non est: & adulterini vocantur. In præsentia etiam Nothi, inter spurios, non inter naturales habentur. Græci nothum dicunt, quod non est legitimum, nec verum; & vt ait Quintilianus libr. 3. cap. 8. hæc vox Græca adhuc nomen Latinum non inuenit.

Quarto quæritur, Qui filij in iure dicantur, vulgo Concepti, aut vulgo Quariti? Iuriconsultus Modestinus in c. vulgo, ff. de statu homi. dicit esse eos, qui patrem ostendere non possunt, quia certum nullum patrem habent, vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere secundum leges non licet. Vulgo concepti filij inter spurios numerantur.

Quinto quæritur, Qui filij dicantur nati ex complexu nefario, siue humanis legibus damnato? Respondeo, eos dici, qui nati sunt ex congressu viri, & feminae, qui aliqua legis humanæ pœna multatur. In l. de public. iudicijs, §. Item lex Iulia; ob quam pœnam talis congressus iure potest accusari. Vnde damnatus concubitus, est adulterium cum vxore alterius commissum. l. 1. C. Ad legem Iuliam, de Adulterijs. In l. de public. iudicijs, §. Item lex Iulia de adulterijs Congressus item cum alterius sponsa, l. inter liberas, §. l. si vxor §. Diuus ff. ad legem Iuliam de adulterijs.

Item omnis incestus, hoc est, complexus cum consanguinea, vel affine, punitur iure ciuili l. incest. C. de incest. nup.

Præterea omnis sacrilegus concubitus, qui est cum Moniali, siue religiosa virgine Deo sacra, vel è congressu cum religioso viro punitur iure ciuili l. si quis non dicam rapere, C. de Episcopis & Clericis, §. cap. Impudicus, c. Virginibus 27. quest. 1. & cap. si quis non dicam de Pœnitentia Dist. 1. Item lege ciuili punitur accessus, ad concubinam alterius, l. si vxor, §. l. inter liberas, ff. ad legem Iuliam de adulter. Stuprum cum virgine siue vi punitur iure ciuili l. stuprum ff. de public. iud. In l. de public. iudicijs, §. Item lex Iulia de adulterijs. Si vero sit per vim cum virgine, punitur per legem Iuliam, de vi publica.

Item accessus ad viduam honestæ conditionis siue vi punitur iure ciuili. In l. de public. iudicijs, §. Item lex Iulia de adulterijs l. de Crimine. C. Qui accusare non possunt. Cum vero est per vim, punitur per legem Iuliam, de vi publica.

Insuper complexus inter heram, & proprium feruum, lege ciuili multatur, l. 1. C. de mulieribus qua proprijs feruis se iunxerunt.

Sed dubia quæstio est, An complexus viri coniugis, & feminae soluta sit lege damnatus? Socinus conf. 184. Baldum securus, censet huiusmodi concubitus non esse lege damnatum: eo quod adulterium lege ciuili id non dicitur, vbi maritus quispiam cum soluta femina rem habet, l. 1. C. ad legem Iuliam de adult. Vnde colligit Socinus, filium, ex tali congressu natum, esse naturalem, non spurium, & proinde matri succedere. At vero Decius conf. 306. & 311 sentit, talem complexum esse lege damnatum, eo quod iure ciuili pœna fit in eum constituta, non quidem adulterij nomine, sed spurij prædicti. l. 1. C. ad legem Iuliam, de adult. Hæc sententia communi consensu recepta. Sic enim docent Salicetus l. 1. de concubi. Anchara. conf. 335. in principio. Alexand. conf. 60. in 2. volum. n. 32. C. ceteratus in l. penult. C. Ad Senatusconsultum Orsicianum.

Et reuera, ita dicendum existimo: nam iure Pontificio adulterium æque dicitur, cum vxor aliena vitetur, ac vbi maritus quispiam se soluta muliere commiscet. cap. Nemo. 32. quest. 4. & Abbas cap. transmissa, de eo qui cognatus conjugum vxoris, & in hæc parte potius iuris Pontificij quàm ciuilis ratio habenda est. Et cum adulterium criminali supplicio plectatur, sequitur vt huiusmodi concubitus sit omnino damnatus. Vnde fit vt filius ex eo congressu natus sit spurius, non naturalis.

Dubia item quæstio est, An congressus Clerici in sacris ordinibus constituti cum soluta muliere, sit lege damnatus? Variæ sunt Iuriconsultorum sententiæ: quidam negant esse damnatum, quoniam inter eos solus simplex fornicatio dicitur committi, c. Quia circa, de Bigamis, Federicus conf. 167. Cardinal. Clem. Ad nostram, circa finem, de Heret. Item quoniam Presbyteri accessus ad nuptam mulierem, adulterinus esse dicitur. cap. Presb. dist. 28. Ego tamè existimo longe verius esse, quem dixi complexum esse damnatum Abbas, in cap. vt Clericorum, de vita & honestate cleric. sacrilegum appellat. Glossa vero, Bartolus & Baldus, 2. ad finem C. de Episc. & Cler. incestum esse dicunt. Glossa in c. per venerabilem. Quis filij sint legitimi, in verb. Adulter. & ibi Panor. mirantur, nu. 32. adulterinum esse malunt.

Nec obstat, quod presbyter cum rem habet cum femina soluta, dicatur fornicarius, & cum cognoscit nuptam, adulter: quia semper intelligitur esse fornicarius sacrilegus vel adulter sacrilegus: dicitur vero fornicarius, vel adulter, vt feminae conditio exprimat, videlicet soluta, vel nupta.

Non assentior in hac parte Iuriconsultis dicentibus, Clericum ad sacros ordines promotum, Perpetuam castitatem non vouere, nec, ad id voto solemnè se obligare, sed Ecclesiæ præcepto perpetuam continentiam seruare eum debere. Sic Paulus & Cardinalis, & Imola in Cleme. Ad nostram, de Heret. Caccia. in l. si qua C. Ad Orsicianum.

Cæterum in cap. Quod votum, de voto, & voti redem. in sexto & in Constitut. Antiqua, inter extraneas Ioan. 22. de voto, & voti redem. aperte legitur solemnè votum castitatis committi in sacri ordinis susceptione. Item ius Pontificum in hac parte, non ciuile seruandum est; atqui iure Pontificio talis congressus damnatus est; est enim sacrilegus, nec inter eos matrimonium subsistere potest.

Sexto quæritur, An filij spurij eodem modo sumantur in iure Pontificio, quo in iure ciuili? Respondeo, minime: Nam iure ciuili spurij censentur, quoque nati non sunt ex congressu viri cum concubina, quæ sit vnica, & domi retenta, & cum qua tempore concepti, vel nati filij possit matrimonij iure ciuili consistere. Deinde, iure ciuili spurij censentur, quoque nati sunt ex concubina aliqua ipsius iuris ciuilis pœna damnato: vt qui orti sunt ex stupro cum virgi, vel

vidua honeste viuente. At vero, iure Pōtificio spurij filij dicuntur ij omnes, qui nati non sunt ex complexu viri, & femine, inter quos possit matrimonium esse eo tempore, quo filius est conceptus, vel natus. Vnde multi, quos ius civile spurios nominat, iure Pontificio non spurij, sed naturales habentur. Tales sunt nati ex hera soluta, & proprio seruo; item nati ex soluto viro, & vidua vel virgine omni vinculo soluta; item ex viro soluto, & ex scorto, vel meretrice, vel illustri femina soluta: quia cum his vir solutus tempore concepti, vel nati filij, si matrimonium contraheret, iure quidem Pontificio valerent; quamuis non semper iure civili valeat. Couarruias in epitome par. 2. cap. 8. §. 5. num. 18.

CAP. IX.

De successione filiorum spuriorum in bonis parentum.

Primo queritur, Quo modo spurij filij patri ex testamento, vel ab intestato succedant? Respondeo, nec ex testamento, nec ab intestato, nec villo contractu inter vivos, aliquam bonorum partem posse capere filios spurios. *Authenti. Quibus modis naturales efficiuntur sui, §. vlt. C. l. i. C. licet patri, C. de Naturalib. liberis.* Sic enim ius civile, communis sententia Doctorum interpretatur. Quod si pater filio spurio aliquid reliquit, id legis auctoritate filij legitimus, vel cognatus propinquioribus debetur, quia filius spurius capax non est. Ita Bartolus, Baldus, Salicetus, Iason, Alexander, quos citat, & sequitur Couarruias in epitome par. 2. cap. 8. §. 5. num. 3. Ficus item ea bona relicta sibi vendicat, nisi consanguinei intra duos menses illa ab spurio repetant. Eadem ratio est, teste Couarruias, si pacto, vel renuntiatione consanguinei excludantur.

Secundo queritur, Quo modo filij spurij matri intestatæ, vel testanti succedant? Respondeo; Aut filius spurius natus est ex damnato concubitu, aut fecus. Item, aut mater est illustris, aut abiecta & humilis fortis & conditionis. Si natus sit ex complexu damnato, non succedit matri, siue intestatæ, siue testanti, siue illustri, siue ignobili, & vulgari. Est igitur hic omnis hereditariæ successione, siue paternæ, siue maternæ, tum ex testamento, tum ab intestato penitus expers. *l. vlt. C. de naturalib. lib. §. vltimo.* Sic habet communis sententia Iuriscōsultorum, vt probat Couarruias loco citato. num. 16. ex l. penult. C. Ad Orficiam, C. Infr. §. penult. ad Senatūconsultū. Orficiam: Filius vero spurius qui natus non est ex congressu damnato, si mater eius sit illustris, et minime succedit ex testamento, siue ab intestato, si filios legitimus habeat. *l. penult. C. Ad Senatūconsultū. Orficiam, & Glossa in fr. de Senatūconsultū. Tertulliano §. vltimo.* Si vero mater sit infimæ fortis, & conditionis, succedit ei simul cum legitimis filijs. Item succedit matri illustri, si nullus filios legitimus habuerit. Ita etiam communis opinio teste Couarruias in eo loco quem superius assignauimus, num. 15. ex l. si qua illustris. C. Ad Senatūconsultū. Orficiam.

Tertio queritur, An nepos ex filio spurio possit auo ex testamento succedere? Hanc opinionem, quæ vulgata est inter Iuris civilis Interpretes, tractat Cardinal. Palæotus in lib. de Nethis filijs cap. 53. Respondeo, nepotem siue legitimum, siue naturalem ex filio spurio, posse ab aue hæredem institui, deficiente prole legitima. Hæc est communis sententia, vt docet Corneus *consl. 1. in lib. 3. & Iul. Clarus lib. 3. sententia. §. testamentum q. 31.* & locum habet in iure communi, nisi speciali iure, statuto, vel lege prohibeatur auis nepotem ex filio spurio hæredem instituire, vel aliquid ei ex testamento relinquere. Item locum habet, dummodo auis non instituat nepotem hæredem causa filij spurij, sed causa tantum ipsius nepotis. Tunc autem instituit causa filij, cum id facit, vt filius spurius vsum fructum, vel aliquod emolumentum habeat ex bonis nepoti relicto. At non censetur nepos in dubio, patris gratia institutus. Hæc Bartoli est, ceterorumque

Azor. Infr. Moral. Pars 2.

omnium sententia, teste Couarruias in loco proxime dicto, num. 13. quamuis Cynus, Baldus, & alij contrarium omnino docuerint, vt ait Cardinal. Palæotus in loco citato: ea adducti ratione, quod cum nepos à filio spurio descendat, non potest non eadem maculam, vt pote à vitiosa radice conceptam, secum trahere. Sed Bartoli opinio in hac parte valuit. Ex quo efficitur, vt extante prole legitima, non possit auis talem instituire hæredem.

Sed quid dicendum, quando proles sit legitima rescripto, & priuilegio Principis? Respondeo Couarruias idem iuris esse, quod est de prole per naturam legitima. Consequens etiam est, quod Couarruias ait, præfatam institutionem hæredis, etiam deficiente prole legitima, nullam vim habere, si constet gratia patris nepotem esse institutum.

Quarto queritur, Quo modo succedant filio spurio parentes, & alij ascendentes? Respondeo ex communi sententia, mutuas esse in hacre successione causas. *Dec. cons. 3. 1. Alexand. cons. 174. in §. volum. C. consil. 150. in 2. volum.* Vnde sicut filij spurij parentibus succedere nequeunt, ita nec parentes, nec alij ascendentes succedere spuris possunt. Item vt spurij matri succedere non possunt, si nati sint ex damnato concubitu, ita nec mater illis succedit. In iis vero casibus, in quibus spurius potest patri, vel matri succedere, succedit quoque pater, vel mater illi. Abbas in cap. tanta, qui filij sunt legitimi.

Quinto queritur, Quo modo fratres spurij sibi inuicem succedant? Respondeo; si veterini fuerint, sibi inuicem succedunt ab intestato, quamuis ex damnato complexu extiterint, vt ex communi sententia tradit Couarruias in eo loco, quem paulo ante protulimus, num. 19. Idemque iuris est de alijs consanguineis ex parte matris; nam sibi inuicem succedunt, quo propinquiores sunt. Secus est de fratrib. spuris, qui veterini non sunt, & de consanguineis eorum ex parte patris: nec enim sibi inuicem succedunt ab intestato, quamuis rescripto, & priuilegio Principis sint effecti legitimi. Ita communis sententia apud Couarruiam eodem in loco, num. 19.

CAP. X.

An aliqua ratione filius spurius per interpositam personam possit bona patris capere, & possidere.

Primo queritur, An filius spurio possit pater hæredem aliquem substituere substitutione vulgari, siue fideicommissaria? Respondeo, minime: ita docet Couarr. in epitome p. 2. c. 8. §. 5. num. 3. C. 4. ex communi sententia, num. 3. C. 4. Leges enim & iura voluerunt, ne spurius filius bonorum paternorum capax villo modo sit. Vnde non refert, an spurius à patre bona accipiat, an ab alio ex patris voluntate & institutione: quoniam substituendus fideicommissaria substitutione accipit bona à principali testatore. Ex quo fit, institutum hæredem, & rogatum à patre, vt constituat hæreditatem filio spurio, non posse illam hæreditatem aliquo modo restituere spurio filio testatoris, qui cum hæredem instituerat, adiecit fideicommissaria substitutione. Eadem quoque ratione spurius non potest patri substitui vulgariter. Couarr. loco citato, nu. 4. ex communi sententia.

Rogabis, an pater possit filium spurium substituere filio legitimo impuberi substitutione pupillari. Respondeo, posse quod eadem in iis bonis, quæ pupillus alius de habet, quam à patre; non tamen posse in iis bonis, quæ pupillus habet à patre. *l. si is, qui. ff. de vulgari. C. pupill. substitutione.* Ratio vtriusque est, quia spurius bona patris habere non potest; attamen potest habere bona fratris. Bartolus in *l. prædicta si is, qui. Syluester in verbo, filij. q. 4. dicto 4.* Sic et communis sententia apud Couarruiam loco superius allato num. 4.

I

Secun-

Secundo queritur, quid sit dicendum, quando testator instituit heredem, & rogat eum, vel fidem accipit ab eo, ut restituat hereditatem arbitrato suo, cui, vel quibus voluerit, hæres tunc potest hereditatem restituere filio spurio testatoris? Hanc questionem tractat Cardinalis Palæot. *de noth. & spur. filijs. cap. 44.* Quidam negant posse id fieri. Sic Bartolus in l. *ultima C. de his, quibus ut indignis Cast. in l. Lucius §. ultim. ff. de legat. 1. Cæpolla. caut. 38.* propterea quod à testatore, propter illa verba, capere videatur. Alii vero concedunt, quia tunc filius spurius, si ad eum hereditas peruenerit, non habet à patre, sed ab hærede instituto. Nam quamuis pater sibi heredem obligauerit, ut alteri hereditatem restitueret, ei tamen liberum reliquit, ut quem ipse mallet, eligeret. Potuit igitur spurium alius præferre. Sic Bal. *consil. 242. in 2. Corn. consil. 236. in 2. volu.* Hoc tamen locum habet, aiunt illi, in foro conscientie; nam in Iudiciali, fraus legi facta putabitur, si is, cui pater filij bona sua donauit, statim, vel ex intervallo temporis ea spurio reddiderit. Ita Couarruias in loco superiori questione citato, num. 5. Mihi magis prima sententia probatur. Cum enim quid ex necessitate, & præcepto alterius sit, id non ab eo, qui facit, sed ab eo, qui id ita fieri præcepit, actum censetur.

Tertio queritur, Quid dicendum sit, quando quis aliqua bona accipit donatione, vel testamento, & fidem donatori, vel testatori dat, ac promittit se illa bona filio spurio donatoris, vel testatoris redditurum? Sotus *lib. 4. de iustitia. q. 5. ar. 1. ad quartum argumentum*, docet iure communi ciuili parentes non prohiberi extra testamentum aliquid filiis spuris, aut in vita donare, aut in morte relinquere. Sed iure inquit, speciali alieubi prohibentur parentes filiis spuris, si fuerint filii Clericorum, vel Monachorum, vel Religiosorum, quidquam donare.

Cæterum longe verius est, quod respondet communem sententiam secutus Couarruias in eodem loco, num. 7. *Et seqq.* Primo, filium spurium tuta conscientia non possit, ea patris bona relicta obtinere, quoniam iustissima lege eorum bonorum capax non est, & ideo etiam ante vltimam Iudicis declarationem, siue sententiam, restituere debet legitimis hæredibus ab intestato venientibus, vel testamento institutis.

Quæres, an spurius tuto possit patris bona possidere, quæ ipsi tradidit is, qui data fide patri promissit se, ea bona filio spurio traditurum? Respondeo cum Couar. loco prædicto, num. 8. ex communi sententia distinguendo: Vel ea bona habet ab illo, cui pater dedit ob datam fidem patri, atque tunc tuta conscientia nequit retinere, quia tunc habet ex institutione, & voluntate patris. Vel habet ea simpliciter ex voluntate illius, cui dedit pater, & eatenus illa potest possidere: nam quamuis ille contra legem grauitate peccauerit, eum promissit ea se filio spurio redditurum, non tamen ob fidem datam, eo ipso ea bona amisit, immo eorum est factus dominus, ac propterea tanquam verus dominus potest ea bona donare, cui voluerit: ergo si donec spurio, acquirat sibi spuris ea, non donatione patris, sed donatione veri domini.

Dices: eo ipso quo ille suam fidem testatori obligauit, est bonis datis priuatus. Respondeo, posse filicum ea bona sibi vendicare, & capere ab eo: sed donec condemnetur, eorum bonorum dominium habet.

Quarto queritur, An qui institutus est hæres sub fide data, qua promissit filio spurio hereditatem redditurum tuta possit conscientia sibi retinere hereditatem: an potius fisco, & legitimis hæredibus debeat cedere? Sotus *lib. 4. de iustitia, q. 5. ar. 1. in 4. argumento ad finem*, sentit ante vllam Iudicis sententiam, & condemnationem delicti debere restituere legitimis hæredibus ab intestato: quod si illi non extent, pauperibus, quia hæres sic institutus, capax hereditatis non est: Fisco vero non debet, nisi criminis condemnetur. Bartolus in l. *ultima. ff. De his, quibus, ut indignis: Puto*, inquit, *saluaratione Theologorum,*

legaliter loquendo, quod hæres si a institutus, tenetur dare fisco, secundum conscientiam: neque potest dare spurio, vel retinere sibi: quod pater, quia retinendo, est possessor mala fidei. Id autem quod non est ex fide, peccatum est. Sic ille. Idem affirmant alii, quos refert Couarruias in loco citato, num. 9. Et videtur esse hæc sententia communis Iurifconsultorum.

Sed verius existimo, quod tradit Couarruias, num. 8. & 9. heredem posse tuta conscientia sibi hereditatem retinere ante Iudicis sententiam, qua fisco illa addicatur: quoniam quod hereditas fisco deferatur, leges, & Iura statuerunt in poenam criminis: at poena non debetur, nisi condemnato delicto. Vnde non idem iuris est de hærede, quod de filio spurio, si hereditatem accepisset: spurius enim, hereditatis capax non est, & ideo debet eam restituere ante Iudicis sententiam, legitimis hæredibus testatoris: hæres vero institutus, per leges non est factus inhabilis ad hereditatem, tamen contra leges grauitate peccauerit, quia promissit se hereditatem spurio traditurum. Nec verum est, quod ait Bartolus, illum heredem esse male fidei possessorem: quia tuto possidet, quousque Iudicis sententia condemnetur: crimine vero condemnato retrahitur sententia, vsque ad diem commissi sceleris, & aufert ab eo fiscus hereditatem, & omnes fructus hereditatis exstantes.

Obijcies id quod habetur in l. *Prædonis. ff. De petitione hereditatis*, quæ sic ait: [Prædonis loco intelligendus est is, qui tacitam fidem interposuerit, ut non capienti [id est, ei, qui capax non est] restitueret hereditatem] at prædo ante Iudicis sententiam restituere, ipso naturali, & diuino iure compellitur. Respondent Glossa *ibidem*, & Couarruias loco prædicto, in ea lege heredem non dici prædonem, sed loco prædonis habendum, quia videlicet potest sententia Iudicis condemnari.

Si roges id quod Bartolus querit, An supra dictus hæres interrogatus à Iudice, num fidem præstiterit testatori de hereditate reddenda filio spurio, veritatem confiteri cogatur. Respondet Bartolus *ibidem*, quem multi alij Iurisperiti teste Couarruias loco citato sequuntur, eum cogi, tamen nec infamia, neque semiplena probatio præcesserit. Sed verius est, quod docet Couarruias in eodem loco, quem dixi, nullo eum iure compelli ad id consentendum, quia occultum est crimen, nec vlla infamia, neque semiplena probatio antecessit: & proinde contra, vel præter ius de crimine rogatur.

Rursus quæres, An præfata hereditas ad ciuilem & secularem fiscum pertineat, & non ad Ecclesiasticum. Teste Couarruias communis est sententia, ad fiscum ciuilem pertinere, si talis hæres sit laicus, quamuis testator, & filius spurius Clerici sint, contra vero, fisco Ecclesiastico deberi, si hæres sit Clericus, tamen si testator & filius spurius sint laici. Idque ratio ostendit, quoniam huiusmodi poena est in heredem constituta, quia fidem dedit, qua promissit se hereditatem filio spurio redditurum.

Quinto queritur, Quid sit dicendum, quando pater bona sua relinquit extraneo absque vlla conditione & pacto, ut eam, vel partem filio spurio restituat, concepta tamen spe, qua credit & sperat, ipsum ea bona restituaturum. Respondet Couarruias loco citato, tuto illum posse sibi retinere, ac tuto etiam posse ea filio spurio tradere: quia non tradit ex debito bona patris, sed gratis ac liberaliter donat, ut sua: & hoc locum etiam haberi eo, qui ea bona acceperit, sciens sub ea spe esse sibi relicta, teste Couarruias.

Sexto queritur, Quid sit dicendum, quando duo patres, quorum vterque filium spurium habet, inter se ita conueniunt; si tu institueris heredem filium meum, aut dederis illi certam tuorum bonorum partem, ego vicissim instituum heredem filium tuum, aut dabo illi tantundem, quantum dederis filio meo: numquid hi filij ea bona tuto retinebunt sibi? Nauar. in *Tract. de spoliis Clericorum, §. vlt. n. 6. notab. 4. ad finem*, in nuete videtur, huius-

modi facta, & conuenta valere iure communi, nisi specialiter prohibeantur.

Mihi vero probabilius videtur, ea minime communi iure subsistere, & filios spurios restituere legitimis hæredibus ea bona debere. Nam quod filius eo modo accipit, videtur à patre suo accipere tanquam pretium, vel in locum bonorum, quæ daturum se promissit pater filio alterius: Quæ admodum si frater conuenisset cum alio in hunc modum: Vendo tibi hanc, vel illam rem, ea lege, vt reddas spurio meo filio pretium. Vel sic: Commuto hanc, vel illam rem cum alia tua re, ea conditione, vt non mihi, sed filio meo spurio reddas; non valent huiusmodi pactioes: sic etiam cum duo conueniunt ita: Institue tu hæredem filium meum, & ego tuum filium spurium vicissim hæredem instituum.

Septimo quaeritur, Quid dicendum cum à testatore bona alicui relinquuntur, vt ei in pauperes, aut pios vsus distribuatur, licebit ne illi ea bona in suum filium spurium, tanquam pauperem conferre? Duæ sunt opinioniones: Prima negat, eo quod pater erga filium magis paterno affectu, quam vera in Deum pietate moueatur: deinde, quia non videtur testatoris voluntati satisfacere, quia is, qui executor testamenti relictus est, nihil ex bonis testatoris, debet in suam rem conuerrere: alioqui enim fur esset, non bonorum distributor. Sic Ancharanus *consil.* 436. *Alexand. in l. si is, qui ff. de vulg. & pupil. subtit.* Altera sententia affirmat id posse facere executores testamenti, eo quod pater testamenti executor, non sua bona, sed bona sui testatoris filio spurio dat & dar, ea tanquam pauperi, & egeni. Sic Paul. Castrensis, quem citat, & sequitur Syluester in *verbo filii, quæst.* 4. *dicto* 4. Hæc sententia probabilior videtur: dummodo pater, qui relictus est testamento executor, id bona fide faciat, omni fraude in legem remota.

Octauo quaeritur, An spurij filij rescripto, siue priuilegio Principis facti legitimi, possint in bonis succedere paternis: Respondeo ex communi sententia, posse succedere vna cum alijs legitimis, dummodo sint legitimis natalibus restituti auctoritate eius, qui ad id habeat facultatem. Immo si pater filium spurium hæredem instituat sub ea conditione, si auctoritate Principis reddatur legitimus, tunc secuta legitimorum natalium restitutione, patris hæreditatem tuta conscientia poterit obtinere: quoniam is, qui capax non est, iure potest institui ad tempus, quo capere poterit dictam hæreditatem. *In tempus, ff. de hæred. institut.* & *Glossa in l. si cur, in principio, ff. Quib. modis ususfructus amittatur, Bal. Aretinus, Alexander, Decius, & alij, quos citat & sequitur Couarruias in epitome par. 2. c. 8. §. 5. num. 12. Iulius Clar. §. Testamentum, q. 31.*

Quæres, an valeat institutio, qua pater filium spurium hæredem instituit sub conditione, si post testatoris obitum Princeps legitimum reddiderit? Respondeo cum communi sententia, quam referunt Couarruias, & Iulius Clarus *locis supra citatis*, valere: quia institutio refertur ad tempus, in quo erit capax hæreditatis spurius.

Sed obiecit aliquis id, quod habetur in *l. si alienum §. in extraneis, ff. de hæred. institut.* vbi dicitur: in conditionalibus institutionibus oportere hæredem capacem esse tempore testamenti, mortis, & aditionis ad hæreditatem. Respondet Couarruias id locum habere in conditione extrinseca, non intrinseca, hoc est, in ea, quæ iure ipso intelligitur, qualis est hæc: (Cum capere poteris hæres.) Sic Baldus, & *Glossa in l. In tempus, ff. de hæred. institut.* Item communis est sententia teste Couarruias *loco citato*, si ita spurius fuerit à patre hæres institutus sub conditione. (cum capere poterit hæreditatem) vim habere institutionem, & interim, donec legitimorum iura spurius consequatur, posse spurium hæreditati iacenti curatorem dari, ita vt ea bona administret, ex *l. si quis instituitur hæres in diem, ff. de hæred. inst. & ibi Bald. & Angelus.*

Nono quaeritur, An lege municipali statui queat, vt spurius filius capax sit successiois, vel donationis pater-

na? Respondet Couarruias *loco prædicto, nu. 6.* non posse. Ita etiam senserunt Baldus, Aretinus, Socinus, Decius, & communis opinio, vt ait eo loco Couarruias, sic Federicus Senensis *consil.* 277. At Cardinalis Palæottus *lib. de nobilitate spurijque cap. 54.* à communi opinione recedens, censet, id lege municipali, siue statuto posse constitui. Baldus sensit, teste eodem Cardinali, spurios, si non sint ex damnato congressu, posse parentibus succedere. Ioannes, & Gaspar Calderinus, vt ait idem Cardinalis, docuerunt, si nemo ascendentium, aut descendentium superesset, spurij posse successioem competere. Sed non est quod à communi sententia recedamus: quamuis ea effiaci ratione non comprobetur. Contrarium enim si statueretur, non pugnaret cum iure naturali, aut diuino, sed solum cum iure communi.

CAP. XI.

Quibus modis possint patres aliquid filiis spuris relinquere.

DE hac re Cardinalis Palæot. in *lib. de nobilitate, & spuris cap. 45.* Primo quaeritur. An aliqua ratione pater possit filio spurio aliquid ex suis bonis tuta conscientia relinquere? Respondeo ex communi sententia ciuilius iuris Interpretum, filium spurium posse aliquid à patre turo consequi. in primis, si contrahat spurius omnium bonorum societatem cum patris filio legitimo & naturali, vel cum alio patris affini & coniuncto, & hæc deinde à patre hæres instituitur, poterit spurius dimidiam partem eius hæreditatis consequi. Bartol. in *l. Si is, qui ff. de liberat. legat. & Bal. in l. 1. C. Pro socio q. 15. Corsetus in singularibus, in verbo, Spurius, Ratio huius est, quia in societate contracta omnium bonorum inter duos, cum omnia bona sint facta communia, dimidia pars ad socium pertinet. *l. Si societatem uniuersorum ff. pro socio.* Et ideo sic inde, vt si talis socius spurij institutus sit hæres, ad spurium pertineat dimidia pars hæreditatis relicta, eo quod iure societatis ipsi debeatur. Nec est quod suspicemur, patrem idcirco ea bona reliquisse socio spurio, vt ad spurium dimidia pars perueniret: quoniam verisimile est, & si ea societas constata inter eos non esset, patrem institutum hæredem eum, quem nunc instituit, cum sit ei maxime coniunctus.*

Secundo quaeritur, An si spurius religioni alicui nomen dederit, vel sacris Ordinibus fuerit iniunctus, possit à patre aliquid habere? Dec. *consil.* 576. concedit quidem Religiosum posse id habere, non tamen Clericum ad sacros ordines promotum: quia Clericus ex bonis Ecclesiæ potest commode sustentari. Sed id verius iudico, quod docet Marcellus in *singulari 273. versic. Limite etiam*, tum Monachum religionem professum, tum Clericum ad sacros ordines promotum, posse à patre bona aliqua habere, quia olim spurius Curia oblatas, eo ipso naturalibus restituebatur. Bald. *l. 1. C. de Sacrosan. Eccles. nu. 25. Iason: Authen. Licet, C. de liberis præter. nu. 4. Ruicus consil. 89. in 3. volumine.* Ergo non est cur negemus spurium, qui sese religioni dedicat, vel sacris ordinibus obstringit, habilem factum esse ad consequendum bonorum aliquid à patre: sic Cardinalis Palæottus *lib. citato cap. 45. nu. 6.*

Tertio quaeritur, An possit pater spurium hæredem instituere, ea tamen lege, vt hæreditatem alteri restituat? Imola in *l. Si quis solidum, ff. de hæred. institut.* negat id fieri posse à patre: quia spurius, inquit, nihil à patre habere potest, ergo nec ad hæreditatem in alium conferendam habilis est. Alij vero concedunt id fieri posse, & probant ex *Glossa in l. eam quam, C. de fideicommiss.* Nam spurius sic institutus hæres, non sibi, sed alteri hæreditatem capit.

Mihi tamen hæc secunda sententia, quam sequitur Cardinalis Palæottus *lib. prædicto, nu. 9. ca. 45.* magis probanda videtur: præsertim si spurius tali modo institutus, hæreditatem capiat loco alimentorum, vt se commode sustentet, donec alteri restituat hæreditatem: quoniam, vt capite proxime sequenti dicam, filio spurio iure Canonico

pater alimenta debet, quamvis ius civile spuris in vniuersum alimenta denegat.

Sed quid dicendum, quando fideicommissarius hereditatem repudiat, eo ipso ne ad spurium illa pertinebit? Cepoila in cautio 38. in 2. volum. censet, statim ad spurium pertinere quia tunc illam hereditatem non à patre accipit, sed à fideicommissario, qui eam reiecit: Aliis tamen hoc minime probatur, & merito, quia fideicommissio tacta semper subest conditio, si videlicet fideicommissarius voluerit, quod ei hereditas restituitur: quod si repudiat, iam ille nihil de suo largiri videtur, sed tantum nihil acquisiuisse. Ex quo fit, ut hereditas potius à testatore proficiscatur: quare cum pater nihil spurio dare possit, non poterit spuris hoc modo hereditatem retinere. Sic Cardinalis Palæot. lib. citato, ca. 45. nu. 10.

Quarto queritur, An si filius spurus de patre suo fuerit optime meritis, possit pater hac occasione ei bona sua relinquere remunerandi beneficii, & mutui in illum officii gratia? Bald. in conf. 67. in 2. volum. Titiaq. in l. si unquam. C. de reuocan. donat. verb. donatione, nu. 21. existimant id posse fieri, dummodo tamen merita filij in patrem sint vere beneficia: & tunc patri non esset fides habenda, nisi talia merita & beneficia præcessisse probarentur; vt ait Ruin. conf. 124. in 1. vol.

Quinto queritur, An pater, si vendat spurio aliquid ex bonis suis, & precium accipiat, possit deinde eiusmodi precium eidem remittere, siue restituere? Quidam, teste Card. Palæot. de nob. & spur. filijs cap. 45. nu. 16. existimant eum posse, sed verius alii id negant: quia perinde est precium rei venditæ remittere, ac rem ipsam donare.

C A P. XII.

De alimentis, quæ filiis spuris parentes iure debent.

PRIMO queritur, An pater filio spurio dare alimenta, iure civili debeat? Respondeo, in Authen. Ex complexu, C. de incest. nupt. & Authen. Quibus modis naturales efficiantur sui. §. ult. Et licet patri. C. de naturalibus liberis, ad finem, alimenta filiis spuris denegari. scriptum erat in lege duodecim Tabularum: E meretricis natæ patrem non alio: quod apud Athenienses Solonis lege cautum fuisse testatur Plutar. in vita Solonis: ergo filium spurium alere iure civili pater non cogitur, nec filius spurium patrem.

At quomodo, dicit quispiam, ius civile alimenta subtrahit, quæ filiis naturali iure debentur? Respondeo, alimenta esse duplicia: Aut enim sunt vitæ humanæ simpliciter necessaria, sine quibus nec duci vita non potest: Aut talia sunt, sine quibus aliunde quis sustentari commode potest, videlicet labore proprio, industria, arte, vel alia ratione. Primi generis alimenta nulla humana lege tolli queunt, quia simpliciter naturali iure debentur: Altera vero alimenta pietate quadam, & æquitate naturali debita sunt: iustis tamen de causis denegari queunt: & hæc alimenta leges mundanæ & civiles filiis spuris denegant in pœnam, & odium criminis paterni.

Secundo queritur, An iure Canonico pater filio spurio alimenta præbere cogatur? Respondeo cogi: id enim colligitur ex cap. Cum haberet, de eo, qui duxit in uxorem quam polluit per adulterium: vbi ad finem legitur: Sollicitudinis tamen tua intererit, ut uterque liberis suis, secundum quod eis suppetunt facultates, necessaria subministrat, & sermo ibi est de filiis spuris. Hanc sententiam ex illo capite tradunt Innocentius, & Panormit. cum Glossa, Bart. in l. si quis à liberis. §. 2. ff. de liberis agnoscent. Et l. ult. ff. De iis, quibus, vt indignis. Communem vero hanc esse opinionem testantur Couarruuias in epitome 2. par. ca. 8. §. 6. nu. 7. Et 8. Pontanus tractat. de alimentis cap. 1. nu. 11. Et 12. Anton. Gomes in l. 9. Taurina, nu. 37. Quamvis Baldus in Authen. ex complexu. C. de incest. nupt. scripserit, ius Pontificium non omnibus spuris alimenta decreuisse, sed ijs tantum, qui nati non sunt ex damnato congressu.

Tertio queritur, An in Iudicio seculari decerni debeant alimenta secundum ius Canonicum filiis spuris? Respondeo, ius Canonicum potius, quam ius civile esse hac in parte seruandum. Et teste Couarruuias, ita est vsu receptum, imò & statuta ciuitatum, & populorum, & leges Principum id fieri iubent. Imola vero in leg. Lucius. §. 1. de Lega. 1. Alexander in conf. 74. in 3. volum. Iason. in Auth. Res qua C. commu. delegat. Feiin. in c. Ecclesia de conf. nu. 43. dicunt ius Pontificium solum habere locum in terris Ecclesiæ. Sed verior est prima sententia, quam teste Cardinali Palæotto tract. de nobis & spuris cap. 47. nu. 1. sequuntur Panormitanus, Angelus, Socinus, Ripa, Decius, quos ibi produci.

Quarto queritur, An Presbyter tuta conscientia, alimenta præstare debeat filio spurio? Hanc questionem supra suo loco in hoc libro tractaui, ca. 4. q. 7. vbi dixi, duas esse à Pio Quinto editas constitutiones, in quibus videtur omnino decernere, & prohibere, ne patres hæc filiis alimenta præbeant. Sed Nauar. in Tract. de spol. Clerico. §. ultimo num. 9. Et seqq. cenet, ius esse patribus id faciendi: quia Constitutiones Pij V. ius commune non abrogent. Idem etiam habet decisio in Prætorio Rotæ 505. par. 1. in nouis. Et hæc sententia citra periculum teneri potest. Ita vt liberum sit patri non solum ex bonis patrimonialibus & profanis, sed etiam ex redditibus Ecclesiastici beneficii filio spurio alimenta relinquere.

Quinto queritur, An liceat patri filie spurie dotem largiri? Respondeo ex communi sententia, quam habet Cardinalis Palæot. tract. de nob. & spur. filijs cap. 49. Iure quidem ciuili filie spurie dotem denegari, quia dos loco alimentorum est, sed ius civile spurios ab alimentis repellit, verum iure Canonico dos filie spurie debetur, sic Abbas conf. 50. Et 115. in 2. Socinus in l. i. ff. solut. matrim. Ripa in eadem lege, n. 66. Boer. decis. 127. nu. 11.

Quæres, an etiam Clericus ex sui beneficii fructibus dotem filie spurie præstare tuta conscientia queat? Respondeo cum communi sententia, quam habet Nauarrus tract. de spol. Clerici §. ult. n. 9. Et seqq. liberum esse patri id facere, & quod teste eodem Nauarro, locum habet etiam post Constitutiones à Pio V. editas, de quibus supra in hoc lib. e. 4. q. 7. quoniam prædictæ Constitutiones iuri communi non derogant.

Sexto queritur, An auus, & cæteri ascendentes ex parte patris, debeant spuris nepotes alere, cum patres delint? Respondeo cum Couarruuias, & Antonio Gomes locis supra citatis, iure Canonico, non ciuili debere, & Canonico iuri esse in hac parte standum.

Septimo queritur, An filij spurij debeant patres, & alios ascendentes alere? Respondeo cum communi sententia, iure Canonico, non ciuili debere: nam mutua est obligatio alimentorum, ita vt patres filijs, & vicissim filij patribus alimenta iure gentium, & naturali præstare cogantur: quamvis arctiori vinculo parentes in hac parte teneantur. Patre defuncto hæredes, pari necessitate erga spurios obligati sunt. Bartolus in l. si quis. §. Item rescriptum ff. de liber. agnoscent. Ruinus consil. 124. n. 12. in primo volum.

Octauo queritur, Quænam alimentorum nomine contineantur? Respondeo cibaria, vestitum, & habitacionem. l. legatis. ff. de alimen. Et cib. legat. Item ea omnia, quibus tuendi & curandi corporis nostri gratia vimur. l. verbo victus. ff. de verb. significo. Et res, quæ ad disciplinas, & honestas artes addiscendas pertinent, leg. Qui filium ff. vbi pupill. educari debent. Item generatim omnia liberorum onera; vt si filius habeat uxorem, & filios, pater familiam eius sustentare iure compellitur. Glossa in cap. Admonere 33. quasi. vndecima. verb. patrem. Bart. l. si quis.

§. non tantum ff. de liberis agnoscent.

✠( )✠

CAP. XIII.

Quibus modis filii legitimi natalibus resti-
tuantur.

PRIMO quaeritur, Quo pacto filii fiant legitimi persequens matrimonium? De hac re Doctores in cap. tanta. Qui filii sint legitimi, & Couarruias in epitome par. 2. ca. 8. Sciendum est, dupliciter filios legitimos naturalium iura adipisci, videlicet, auctoritate iuris, & rescripto, siue privilegio Principis. Auctoritate iuris filios reddit legitimos subsecutum matrimonium. cap. tanta. Qui filii sint legitimi, v. g. Titius genitus fuit ex parentibus solutis, at vero postea parentes matrimonium contraxerunt, eo ipso Titius factus est legitimus. Et hoc tum ipsum ius Canonicum, tum civile constituit. Canonicum quidem in cap. tanta. Et cap. 1. Qui filii legitimi: civile vero Inst. de nupt. §. ult. Et Authen. Quibus modis naturales efficiantur, §. si quis iugitur doti alia. Et l. Cum quis. C. de Natural. lib. Inst. de Hared. quia ab intestato defertur, §. Quibus verb. Necnon.

Secundo quaeritur, An omnes filij extra legitimum coniugium nati, legitimi reddantur per subsequens matrimonium? Respondeo, naturales tantum filios legitimos fieri, hoc est, eos, qui sunt orti ex parentibus, inter quos matrimonium consistere poterat, quo tempore ipsi filij nati sunt, vel concepti. Sic Doctores in cap. tanta. Qui filii sint legitimi.

Tertio quaeritur, An satis sit, si parentes tempore nati filij soluti sint, ita ut inter eos poterit matrimonium subsistere: an vero etiam requiratur, ut quo tempore filius est conceptus, parentes fuerint tales? Teste Couarruias in epitome par. 2. ca. 8. §. 2. nu. 2. Salicetus, Cynus & Paulus voluerant requiri, ut tempore concepti filij, parentes ita fuerint soluti, ut ratum matrimonium inter eos esse poterit: ac proinde filios conceptos ex parentibus vinculo Canonico obstrictis, qui postea beneficio Romani Pontificis ius relaxantur matrimonium inierunt, non esse legitimos, etiam si nascantur ex matrimonio contracto per relaxationem Pontificiam. Quod probant ex l. Paulus. ff. de statu hominum, ubi concepti proles tempus consideratur ad filiorum statum asserendum. Ac subdit Iuriconsultus, aliter liberos iustos non esse. Vnde Glossa in cap. 2. Qui filii sint legitimi, ex ea lege colligit, habendam esse rationem temporis, quo proles concipitur, cum de alicuius commodo tractatur. Idem probatur ex Glossa in l. Et si contra, C. de nuptiis, Et in l. ex libera, C. de suis. Et legitime heredibus.

At enim contraria sententia est communi consensu recepta, videlicet, sufficere si eo tempore concepta, vel nate sobolis matrimonium inter parentes contrahi potuisset, ex l. Qui in utero, ff. de statu hominum: ubi Iuriconsultus foetum, dum est in utero, natum existimat, cum de commodo eius agitur. Hanc sententiam sequuntur Glossa, & Hostiensis, Ioan. Andreas, Antonius, Abbas, partim in cap. 2. partim in cap. tanta. Qui filii sint legitimi. Vnde sit, ut etiam si quis quo tempore est conceptus, esset spurius, utpote conceptus ex adulterio, vel incestu cum consanguinea, vel affini; si tamen postea nasceretur ex nuptiis legitime inter parentes contractis, eo ipso talis filius spurius fieret legitimus. Item, si aliquis vxore ligatus ex foemina soluta filium suscepisset, & defuncta vxore, antequam concepta proles nasceretur, eam foeminam solutam, vxorem duxisset, filius legitimus redderetur.

Quarto quaeritur, An necesse sit, ut matrimonium subsequens contrahatur inter parentes dotalibus instrumentis adhibitis? Bald. in lib. Feudorum. Si de feudo defuncti contentio sit inter dominum, Et agnatos vasalli, §. si quis, verbo, Naturales, affirmat id necessarium esse: quia iusta nuptiae non sunt, si aliter contrahantur. Inst. de nupt. §. Aliquando, Et Authen. Quibus modis naturales efficiantur sui, §. ult. Sed teste Abbate in cap. tanta, num. 2. Qui filii sint legitimi, Pontificij Iuriconsulti oppositam sententiam tuerentur; Calderinus, Antonius, & alij in eo cap. tanta. Reuera Baldi

Azor. Inst. Moral. Pars 2.

opinio locum habet in iure civili; sed altera contraria Canonico iure fulcitur, cui in hac parte adhaerendum est, ut docet Couarruias in epitome part. 2. cap. 8. §. 2. numero 8.

Quinto quaeritur, An necesse sit, ut inter parentes proxime matrimonium subsequatur, an vero filij legitimi reddantur, etiam si aliud matrimonium initum fuerit inter tempus nate proles, & contractum matrimonium cum foemina, ex qua conceptus est filius? Respondeo cum Ioan. And. in cap. sine culpa, de Reg. iur. in 6. & Abbate in praemisso c. tanta, num. 3. necessarium non esse. Quo fit, ut si is, qui suscepit filios ex concubina, contrahat cum alia foemina, & ea mortua, vxorem ducat concubinam, filij legitimi fiant per subsequens matrimonium cum concubina contractum, nihil obstante matrimonio inito cum alia foemina, antequam proles nasceretur.

Sexto quaeritur, An filij per subsequens matrimonium fiant vere legitimi, an vero tantum iuris fictione pro legitimis habeantur? Antonius teste Panormitano in c. tanta, supra memorato, sentit non fieri vere legitimos, sed ut legitimos censeri. Vnde colligit, si statutum de legitimis aliquid decernat, non comprehendi huiusmodi filios factos sequenti matrimonio legitimos, quia statutum, locum non habet in casu ficto, l. An Praetor, §. Hac verba, ff. de negotiis gest. Secus vero dicit esse, quando ius commune de legitimis fecerit mentionem. Sed verius est, quod docet Panormitanus ibidem, huiusmodi filios esse vere legitimos, quia sunt iuris auctoritate legitimi.

Obijciat aliquis, in c. tanta, solum dici: (Habeantur pro legitimis) sed verbum (habeantur) non rei veritatem, sed iuris fictionem significat. Respondet Panormitanus, verbum (habeantur) rei veritatem continere, cum profertur ab eo, qui habet potestatem, c. ex parte de spons. vnde inquit idem Abbas, Bartolus docet, idem esse, si statutum dixerit (Habeantur pro civibus), ac si dixerit, (suis civis) ex l. Si is qui pro emptore ff. de usucapionib. Et l. Si maritus ff. ad legem Iuliam, de adult. Hanc sententia Panormitani est communi consensu recepta, teste Couarruias praefato in loco, num. 20. Et 5.

Septimo quaeritur, An solum subsecuto matrimonio legitimi reddantur filij, nati ex concubina vnica & domi retenta, & cum qua matrimonium esse poterat inter parentes tempore concepti, vel nati filij? Bart. in l. in concubinato, §. 1. ff. de concubinis, affirmat solum tales filios fieri legitimos subsecuto coniugio, quod probat ex Inst. de nupt. §. Aliquando, Et Inst. de haredit. quae ab intestato defertur.

Ceterum verior est opinio contraria, videlicet in vniuersum eos reddi legitimos, qui nati sunt ex parentibus solutis, inter quos matrimonium consistere potuisset tempore concepta, vel nate sobolis. Ita Panormit. in eo cap. tanta, num. 14. ubi citat Ioannem Andream, Goffredum & Glossam, in cap. Innotuit, de elect. Bart. autem sententia locum habet tantummodo in iure civili: sed contraria opinio magis est cum iure Pontificio consentanea, cui in hac parte standum est. Gratius enim peccatum est cum concubina rem habere, quam cum alia foemina soluta pro concubina non habita. Ergo si filij ex concubina suscepti legitimis natalibus restituantur subsecuto matrimonio; maiori ratione legitimi redduntur, qui nati sunt ex foemina soluta, & quae non habetur, ut concubina. Sic etiam Couarruias in eo loco quem dixi, nu. 4.

Octavo quaeritur, An filius natus ex patre Christiano, & matre Pagana, siue Iudaea, fiat legitimus matrimonio inter parentes subsecuto? Gaspar Calderinus, ut refert Panormitanus in cap. tanta, nu. 14. sentit fieri legitimum, quia inter parentes poterit matrimonium esse, si foemina ad Christum converteretur; ac proinde inter eos perpetuum non erat impedimentum. Sed verior est sententia Abbatis, quae etiam fuit Ioannis Andream teste eodem Abbate, videlicet huiusmodi filium non reddi legitimum: quia tempore quo fuit conceptus, vel natus, non poterat esse matrimonium inter parentes absque relaxatione Romani

I 3

Pontificis:

Pontificis; & vt iuris fictio rem habeat, opus est, vt res ipsa retrotrahatur ad tempus, in quo extrema sunt apta & habilia. *l. Si is, qui pro emptor. ff. de usucapion. Idem sentit Ancharanus conf. 400. & Couar. loco praedicto, nu. 7.*

Nono quaeritur, An filius ex adulterio susceptus, legitimorum iura obtineat, quando aliter parentum bona fide matrimonium contraxit? Glossa in *c. tanta, qui filii sint legitimi*. primo sentit, minime fieri legitimum. Sed secundo dicit, verius esse, eum esse legitimum. Respondeo cum Ioanne Andrea, Antonio, & Abbate in *dito cap. tanta, n. 8.* distinguendo. Aut quis solutus nuptias in facie Ecclesiae contraxit cum femina matrimonij vinculo adstricta, sed bona fide ignorans eam esse matrimonio alligatam; siue e contrario, quis habens uxorem, matrimonium contraxit cum soluta femina, bona fide ignorante ipsum esse cum alia uxore copulatam; & tunc filij ex tali matrimonio suscepti legitimi sunt *cap. ex tenore: Qui filii sint legitimi*, in quo habetur, *si quis coniux viuente prima uxore, in facie Ecclesiae contraxit cum secunda hoc ignorans, legitima erit eorum proles*. Aut nullum matrimonium fuit contractum inter parentes scienter adulterium patranes, & tunc filij ex eo adulterio nati, non efficiuntur legitimi, si tempore conceptae, vel natae proles matrimonium inter parentes esse nequibat. Sic etiam Couarruias *ibid. n. 16.* vbi secundum Ioan. Andream, Anchar. Cardinal. Antonium, & alios generatim docet, sufficere bonam fidem alterius coniugis, vt proles sit legitima, nata ex matrimonio contracto in facie Ecclesiae, alioqui irritum propter incestum, vel sacrilegium, vel aliud occultum Canonicum impedimentum.

Quaeritur, An filij nati ex matrimonio clam contracto, vel contra interdictionem Ecclesiae, fiant legitimi post approbationem matrimonij? Glossa in *cap. Quod nobis, qui filii sint legitimi*, ait, fieri legitimos, si nullum inter parentes impedimentum erat, quo matrimonium esset irritum. Et hoc, inquit, locum habet, siue nati sint filii ante, siue post approbationem matrimonij. Sed quid dicendum, si erat impedimentum, videlicet consanguinitatis, vel affinitatis occultum? Duae sunt opiniones, vt refert Siluester in *verbo, filii, q. 8.* Prima sentit, eos fieri legitimos, approbato per Ecclesiam coniugio, sic Ioan. Andreas, & Antonius in *cap. tanta, Qui filii sint legitimi*. Secunda opinio negat eos fieri legitimos: ita Ioan. Calderinus, ac etiam Panormitanus quos loco paulo ante allato, refert Siluester. Id probant *ex cap. vlt. §. si quis, de clandest. desponsat.* sed vt ait Siluester in eo loco, probabilior est prima opinio *ex cap. Quod nobis, supra citato*. Dicit aliquis, inter parentes fuisse impedimentum. Respondeo cum Siluestro, satis esse, potuisse tunc esse matrimonium opinione hominum, quamuis non re ipsa, bona fide, vel vtriusque, vel alterius fuit matrimonij contractum.

Decimo quaeritur, An filij nati ex parentibus voto simpliciter castitatis adstrictis, legitimi fiant subsecuto matrimonio, quod per iuris relaxationem Pontificiam contractum esse? Quidam negant fieri legitimos. Primo, quia sunt orti ex sacrilegio, & proinde ex damnato complexu. Deinde, quia nati sunt ex parentibus, inter quos matrimonium esse non poterat citra Pontificiam relaxationem iuris. Alij affirmant legitimos reddi, quia tempore conceptae, vel natae proles nullum erat impedimentum, quod matrimonium inter parentes irritum faceret, sed solum erat impedimentum, quod obstabat ne matrimonium contraheretur: probabilis est haec opinio: sed fortassis prima est verior.

Vndecimo quaeritur, An filij naturales reddantur legitimi subsecuto matrimonio, etiam si contractum fuerit ab infirmo, & morti vicino, vel a senes decrepitate aetatis cum concubina? Respondeo cum communi sententia, fieri legitimos: Ita Ioan. Andreas, Panorm. Antonius, Praepositus, Albericus, Alexand. Cynus, Iafon, & alij, quos citat, & sequitur Couarruias loco citato, nu. 10.

Dices eiusmodi matrimonium esse fraude contractum. Respondeo, nihilominus matrimonium valere, nec vlli

iniuriam irrogat qui suo iure vtitur. Inlicitus, contrahi matrimonium debere spe proles, vt legitima fiat. Bald. in *l. nuper. C. de natur. liber. §. m. l. ea, quam. C. de fideicommiss. respondet, satis esse, matrimonium contrahi ad reddendam prolem legitimam, quae fuerat a parentibus ante suscepta.*

At inquit, in *cap. 2. de frigidis*, habetur, matrimonium contrahi nequit ab eo, qui generare non potest: Respondet, ab eo, qui generare non potest per se, & per vim naturalem: secus vero est de eo, qui generare non potest ex accidenti: quia exprobat v. g. vel quia effectus est senex.

Duodecimo quaeritur, An filij legitimorum iura assequantur, subsecuto matrimonio ipsi parentibus iniuris? Respondeo, eos assequi: sufficit enim, si matrimonium sequatur, etiam si parentes nolint filios fieri legitimos. Couarruias in *praedicto loco, n. 12.* Oppones quod habetur in Authen. *Quibus modis naturales efficiantur filii, §. si vero is*, vbi legitimus, filios non posse fieri legitimos contradicentibus parentibus. Respondeo, id locum habere in ijs, qui sunt legitimi rescripto, aut privilegio Principis: non in ijs, qui auctoritate iuris legitimis natalibus restituantur. Sic Angelus, Praepositus, Albericus, Bartolus, & Baldus, a Couarruias producti, vbi diximus, nu. 13.

Quaeritur, an etiam filius citra vllum consensum ipsius, legitimus fiat subsecuto matrimonio? Bartolus in *l. vlt. ff. de iis qui sunt sui iuris*, affirmat, infantem posse fieri legitimum. Idem probat Barbarius *conf. 33. nu. 2.* quum quidam, vt Albericus, & alij, quos citat Couar. existimarent requiri consensum filiorum. Sed verius est quod dixi: quia haec natalium restitutio non sit privilegio principis, sed auctoritate iuris.

Decimotertio quaeritur, An si quis habeat filium naturalem, & ex eo nepotem legitimum filium filij sui, & vitata functo filio naturali, ducat uxorem concubinam, ex qua filium naturalem genuerat, nepos fiat legitimus ex matrimonio secuto inter auum & auiam? Multi quos citat Couar. *n. 19. eius loci quam supra retulimus*, negant fieri legitimum, eo quod restitutio natalium legitimorum ad nepotem deuenire non possit per patrem illum, qui eo ipso quo mortuus est, capax non est. Ceterum verior est contraria sententia, quam habent Socinus, Aretinus, Alciatus praeter Baldum, & Bartolum, quos refert, & sequitur Couar. *eodem in loco, §. numero*.

Decimoquarto quaeritur, An filij omnia legitimorum iura assequantur subsecuto matrimonio? Respondeo cum communi sententia, quam habet Panorm. in *cap. tanta. Qui filii sint legitimi, nu. 7.* & Glossa *ibidem*, omnia consequi, tum spiritualia, & Ecclesiastica iura, tum civilia, & profana, ita vt sint in omnibus legitimi. quare suis Maioribus, & fratribus, & alijs ex parte fratrum cognatis succedere queunt ex testamento, & ab intestato. Item admittuntur ad emphyteusim Ecclesiasticam, quam pater habuerat, Imola, Alexander, Ripa, Paulus Parisius; quos citat, & sequitur Couar. *eo quem dixi loco, n. 23.* Item admittuntur ad feuda. Abbas in *c. Immo ut. de elect. §. in cap. tanta praenotato. Ioan. And. & alij in cap. lator, Qui filii sint legitimi. Couar. in d. c. n. 27.*

Nec obstat, quod habetur in *c. 1. §. Naturales, in lib. Feudorum. si de feudo fuerit contentio inter dominum, & agnatos vassalli*, vbi legitimus, naturales filios, & non legitimos ad feuda non admitti: hoc enim locum habet in naturalibus, qui legitimi sunt privilegio Principis. Baldus *ibidem* distinguit: si feudum concessum esset, ea conditione, vt transferret ad posteros legitime natos, vel legitime descendentes, tunc in eo non succedunt filij naturales facti legitimi ex matrimonio subsecuto. Si vero concessum esset simpliciter, vt transferret ad posteros legitimos, tunc in eo succedunt. Sed Baldum merito refutat Panormitanus in *c. tanta supra citato, nu. 7.*

Praeterea donatio facta a patre reuocatur, iuxta, *l. si unquam. C. de reuoc. donat.* propter filium naturalem ex secuto matrimonio legitimum effectum. Baldus, Ripa, Tiraq. vt refert Couar. *n. 29.* quod locum habet, etiam si ante dona-

tionem

tionem factus sit legitimus ex matrimonio subsecuto. Et reuocatur donatio ea ex parte, quæ legitimam filiorum attingit. Insuper prædictus filius absque vlla alia relaxatione Pontificia, potest Episcopus eligi & creari. Glossa & Doctores in c. *Innotuit de elect. in verb. coniugata*. Abbas in c. *tanta, citato, num. 7.* & proinde potest ad omnes Ecclesiasticos ordines promoueri.

Item potest admitti ad ea omnia, quæ legitimis non solum iure communi deferuntur, sed etiam ad ea, quæ legibus municipalibus, & statutis ciuitatum, ac populorum contineantur. Hæc ex communi sententia, quam Couarruias refert loco citato, num. 25.

Postremo, filij naturalis restituitur ex matrimonio subsecuto ad legitimos natales, non reuocatur propter crimen ingrati animi in filio; vt reuocaretur libertas & restitutio natalis Principis priuilegio facta. Bald. Ripa, Tiraq. & alij, quos citat ibidem Couar. num. 14.

Decimo quinto quaeritur, Vtrum, quando ex lege, statuto, vel testamento primigenia pertinent ad filium primogenitum, præferendum sit filius naturalis primo natus ex concubina, filio secundo genito ex legitimo matrimonio, quod postea contractum cum alia: qua defuncta vxore, secutum est postea matrimonium cum concubina; ita vt factus sit filius naturalis primo natus legitimus: verbi gratia, Post natum filium naturalem ex concubina contraxit pater nuptias cum alia, ex qua filium legitimum suscepit: & postea, mortua vxore, contraxit matrimonium cum concubina, ex qua filium naturalem longe ante genuerat.

Quaeritur, an primigenia debeantur filio legitimo secundo nato, an filio naturali facto legitimo ex matrimonio sequenti cum concubina. De hac quaestione Syluester in verbo *filij*, qu. 25. lo. Andr. in c. *sine culpa de Regul. iur. in 6.* sentit, filium secundo natum, esse præferendum ei, qui primo natus est: cuius sententiam sequuntur Ancharanus, Cardina. Henricus in c. *tanta*. Qui filij sine legitimi. In Alex. Tiraq. & alij à Couarruias producti in loco præcitato, n. 18. Id probant: quia post matrimonium contractum cum alia, filius naturalis, qui primo natus erat factus est legitimus: ergo cum secundo genitus est filius ex legitimo matrimonio, ipse est primogenitus: quia quo tempore natus est, nullus erat primogenitus filius legitimus, siquidem nondum erat contractum matrimonium cum concubina, ex qua fuerat filius naturalis procreatus. Itæ filius ex primo coniugio susceptus acquiritur ius ad primigenia, antequam filius naturalis fieret legitimus ex matrimonio contracto cum concubina: & restitutio legitimorum natalium nunquam intelligitur fieri cum damno alterius, cum nemini nocere debeat. Cæterum Couarruias loco citato censet probabilem esse contrariam sententiam, & prædictam opinionem communem locum habere solum in filio naturali, qui sit legitimus priuilegio Principis: & addit, ita sentisse Baldum, Salicetum, Florianum, & alios.

Verum prima sententia videtur esse probabilior, & verior. Ex qua etiam fit, vt si pater prius ducat vxorem concubinam, ex qua filium naturalem suscepit natum minore, quam esset alter filius naturalis ex alia concubina susceptus, & ea mortua ducat vxorem concubinam, ex qua sustulerat filium naturalem natum maiorem, filius ex priori matrimonio legitimus effectus debeat præferri in feudo, & primigenijs filio naturali maiori, ex posteriori coniugio generato, quia per primum matrimonium ius acquisiuit ad feudum & primigenia. Molina. lib. 3. de *Primog. c. 1. nu. 8.*

Decimo sexto quaeritur, An filius naturalis factus legitimus ex matrimonio subsecuto, dici queat simpliciter, & absolute legitimus, ita vt comprehendatur in quolibet statuto, constitutione, & lege municipali, quæ aliquid defert filijs legitimis? Respondeo cum communi sententia, quæ est apud Couar. in eo loco quem dixi, num. 30. simpliciter & absolute esse, & dici legitimum.

Quæres, an etiam dicatur filius ex legitimo matrimonio natus, siue genitus, ita vt ad ea omnia iura sit admit-

tendus, quæ statuto, lex municipalis tribuit filijs ex legitimo matrimonio natis? Baldus Alexander, Barbarius, & quidam alij teste Couar. in prænarato loco n. 30. censent tale filium dici non posse. Verum Glossa & Abbas in c. *tanta*: Qui filij sine legitimi, & in c. 8. *Innotuit, de elect.* tradunt dici posse filium ex legitimo matrimonio natum: inde comprobantes, quod in c. *Innotuit, de elect.* habemus Episcopum eligi non posse, nisi ex matrimonio legitimo natum, & tamè in c. *Innotuit eod. tit.* Glossa communi consensu approbata docet Episcopum eligi posse eum, qui est filius naturalis, & factus legitimus ex matrimonio subsecuto. Hanc opinionem dicit esse communem Couar. in eo loco, quem superioris protulit: pro qua opinionem refert Antonium, Paulum Decium, Parisium & alios.

Vltimo quaeritur, An quando fideicommissum relictum est patri qui habet filium naturalem, ea conditione, si absque liberis, vel absque liberis legitimis decesserit filius naturalis factus legitimus per matrimonium postea secutum, excludat substitutum cum tali conditione? Baldus, Alciatus, & alij, teste Couarr. in eodem loco, ita distinguunt: Si conditio fuerit talis: si absque liberis ex legitimo coniugio susceptis omnino decesserit, non excludi per filium naturalem, eum, qui cum prædicta conditione substitutus est. Si autem conditio solum simpliciter habeat: si absque liberis, vel absque filijs legitimis decesserit, tunc inquirunt, filius naturalis factus legitimus ex matrimonio postea contracto substitutum repellit. Sed verior est contraria sententia; vt docet Couar. in prædicto loco substitutum excludi, etiam si conditio fuerit apposita: si absque liberis legitime natis, vel absque liberis ex legitimo coniugio susceptis decesserit.

Quæres, an si in odium substituti, eiusque, qui in primigenijs erat alioqui successurus, matrimonium quis contrahat, videlicet, vt illi noceat, eumque excludat, filius ex matrimonio secuto factus legitimus, ei præferatur? Molina. lib. 2. de *primigenijs c. 2. nu. 27.* & Antonius Gomes in l. 9. *Taurina, n. 58.* aunt communi esse sententiam, filium talem non esse substituto præferendum; quia contractum est matrimonium in fraudem & odium substituti: fraudem autem, & dolus nulli debent parocinari. At Franciscus Sarmientus lib. 1. *Inscript. c. 6.* & Vasques Menchaca lib. 3. *Constitutionum c. 4. n. 5.* censent præferendum esse substituto filium quem dixi. Cui sententiæ videtur subscribere Couarruias in epist. par. 2. c. 8. §. 2. n. 10. Et hæc sententia mihi magis placet, si de foro contententur loquamur: nam in foro iudiciali fortassis pro substituto sententia proferetur, quando probabiliter constiterit matrimonium fuisse contractum in odium substituti.

Obijcies id, quod habetur in Concilio Moguntino 20. q. 3. sic discernente: *Constituit sane factis istis Conuentus, vt Episcopi, aut Abbates, qui non in fraudem animarum sed in avaritiam, & turpe lucrum quoslibet homines conueniendæ totonderunt. Et res eorum tali peruersione subripuerunt, penitentia Canonice, vt potest turpis lucri sectatores, subiacent: si vero, qui illi comam deposuerunt, in eo, quod ceperunt, perseverare cogantur: res vero eorum heredibus reddantur.* Sic ibi. Ergo si Monasterium non præferat heredi, cum quis in eo Religionem profiteretur, vt heredem alioqui successurum ab hereditate excludat, filius quoque ex subsecuto matrimonio legitimus effectus non repellat substitutum, si matrimonium fuerit contractum in odium substituti: Respondeo, Concilij decretum esse penale, & proinde locum, & vim non habere, nisi post criminis condemnationem.

CAP. XIV.

De filijs, qui legitimi sunt rescripto & priuilegio Principis.

A Nimaduertendum est, per rescriptum Principis non solum naturales filios, sed etiam spirituos, & ex damnato concubitu genitos, legitimis natalibus restitui: sicut etiam Libertini redduntur ingenui, quoniam iure rescripto filij extra legitimum matrimonium nati, sunt inhabiles

biles ad iura legitimorum; & proinde nuda & indulgentia Principis possunt apti & habiles effici, cum nihil aliud nisi iura legitimorum assequantur.

Primo quaeritur, Quidnam sit, & quidnam cōtineat legitimorum natalium restitutio? Respondeo cum communi sententia, esse ius, quo filius extra legitimum matrimonium natus, sit habilis ad ea omnia bona, à quibus iure scripto, civili, siue Canonico repellatur.

Secundo quaeritur, In quonam differat natalium restitutio, quæ vulgo legitimatio dicitur, à relaxatione, qua filius qui alioquin legitimus non est, lege & iure soluitur: quam relaxationem iuris, dispensationem appellant. Respondeo cum communi sententia, quæ est apud Couarruam in epitome parte secunda, capite octauo, §. octauo, numero primo, differre in hoc, quod per restitutionem quis omnia legitimorum iura adipiscitur. Vnde non fit ex parte tantum legitimus, sed ex toto, vt dicit Glossa in cap. vltim. de Claustris desponsat. in verbo, si ambo parentes; at per relaxationem non fit quis habilis ad omnia iura, quæ legitimis conueniunt, sed solum ad certa, quædam iura. Vnde relaxatio stricti iuris est, nec ad plura trahi potest, quam verba significant. Ita communis sententia apud Couarruam loco citato.

Tertio quaeritur, An filius privilegio Principis legitimus factus, pro legitimo habeatur? Respondeo cum communi sententia, haberi pro legitimo talem filium Bartol. in l. si tu qui pro emptore, ff. de rescapion. num. 29. quam opinionem, teste Couarruam in eo loco, quem proxime retulimus, numero tertio, communi consensu esse receptam, dicunt Iason, Tiraquel, Fortunius, Socinus. Quo fit, vt filius legitimis natalibus restitutus transeat in patriam potestatem & habeat ius dicendi nullum esse testamentum patris, vel esse in officiosum: quale ius est filio quoque legitimo. Hinc etiam fit, vt talis filius, de quo superius dixi, luceat parentibus ab intestato, & ei debeatur legitima portio ex bonis parentum.

Quarto quaeritur, An quando quis per Roman. Pont. sit habilis ad spiritualia & Ecclesiastica iura, & bona, vel sit habilis per Principem secularem ad temporalia & civilia, censetur factus simpliciter legitimus? Respondeo ex communi sententia apud Couarruam in prænominato loco, num. 4. esse simpliciter legitimus: non enim potest quis partim esse legitimus, & partim non legitimus, vt ait Glossa in cap. vltim. de Claustris desponsat. in verbo, si ambo parentes: quemadmodum nequit aliquis esse partim seruus, & partim liber, ff. de duobus ff. de statu liber.

Quinto quaeritur, Penes quem potestas sit legitimis natalibus aliquem restituendi? Respondeo, id iuris & potestatis solum esse in principe, & hoc esse ei reseruatum ratione specialis privilegii, vt est communis opinio in cap. Per venerabilem. Qui filij sint legitimi, & probati in Panormitanus, num. 23. ex l. 1. §. Ait Prator, vers. de qua, ff. de Posth. & Authent. Quibus modis natus, efficaciam, sui, §. Illud, vbi textus habet: Per rescriptum nostrum, & cap. Per venerabilem, citato, in verbo, Insuper. Principem vocamus eum, qui in temporalibus superiorem alium non habet, nec agnoscit: cuiusmodi sunt, Romanus Pontifex, Imperator, Rex, & alij id genus Principes, & liberae ciuitates. Alij vero inferiores Principes facere legitimos nequeunt eos, qui sunt extra matrimonium nati: quamuis possint eos, qui legitimi non sunt ad certa quædam iura & bona habiles efficere: verbi gratia, Episcopus potest promouere ad minores ordines, & ad simplicia beneficia, quæ personarum dignitatem & curam animarum non habent. cap. 1. & 2. De filijs Presbytero.

Sexto quaeritur, An Rom. Pont. ius habeat restituendi aliquos legitimis natalibus, ita vt iura legitimorum assequantur, etiam in temporalibus & civilibus; cuiusmodi sunt dignitates, administrationes, munera, & officia publica, hæreditates, & alia huiusmodi bona. De hac quaestione Innocent. Hosti Io. Andreas, Abbas, & alij in ca. Per venerabilem, qui filij sint legitimi, & Silu. verb. legitimus, q. 4.

In primis inter omnes conuenit, posse Romanum Pontificem natalibus restituere, & iura legitimorum concedere ad spiritualia & Ecclesiastica bona consequenda. Tota ergo difficultas est: Vtrum id iuris possit concedere ad temporalia & civilia bona. Id etiam constat inter omnes ex matrimonio, iure quidem Canonico, irrito & inani, sed Romani Pontificis indulgentia contracto, filios legitimos effici etiam ad omnia temporalia & civilia bona, ita Io. Andreas, Anton. & Panormit. in ca. Per venerabilem, citato, Glossa in cap. Referente, in verb. Promissionem. Qui filij sint legitimi. Couarruam in epitom. par. 2. cap. 12. §. 8. num. 12. Et ratio manifesta id probat, quia proles est ex legitimo matrimonio suscepta.

Item omnes conueniunt, contracto matrimonio, & ex eo prole suscepta, si dubium sit an eiusmodi matrimonium legitimum fuerit, & Rom. Pontif. legitimus esse pronuntiaret, prolem illam legitimam esse, etiam in ijs, quæ pertinent ad temporalia & civilia bona, cap. Quod nobis, Qui filij sint legitimi.

Insuper, certi iuris est, cum Roman. Pont. legitimus reddat matrimonium in aliquo gradu consanguinitatis vel affinitatis, per Canones Ecclesie prohibito ante contractum, intelligitur legitimam facere prolem ex eo matrimonio susceptam ante Pontificiam indulgentiam, dummodo facta fuerit mentio prolis, cum matrimonium approbat. Princeps enim, qui matrimonium ratum habet, ita id coniugium approbat, ac si initio legitime contractum fuisset. Io. Andr. Ant. Anchar. & Abbas in cap. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi.

Præterea nemo dubitat, quin possit Romanus Pontifex iura legitimorum concedere in terris, ac locis temporalibus Ecclesie Rom. imperio subiectis, hoc enim expresse traditur in cap. Per venerabilem: Qui filij sint legitimi. Caput ergo difficultatis in eo est, An possit Rom. Pont. in locis Imperatori, Regi, vel alij cuiilibet Principi Christiano subiectis natalibus restituere, ita vt eis tribuat ius succedendi in hæreditate, & bonis parentum? Abbas in ca. Per venerabilem, prædicto, num. 21. quinque sententias enumerat, quæ ad duas tamen reuocantur: nam quidam negant Rom. Pont. id posse concedere: inde comprobantes, quod in temporalibus potestatem non habet, nisi ex causa in certis casibus. Sic Io. Andr. Anton. & Abbas in eod. cap. Per venerabilem, Bart. in Authent. Ex complexu. C. De incestis nup. Tabienf. verb. legitimus qu. 2. Tum etiam, quia Glossa in præd. cap. Per venerabilem, verb. Habent potestatem, ita docet: & quia in eodem illo c. Pontif. fatetur se id non posse in locis extra B. Petri patrimonium constitutis, nisi ex causa. Ait enim, se id posse nuda & arbitrata suo in locis quæ pertinent ad patrimonium Eccl. Rom. in alijs vero non nisi ex causa magna & ardua: vt pote cum res ad ipsum defertur, quia Princeps civilis non sit, vacante Imperio, vel Regno, aut Principatu: vel quia id facere, aut non possit, aut nolit, aut non curet: cum tamen facere alioqui deberet, aut quia ad pacem, salutem, & commune bonum, Fidei, religionis, & Reipubl. Christianæ spectet ea natalium restitutio.

Alij vero dicunt, id posse quidem Roma. Pont. sed tunc, quando nulli alteri ea restitutio nocuerit, aut tunc, quando quod attinet ad ius succedendi in bonis parentum, facultas datur in futurum, non autem quando ius est alteri acquisitum. Cuius rei exemplum sit: viuente patre, filij legitimi habent ius succedendi in bonis eius in futurum, post obitum scilicet, eo vero mortuo ius acquisierunt, ac ideo Rom. Pontifex nequit filium naturalem, vel spurium legitimum facere post obitum patris: sic enim ius legitimis auferret: potest tamen viuente patre. Siluester loco citato ex sententia Hierui, Hostiensis, Augustini, Triumphis, & Antonini, censet, Papam simpliciter & absolute posse natalibus restituere: idque probat ex cap. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi. Potest enim Roman. Pontif. ad spiritualia naturalia & spuria legitimos efficere: at qui ratione sui muneri & officij potest quod maius est, etiam quod minus est.

nus est, potest. Sed spiritualia sunt longe maiora, quam temporalia & ciuilia; eo ipso igitur quod potest Roman. Pontif. ad spiritualia ius legitimorum natalium concedere, potest etiam ad temporalia & ciuilia.

Meo iudicio negandum non est, id iuris & potestatis Rom. Pont. habere simpliciter & absolute. Aliud enim est, querere, An Rom. Pont. id possit, aliud, An id facere soleat, aut faciat, Fateor quidem non solere Roma. Pontif. in locis extra patrimonium B. Petri id facere; sed nego id eum facere non posse. Non solet facere, non quia non possit sed quia non vult in temporalia & ciuilia sese inferre & ingerere. Sic enim multa alia potest, & non facit. Nam ius etiam quaesitum alteri potest multis de causis tollere, vel minuere, nec tamen id facere creditur, nisi cum exprimit. Cum Episcopum vel Cardinalem creat, soluit eum à patria potestate: & quia Episcopum & Cardinalem creandi ius habet, eo ipso acquisitum patrius in filium tollit. *Per venerabilem, Qui filij sunt legitimi* Iustus etiam de causis criminosos anathemati subijcit, & aliquando etiam seruituti, & subditio à iureiurando, obsequio, & obligatione liberat, *cap. 2. §. Illorum de Hæret. in 6. c. Ita quoniam, de Iudæis.*

Septimo quaeritur, An Imperator, Rex vel Princeps, vel Ciuitas supremam in ciuilibus potestatem habens, restituere natalibus queat? Respondeo eum communi sententia, eos posse; quidem sed nullius ad spiritualia posse concedere, quod est dicere: Facere possunt habilem naturalem, vel spurium filium ad dignitates, honores, administrationes, munera, & officia publica ciuilia, ad hereditates parentum: non tamen facere possunt habilem ad Ordines, officia, beneficia Ecclesiastica.

Quæres, An etiam faciant habilem ad succedendum in iure patronatus, quod est quippiam spirituale? Respondeo, directo, & parte non facere, sed indirecto, & per alium: nam eo ipso quod spurio Princeps tribuit ius succedendi in certis parentum bonis: tribuit etiam potestatem succedendi in iure patronatus, quod est in illis bonis constitutum: quia quod accedit ad alterum sequitur naturam & conditionem eius. *Couarr. in epit. p. 2. c. 8. num. 18. ex Præposito in cap. leg. dist. 10. Rocho. Cetero de iure patronatus in verbo, competens q. 2. Lambert. l. 1. de iure patron. p. 2. q. 2. art. 26.*

Octauo quaeritur, Quid restitutio natalium requirat, ut vim & locum habeat? Id est quaerere, Quibus verbis sit pendenda & impetranda à Principe, & quaenam exprimenda sint, ne impetratio surreptitia iudicetur? In primis inter omnes conuenit, id exprimi debere, quod impediret omnino quo minus Princeps naturalem & spurium natalibus restitueret, vel saltem impediret, ne cito & facile id concederet. *ex cap. Postulasti, de rescript. ut annotarunt Abbat. Cornuus, Iason. Decius, & Felinus; quos citat Couarr. in epit. p. 2. c. 8. §. 9. num. 1.* Quo fit, ut exprimenda sit illius filij naturalis, vel spurij qualitas & conditio: videlicet, An natus sit ex incestu, ex adulterio, ex sacrilegio. Item si ex adulterio, an ex duplicato, siue geminato, id est, An ex parte coniuge, & ex matre vxore aliena. Si ex incestu, An natus sit ex sorore, ex filio, ex nuru, matre, vel fratris vxore. Nam quamuis Caietan. 2. 2. quest. 114. artic. 9. probare contendat omnes incestus eiuſdem esse speciei & formæ; negari tamen non potest, ut restituit Couarr. *loco citato*, hanc qualiter posse Principem mouere ad denegandum natalium restitutionem, vel certe ad concedendam eam difficulter. Si item ex sacrilegio, vtrum ex sacerdote, vel clerico in sacris Ordinibus constituto, an ex Religioso viro. Item vtrum ex sacerdote, & religioso simul, & moniali Deo factata. Item, vtrum ex incestu simul & adulterio, hoc est, ex consanguinea, vel affine vxore aliena: vel vtrum ex incestu pariter, & sacrilegio, ut ex religioso & moniali, consanguinea, vel affini. Hæc omnia communis opinio apud Couarruiam *in loco, quem paulo ante memorari, num. 2. 3. & 4.* Quamuis Baldus in l. si qua illustris C. ad Senat. cons. Orificia. & in lib. Feudorum. §. naturales, si de feudo fuerit contentio internaturales, & ag-

natos, censent immerito, satis esse, exprimere filium esse spurium. Baldum sequuntur Præpositus, & Decius: & idem etiam voluit Ioan. Andreas, & communi consensu receptum esse dicit Iason, teste Couarruiam, *loco citato, num. 4. vers. quinto ex his patet.*

Quæres, An satis sit, si Princeps dixerit; Restituo natalibus Titium spurium ex quoconque nefario & damnato concubitu natus sit? Paulus Castrensis, Ludouicus, Gozadinus, Nicolaus de Vbaldis, quos refert Couarruias *loco præfato* sentiunt id sufficere; quia qui totum dicit, nihil excludit. Mihi magis probatur, quod docet Couarr. *in eodem loco, quem dixi*, id non sufficere; quia in generali concessione, ut habetur in *cap. In generali, de reg. iuris in sexto*, non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus. Item quando nimium est detestabilis complexus viri & foeminae, exprimendus est, ut si quis natus esset ex Episcopo, & Moniali foemina, vel ex fratre, & sorore, vel ex filio, & matre.

Nono quaeritur, An sit necessarius consensus ipsius filij, qui legitimus sit? Respondeo esse necessarium: quia filius naturalis eo ipso, quod euasit legitimus, transit in patriam potestatem, & definit sui iuris esse: ergo eius consensus postulandus est. *Authent. Quibus modis natural. officium legit. §. Generaliter.* Quare si infans, vel infans filius adultæ ætatis; legitimus fiat, dependet à libero eius assensu, quando erit rationis compos, vel quando id rescierit. Item, necessarius etiam est patris assensus, ut patet ex *Auth. nuper allata.*

Quæres, An sit exprimendum, parentes ipsius filij naturalis vel spurij posse facile nuptias contrahere, & ex matrimonio secuto ipsum filium fieri legitimum? Respondeo, esse necessarium id exprimere, ut habet communis opinio cum Glossa in *Authent. Quibus modis natural. officium legit. §. Si iugur licentia.* Nam si id sciret Princeps, restitutionem natalium denegaret.

Decimo quaeritur, An sit necessarium, cognatos & agnatos ipsius parentis vocare, & assensum præstare? Respondeo, cum communi sententia, quam habet Couarruias, *loco præallegato, num. 5.* viuente patre non esse necessarium, quia nutu & arbitratu suo potest de suis bonis statuere: ergo nulli facit iniuriam, si perat à Principe, ut filium suum legitimum faciat. Et hoc, teste Couarr. locum habet etiam si filius habilis fiat ad feudum, exclusis agnatis, ex sententia Alberti Bruni, quem citat Couarruias. Mortuo vero patre, Princeps non potest filium facere legitimum, nisi vocentur ipsius patris intestati successores. Sic etiam communis opinio, apud Couarruiam *loco præfato, num. 9.* Ratio huius est, quia post obitum patris ius succedendi in bonis eius est delatum cognatis, siue agnatis, vnde cum ius ad illos peruenit, vocandi sunt, ne Princeps ipsorum iuri quaesito noceat, secus tamen est, si Princeps id faciat ex voluntate præterita patris dum vixit, ut ait Bartolus, quem citat Couarruias *in eo quem dixi, loco, in num. 8. ad finem.*

Quæres item, An Princeps id possit facere, postquam delata est hæreditas ad cognatos, vel agnatos parentis? Quidam Inuisconsulti concedunt, id posse facere Principem, postquam deuoluta est hæreditas ad successores: sed non, postquam dicti successores iam hæreditatem adierint: Quod probant, quia hæreditate delata, hæres solum acquiritur ad illam; libere tamen potest eam repudiare. Cum vero quis hæreditatem adiret, eo ipso acceptam & ratam habet, & vult esse hæres: ac proinde dominium acquirat hæreditatis, & ius in eam, ita ut eam repudiare amplius non possit.

Alij fatentur posse Principem natalibus restituere, non solum postquam hæreditas est ad successores delata, sed etiam postquam successores hæreditatem adiere, sed non postquam adepti sunt hæreditatis possessionem. Ratio est, inquit, quia per ademptionem possessionis iure gentium acquiritur dominium hæreditatis, & Princeps ius gentium relaxare non potest. At vero cum quis

adit

aut hereditatem, & dominium eius solum acquirat iure civili, non gentium, & in ius civile Princeps habet potestatem. Communis tamen opinio est, ut Princeps possit naturalium restitutionem concedere, quamvis sit hæreditas ad successores delata antequam eam ipsius successores adierint non postea.

Vndecimo quaeritur, An filius naturalis, vel spurius possit auctoritate Principis fieri legitimus etiam vivente & annuente patre, etiam si filij naturales & legitimi ipsius patris non consenserint. Respondet Covarruias loco citato, in numero septimo ex sententia Baldi, Alexandri, & aliorum, non posse, quia huiusmodi naturalium restitutione maxime nocet prædictis filiis: sic enim legitima portio eis debita minueretur absque eorum consensu: & ideo necessarius est eorum consensus, ne damno afficiantur. Quare necesse est, ut certior fiat Princeps de filiis naturalibus & legitimis extantibus, alioqui subrepticia censetur naturalium restitutio, si mentio illorum filiorum facta non sit, ut ait *ibidem* Covarruias.

CAP. XV.

Alia quaestiones eiusdem argumenti diluuntur.

Sciendum est, regulam esse Cancellariæ ordine quadragesimam octavam, quæ sic habet: [Item voluit, quod in dispensationibus super defectum naturalium, ut possint succedere in bonis temporalibus, ponatur clausula, quod non præiudicetur illis ad quos successio bonorum ab intestato pertinere debet.] Vbi Glossa ad hanc regulam ait esse constitutum, quia Papa in locis, quæ pertinent ad patrimonium B. Petri, non restituit aliquos naturalibus, nisi prædicta clausula adiecta. Nam in locis, inquit, Imperij non potest (vel meo iudicio melius, non solet) naturalium restitutionem concedere in hereditariis successoribus.

Primo quaeritur, An cum Princeps aliquem legitimum efficit, vocandus sit is, qui est substitutus, sub illa conditione, si absque liberis hæres institutus pater deceaserit? Communis est opinio, quam habent Ancharanus Alex. Decius, & alij apud Covarr. in epitome par. 2. cap. 8. §. 9. nu. 8. eum vocandum esse: quia non creditur Princeps id privilegium concedere cum damno & detrimento eius, qui est substitutus.

Secundo quaeritur, An extantibus filiis legitimis & naturalibus, vna cum illis succedat is quem Princeps legitimum facit? Respondet Covarruias loco citato, numero octavo, fieri legitimum, ut succedat in bonis parentum, & aliorum consanguineorum, tum ex testamento, tum ab intestato: quare ius habet dicendi, nullum esse testamentum, in quo ipse præteritus, aut sine debita causa exheredatus est: & dicendi, inofficiosum esse testamentum, in quo non est ei relicta portio legitima. Sic communis opinio teste Covarruias ex Authens. Quibus modis natura efficiant sui. §. Et quoniam varie, & §. Reliqui, & §. si quis ergo, vers. sit igitur licentia.

Tertio quaeritur, An si filij legitimi & naturales non extent, sed superstites sint ascendentes, eorum mentio facienda sit, cum quis legitimus sit rescripto Principis? Respondet cum communi sententia, quam habet Covarruias in epitome part. 2. cap. 8. §. 9. num. 7. & Molina lib. 3. de primogenitura cap. 3. num. 2. & 10. & Emmanuel à Costa Lufitanus in l. Gallus, §. & quid si tantum num. 141 ff. de liberis, & posthumis, faciendam esse, quoniam iure gentium legitima portio ascendentibus debetur: quamvis iustis de causis, Princeps auctoritate denegari ac tolli queat.

Quarto quaeritur, An si filij legitimi naturalesque extent, Princeps credatur filium naturalem, vel spurium reddere legitimum, etiam si inde minuatur legitima illorum portio? Respondent Covarruias, & Molina in locis supra citatis, restitutionem prædictam naturalium intelligendam esse ficti, etiam si minuatur portio legitima

filiorum & naturalium: dummodo, cum petitur à Principe restitutio naturalium, facta sit mentio filiorum naturalium & legitimorum: quia Pater dum vivit, id potest iustus ex causis à Principe petere & impetrare, & proinde potest Princeps id iuste concedere. Si vero mentio non fiat illorum filiorum, non creditur Princeps restitutionem naturalium facere, cum tanto eorum detrimento: ideo subrepticia restitutio censetur, ut paulo ante dixi.

Quinto quaeritur, Ad quem Principem pertinet restituere naturalibus filium clerici ex sacrilegio natum? hoc est, filium sacerdotis, vel alicuius in sacris Ordinibus constituti, ut Diaconi, vel Subdiaconi. Dux sunt opinionones, ut constat ex Covarr. in epitome de sponsalibus, & matrimonio par. 2. cap. 8. §. 8. nu. 19. Vna docet civilem Principem id posse, & ad eum spectare, legitimum facere filium spurium clerici sacris Ordinibus initiati, ut tanquam hæres succedat in bonis profanis patris, hoc est, in bonis ipsius patrimonialibus, ac ut possit ad dignitates, honores, ad munera ad officia civilia promoveri. Sic Bartolus, Paulus, Socinus, quos in eodem loco refert, & sequitur Covarruias, adijciens hanc esse communem sententiam: quam etiam sequuntur Ioannes Andreas in cap. Per venerabilem, qui filij sunt legitimi. Præpositus *ibidem*, Lambertinus de iure patron. lib. 1. par. 2. q. 2. art. 27. num. 17. Calderin. conf. 3. tit. qui filij sunt legit. Id probant, quia filius huiusmodi est laicus, & est Principis secularis potestati, & iurisdictioni subiectus. Item, solum restituitur naturalibus in ijs, quæ profana & civilia sunt, scilicet, ut patri succedat in bonis patrimonialibus, & ut fungi possit civilibus officijs: ergo ad civilem Principem pertinet, ius naturalium ipsi concedere.

Alter sententia affirmat, hanc naturalium restitutionem esse petendam à summo Pontifice, non à Principe seculari. Sic Dominicus in cap. ultim. §. 1. de iudic. in 6. Alex. in conf. 87. volum. 2. quod incipit: Visti codicillis, Paulus Parisius confil. 2. num. 23. lib. 2. Socin. sibi contrarius conf. 65. vol. 3. Ratio eorum est, quia clericorum bona sunt à Principum civilium iurisdictione libera & exempta, ut docet Panormitanus in cap. Ecclesia, de constitut. Item, quia filius legitimus non fit, nisi consentiente patre: at pater cum clericus sit, etiam sponte sua nequit eorum Iudice seculari causam aliquam tractare, cap. si diligenti, De foro compet. Ego sane consilium darem, ut ab utroque Principe huiusmodi naturalium restitutio peteretur.

Si roges, quid iuris sit, si filius non laicus, sed clericus fuerit? Covarruias *ibidem* idem iuris esse sentit, si filius clericus sit, & legitimus naturalibus sit restituendus, ut in bonis patris profanis, non Ecclesiasticis succedat: & id probat testimonio Ioan. Andreae, Præpositi, & Lambertini. Sed Decius conf. 130. late probat, clericum etiam minoribus Ordinibus initiatum, non nisi à Pontifice Maxim. posse legitimis naturalibus restitui: eo quod clericus sit, & proinde à civilium Principum potestate exemptus, & liber. Hæc opinio mihi placet.

CAP. XVI.

De filij legitimis & naturalibus.

Primo quaeritur, Quinam sint filij legitimi & naturales? Respondet, eos esse qui nati sunt ex legitimo coniugio. cap. Quod nobis cap. causam quaest. 2. cap. labor. Quis filij sunt legitimi cap. tua, de ordine cognitionum. Institut. de patria potestate. Dicuntur naturales, quia sunt generatione, non adoptione filij: legitimi, quia nati sunt secundum leges & iura.

Secundo quaeritur, An filij nati ex parentibus Paganis, vel Iudæis, inter quos matrimonium ratum erat & fir-
mum more institutoque ipsorum sint legitimi, si parentes

ad hunc

ad fidem & religionem Christianam conuertatur? Respondet Couarr. in epitome par. 2. c. 8. §. 1. num. 1. si matrimonium more ipsorum valebat, quanquam sit alioqui iure tantum Canonico prohibuit, filios esse legitimos & naturales. cap. ult. qui fil. sint legit. si tamen iure naturali, vel diuino matrimonium erat irritum & inane, non sunt legitimi teste Couarruua. Vt si erant suscepti ex plurius vxoribus, cum quibus Pagani nuptias more suo contraxerant. Nihilominus tamen Glossa, & Io. Andre. Abbas, & Ancharanus in eo cap. vlt. quod paulo antea retulimus, aiunt filios genitos ex Iudæis, qui iuxta legem Mosaicam repudiatis primis vxoribus, eisque viuentibus, vel absque repudii secundas nuptias contraxerunt, legitimos esse iudicandos, si parentes Christi fide celebrant. Couarr. dicit, eos legitimos haberi ex Ecclesiæ benignitate, ne à fide Christi suscipienda auertantur; & quia Moses eiusmodi matrimonia Dei nura permittit.

Tertio queritur, An filij nati ex matrimonio, quod reuera nullum est ob impedimentum occultum, sed bona fide per errorem vel ignorantiam contractum, sit legitimum. Respondeo esse legitimum. cap. ex tenore. §. cap. Peruenit, qui fil. sint legitimi. quod locum habet, dummodo matrimonium sit in facie Ecclesiæ celebratum, cap. cum inibi bitio cap. 2. de Glandest. desponsat. §. cap. 2. qui fil. sint legit. Quæres, vtrum hoc locum habeat, quando ex parte vnus tantum coniugis bona fides fuerit, ita vt contractum sit matrimonium bona fide per errorem vel ignorantiam vnus tantum coniugis. Respondeo, locum habere cap. ex tenore supra citato. neque enim filius est partim legitimus, partim non legitimus.

Quarto queritur, An filij nati ex matrimonio per errorem vel ignorantiam bona fide contracto, sint vere legitimi; an tantum iuris fictione habeantur pro legitimis? Respondeo cum Couarruua loco citato, num. 3. esse vere, non fide legitimos. Vnde succedunt parentibus in omnibus bonis.

Quinto queritur, An ante leges & iura scripta fuerit differentia filiorum, ita vt alij fuerint legitimi, alij non legitimi? Quidam iurif. consulti nimirum Rit. hardus cognomento de Malumbis & Albericus teste Cardinali Palæotto in tract. de Not. & spurij capite primo numero primo. omnes inquam, tunc nascebantur legitimi. Hoc alij tamquam temerarium consulant, Glossa. Battol. Ioan. Andr. quos citat, & sequitur Cardinalis Palæortus loco citato. quoniam ante quodlibet ius scriptum filij nati ex adulterio, incestu, stupro, sacrilegio legitimi non erant. Item omnis concubitus inter virum & feminam matrimonij vinculo solutus naturali & diuino iure damnatur: ergo filij inde nati, legitimi esse non possunt fortassis primi illi Iurif. consulti qui id dixerunt, nihil aliud dicere voluerunt, nisi, quod filij geniti extra matrimonium, legitimi erant, non quidem ijs, quæ attinent ad ius naturale, & diuinum, quasi eo iure permitterentur: nec in ijs, quæ pertinent ad leges & iura humana scripta, quæ huic filijs multa denegauerunt: sed in ijs, quæ secundum ius naturale filij debeant parentibus habere: qualia sunt alimenta, institutio, educatio, custodia, & disciplina.

Sexto queritur, An in causa matrimoniali bona fides subesse credatur contestata lite, & pendente super matrimonio? vt cum agitur, An matrimonium sit dissoluedum? Respondet Couarruua in loco citato, nu. 4. esse bonam fidem, & proinde filios eo tempore susceptos ante sententiam latam esse legitimos. Et hoc colligitur ex c. 2. qui fil. sint legit.

Obijcies, id quod habetur in l. sed si lego. §. si ante. ff. de petit. heredita. & Glossa ibidem, vbi dicitur, in causa hereditatis petite malam fidem putari, post contestatam litem, & adhuc ea pendente. Ita vt is qui causa cadit in ea lite, debeat fructus restituere quos percepit ex re petita post litem contestatam: Respondeo cum Couarruua talem restitutionem fructuum leges & iura precipere. Glossa in l. ex diuerso. ff. de rei vend. §. in cap. grauis de restit. spoliorum:

quia ex re aliena percepti sunt, & possessor, lite mota, eos diligentius quam antea custodire & conseruare debebat. Atqui voluit Ecclesia, vt is qui bona fide matrimonium contraxit, eo vtatur etiam lite contestata & pendente.

Si roges quid dicendum, cum lata est sententia, contra primum matrimonium, & coniux à sententia lata appellauit, & secundum matrimonium contraxit? Paulus Castrensis teste Couarruua loco citato, numero octauo. dicit, matrimonium secundum, contra primum haberi tanquam bona fide contractum. Sed verius est, quod docet Couarruua cum Ioan. Andrea, Præposito, & Calderino, ac Felino, adhuc matrimonium primum tanquam bona fide contractum habendum esse, quia cap. venientes de iure patrona. §. cap. Non solum de appell. in sententia quæ appellatione suspenditur: & idem iuris est eodem teste Couarruua, de filijs conceptis post latam sententiam, pendente adhuc decem dierum termino dato à iure ad appellandum. cap. Non solum de appellat. in 6. Quo fit vt filij concepti post latam sententiam contra matrimonium, à qua appellatum non est, non habeantur tanquam bona fide concepti.

Septimo queritur, An is, qui dicit, in iudicio se esse legitimum, id probare debeat? Respondet Couarruua in epitome par. 2. cap. 8. §. 3. numero primo debet, & ita docent Angelus, Decius, Iason ab eo citati: idque probant illi Auctores ex l. liberorum. ff. De ijs qui notantur infamia. Adit Couarruua hanc causam tractari posse etiam post quinquennium, à morte parentum elapsam. Abbas, Ancharanus, in cap. Peruenit, qui fil. sint legit. quamuis Glossa Hostiensis, & Henricus voluerint talem causam agi non posse, post quinquennium prædictum. Teste item Couarruua, si actum sit cum eo, qui æquales habet eiusdem questionis persecutores, sententia in ea causa data, ceteris in eo, quod ad publica munera attinet, nocet, non tamen in eo, quod spectat ad priuata illorum incommoda, qui nondum egerant, nec ad iudicium vocati fuerunt.

Quæres, Causa de filijs, sint nec ne legitimi, ad quem iudicem pertineat? Respondeo, ad Ecclesiasticum. ca. Tua, de Ordine cognitionis. c. Causam, quæ secundo, §. c. Lator, qui filij sint legit. At vero causa de hæreditaria successione, quæ cum causa de legitima prole pendente coram Ecclesiastico iudice concurrit, deferatur ad iudicem ciuilem, non Ecclesiasticum. Cum de successione in hæreditate principaliter tractatur, & antequam de legitima prole causa agatur. cap. Causam quæ, supra citato; nisi causa de hæreditate, ab eo tantum definienda sit, per sententiam, qua proles legitima esse decernitur: tunc enim eo ipso, quod iudex Ecclesiasticus pronuntiat prolem esse legitimam, pronuntiat etiam non esse priuandam, nec excludendam ab hæreditate. Glossa, & Innocentius, Cardinalis, Antonius, & Abbas in c. 1. §. c. Perlatum, c. Causam quæ. Qui fil. sint legit.

Octauo queritur, Quibus modis probetur aliquem esse filium legitimum & naturalem? Respondeo, in primis duobus testibus adhibitis, qui testimonium reddant de veritate sibi nota. cap. Per tuas, qui fil. sint legit. Couarru. in §. citato num. 5. ex Paulo Castrensi, & Decio. Secundo, quia is à parentibus, vt filius tractabatur, quamuis postea ipsi parentes id negauerint cap. Per tuas de probat. Glossa, & Panormitan. in cap. Transmissa. Qui fil. sint legit. Couarru. §. prædicto. num. 6.

At non sufficit, si quis filius nominetur, nisi alia ad sint iuris adminicula. Couarru. ibidem num. 7. Satis tamen est, si quis natus sit ex vxore, quamuis adultera, dummodo tamen cum ea assidue habitauerit maritus, etiam si eum filium suum esse, ambo coniuges negauerint. Couarru. nu. 8. Communis sententia sic habet: In l. Filium. ff. De ijs, qui sui, vel alieni iuris sunt, ita legitimus: Filium cum definimus, qui ex vxore & viro eius nascitur. Sed si fingamus abfuisse maritum verbi gratia, per decennium, & postea reuersum annicu-

lum inuenisse in domo sua, placet nobis Iuliani sententia, hunc non esse mariti filium. Non tamen ferendum, Iulianus ait, eum, qui cum vxore sua assidue moratus, nolit filium agnoscere quasi non suum, sed mibi videtur, si confiteri, maritum cum vxore, non concubuisse infirmitate interueniente, vel alia causa, hunc qui natus est in domo, filium non esse. Sic ibi.

Hanc probationem solum elidere potest si constiterit, maritum abire: em fuisse, aut non potuisse ad vxorem accedere, vel generare non potuisse eo tempore, quo filius est conceptus. Vnde falsa est sententia, vt recte ait Couarruias Barbatij, qui cap. in presentia de probat. num. 98. dixit filium ex vxore adultera potius, quam ex matrimonio conceptum, si claudus, vel cæcus natus sit.

Quæres, An sola fama prober aliquem esse filium legitimum? Respondeo, minime, si parentes id verum esse negauerint, cap. Transmissa, que filij sunt legitimi. Ibidem Glossa, & Panorm. & alij. Item si quis est in possessione, qua vt filius legitimus haberetur, non cogitur credere parentibus negantibus eum esse suum filium. Glossa in l. 1. §. 2. ff. De Carbonia. edito, & in l. Posth. §. ult. ff. De libe. & posth. Abbas, & alij in c. Transmissa citato: vnde nequit ab hereditate excludi. Hinc est, recte Couarruias ibidem numer. 10. vt tria sint in hac causa à testibus inquirenda: Primum, an sciant, verbi gratia, Titium esse filium Caij. ex matrimonio legitimo ab eius vxore conceptum. Secundum, An sciant Caium agnouisse filium suum esse Titium prædictum, & eum vt talem tractasse. Tertium, An creditum fuerit communi vicinæ, fama præfatum Titium, filium esse legitimum Caij.

CAP. XVII.

De hereditaria filiorum legitimorum & naturalium successione.

Primo queritur, Quo modo filij legitimi parentibus & naturales, & ipsi deficientibus nepotes, vel alios quoslibet descendentes debere necessario institui hæredes à parentibus, vel alijs ascendentibus; ita vt si parens filium legitimum, & naturalem in testamento prætereat, hoc est, hæredem non instituat, neque exheredet, aut si exheredet, non exheredet appositâ causâ; aut si exheredet causa expressa, sed non iusta, & debita, videlicet, quam leges & iura præscribunt, tunc filius habet ius dicendi nullum esse testamentum, eo quod sit in eo præteritus, vel exheredatus quidem sed suppressa & tacita causa, vel exheredatus, sine iusta & legitima causa.

Quod si hæres institutus est, sed non in tanta legitima portione, quanta ei secundum leges, & iura debebatur, ius habet dicendi testamentum esse inofficiosum; & proinde ius habet petendi incrementum vsque ad integram, & legitimam portionem. Auth. Vt cum de appellatione cognoscitur, §. Aliud quoque capitulum & §. Sicut igitur omnes. In illo primo sic habetur: [Sanctimus, non licere penitus patri, vel matri, auo, vel auæ, proauo, vel proauæ, suum filium vel filiam, vel cæteros liberos præterire, aut exheredes in suo facere testamento, nec si per quamlibet donationem vel legatum, vel fideicommissum, vel alium quemlibet modo eis dederit, legibus debitam portionem; nisi forsan probabuntur ingrati, & ipsas nominatim ingratitudinis causas parentes suo inferuerint testamento.]

In secundo §. Sicut igitur omnes, sic legitimus: Sicut igitur omnes memoratas ingratitudinis causas, sine certis ex his, sine vna quamlibet parentes in testamento suo inferuerint, & scripti hæredes, vel nominatam, vel nominatas causas, vel vnam ex his, vram esse monstrauerint, testamentum suum habere firmitatem decernimus. Si autem hac obseruata non fuerint, nullum exheredatis liberis præiudicium generari. Sed quantum ad hæredum institutionem pertinet, testamento emanato,

ad parentum hereditatem liberos tanquam ab intestato ex qua parte peruenire, ne liberi falsis accusationibus condemnentur, vel aliquam circumscriptiorem in parentum substantijs partiantur. Si vero contigerit eum quibusdam talibus testamentis quadam legata, vel fideicommissa, aut libertates, aut tutorum donationes relinquere, vel qualibet alia capitula, concessa legibus nominari ea omnia iubemus adimpleri, & dari illis, quibus fuerint derelicta, & tamquam in hoc non resistum obtineat testamentum. Sic ibi. Hæc etiam constant ex Auth. Non licet, & Auth. ex causa C. de liberis præte.

Si quis etiam descendendum, vt puta filius ascendentem, videlicet parentem, in testamento prætereat, vel exheredet non expressa causa, vel si expressa quidem, non tamen iusta, & debita, ius habet ascendens, dicendi nullum esse testamentum. Quod si fuerit institutus hæres, sed non in tota legitima portione, quam leges, & iura præcipiunt, querelam habet contra testamentum tanquam inofficiosum, & ius petendi complementum legitimæ portionis sibi debite. Auth. Vt cum de appellatione cognoscitur, §. Sicut igitur omnes, & §. Iustum autem perspeximus & alij duobus sequentibus.

Descendentium potro nomine intelligantur, siue per matrem illi, siue per patrem descendant: item, siue emancipati sint, siue secus, etiam quamuis posthumi sint. l. Maximimum vitium. §. penultimo, & ultimo. C. de liber. præteri. & Insti. de exheredat. filio. §. sed hac quidem. Et appellatione ascendentium veniunt 1) omnes qui descendentibus respondent. Testator itaque quamdiu aliquem habet ex descendentibus legitimis debet etiam, vel instituire hæredem in legitima portione, quæ ipsi secundum leges, & iura debetur, vel exheredare iusta & debita causa expressa. Quod si illum instituit, minime cogitur de aliquo ascendentium facere mentionem, quia descendentes in infinitum cæteris preferuntur. Insti. de hæred. qua ab intestato deferuntur, in prime. Deficientibus autem descendentibus legitimis, debet suos ascendentes legitimis, si quos habet, hæredes instituire vel exheredare. C. Ad sententiæ consul. Orificia. l. Quoties, cognatos vero à latere venientes nunquam cogitur hæredes instituire, vel exheredare: sed non extantibus ascendentibus, vel descendentibus legitimis, potest quos voluerit extraneos instituire, nulla de cognatis à latere facta mentione. Sic et in verbo, Hæredes, primo in principio.

Secundo queritur, Quomodo descendentes legitimi & naturales ab intestato succedant in bonis ascendentium? Respondeo, successione ab intestato, esse descendendum, aut ascendendum, aut ex latere venientium: iure communi, quod pertinet ad descendentes, primi succedunt legitimis ascendentes, siue sint mares, siue femine, siue emancipati, siue secus, siue per lineam masculinam, siue per femininam descendant: & excludunt omnes alios, siue ascendentes, siue ex latere venientes. Auth. de hered. ab intestato, collat. 9. Quod si in primo gradu sunt multi, succedunt per capita siue in viriles portiones, hoc est, singuli succedunt æqualiter. Si vero sunt filius, & filij fratris, hoc est, ex altero filio demortuo nepotes, & vteriores: non excludit filius nepotes, sed filij fratris succedunt eum filio, siue patruo per capita, id est, non æquis portionibus, sed per stirpem: hoc est, singuli omnes in ea parte, quam pater eorum, si vixisset, habuisset. Auth. In successione. C. de suis & legit. liberis, & Auth. de hered. ab intestato, §. collat. 6. Insti. de hereditatib. qua ab intestato. §. Cuius filius. Filij itaque succedunt per capita, nepotes ex filijs per stirpes loco parentum, quos referunt. l. Nepotes. C. de suis, & legit. liberis. Vnde fit, vt si in defuncto parte superstes sit filius, & tres nepotes ex alio filio mortuo, tantam portionem debeat habere filius, quantum tres nepotes, quia tres nepotes non succedunt, per capita, sed per stirpem, hoc est, succedunt in ea parte, quam pater ipsorum habuisset: & ea pars diuiditur æqualiter in ipsos, ac proinde hæreditas in duas partes, nõ in quatuor diuiditur: quia tres nepotes succedunt non per capita, sed per stirpes, similiter Titius

decessit nullis filiis relictis, sed nepotibus ex filiis, vno ex vno, & duobus ex altero, vnus ille æpos tantam partem consequetur, quantam alij duo.

Tertio queritur, Quo pacto ascendentes legitimi ab intestato succedant? Respondeo: Iure communi, si descendentes legitimi non sunt, succedunt ascendentes eo gradu, quo propinquiores sunt, hoc est, pater, & mater defuncti excludunt auum, proauum, & alios remotiores. nam & mater, auo paterno præfertur. Ab ascendentiibus excluduntur omnes, ex latere venientes præter fratres germanos: nam ascendentes succedunt vna cum fratribus, ac sororibus ex vtroque parente coniunctis, aut cum fratrum iam defunctorum filiis. *Authen. De hered. ab intestato. §. si quis defunctus. 1. Authen. Defuncto. C. Ad sanam cons. Terullianum, & ita corrigitur l. In successione. C. de legitimis heredibus.* Quod si vnus in vno gradu extet; & plures in alio gradu pari concurrant, succedunt omnes, sed inæqualiter, quia per stirpem, non per capita succedunt aui & proau, & reliqui vltra parentes, videlicet vltra patrem & matrem, vt si aui paternus tantum sit, & aui maternus, & aui materna, ille consequetur dimidiam partem, vt hi alteram dimidiam.

Similiter si defunctus reliquerit parentes, & vnum fratrem germanum, frater dimidiam partem acquirat, & pater & mater alteram dimidiam partem. Alicubi tamen statuta ciuitatum, & populorum, & constitutiones Principum decernunt, vt solum succedant ascendentes exclusis fratribus, & sororibus vtrinque coniunctis. *Couarr. in epit. de success. ab intest. num. 6.*

Dabitur quaestio est, An bona quæ descendenti, & mortuati ab intestato, sine liberis contigerunt ex parte patris, aut patris causa, pertineant ad solum patrem, vel ad aliquos ascendentes ex parte patris, non ad matrem, vel alios ascendentes ex parte matris. Et eodem modo ea bona, quæ ad eundem descendente perueniunt ex parte matris, aut matris causa, spectent ad solum matrem, vel aliquos ascendentes, ex parte matris? Bartolus affirmat in *Authen. Itaque, C. Communia de successione, ex l. Quod sitis, C. De bonis, quæ liberis*; quæ sententia in Gallia vix esse recepta perhibetur; vbi quæ extat ea consuetudo, seruanda est: nam statuta ciuitatum, vel populorum, vel leges Principum, eam alicubi receperunt. Contrariam tamen sententiam veram esse, testantur Baldus, & alij, quos citat *Couarruuius in epitome, de success. ab intestato num. 2.* videlicet, quælibet bona filij ab intestato descendenti, æque esse diuidenda inter patrem & matrem, & inter alios ascendentes, siue ex parte patris, siue ex parte matris.

Quæres, quid dicendum, si filius qui ab intestato decessit, erat in potestate patris, & habebat bona aduentitia? Respondeo, iure communi ad patrem pertinere vsum fructum illorum bonorum, dum vixerit; quamuis ad alios ascendentes proprietates eorum bonorum æqualiter spectet. *l. vltima, C. Communia de successione. §. l. Quod sitis, §. vlt. l. Quamque, vers. Parentibus. l. vlt. §. Filiis, C. de bonis quæ liberis. l. vlt. si patri, C. De vsum fructum, §. Authen. De heredibus, instituen. §. 1.*

Quarto queritur, Quo modo fratres, sorores, ac ceteri agnati vel cognati à latere venientes, ab intestato succedant fratribus legitimis? Respondeo: si defunctus, nec ascendentes; nec descendentes legitimos habeat, vocantur ad hæreditatem primo fratres, ac filij fratris demortui, qui erant ex vtroque parente coniuncti: sed fratres succedunt per capita, siue pro virilibus partibus, & filij fratris præmortui succedunt ex stirpibus, id est, quamuis multi sint, succedunt tamen solum in ea parte, quam pater ipsorum habuisset: & hi fratres vtrinque coniuncti excludunt fratres solum, ex parte matris, vel parte patris, ad defunctum pertinentes; hoc est, excludunt fratres cognatos tantum, vel agnatos. *Auth. De hered. ab intestato. §. si quis defunctus, 2. Auth. Cessante, C. de legitimis heredibus. Auth. de consanguineis, & vterinis fratribus. §. Qui igitur*

Authen. Itaque, C. Communia, de successione. Quo sit, vt si extet filij fratris præmortui vtrinque coniuncti, vna cum fratre eiusdem præmortui vtrinque coniuncto, tantam portionem habere debeat hic frater, quantam habebunt illi filij fratris defuncti, quia filij fratris succedunt loco patris sui demortui. Item si extet filij fratris vtrinque coniuncti, & deficiant fratres ex vtroque parente coniuncti, quamuis extet fratres, ex altera parte connexi, ab intestato succedunt prædicti filij, & excludunt patros, vel auunculos suos, qui ex vna parte tantum defuncto iunguntur. Et ratio est, quia succedunt per stirpes loco patris, qui erat vtrinque coniunctus. *Authen. de heredibus, ab intestato. §. Si autem defunctus. 2. Authen. Cessante, C. de legitimis heredibus.*

Sed quid dicendum, quando defunctus fratres vtrinque coniuncti, & eorum filij, & extant fratres ex altera tantum parte connexi? Respondeo, eos fratres succedere, siue ex parte patris pertineant ad defunctum, qui dicuntur in iure consanguinei, siue agnati, siue ex parte matris, qui dicuntur vterini, siue cognati, *Authen. De heredibus, ab intestato. §. Si quis defunctus, 2. Authen. Post fratres. l. C. de legitimis heredibus.* Si vero extet filij fratris demortui, ex altera tantum parte coniuncti, succedunt per stirpes cum fratribus, hoc est, cum patris suis ex altera etiam parte connexis hoc habetur in *Authenticis prædictis.*

Rogabis, An fratres vterini, cum extant, excludant agnatos, siue consanguineos fratres, hoc est, fratres, ex parte tantum patris coniunctos? Respondeo, vterinos præferri consanguineis, siue agnatis in bonis, quæ frater defunctus habebat ex parte matris, præferri vero consanguineos, siue agnatos vterinis, in bonis, quæ ex parte patris ad fratrem defunctum deuenerunt: in aliis vero bonis, quæ aliunde fratri defuncto contigerant, æqualiter succedere. Idem ius est de filiis ipsorum, quando loco parentum, qui mortui sunt, per stirpes succedunt vna cum patris. *l. De emancipatis, C. de legitimis heredibus.*

Sed quid dicendum, quando quis ab intestato decessit absque legitimis ascendentiibus, & descendentiibus, & sine fratribus & filiis fratrum, relicto vno patruo, qui erat frater sui patris vtrinque coniunctus, & alio patruo, qui erat frater sui patris, ex altera tantum parte connexus, et tunc præferendus patruus vtrinque coniunctus, alteri patruo, qui ex altera tantum parte coniungitur? Respondeo, vtrumque ad hæreditariam successione æqualiter esse admittendum. *Couarr. in epitome de success. ab intestato num. 9. ex Bartolo, Cornuo, Curio iunior, & aliis quos ille citat. §. ex Authen. De consanguinis, & vterinis fratribus. §. Hac igitur lex.* Item si quis decesserit relicto patruo vel auunculo, hoc est, fratre sui patris aut matris videlicet ex altera tantum parte coniuncto, & relictis nepotibus sui fratris vtrinque coniuncti, patruus vel auunculus vocatur ad hæreditatem, exclusis nepotibus prædictis; quia patruus vel auunculus est gradu propinquior. Insuper si soli nepotes fratrum extant, ita vt defunctus, nullos alios consanguineos propinquiores reliquerit, succedunt per capita, non per stirpes. Ita communis opinio, quam habet *Couarruuius in epitome de success. ab intestato n. 11. & Antonius Gomes in l. 8. Taurina num. 8.*

Quinto queritur, Quid dicendum est, quando deficiunt fratres & filij fratrum? Respondeo, consanguineos, quo propinquiores in gradu fuerint, ad hæreditatem vocari per capita, non per stirpes. *Authen. de heredibus, ab intestato §. Si vero neque, & Authen. Post fratres. l. C. De legitimis heredibus. Couarr. & Antonius Gomes, locis supra citatis.*

Sexto queritur, Quid fiet, quando non extant vsque ad decimum gradum hæredes à latere coniuncti, siue qui à latere veniunt? Respondeo in hunc modum. Tunc si defunctus ab intestato fuerit maritus, ei vxor succedit in omnibus bonis; Si fuerit vxor illi succedit maritus, dummodo inter illos diuortium non sit. *l. i. C. vnde vir & vxor. l. i. ff. eod. tit.* Et alicubi statuta ciuitatum & populorum, vel constitutiones Principum postulant, vt vir vxor-

rem in domum suam traduxerit & receperit. Item si vir uxorem sine dote susceperit, & praeioratur, non habente aliquid uxore, unde possit commode vivere, etiamsi vir liberis reliquerit, succedit vxor vna cum filiis in quarta parte bonorum, in quibus liberi succedunt, modo illi non sint plures, quam tres: alioqui succedit per capita vna cum illis; & dummodo quarta illa pars vel virilis portio non excedat centum libras auri: alioqui succedit vxor in centum libris: ac dominium & proprietatem bonorum in his omnibus casibus, in quibus succedit talis vxor, pertinet ad filios ex eodem matrimonio susceptos, vsufructus vero pertinet ad matrem. Quod si tales filii non extant, bona illa ad ipsam uxorem pleno iure deveniunt. Si tamen maritus aliquid ipsi vxori legaverit, illud vxor computare debet in quartam aut virilem portionem. *Auth. De exhiben. relic. §. Quoniam vero. Authen. Prætorum. C. unde vir & vxor. Auth. licent. matri & auita. §. Quia vero legem secundo.*

Septimo quaeritur, Quid si deficiant consanguinei vsque ad decimum gradum, & vxor aut vir? Respondeo, Filium succedere in omnibus bonis eius, qui ab intestato defunctus est, tamquam in bonis vacantibus. l. 1. C. Vnde vir l. 1. §. ult. in ff. De iure heredi. l. 1. §. l. Vacantia, C. De bonis vacantibus. lib. 10.

Item si aliquis peregrinus decesserit, ab intestato in hospitali domo, sine consanguineis vsque ad decimum gradum, bona eius mobilia, quae ibi inuenta fuerint, per Episcopum in pias causas iure communi distribuenda sunt. *Authen. Omnes peregrini, C. Communia de successibus. A. licubi tamen speciali iure Principum, civitatum, & populorum pertinent ad ipsum Principem, vel communem Republicam, tamquam bona vacantia.*

Octavo quaeritur, An in linea cognatorum venientium de latere, quando filii fratrum solum extant nullo patre vel aunculo superstitite, succedant per capita, an per stirpes? Explico quaestionem hanc: ex vno fratre relicti sunt duo filii, & ex altero fratre tres pluresve. Quaeritur, an omnes succedant æquis portionibus, an vero potius inæquales portiones sortiantur in locum parentum, quos illi repræsentent? Duz sunt opiniones; Vna affirmat, hos filios per stirpes, non per capita succedere. Sic Accursius in *Authen. Cessante, C. De suis & legit. heredib. Et ibi Dynus, Cynus, Paulus, & alii*: sic etiam Bartolus in l. *Consanguineos, §. Agnati, C. De suis, & legit. heredib.* Hanc sententiam aiunt esse communem Io. Faber, Nicolaus de Vbald. Tiraquel. & alii: quos citat Couarr. in epitome de success. ab intestato, nu. 8.

Alter sententia docet eos succedere per capita, non per stirpes, sic Azo in *summa tit. De legit. hered. Baldus, Salicetus in Authen. Cessante, C. de suis, & legitimis hered. Hostiensis in summa tit. De success. ab intestato, §. Fiso, & Accursius, sibi ipsi contrarius in *Instit. De legitimis agnatis, successio. §. Hoc etiam. Zafius, Fortunius, & alii*, quos refert Couarruias in eodem loco citato. Hanc opinionem idem Couarruias, & alii aiunt magis vsu esse receptam, præsertim in Gallia, Germania, & Hispania. Et colligi ea sententia videtur ex *Authen. de heredib. ab intestato venientibus, §. Sed & ipsi, §. Si autem cum fratribus*: ubi lex in locum parentum, & ad successionem patris vocat filios per stirpem, quando aliquo ex patris superstitite, admittuntur ad successionem patris defuncti, non in alio casu.*

Nono quaeritur, Quo modo succedant fratres, quando mater vel pater ipsorum transeunt ad secundas nuptias? Exempli causa, mater secundo nupsit, & antequam nupsisset, vel postea, succedit ab intestato in bonis alicuius filiorum, quos ex priori matrimonio genuerat: quæ bona tali filio obtrigerat ex patre, vel aucto paterno, & deinde moritur ab intestato mater relicta aliis filiis ex priori matrimonio. Quaeritur quo modo succedant superstitites filii ex priori coniugio? Respondeo, eiusmodi matrem solum vsufructum habere, dum vivit, eorum bonorum: unde nec potest ea alienare, nec ea alicui obli-

gationi subijcere, sed in universum redeunt ad filios superstitites ex priori matrimonio. Quod si quando vita fungitur mater, nulli extant filii ex priori coniugio, tunc quamvis superstitites sint nepotes, ea bona pertinent integre ad matrem atque ad hæredes ipsius. Si autem cum filio aliquo, aut filiis ex prioris connubio extant nepotes, videlicet filii alterius fratris ex priori coniugio iam defuncti, tunc nepotes vna cum illis aliis filiis vocantur ad successionem per stirpes, non capita. Idem profus iuris est, de patre ad secundas nuptias transeunte, quod attinet ad bona ex parte matris, aut aucto materni, in quibus ab intestato successit filio vel filia ex priori coniugio superstitis. *Authen. Famina §. ult. C. De secundis nupt. Et Auth. Liberum, C. eodem tit. ubi statuitur, vt eiusmodi bona æqualiter dividantur inter filios ex priori matrimonio susceptos. Si tamen filio, aut filia defunctis testari licuit, & tunc ex testamento parenti superstiti, ex priori coniugio bona sua reliquit, ea bona pertinent ad matrem, non secus, ac si quibus extraneis, ea ipsi reliquisset. *Auth. ex testamento. C. De secundis nupt.**

CAP. XVIII.

De adoptivis filiis.

Filii adoptivi dicuntur filii solum legitimi, non naturali. Legitimi quidem, quia sunt adoptione filii, quos leges & iura legitimos esse voluerunt; non natura, quia non sunt natura, nec generatione filii.

Primo quaeritur, Quid sit adoptio secundum leges & iura? Respondeo, adoptionem esse, per quam persona alicui extranea, in Filium vel nepotem, vel deinceps, secundum leges assumitur. S. Thomas, Richardus, & alii Theologum 4. dist. 42. Vel adoptio, est legitima actio, per quam qui filius alicui non est, pro filio habetur. *Instit. de adoptionibus, in Glossa. Item, Adoptare, teste S. Thoma in 3. sent. c. 23. & dist. 10. est, admittere ex gratia alium ad participandam hæreditatem. Ex his perspicitur, Filium adoptivum esse extraneum; sed per adoptionem in filium assumptum. Item, Filium adoptivum, esse filium ex beneficio & gratia adoptionis, non natura.*

Secundo quaeritur, Quotplex sit adoptio? Respondeo, esse duplicem: vnam, quæ speciale nomen habet, & dicitur Arrogatio: alteram, quæ generis tantum nomen retinet, & dicitur Adoptio. l. 1. §. 2. ff. De adoptionibus. Arrogatio est, quando is, qui patrem non habet, in cuius potestate sit, vel etiam qui iam est emancipatus, denique generatur, quando is qui sui iuris est, transit vna cum filius, & rebis suis, & omni iure, quod habet, in potestatem eius, qui arrogat Principis auctoritate. Adoptio est, quando is, qui est in potestate patris, siue generatur, quando is qui alieni iuris est, in filium assumitur auctoritate Magistratus, l. 1. §. 2. ff. de adoptionibus.

Tertio quaeritur, In quo differant arrogatio & adoptio? Respondeo, in primis differre, quod arrogatio solum fit auctoritate Principis. *Instit. De adoptionibus, in principio*: adoptio vero fit auctoritate cuiuslibet Magistratus competentis, dummodo penes eum sit plena actio, hoc est, imperium & mixtum imperium. l. 1. C. de adoptionibus. Secundo differunt, quia arrogatio expressum consensum viri siue arrogantis, & arrogari requirit, adoptio non item: nam sufficit consensus tacitus eius qui adoptatur, vt si sciens non contradicit. l. ult. C. de adoptionibus. ff. eodem tit. unde infans adoptari potest, non arrogari. l. etiam infantem, ff. De adoptionibus. Tertio, quia qui arrogatur, est sui iuris: qui adoptatur, est in aliena potestate. l. 1. §. 2. ff. De adoptionibus. Quarto, qui arrogatur, statim cum suis omnibus bonis, & vna cum liberis & nepotibus, quos in sua potestate habet, transit in potestatem arrogantis. l. 2. §. ult. ff. de adoptionibus. qui adoptatur, non transit in potestatem adoptantis, quando is qui adoptat, est extraneus, hoc est, non est è numero ascendentium, sed manet in potestate patris naturalis. l. 1. §. 2. ff. de adop. & l. penult. C. eod. tit. Nisi, quando

is qui adoptatur, aucto materno datur, vel quando post emancipationem genuit filium, & aucto materno dedit, *Instit. de adoptio. §. si vero.* Quinto, is qui arrogat, debet coram tabellione fideiussores dare, si impubes ante pubertatem decesserit, de restituendis illis bonis ei, ad quem alioqui essent ventura, si is qui arrogatur, in suo statu manserit. *l. 2. C. de adoptionib. l. Nec vi, §. ult. ff. eod.* Sexto, qui arrogatur, habet ex legis necessitate legitimam portionem, videlicet quartam partem in bonis arrogatoris: unde si arrogator eum emancipauerit, vel in testamento præterierit, vel sine iusta & debita causa exheredauerit, lege cogitur relinquere quartam suorum bonorum partem, *Glossam l. Si arrogator ff. de adoptionib. Auth. de trien. & semisse.* Adoptiuo tamen is qui adoptat, nihil legis necessitate relinquere compellitur, *l. 1. §. 2. De adoptio.*

Quarto quaeritur, Vtrum is qui absens est, vel dissentit, possit arrogari? Respondeo, minime. *l. neque ff. De adoptionib.* Quæres, an qui absens est, possit per procuratorem suum adoptare, arrogareve? Respondeo, minime. *l. post mortem §. Neque ff. De adoptionib.*

Quinto quaeritur generatim, Quis possit adoptari? Respondeo, iure communi adoptari posse quemlibet, siue masculinum, siue feminam, *l. Adoptio ff. De adoptionibus, dummodo sit natu maioris, qui adoptat, ita ut possit is qui adoptatur, esse filius eius naturalis.* Item, aucto materno potest in filium adoptare nepotem, quia adoptat eum tanquam extraneum. Item, aucto paterno potest adoptare in filium, nepotem, filio suam emancipato.

Sexto quaeritur, Quis possit adoptare? Respondeo, iure communi adoptare, vel arrogare feminam non possunt, nisi privilegio & scripto Principis ob liberos in bello amissos, aut ob vilitatem & bonum publicum. *l. Mulier. C. de adoptionib. Instit. de adoption. §. Feminam.* Item, qui adoptat, vel arrogat, sui iuris debet esse, & natu maior eo, quem adoptat, vel arrogat, duodeviginti annis. *Instit. de adoptionib. §. Minorem.* Si quis vero plures adoptet, satis est, si singulis eorum sit natu maior decem & octo annis. *Glossam ibidem.*

Item, qui generate non possunt, si tales natura sunt, nec adoptare possunt, nec arrogare. Si vero ex accidenti aliquo tantummodo generate nequeunt, adoptare, vel arrogare possunt, unde *l. Generales ff. de adoptionib.* habetur: [I, qui generate non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt: castrati autem non possunt.] Spadones lex vocavit eos, quibus ex accidenti aliquo abscissa sunt genitalia, vel testiculi; castratos vero eos, qui natura his membris carent. Hinc colligi Panorim. *in ca. 1. de cognatio. legalis.* Presbyteros & reliquos sacris Ordinibus initiatos adoptare posse, quia non sunt per naturam inhabiles, sed solemnibus castitatis voto impediti.

Libertum alienum adoptare quis non potest; secus vero suum proprium libertum. *l. Paterfamilias §. ult. ff. De adoptionib.* Item seruum alienum nemo potest adoptare; quod si suum adoptet, eo ipso liber efficitur, *Instit. de adopt. §. ult.*

Item tutor ac curator nequit arrogare eum, cuius tutelam aut curam administravit, nisi postquam is fuerit quinque & viginti annorum, aut privilegio Principis. *l. Nec ei, §. l. Nonninguam, ff. de adoptionib.* Quod si tutor aut curator integram suam administrationis rationem reddiderit, potest adoptare. *Bar. in l. Nec ei, præ allegata.*

Septimo quaeritur, Quando filius arrogatus succedat ex testamento? Respondeo in hunc modum? arrogator non potest filium arrogatum emancipare, & arrogationem dissolvere, nisi iusta ex causa, & legitime coram Iudice probata. Duæ porro sunt causæ, ex quibus id possit. Una est, si filius adoptiuus patri talem iniuriam introgauerit, quæ ad reuocandam donationem sufficeret. Altera est, cum quis adoptat ea conditione, ut emancipare possit. *Instit. de adoption. §. Cum autem impubes. vers. Non aliter.* In his casibus arrogator nihil filio arrogato relinquitur:

sed solum debet ei restituere omnia bona, quæ principio, vel cursu temporis ab eo accepit, usufructu deducto, quem arrogator ratione patriæ potestatis ex illis bonis sibi acquisiuit. *Instit. de adopt. §. citato.* Quod si arrogator sine iusta causa arrogatum emancipauerit, vel in testamento præterierit, vel exheredauerit, præter prædicta bona iure communi compellitur ei quartam suorum bonorum partem relinquere; quod ni fecerit, hæredes ipsius solvere iure coguntur, *Instit. de adoptionib. §. citato.* Immo si arrogatus è viuis excedat, nondum ei soluta quarta illa bonorum parte, ea pars ipsius hæredibus debetur, ita ut ad illam transmittat. *l. Si arrogator, ff. de adoptio. §. l. 1. §. Impuberi ff. De collat. bonorum.*

Insuper arrogator non potest impuberi substituere, nisi in sola quarta bonorum parte, quam illi, ut minimum relinquere cogitur: nec potest in ea parte onus aliquod imponere, secus, si alia bona reliquerit. *l. Si arrogator, ff. de adoptionib.*

Deinde quando arrogator filios naturales ac legitimos habet, debet quartam partem bonorum filio arrogato relinquere, dummodo non excedat quantitatem portionis, quæ cæteris filiis debetur: alioqui solum succedit arrogatus filius; cum filiis naturalibus & legitimis. *l. 2. §. Hæredibus. §. Parus refert. De suis, & legit. hæredibus. Instit. de legitimis agnoscen. successoribus.*

Præterea liberi arrogati excludunt ab hæreditate ascendentes Arrogatoris, *l. 2. §. Liberi, ff. Ad sensus cons. Tertullianum.*

Octavo quaeritur, Quomodo succedat ab intestato filius Arrogatus? Respondeo, iure communi succedere in omnibus bonis arrogantis, tanquam suum heredem, *Instit. de hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur. §. Intestatorum, vers. Nec interest.*

Quod si arrogator alios filios naturales & legitimos habeat, arrogatus succedit cum illis æqualiter. *l. 2. §. Per adoptionem, ff. De suis, & legit. hæredibus.* Alicubi tamen iure speciali, quando arrogatori nati sunt filij post arrogationem, non potest arrogator filiorum legitimam partem debitam minuire: ac proinde solum potest arrogato filio tantam partem relinquere, quantum potest exintato.

Item, si arrogatus emancipatus fuit legitime, tunc non succedit in bonis arrogatoris ab intestato; sed habetur tanquam extraneus. *Instit. de exheredatis liberis. §. Adoptiuus, & Instit. de hæredibus, quæ ab intestato deferuntur. §. At si, & §. Minus.* Si vero emancipatus fuerit, aut præteritus, aut exheredatus, sine iusta & debita causa, quartam bonorum partem, quæ ipsi defertur, debet hæredibus naturalibus & legitimis conferre, *l. 1. §. Impubere ff. De collat. bonorum.*

Nono quaeritur, Quo modo succedat in hæreditate ex testamento, siue ab intestato is, qui proprie dicitur adoptatus? Respondeo, in primis integrum esse adoptanti quocumque voluerit, adoptionem dissolvere: qua soluta, adoptatus, neque ex testamento, neque ab intestato succedit in bonis eius.

Quod si adoptans moriatur, non soluta adoptione, nihil ex testamento iure compellitur relinquere filio adoptiuo: Si vero intestatus decedat, succedit illi; non aliis cognatis, illius filius adoptiuus in omnibus bonis, si nullos alios habeat liberos, nec naturales, nec adoptiuos: alioqui succedit æqualiter eum aliis liberis. Unde quia filius adoptatus manet in potestate patris naturalis, succedit ei, ac si adoptatus non esset, & ius est illi dicendi, testamentum patris naturalis nullum esse, vel inofficiosum; si præteritus vel exheredatus sine causa fuerit, vel non institutus hæres in integra sibi debita portione.

Hæc omnia, quæ dixi, habentur *Institution. De adoptionib. §. Sed hodie. & Institution. De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur. Et l. Si eam. C. De suis, & legit. hæredibus. Et l. penult. in princip. & §. Quia cogitur, & §. sed ne. C. De adoptionib.*

Alicubi iure speciali, si pater adoptans filios habeat naturales, filius adoptatus non succedit ab intestato, nec pater potest ei relinquere, nisi tantam partem, quanta potest extraneo relinquere.

Quando is, qui adoptat, est auius, vel proauius matris, vel etiam paternus, si nepos, aut pronepos extralorum potestatem erat, sed solum in potestate patris, ut pote conceptus eo tempore, quo pater erat iam emancipatus. Tunc adoptatus transire omnino in illorum potestatem liber à potestate patris, & solum succedit patri adoptivo, tum ex testamento, tum ab intestato: non enim succedit patri naturali: proinde ius habet dicendi nullum esse testamentum, vel saltem in officiosum esse aui, vel proaui, si in eo fuerit prætermittus, vel exheredatus absque iusta causa, vel si fuerit hæres institutus, sed non in integra portione sibi debita.

Quod si pater adoptans filios habeat naturales & legitimos, vel adoptivos, vna cum illis adoptatus succedit in bonis æqualiter, sed integrum est patri adoptanti talem filium emancipare, & eo ipso filius soluitur patria potestate illius, neque plus iuris habet ad bona illius, quam si nunquam fuisset ab eo adoptatus. Quod si tunc pater naturalis superstes sit, recidet in eius potestatem, & illi perinde succedit, ac si nunquam in adoptionem transfisset.

Hæc omnia habentur in lege penult. §. si vero pater, C. de adoptione. & lege penult. ff. eodem tit. Et si tibi parens, C. de suis, & legitim. hæredibus, §. Sed bodis, versic. Si vero pater. Institutionum. De adoptionibus, §. Sed in omnia, & Instit. De hæreditatibus, qua ab intestato deferuntur.

Alicubi tamen speciali iure statutum est, si pater naturalis habeat filios naturales & legitimos, ne filius adoptivus succedat cum illis ab intestato, nec pater possit illi ex testamento relinquere maiorem partem bonorum suorum, quam possit extraneo in testamento legare.

CAP. XIX.

De patria potestate in filios.

PRIMO queritur, Quid appellatione patriæ potestatis intelligatur? Respondeo, intelligi ius legibus Romanorum constitutum, quo filius procreatus ex iustis ac legitimis nuptiis est in potestate patris, ratione cuius filius non est persona sui iuris, sed alterius. De patria potestate extat Titulus 9. in Institutionum. lib. 1. & in Cod. lib. 8. tit. 47. De patria potestate: cui Titulo respondet in Digestis lib. 1. tit. 6. De iis qui sui, vel alieni iuris sunt. Filius itaque, qui est in potestate patris, dicitur filius familias: & pater, qui in sua potestate liberos habet, pater familias. Porro patriam potestatem leges vocant sacram, & diuino nexu & vinculo copulatam. l. cum in adoptionibus, versic. primo. Cum enim, C. de adoptionibus. Inde in sacris patris esse filium dicimus, pro, in patris esse potestate, quæ sacra est, hoc est, diuino nexu colligata. l. ult. C. de bonis mater. Et l. Cum in adoptionibus citata, §. Sed ne articulum, versic. cum enim.

Secundo queritur, Quisam sint filii in potestate parentum? Respondeo, in l. Item, in potestate, ff. De his, qui sui, vel alieni iuris sunt, hæc haberi: In potestate nostra, sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreauimus. Et in l. Nam ciuium, sequenti: Patres familias sunt, qui sua potestatis sunt, siue puberes, siue impuberes: filii familias, qui sunt in aliena potestate: nam qui ex me, & uxore mea nascuntur, in potestate mea sunt: item qui ex filio meo, & uxore eius, id est, nepos meus, & nepotes, æque in mea sunt potestate, & pronepos, & proneps, & demum ceteri. Sic ibi. Idem habetur in Instit. §. in potestate, & §. l. ius, De patria potestate. Verbi gratia, Titius habet in sua potestate filium, & nepotem, & neptem ex filio, & ita ceteros omnes descendentes per sexum virilem, siue ipsi mares sint, siue feminae: sed qui ex filia Titii nupta nascuntur, non sunt in potestate Titii, sed in potestate patris eorum. Sic in Instit. De patria potestate, §. ius autem. In descendentes igitur ex filia, cessat ratio patriæ potesta-

tis, eo quod filia nubendo transit in ius & potestatem mariti, ac proinde partus, cum ventrem sequatur. l. partum. C. de rei vendicat. filii qui procreantur ex filia, transeunt in ius illius, in cuius potestate est maritus.

Quæres quid dicendum sit, si auius, in cuius potestate erant filius, & nepos ex filio, moriatur? Respondeo, in l. nepotes, ff. De his qui sui, vel alieni iuris sunt, scriptum contineri: Nepotes ex filio mortuo aui, reciderent in filii potestatem, hoc est, patriæ sui: simili modo, & pronepos, & demum ceteri, vel in filii potestatem, si viuere, & in familia manserint, vel in eius parentis, qui ante eos in potestate est. Decedente igitur parentum, seu progenitorum primo, qui descenderunt per sexum virilem ex eo, recidunt in potestatem proximi descendentes superstitis; vt mortuo proaui, & superstitie aui, filii, & nepotes incipiunt esse in potestate ipsius aui, & mortuo aui, pater incipit eos in sua habere potestate, Instit. De tutela, §. Nepotibus vero, & §. sequenti. Patria itidem potestas non est, nisi in filios ex iustis nuptiis susceptos; quare filii spiritus, eo quod patrem nominare nequeant, vel quia incertus sit pater, vel eos pater ex concubitu legibus damnato procreauerit, in patria potestate non sunt. Immo filii etiam naturales extra legitimum etiam matrimonium suscepti, in patria non sunt potestatis. l. item in potestate, supra citata; & Instit. de nupt. §. 1. & §. si aduersus, & l. nam ciuium, & l. seq. ff. de his qui sui sunt, vel alie.

Tertio queritur, quo iure sit patria potestas constituta? Respondeo, in l. Item in potestate, ff. De his, qui sui, vel alieni iuris sunt, & Instit. De patria potestate, §. l. ius autem, dicitur, patriam potestatem esse propriam ius ciuium Romanorum, teste Dionysio lib. 2. antiquit. Roman. qui formas viuendi Græcis condiderunt ciuitatibus, certum quoddam tempus admodum breue præscripserunt, quo liberi essent subditi patribus: quidam ad annum pubertatis tertium, quidam tantisper dum illi ætates manserint; nonnulli donec publice inter viuos adscripti fuerint, quemadmodum c. Solonis, Pittaci, Charondaque legibus acceperant, quorum magna sapientia celebratur apud Aegyptios, teste Diodoro lib. 2. bibl. pœna mortis non puniebatur pater, qui filium occidisset in sua potestate situm.

Sciendum est, patriam potestatem ortum quidem suum & materiam à natura sumpsisse: sed incrementum & formam à legibus & iure ciuili: vt proinde dictum sit, eam esse ius proprium ciuium Romanorum, eo quod nullis hominibus talis ac tanta est in suos liberos potestas, qualis quantaque est ciuibus Romanis. Aristoteles libro primo. Polit. cap. 8. scribit, naturæ lege, ac præscripto liberos parentum in potestate subesse: quod enim procreantur, & genuunt, in se præstet, & amicitia ratio & seruetatis possidet. Sic ille.

Ex quo perspicitur, iuris esse naturalis, vt filius iustis patris obtemperet, & eius sit potestati subiectus: at quod ita sit in potestate patris, vt in eum pater certa quedam iura habeat, id Romanorum leges fecere.

Quarto queritur, An mater mortuo patre, habeat patriam potestatem in filium, & nepotem, & ceteros ex filio descendentes? Respondeo minime, quia iura ciuilia, & leges tantummodo eam potestatem patri tribuerunt. Instit. de adopt. §. Fæmina, & Instit. de hæred. qualitat. & differ. §. Ceteri, quo sit, vt patre defuncto, quamuis mater sit superstes, filius sit sui iuris effectus.

Quinto queritur, Ex quot & quibus causis patria potestas existat? Respondeo, ex tribus. Primo, ex iustis nuptiis: filii enim naturales tantum, aut qui legitimi non sunt, in patria potestate non habentur. l. item in potestate, ff. De his qui sui iuris, vel alie, sunt. Secundo, ex hoc, quod filii naturales efficiuntur legitimi, vel per subsequens matrimonium, vel eo quod offeruntur Curia, vel per restitutum Principis, vel quod tales nominantur à patre. Instit. de nupt. §. Aliquando. Tertio ex adoptione, seu potius ex atrogatione, vt superius dixi, qua quis filium extraneum,

qui alieni iuris non est, vel quempiam, qui sui iuris est, sibi alienat, & proprium facit. *l. Si pater familias ff. De adoptio. Et Glossa in Inst. de nupt. §. Aliquando.*

Sexto quaeritur, Quot & qui sint patris potestatis effectus? Glossa in Inst. De patria potesta. §. Inuicem, septem praecipuos enumerat eiusmodi potestatis effectus. Primus est: Quicquid filius acquirit praeter castrense, aut quasi castrense peculium, pleno iure patri acquiritur, hoc est, numeratur in bonis patris, in cuius potestate est. Nam profectus peculij dominium & proprietatem, & usufructum, & administrationem habet pater: Aduentitij peculij dominium & proprietatem est penes filium: usufructus pertinet ad patrem.

Secundus effectus: Pater filium in sua potestate constitutum olim iure Romanorum poterat vendere, cui voluisset. Teste Dionysio libro secundo, Romulus legislator maiorem patribus Romanis suos filios potestatem concessit, quam heri in suos seruos: seruum enim semel venditum, si à nouo domino manumittatur, sui iuris esse constituitur: filium non ante sui iuris fieri Romulus voluit, quam ter à patre suo venditus, ter à suis dominis manumissus fuerit. Hæc ille: qui postea subiungit, Decemuiros in quarta tabula eandem legem tulisse, neq; enim ausi legem à Romulo datam expungerent, voluerunt, vt patribus in filios plena potestas vendendi esset. Sic enim lex duodecim Tabularum habet: Si pater filium ter vendidit, filius à patre liber esto. Ita lex. Si filius itaq; semel, & iterum venditus esset à patre, & emptor primus & secundus eum manumississet, in patris potestate redibat, ita vt tertio ipsi patri liceret filium vendere: à tertio vero emptore manumissus, non amplius in patris potestate reuertebatur. Legimus in Moscovia, vt scribit Sigismundus, liber Baro, in comment. rerum Moscovi. patri licere filium quater vendere.

Et quia barbara hæc & immanis lex Romuli esse videbatur: succedentibus sæculis mitior & benignior est facta. Nam eodem teste Dionysio, Numa Pompilius eam temperavit, quoniam legem dedit, vt si pater filio vxorem ducere permitteret, quæ ei sacrorum, & pecuniarum locia ex legibus fieret, non amplius filium vendendi ius haberet. Hinc originem traxerunt venditiones illæ imaginariæ, quarum meminit Iustinianus Imperator in Institution. Quibus modis ius patria potestatis soluantur, §. Præterea. Introducta enim est emancipatio filii, hoc est de manu traditio; quæ hoc modo per imaginariam venditionem fiebat. Adhibitis enim quinque, vel septem testibus, pater naturalis emancipabat filium patri fiduciario, emptori scilicet filii, aliquot nummis pretij loco ab eo acceptis.

Deinde pater fiduciarius addebat hæc verba: Hunc ego hominem ex iure spirituum, mecum esse aio: iste mihi emptus est, hoc arene aque libra: deinde ære percutiebat libram, idque ære dabat venditori. Postremo pater fiduciarius emancipabat emptum filium patri naturali, à quo deinde manumittebatur. Quod ideo fiebat, vt si filius ille mortuus fuisset ei in hereditate, naturalis, non fiduciarius succederet. Postea lex illa Romuli ab Imperatoribus adhuc mitior atque benignior reddita est, vt constat ex l. liberor. c. si quis, c. de patribus, qui filios suos distraxerunt, Nam in l. liberor. Diocletianus, & Maximianus, ita constituerunt: Liberos à parentibus neque venditionis, neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut alio quo libet modo, nec sub prætextu ignorantia accipientis, in alium transferri posse, manifestum iuris est. In lege si quis, citata, Constantinus concessit, vt patri causa inopia & egestatis, liceret filium filiamve suam vendere. Si quis, ait ille, propter vimiam paupertatem egestatemque, vnius causa filium, filiamve sanguinolentum vendiderit, venditionem in hoc tantummodo casu valere.

Disputant iuris civilis interpretes, in hac lege, vt restatur Couarruias libro tertio, varia, resolut. capitulo decimo. quartæ, num. 4. sit ne legendum (sanguinolentus) an potius, sanguinolentus. Accursius, & Albericus sentiunt esse legendum (sanguinolentus) vt sensus sit, patrem esse san-

guinolentum, vt pote sanguine, & capitaliter puniendum, quippe qui sine iusta causa filium vendiderit. Alij legunt, sanguinolentos, & referunt ad filios à patre vendendos, quia eorum sanguine alatur: vel quia eos vendendo quasi necare videatur: eo quod seruitus sit morti similis: vel quia pater filium exponens mereatur eapitis sententiam, & poenam: sed certe cum ea lege huiusmodi sensus non congruunt, quoniam lex concedit patribus liberam facultatem vendendi filios causa sui vidus, ergo eos vendendo sanguinolenti non sunt: Nec filii ideo dicuntur sanguinolenti, quasi ipsa seruitute interempti. Ergo illud est verius, quod Alciatus & Tiraquellus, quos citat Couarruias loco citato, & eos sequitur, dixerunt esse legendum (sanguinolentos) & referri ad filios, qui tales dicuntur, quia infantes nimirum recens nati sunt, & adhuc sanguine menstruo imbuti, & madentes. Sanguinolenti enim dicuntur infantes, cum recens nati exponuntur, vt nutriantur. Vnde in Codice Theodosiano titulus extat, [De iis qui sanguinolentos emptoribus acciperent] & loquitur de Infantibus expositis, liberis, & seruis: & deinde alia lex dicit: Si quis, à sanguine quempiam huiusmodi comparauerit, &c. Vbi interpret ait: Si quis infantem expositum à sanguine emerit. Præterea in eadem lege, si quis, statuitur, vt quotiescunque emptori iustum pretium offeratur pro filio, aut filia ita venditis, aut æquale aliud mancipium, is qui ita venditus fuerat, non solum liber fiat, sed etiam sit ingenuus, ac si nunquam seruus effectus esset.

Quæres, an egestatis etiam causa liceat patri filium pignori dare, aut cum alia re commutare, aut alio quolibet contractu alienare? Respondeo, licere iure civili id facere, *l. Sed & quo §. 1. ff. De pignori. c. l. 2. in Cod. Theodosiano. De alimentis, qua in opes parentis de puberibus patere debent, alioqui patri non licebat filium pignori obijcere. l. vlt. ff. qua res pignori vblig pos. c. l. qui filios. C. eo. ti.*

Si iterum roges, an postea pater pinguiorem fortunam adeptus, debeat in foro conscientie filium venditum redimere? Respondet Couarruias loco citato, alios etiam auctores securus, deberè. Quæres demum, an patri liceat egestatis causa vendere filium extra patriam potestatem constitutum? Negat Glossa in prædicta lege, si quis, id licere facere iure civili: immo si filius sit matrimonij vinculo adductus, etiam si iure communi adhuc in patria potestate maneat, vendi à patre iure non potest, quia id in vxoris detrimentum cederet. Ex quo etiam fit, vt ait Couarruias loco citato, patri non licere, etiam si factus causa vendere filium sacris ordinibus initiatum, etiam si facer ordo filium à patria potestate non eximat. Hinc patere potest, iure civili matri non licere egestatis causa filios vendere, vt ait Glossa, quia hæc facultas est legibus patri concessa ratione patris potestatis, quam mater in filios non habet.

Duo hic merito in dubium vocantur; vnum est, An si patri imminet æqualis, aut grauior aliqua necessitas præter egestatem, liceat ei iuris civilis auctoritate filium vendere? vt si in seruitutem redigendus esset, captiuus abducendus, aut necandus, aut membro aliquo corporis priuandus. Glossa, quam sequitur Couarruias loco citato negat, quia lex tantummodo concedit, vt id patri liberum sit causa egestatis. Quidam alii, vt ex ipsorum sermone mecum habito audiui, affirmant ea ratione, quia lex ad similia trahi potest: præsertim cum similibus causa, aut grauior, & maior existat. Mihi vero sententia secunda magis placet.

Alterum est, An iure naturali parentibus fas sit causa egestatis filios vendere? Couarruias loco citato. Sor. libro quarto, de iust. quaestione secunda, articulo secundo, c. in quarto, distinct. 29. quaestio. 1. art. 4. Angel. Seruitus, num. 1. ad finem. Siluest. verbo. emptio. quaestio. 3. num. 6. Rosel. emptio. num. 26. Tabien. emptio. num. 7. ad finem. Artil. homo num. 2. & passim alii fatentur, id iure naturali permitti, & hoc tam matri, quam patri. Id colligi-

2. Efd. 3

Exo. 21
Deu. 15

Hiero.
34.

ur ex eo, quod 2. *Nabemix cap. 5. populus fame pressus ait: [Filii nostri, & filiae nostrae multae sunt nimis: accipiamus pro precio eorum frumentum, & comedamus, & viuamus.]* Imo aiunt, etiam prater inopiam ius esse absolute, & simpliciter parentib. filios vendere. Nam Exod. 21, dicitur: *Si quis vendiderit filium suum in famulam, non egredietur sicut ancilla: exire consueuerunt. Et Deut. 15. Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebraeus aut Hebraea.*

Mihi vero probatur quidem, quod aiunt, iure naturali vtriq; parenti licere causa egestatis vendere filium. Dubium tamen videtur, an id sit licitum absolute, & simpliciter. Nec maxime, quod ex veteri lege profertur, praesenti negotio quadrare videtur: quandoquidem apud Iudaeos, is qui erat Hebraeus, non simpliciter, & in perpetuum vendebatur, sed ad tempus: anno enim septimo liber fiebat, si volebat; sin minus, ad quinquagesimum annum seruire quidem lege cogebatur, at ipso anno quinquagesimo in libertatem pristinam redibat: ac proinde Hebraeus precio quidem locabatur alteri, non tamen vendebatur in perpetuum. Vnde apud Hieremiam Dominus: *Cum completi fuerint, inquit, septem anni, dimittat unusquisque fratrem suum Hebraeum, qui venditus est ei, & seruiet tibi sex annis, & dimittes eum ad te liberum. Et non audierunt patres vestri me, nec inclinauerunt aurem suam.*

Tertius effectus patriae potestatis, apud Romanos erat; vt pater in filium ius, & potestatem vitae, & necis haberet. Vnde Dionys. lib. 2. scribit. *Legulatores Romanorum, omnem vsquequaque patri in filium, idque per omne vitae ipsius tempus, potestatem dedit, siue illum vincere, & in custodia habere, siue virgine cadere, siue vincium in rusticis operibus resinere, siue occidere vellet: quamuis filius Rempublicam gerat, magistratusque maximos obtineat, & propter Respublicam studium carus sit suis. In l. libertatis. C. de patria potestate, ait Constantinus: libertati à Maioribus tantum impensum est, vt patribus, quibus ius vita in liberos, necisque potestas olim erat permissa, libertatem eripere non liceret. Cuius legis sensus est: Patrib. in filios, veteres Romanos ius vitae, & necis tribuisse; non tamen concessisse vt filios tanquam seruos sibi subiectos haberent. Poterant quidem patres filios aliis vendere; sed eos sibi seruos subijcere non item. Et in l. in suis. ff. De liberis, & posthumis in fine Paulus ait: *Hac ex causa liberi, licet non sint heredes testator, domini tamen sunt. Nec obstat, quod liceat eis exheredare, quos & occidere licebat.**

Fuit haec potestas vitae, & necis in filios Romanis cum Peris, & Scythis communis: nam teste Aristot. lib. 8. *Ethic. ad Nicomach. cap. 10.* Apud Peras potestas patris in filios tyrannicum habebat imperium, quale est heri in Peruis, & vt refert Sigismundus liber Baro, apud Moscovitas, pater in filios necis, & vitae habet imperium: postea tamen abrogata est praesca illa Romanorum: paren. um potestas iure ciuili. Nam ff. ad legem, Corneliam: de sicariis l. inauditum, dicitur: *inauditum filium pater occidere non potest, sed accusare eum apud Praefectum, Praesidemq; prouincia debet. Hoc ideo dicitur, quia vt dixi, apud veteres pater de liberis capitaliter, citra iudicium statueret poterat, quod in hac lege sublatum esse dicitur.*

Item, in l. Si filius, C. de patria potestate. Alexander ait: *Filium, si pietatem patri debitam non agnoscat, castigare iure patriae potestatis non prohiberi, acriore remedio vsurus, si in partem contumacia perseverauerit, eumque Praesidi prouincia oblaturus dicitur sententiam, quam in quoq; dici voluerit. Nam vt Iustinianus scribit. In Institut. De his qui sui, vel alieni iuris sunt. §. In potestate, & Caius l. 1. De his qui sui, vel alieni iuris sunt, ex Constitutione Antonini, qui sine causa seruum occiderit suum, non minus puniti iubetur quam si alienum occiderit, sed & maior asperitas dominorum, eiusdem Principis constitutione coercetur: in filios scire multo minus licet.*

Differrebat igitur ius vitae, & necis, quod patres habebant in filios, ab imperio vitae, & mortis, quod penes dominos quoque erat in seruos: quod hi ab heris quouis

tempore interfici poterant, illi vero à patribus, non nisi causa, aut propinquorum consilio adhibito, aut per se cognita. Vnde Valerius Maximus lib. 5. cap. 8. scribit in hunc modum: *Cassius filium, qui Tribunus plebis Agrariorum legem primus tulerat, multisque aliis rebus populariter animos hominum amoris sui deuinctos tenebat, postquam illam potestatem deposuit, adhibito propinquorum, & amicorum consilio, affectu regi crimine domi damnauit: vel beribus affectum necari iussit, ac pecuniam eius Cerei consecrauit. Deinde idem auctor refert aliud exemplum Manij Torquati, qui in consimili facto, ac consilio quidem necessariorum indigere se credidit: sed criminis de quo accusabatur filius, cognitione suscepta, domi confedit, solusq; vtriq; parti per totum biduum vacauit: ac tertio die plenissime diligentissimeq; auditis testibus, ita pronunciauit: *cum Sillanum filium meum pecunias à sociis accepisse mihi probatum sit, & Republica, & domo mea indignum iudico, protinusque à conspectu meo abire iubeo. Tam tristi patris sententia percussus Sillanus, lucem vlticris intueri non sustinuit, suspensioque se proxima nocte contempsit.**

Aliud idem exemplum commemorat A. Fuluij, qui vt Senatorij ordinis, cum filium iuuenem, & ingenio, & literis; & forma inter aequales nitentem, prauo consilio amicitiam Catilinae secutum cognouisset, & in castra eius temerario impetu ruentem, in medio itinere abstrictum supplicio mortis affect: praefatos, non se Catilinae illum aduersus patriam, sed patriae aduersus Catilinam genuisse.

Ex Seneca etiam libro primo, De Clementia constat, alium patrem aduersus filium sententiam pronun. iasse; adhibito tamen Octauiani Augusti consilio; qui patris sententiam leniuit. Nam quando filium pater in patricidio deprehensum non grauius damnauit, quam vt iubeat eum exulare Massilia; annua illi praestans, quanta praestare integro solebat, cogniturus, inquit, Tullius de filio, aduocauit in consilium Casarem Augustum: *venit in primas penates, assidit. Pars alieni iudicii fuit, non dixit, imo in meam domum veniat; quod si factum esset, Casari futura erat cognitio non patria. Audita causa, excussisq; omnibus dixit Caesar, relegandum quo patri videretur: non culeum, non serpentes, non carceres decernit, memor non de quo conseret, sed cui in consilio esset, mollissimo genere poena contentum esse debere patrem dixit. Tam simplam potestatem patribus in filios Romulus, & alii concessisse videntur, ne filij obsequia recusarent: non enim putarunt patres eo seuitia processuros, vt abique causa filios necarent: & id conducere maxime ad continentos in officio liberos crediderunt: nam facile iuuenes leuitate quadam parentum monita, & iusta contemnunt, impij, & uersarij in parentis inuadunt: vnde refert Dionysio libro secundo, prohibuit Romulus vllam prolem necari triennio minorem, nam tunc filius parentes contumelia afflicere nequit. Acerbitas vndictae plerunque caute & bene viuendis disciplina esse solet.*

Quartus effectus patriae potestatis est, vt pater cum filio in iudicio agere non possit. In l. si nulla. ff. De iudiciis, sic habetur: *Si nulla nobis esse potest eum eo, quem in potestate habemus, nisi ex castrensi peculio. Ita lex. vbi Glossa, inter patrem, & filium iudicium posse consistere docet in bonis castrensisibus, aut quasi castrensisibus, vt habetur in l. Si quis uxori. §. 2. & 3. ff. De furis, & l. Si dubitatur, §. vlt. ff. De fideiussor.*

Item, cum in iudicio causa agitur sic nece filius in potestate patris, l. 1. C. De patria potestate. Item, vt ait, ibi dem Glossa, in ijs causis, in quibus filius potest patrem iure compellere, vt eum emancipet; si peccat item filius alimenta à patre. Si quis à liberis, ff. De liber. agnoscem. Praeterea si filius, cum patre agat nomine alterius, scilicet vt tutor, curator, vel procurator.

Quartus, an iure Canonico in vniuersum possit filius cum patre in iudicio agere? Glossa in capitulo quaritur, secundum quast. 7. & Glossa item in capitulo vltim. De iudiciis in sexto, lenit legem praedictam ciuilem, *Si nulla, & l. non solum C. de bonis, qua liberis, in iure Canonico locum non*

habere;

habere; ac proinde licere fito iure Pontificio generatim contra patrem in iudicio causam agere Sed verius est, quod docet Abbas in c. Non est, De sponsal. in 6. lo. Andr. cap. ult. de iudic. Ius Canonicum a iure civili nequaquam in hac parte differt; nisi quod in causis spiritalibus & in causis dependentibus ab eisdem, & in quibus agitur de parte a peccato auerrendo, filio licet cum patre in iudicio contendere: Et hoc testat quod habetur in capitulo quaritur, secunda questio. 7. Et in capitulo ultimo. De iudicij, in sexto; vt si agatur de vxore filio reddenda, que a patre impeditur, aut detinetur, ne eam filius habeat; aut agatur de dote, que dependet a matrimonio, cap. 2. de dote restituenda post divorcium.

Deinde quaeres, An si pater peculium filij aduentitium dissipet, dilapidet, ius habeat filius patrem in iudicium vocandi, vt eius peculij administratione priuetur? Respondendo, habere: vt si absque iusta causa pater aliquid ex peculio aduentitio filij male insumat. Bartolus, & alij in l. ultima. §. Minores. C. de Sententiam passis, ex l. Imperator. ff. Ad senatusconsultum. Trebel. Sed quid si pater ex bonis filij aduentitij aliquid vendat alteri, vt fundum, vel domum? Bartolus in leg. Imperator citata sentit ius non esse filio agendi contra patrem in iudicio, quia post obitum patris interdictum est ei rem suam vendicare, & petere ab emptore. Sed verius existimo, quod ait Gregorius Lopez lib. 2. sit. 2. partia. 3. post: filium contra patrem agere.

Quintus effectus est, vt filius familias in iudicio contra alium quemlibet, sine patris consensu agere non possit. l. ultima. §. 1. C. De bonis qualibet. Nec item filius nomine proprio in iudicio respondere; nec testari potest, vt superius dixi. Hoc etiam intelligendum est, quando lis non mouetur super bonis castrensis, aut quasi castrensibus filij: tunc enim filio licet, absque villo consensu patris in iudicio contra alium stare. l. prima. §. vltim. & Glossa. ibidem. ff. ad senatusconsultum. Macedon. At vero cum filius peculij aduentitij administrationem, & vsum fructum habet, aut quia eum pater liberum ipsi filio relinquit: aut quia sic liberum filius ab alio adeptus est: tunc quantumvis administratio, & vsum fructus sit penes filium, item tamen de ipso peculio filius, nec mouere, nec defendere in iudicio potest, absque patris auctoritate, & consensu. Glossa & ceteri in l. vltim. §. vbi autem. C. de bonis, qua liberis. Porro licet filio ius non est, sine consensu patris licet contra alium moueadi, sic nec ei ab alio in iudicium vocato licet respondere, absque eiusdem patris auctoritate, & assensu: iudicis tamen officio compelli potest, vt pro filio respondeat, vel suum consensum praestet, cum alius contra filium causam agit. Glossa in l. vltim. in principio in verbo, imponenda. C. de bonis, qua libere. §. cap. vltimo de iudic. in sexto, & Glossa ibidem, in verbo regulariter.

Sextus effectus potestatis est: vt patet etiam in iure filio familias, habeat administrationem, & vsum fructum in Peculio ipsius filij aduentitio. Institutus. §. primo. Per quas personas nobis acquiruntur.

Septimus effectus est: vt inter patrem, & filium civilis aliqua obligatio esse non possit. Institutus. De inuili stipulation. §. Item inuili.

Vltimo quaeritur, qui filij apud veteres Romanos iure civili, ex iustis nuptijs procreati dicebantur; vt in patria potestate essent? Sciendum est, olim iure civili apud Romanos, iustas nuptias vocatas fuisse eas, quae legitimae essent, in quibus nihil posset lege, & iure desiderari. Sic etiam iusta vxor dicebatur. l. Si Senator. ff. de ritu nuptiarum. Et leg. Si vxor, Ad legem Iuliam. De adulterio. Pariter iusti liberi appellabantur. l. Cum quis §. primo. C. De naturali. liberis.

Porro ad iustas nuptias, & legitimas, multae leges, & iura civilia requirebantur: In primis, vt contrahentes, ciues Romani essent, hoc est, liberi homines. Institutus. de nuptijs, in primo vade inter seruos nuptiarum quidem esse poterant, sed non iustae, atque legitimae, hoc est, quas ipsum ius Civile probaret. Inter seruos non matrimonium, sed contuber-

nium dicebatur. l. Cum ancillis. C. de incestu nuptiarum. Aushant. de nupt. §. si vero decretum vers. si vero ab initio Iure tamen Canonico inter seruos nuptiae sunt. cap. 1. de coniu. seru. Cum peregrina iustae nuptiae, Institutus. de nupt. in principio, aut cum consanguinea, vel affine in certis quibusdam gradibus esse non poterant: quos gradus enumerat Iustinianus Institutus. de nupt.

Deinde iure civili iusta, ac debita aetas requirebatur in nuptijs. hoc est, vt foeminae duodecim annis natae essent: masculi vero puberes, hoc est, quatuordecim annorum essent; ita enim pubertatem Romanae leges in nuptijs aestimant: Institutus. de nupt. in principio. licet in alijs desiderent annos decem, & octo. Larrogata. ff. de adoptione.

Tertio necessarius erat parentum consensus, si filij familias nuptias contraherent: Hoc enim, inquit Iustinianus. Institutus. de nupt. §. primo, & civilis, & naturalis ratio suadet: Civilis quidem, quia eo iure liberi sunt patris potestati subiecti; naturalis vero, quia natura filios parentibus obedire docet.

Quarto exigebatur consensus eorum, qui nuptias contraherent: nuptias enim non concubitus, sed consensus facit, l. nuptiae. ff. de reg. iur.

Vltimo necesse erat, vt maritalis coniunctio non esset nefaria, incesta, aut quoquo modo lege damnata. l. Nemini. C. de nuptijs. Nefariae nuptiae sunt, quae in ea ascendentes & descendentes lineae homines contrahuntur: Incesta vero, quas ex latere, siue ex tranuerso coniunctio veteris gradibus homines, aut affines contrahunt. Quoquo modo interdictae nuptiae dicebantur, eas, quas inuolant homines aliqua lege civili a nuptijs prohibiti: vt si Senator libertam, vel vilem foeminam vxorem duceret, l. Papia. ff. de ritu nuptiarum. l. Si libertam. C. De nupt. aut si parentes, cum liberis adoptiuis matrimonio iungerentur. Institutus. de nupt. §. ergo: 1. aut si tutor, vel curator, vel filij eorum duxissent vxores, eas, quas in tutelam, vel curam administrarunt. C. De interdicto matrimonio inter tutorem l. 1. Aut si praetres iungeret sibi matrimonio foeminam ex pronuncia sibi subiecta. l. est contra. C. de nupt. l. 1. C. si quacumque praedictus potest. De his omnibus Glossa in Institutus. de nupt. §. Sum; & alia, in verbo, enumerare.

Ex iustis itaque nuptijs filij procreati, in patria erant potestate, ceteri non item, siue extra coniugium; siue ex nuptijs, non tamen iustis nascebantur.

Anima duerendum etiam est, eos filios qui naturales tantum dicebantur, quod ex iustis nuptijs orti non essent, sed ex naturali matris, & foeminae coniunctione civilibus legibus, nec probata, nec improbata, quamuis naturali, & diuino iure damnata, fieri solitos apud Romanos legitimos duobus modis. Institutus. §. aliquando. Primo, quia offererentur Curiae, hoc est, admittebantur in ordinem Curialium, qui erant muneribus obnoxij, quae municipijs obiri solebant: & hoc fieri poterat, aut per patrem inter viuos, vel si testamento Curialium filium scriptis; aut per ipsum naturalem filium qui post obitum patris, neque alijs filijs legitimis superstitibus, seipsum Curiae offerrebat: l. Cum viuum, Cod. De naturali. liber. §. Et quoniam, & Aushant. Quibus modis naturales efficiuntur sui. Huiusmodi igitur filij oblari Curiae iuris fictione, & auctoritate, non vere legitimi erant. Secundo modo naturales filij fiebant legitimi per subsequens matrimonium, puta, si pater antea ex vnica concubina, domi habita tantquam vxore filium susceperat, & eam deinde in vxorem ducebat, filius legitimus reddebatur, succedebatque aequaliter patri, cum reliquis liberis, post matrimonium natis. Sed necesse erat, vt concubina, & partus, & conceptionis tempore libera fuisset, & talis foemina, cum qua tunc temporis matrimonium contrahi potuisset. Institutus. de nupt. §. aliquando. Hi quoque filij duobus modis facti legitimi, patris potestati subiecti erant. Institutus. de nupt. §. citato.

Præterea, per adoptionem praesertim eam quae dicitur Arrogatio, filij extranei in propriam familiam,

& tributum adfciiebantur; *Inst. de adoptione, in principio.* Fuit enim adoptionis origo antiquissima, neque solum Romani, sed etiam Graeci, & vetustissimi Hebraei filios sibi adoptare consueverant: vel quod onera matrimonij detrectarent: vel quod sterile esset coniugium: vel quod liberi morerentur vel quod mali, improbi, ac degeneres essent. Sic Moses adoptatus est à filia Pharaonis: Iacob adoptavit Manassen, & Ephraim ex filio Iosepho nepotes. Sic apud Romanos Scipio Africanus, cum ipsius filius ob valetudinem generare non posset, Pauli Æmilij Macedonici filium adoptavit: Iulius Cæsar Augustum, Augustus Tiberium, Traianus Adrianum, Iustinus, Iustinianum adoptasse, ab historicis perhibentur.

Est autem adoptio, actio legis, per quam extraneus in alienam familiam, & in ius filijfamilias cooptatur. Qui adoptabatur, adoptantis patris sui apud Romanos prænomine, & nomen & cognomen sic assumebat, ut suum duntaxat nomen, idque pauli inflexum, & immutatum retineret. Sic C. Octavius, dictus est postea C. Iulius Octavianus: T. Pomponius vocatus est Q. Cecilius Pomponianus: & L. Æmilius, P. Cornelius, Scipio Æmilianus.

Ius adoptionis in tribus consistebat, nimirum, in iure familiae, nominis, pecunie, siue hereditatis, & factorum. Nam filius adoptatus transibat in familiam patris, & eius nomen assumebat in ipsius hereditate, & bonis, & in iure etiam factorum, hoc est, in sepulchri, siue sepulture iure succedebat. Filij itaque adoptivi, quemadmodum & legitimi, patriæ potestati, & iuri subiecti erant.

CAP. XX.

Quibus modis ius patriæ potestatis solvatur.

PRIMO queritur, Quot modis ex iure civili filiusfamilias à patriæ potestate liberetur? [In Institutione, Quibus modis ius patriæ potestatis solvatur] septem species enumerantur, quibus filius extra patriam potestatem constitutus sui iuris efficitur. Prima est, mors naturalis, quæ, ut reliqua omnia, ita etiam patriæ potestatis ius, & nexum dissolvit, ita tamen, ut si eo tempore, quo avus decedit, nepos sit in eiusdem potestate, in patris sui potestatem recidat, qui in potestate aui paterni, non autem patris sui erat: Nam qui alterius iuri subiectus est, alios in potestate sua habere non potest: si vero iam pater suus obierat, vel sui iuris factus fuerat, mortuo auctore, sui iuris nepos efficitur. *Institution. quibus modis ius patriæ potestatis solvatur. §. primo.*

Secunda species solvendæ patriæ potestatis, est mors civilis patris, aut filij: Est autem mors civilis, in Insulam deportatio hominis perpetua ob maleficium homini capitale. *Institut. quibus modis ius patriæ potestatis solvatur. §. cum autem.* Nam olim, cum Romani improbos, & Republicæ perniciosos homines detestarentur, & nollent in eis carnicinam exercere, & nihilominus à malis hominibus societatem civilem cuperent expurgare; primo facinorosos interdicto ignis, & aquæ muldebant, eo quod sicut his duobus, calore, & humore, vitam hominis constare, ita interdicto eorundem usu, non credebant consistere, quibus se indignos, malefactoris suis facinorosi reddidere. Deinde vero Insulis adiectis imperio, deportandi improbos homines vsus increbuit, qui velut mortui, eicdi in alias sedes migrare credantur, ac proinde in Insulas, quasi in alterum orbem delati, omnibus exuti bonis, inter mortuos connumerati sunt in his, quæ iuris civilis essent.

Causa deportationis, erat atrox aliquod flagitium: effectus vero, amissio civitatis, familiae, connubij, patriæ potestatis, testamenti factionis, & omnium eorum, quæ iure civili sunt introducta: ea enim quæ sunt iuris gentium, & naturæ, deportati retinebant, ac solum civitatis, & iuris civilis commodis spoliabantur. Patriæ igitur potestatis vinculum cum sit iuris civilis, solvabatur, siue pa-

ter, siue filiusfamilias in Insulam deportaretur. Nam si ut pater, qui iura civitatis amisit, & peregrinus factus est conditionis, ciuem Romanum in potestate habere non potest: ita in pari sortuito casu, nec filius peregrinæ cognationis patrem ciuem Romanum agnoscit.

Addit vero Iustinianus *ibidem*: [si ex indulgentia Principis, deportati in Insulam, restituti fuerint, in omnibus pristinum statum recuperant. Relegati autem patres in Insulam, in potestate liberos retinent; & è contrario, relegati filij in parentum potestate remanent.] Sic Iustinianus, *ibidem*.

Relegatio, pœna est, qua quis propter crimen aliquod ablegatur in Insulam, vel absque tempore, vel vt intra certum tempus ibi commoretur: & in hoc relegatio est mitior deportatione, quæ est perpetuum in Insulam exilium, ac proinde relegatio iura civitatis non aufert, nec patriæ potestatis nexum.

Dubitat Glossa *ibidem*, an publice proscripti, qui per Italiam frequenter damnantur, censeri debeant inter Relegatos, an inter Deportatos? Et respondet, eos inter Deportatos esse habendos, ac proinde civiliter mortuos: quæ sententia privatis Principum, & civitatum, ac popularum statutis, & legibus recepta est. Frequentior tamen iuris civilis interpretum opinio, eos cum Relegatis non cum Deportatis connumerat.

Tertia species, qua patriæ potestas finitur, est, cum pater sit servus pœnæ ob commissum aliquod scelus: & hæc servitus etiam mors quædam civilis est: nam pœnæ servus, quod ad actus civiles spectat, mortui censetur, eo quod illis humanæ civitatis iura adimantur. Pœnæ autem servi sunt, qui ultimo supplicio damnantur: statim enim & civitatem, & libertatem amittunt. *l. qui vltimo. ff. de pœnis.* Item, in metallum damnati, qui graioribus vinculis premebantur; & damnati in opus metalli, puta salinarium, sulphuriam, qui levioribus vinculis tenebantur. *l. aut damnatum. §. Inter eos. ff. de pœnis.* Item, in opus publicum perpetuo dati: nam si ad tempus tantum dantur, non sunt servi pœnæ, sed nominis tantum infamiam incurrunt. *l. quidam. ff. de pœnis. l. penult. §. Minuitur. ff. de varijs, & extraordin. cognit. Glossa in l. capitalium, in verbo, datur ad tempus. ff. de pœnis.* Item, damnati ad bestias, qui in schola venatoria exercitati, conficiendis in theatro bestijs obijciuntur, ac proinde pœnæ sunt servi. *Aut damnatum. §. quicumque. ff. de pœnis.* Item bestijs obiecti vel subiecti, qui in nullam pugnam damnantur, sed magis, vt à feris, tanquam inermes, statim dilanentur. *l. pœna. ff. ad legem Pompe. de pœnis.* Hæc omnia habentur in *Inst. Quibus modis ius patriæ potestatis solvatur. §. Pœna servus.* At iure nouissimo Authenticorum constitutum est, vt nemo ingenuus, ex supplicio pœnæ servus amplius efficiatur. *In Authent. de nuptijs. §. Quod autem, & §. Quia vero, collat. 4.*

Quarta species patriam solvendi potestatem est, si filiusfamilias, Patriam dignitatem nactus sit: ait Iustinianus *ibid. §. Filiusfamilias.* Item, si fiat Conf. Item in *l. Curialib. C. de Decretionib. in lib. 10.* numerantur 12. dignitates, quibus filius extra patriam potestatem egreditur. Item & in *Authent. Quæ dignitatibus collat. 7. §. Palam vero est.* Dignitas Episcopalis patriæ potestatis iura dissolvit, vbi dicitur: *Palam vero est, nullum esse, qui nesciat, præ omnibus sanctissimis Episcopis ipsa ordinatione, etiam suam potestatem acquiri. Qui enim omnium sunt spirituales Patres, quo modo sub aliorum potestate consistunt? Sed convenit etiam eos huiusmodi potiri honore. Et hoc ex hac nostra legislatione fieri.* Sic ibi. Sed hæc lex, non quia civilis, vim & locum habet in Episcopis, sed quia iure Canonico Episcopo patriæ potestate solvitur est. Nam in *cap. Per venerabilem, qui filij sunt legitimi,* habetur: *Per simile quoque id videtur posse probari, cum eo ipso, quod aliquis ad apicem Episcopalis dignitatis attollitur, eximitur à patriæ potestate.* Sic Pontifex. Ex quo fit, vt Cardinalis etiam dignitas ius patriæ potestatis solvat. *Glossa in extrauagan. Execrabilis, de preben. inter communes, verbo, solemnitate.* Bartolus in *tractat. de prestantia Cardinal. prima parti.*

233

quos. l. num. 69. *Couarruias de testamen. cap. quia nos numero quinto.*

Quarta species est: cum pater est ab hostibus captivus abductus, ut ibidem, §. Si ab hostibus, ait Iustinianus Imperator: tunc enim quasi sopitur, ac differtur ad tempus patrie potestatis, captus enim ab hostibus, cum fiat servus iure gentium, sicut reliqua amittit, quæ sunt iuris civilis, sic etiam & ius patrie potestatis, quod est iure civili introductum.

Sexta est: cum pater, vel filius solemnem Religionis votum facit. Sic *Bari. lason. & alij in l. pater furioso. ff. De his, qui sui, vel alieni iuris sunt. & Glossa communis consensu approbata in Auth. ingressi. & in Auth. si qua mulier. C. De sacrosan. Eccles. c. si qua mulier 19. q. 3.*

Septima species est: si pater in hæresim prolabatur; ab eo enim tempore, etiam si crimen sit occultum, filius patrie potestate liberatur, ut habetur in c. 2. §. ult. de hæresicis in 6. Ac propterea si bona patris ob hæresim publicentur, & in fidei commissa transferantur, usufructus, quem pater in bonis filij aduentitij habebat, ad filium pertinet, ut tradit *Si manca de Catholice. instit. tit. 9. num. 81.*

Si roges, an filiusfamilias in hæresim lapsus, iure & vinculo patrie potestatis eximatur? Respondeo: cum primum fuerit de hæresi damnatus, eximitur; ante sententiam vero iudicis, dubium est, an eximatur, quoniam non est legibus, vel Canonibus constitutum, ut hæresis filij, eum patrie potestatis nexu, & iure solvat, ac liberet. Cæterum *Simanca. de Cathol. instit. tit. 9. num. 18. videtur asserere eum filium, eo ipso, quo in hæresim incidit, patrie potestate solvi.*

Octava species est: si pater sciens incestas nuptias contraxerit, hoc est, cum consanguinea, vel affine in gradu iure prohibito, & absque vlla Romani Pontificis indulgentia tunc enim filius de iure patrie potestatis egreditur, in *Auth. incestus. C. De incestis. §. 1. Addit Couarruias in epitoma par. 1. cap. 6. §. 8. num. 20.* Incestas huiusmodi nuptias, consummatas esse oportere per conjugalem complexum ut patrie potestatis iura dirimantur. Alicubi statuis civitatum, vel populorum, aut constitutionibus Principum decretum etiam est, ut patrie potestatis vinculum solvatur, si pater incestas nuptias contraxerit cum femina Deo solemnè Religionis voto consecrata.

Nona species est emancipatio: quæ est relaxatio patrie potestatis consensu patris emancipantis, & filij emancipandi coram legitimo Magistratu, vel Iudice facta. *Instit. quib. mod. ius patrie potest. solva. §. præterea.* Neque enim filius potest patrem compellere, ut eum emancipet: neque etiam filius inuitis emancipari potest & ideo emancipatio non necessarius, sed voluntarius est actus. Item, nudus consensus patris, & filij non sufficit, sed necessaria est solemnè quædam formula, & Iudicis auctoritas: & pater cui plures filij sunt, iure potest unum, vel plures emancipare: quod si filium, & nepotem ex eo, vel neptem habeat, potest filium de sua potestate dimittere, & nepotem, vel neptem retinere: & de contrario, filio in sua potestate retento, potest nepotem sui iuris efficere. Idem iuris est de pronepote, & alijs descendentes. Sic *Iustinianus in Instit. quib. mod. ius patrie potest. solvatur. §. Admonendi.* Pater autem, qui emancipat, veluti loco præmij retinet sibi vsumfructum in parte dimidia peculij aduentitij ad filium emancipatum pertinentis, nisi eam filio dimittat. *l. cum oportet. §. Cum autem. C. de bonis, que liberis.*

Alicubi tamen statuis civitatum, vel legibus Principum constitutum est, ut si post emancipationem filius uxorem ducat, statim pater partem illam amittat, quam veluti præmij emancipationis sibi retinebat. Quibusdam etiam in locis id statutum servatur, ut si post emancipationem libera patris voluntate factam, filius in patrem ingratum animi delictum admiserit, verbo, vel opere cum iniuria afficiens, redigi in patriam potestatem possit, ita ut liceat emancipationem reuocare sicut ob eiusdem ingrati animi vitium solet donatio reuocari.

Decima species qua filios soluitur iure patrie potestatis, continetur in c. 1. de infantib. & *Langui. exposit. vbi sic est: si à patre, sive ab alio sciente ipso, aut vasa habente, relegato pietatis officio infans expositus existit, hoc ipso est à patria potestate liberatus.* Hæc ibi.

Vltima species est, non quidem iure civili communi sed statutis, vel legibus provinciarum, civitatum, Regum, vel Principum vbique fore gentium constituta: ut si filius, aut filia matrimonium rite contraxerit, è vinculo patrie potestatis eo ipso solvatur, etiam si inuitis, aut incijs parentibus id faciat, & eo ipso consequitur integrum vsumfructum sui peculij aduentitij ad onera matrimonij sustinenda. Et nonnullis in locis statutum est, ut matrimonium huiusmodi patrie potestatis iura dissolvat, non cum primum contractum, sed cum consummatum maritali congressu est. Nec alicubi sufficit matrimonium esse consummatum, nisi etiam ipsi coniuges solemnè ecclesiastico ritu facti sint, ut moris est in Ecclesia.

Secundo quaeritur, An sacer ordo à filio susceptus dirimat iura patrie potestatis? Duæ sunt opiniones, quarum vna affirmat, per ordinem sacrum, quicumque sit ille, tum Subdiaconus & Diaconus tum Sacerdos, patrie potestatis iura dissolvit. Sic *Glossa in c. Cum voluntate de sent. excom. & c. indecorum de atut. & qual. ordin. Astm. in sum. lib. 6. sit. 20. q. 6. ad finem. Bernar. in cap. indecorum, de atut. & qualit. Altera opinio negat, quæ est Innocentij Hostiensis, Ioannis Andrea, ut citat *Siluest. excommunicatio. 6. n. 6. est etiam Abbatis in c. indecorum citato, c. constitutus, de in integrum restitut. e. cum desideres. & c. iure, voluntate, de sent. excom. Siluest. loco citato. Angeli, excommunicatio. 5. num. 10. & Couarruias de test. e. quia vos. n. 5. Rosol. excom. 2. num. 8. Tab. excom. 5. num. 8. & hæc ab omnibus approbatur tum Canonici, tum civilis iuris interpretibus. Et certe in *Auth. Presbyteros, C. de Episcopis & Clericis*, filijsfamilias conceditur, ut bona, quæ postquam electi sunt clerici, acquisierint, quasi castrensia habeant, & ut de eis testari libere queant, etiam si in parentum potestate sint, quamvis hæc lex cum civilis sit, vim & locum in clericis non habet, nisi quatenus fuerit iure Canonico recepta. Idem si sacer ordo, patrie potestatis iura dirimeret, non esset hoc proprium Episcopalis dignitatis, quod tamen tanquam proprium huic dignitati conceditur, ut filium à patrie potestatis vinculo solvat: nec in iure Canonico legimus, vbi nam sacer ordo filium liberet à patria potestate.**

CAP. XXI.

De potestate Patris in filium ex iure gentium & naturali.

Hæc genus de potestate patrum in filios ex iure civili Romanorum egimus. Superest iam ut explicemus, quam potestatem habeat pater in filium ex iure gentium, & naturali, & in quibus filium patri natura subiecerit.

Ac primum quaeritur generatim, quænam ratio officiorum sit inter patres & filios, cum filij publico magistratus munere & officio funguntur, & patres privati homines sunt? Hanc quaestionem ex disputatione, & sententia Tauri Philosophi Gell. lib. 2. *Noctium Attic. cap. 2.* definit, ita scribens: *Ad Philosophum, inquit, Taurum Athenas, visendi cognoscendique eius gratia, venerat vir clarissimus Praefes Creæ provincie, & cum eo simul eiusdem Præsidis pater. Et Taurus post mutua salutationem recessit, quia assurrexerat: & allata est mox vna sella, qua in promptu erat, atque dum alicubi ponebatur, apposita est. Inuitavit Taurus patrem Præsidis, ut sederet, atque ille ait: sedeat hic potius qui populi Romani magistratus est. Absque præiudicio, Taurus Præsidi dixit: Tu sedens. Et cum pater assedisset, appositumque esset alius filio quoque eius sedile: verba super ea re Taurus fecit: & eorum verborum sententia hæc fuit: In publicis locis numeribus atque actionibus, patrum iura cum filiorum, qui in magistratu sunt, potestatibus collata interquiescere paululum, & committere.*

Sed

Sed cum extra Republicam in domesticis atque vita sedentibus, ambulatur, in consilio quoque familiari discurratur, tum inter filium magistratum, & patrem priuatum publicos honores cessare, naturales & genuinos exoriri. Hæcille Philoſophus, qui recte propositam quæſtionem diſſoluit: & eius ſententiam Gellius ibidem exemplo ex historia Romana petito comprobauit. Nam Conſul erat Q. Fabius Maximus, cui pater Proconſul obuiam in equo vehens venit, neque deſcendere uoluit, quod pater erat. Liſtores non aui ſunt deſcendere iubere. Vbi iuxta uenit, tunc Conſul ait: Deſcendere iube: quod poſteaquam liſtor ille, qui apparebat, cito intellexit, patrem Proconſulem deſcendere iuſſit. Pater imperio paruic, & filium collaudauit, cum imperium, quod populi eſſet, retineret.

Secundo quaeritur, etiam generatim an ſemper in omnibus, patris iuſſis debeat filius parere? Hanc quoque quæſtionem diſputauit Gell. lib. 2. cap. 7. *Quæri ſoluitur eſt, inquit, in Philoſophorum diſceptationibus, an ſemper. Et in omnibus iuſſis patri parendum ſit? Super ea re Graeci, Noſtrique qui de Officijs ſcripſerunt, tres ſententias eſſe tradiderunt. Earum una eſt: in omnibus, quæ pater imperat, parendum. Altera eſt, in quibusdam parendum, in quibusdam non obſequendum. Tertia eſt, nihil neceſſum eſſe obſequi. Et parere. Nam, aut recte, inquit, imperat pater, aut perperam: ſi recte, non quia imperat; ſed quoniam id ſeri ius eſt, faciendum eſt: ſi perperam, nequaquam faciendum eſt, quod ſeri non oportet. Deinde ita concludunt: Nunquam igitur eſt patri parendum in his, quæ imperat. Sed iſta (inquit Gellius) ſententia friuola eſt inanis eſt, neque illa, quam primo in loco diximus, uera uideri poteſt, in omnibus quæ pater iuſſerit, parendum. Quid enim, ſi proditio nem patria, ſi matris necem, ſi alia quadam imperarit turpia aut impia? Media igitur ſententia optima atque iuſtiſſima uifa eſt, in quibusdam eſſe parendum, in quibusdam non obſequendum. Sed ea tamen, in quibus obſequi non oportet leuiter & ueraciter, ac ſine deſeſtatione nimia, ſiue approbatione acerba reprehentionis declinanda ſenſim, & relinquenda magis ſunt, quam reſuenda. Item omnia quæ in rebus humanis ſunt, ut docti conſuerunt, aut honeſta ſunt aut turpia: quæ ſua uia recta, aut honeſta ſunt: ut, ſilem colere, ut patriam deſendere, ut amicos diligere: & ſeri oportet, ſiue imperet pater, ſiue non imperet. Quæ his contraria, quæque turpia & omnino iniqua ſunt, ea nunquam ſi imperet quidem faciendæ ſunt, quæ uero in medio ſunt, & à Graecis tum à Diogeno, tum à Seneca appellantur: ut in militiam ire, ius colere, honores capere, cauſas deſendere, uxorem ducere, iuſſum proſciſci, acceſſum uenire: quoniam hæc & his ſimilia per ſeipſa neque inhoneſta ſunt, neque turpia: ſed perinde, ut à nobis aguntur, ita iſtis actionibus, aut probanda ſunt, aut reprehendenda. propterea in his rerum generibus patri parendum eſſe docti ceſent, ueluti ſi uxorem ducere ienderet, aut cauſas pro reo diceret. Quod enim per ſe neque honeſtum, neque turpe eſt, idcirco ſi pater iubeat, in eo obſequendum eſt. Sed enim ſi imperet uxorem ducere inſanam, propudioſam, criminoſam, aut pro reo Catilina aliquo, aut Cebibulo, aut P. Clodio cauſam ducere, non ſcilicet parendum, quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, deſinunt eſſe per ſe hæc media atque indiſſerentia. Hæc Gellius: qui proſecto quæſtionem propoſitam diluit ex doctrina Philoſophorum melius ſententiam.*

In his igitur, quæ pater iuſſerit contra iuris naturalis præcepta, obtemperandum non eſt: quæ enim ſunt iuri naturali aduerſa, per ſe turpia & mala ſunt. Item in ijs, quæ pater imperat contra iuris diuini leges, nequaquam eſt patendum, iuxta illud Principis Apoſtolorum: *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus*: in ijs uero, quæ per ſe media ſunt & indiſſerentia, ſi pater iuſſerit, obſequendum eſt, niſi aliquid aliunde obſtiterit, ut in uxore docenda, uel honoribus capeſſendis, multa poſſunt impedire, quo minus filius abſolute patri parere cogatur. Neque enim in his filius ſimpliciter, & omnino patri obedire iure compellitur.

Tota quæſtio eſt, an ſit patri patendum, ſi quicquam imperarit contra Principum præcepta, aut contra Eccle-

ſiæ leges & iuſſa: Et certi iuris eſt, non eſſe parentibus obediendum in his, quæ iubent contra communes leges, aut iura Eccleſiæ, ſiue Reipublicæ, cum ipſum ius commune, tum ciuile, tum Canonicum parentes, & filios liget & teneat: niſi contrarium expreſſe, uel tacite permittent. In quibusdam enim leges ipſæ, aut iura ſcripta non tam arcte & ſeuere adſtringunt filios, ut uelint parentum iuſſa prætermitti, negligi, aut uiolari: quod prudentis uiri arbitrio iudicandum eſt.

Tertio quaeritur, An iure naturali pater habeat in filium ius & imperium uitæ, & necis? Reſpondeo, minime: ſolus enim Deus habet huiusmodi imperium, & ius: ut ſuo loco oſtendam. Pater ſi filium occiderit, uere & proprie eſt homicida, præterea impius: agit enim contra iuſtitiam, & contra pietatem debitam iure naturali filio.

Si roges, An principis, uel Reipublicæ conceſſa poſſit eſſe pater filium occidendi: filium in eo crimine deprehenſum, quod capitis, ac mortis poenam meretur: Vtteri Romano iure patri licebat filium ob certa crimina interficere: ſed fortalliſſima illa patrem miniſtrum faciebant in nece inferenda filio, ita ut ſas non eſſet filium occidere, niſi ob flagitium morte dignum, & audita, ac cognita cauſa, propinquorum, uel amicorum adhibito conſilio. Sed certe cum ipſa pietate parentum in filios, uideatur pugnare facultas, & poteſtas necandi filium, etiam ob crimen, & cauſa cognita, & aliorum adhibito conſilio.

Quarto quaeritur, An penes patrem ſit ius & poteſtas uincendi filium, aut conijcendi in carcerem ſiue in uinculis cuſtodiendi, aut relegandi, & mittendi in exilium? Reſpondeo huiusmodi poenas publica auctoritate, non priuata, ſontibus irrogari. Licet quidem patri filium à ſe amandare, domo excludere ad tempus, ut reſpicitens, ad ſaniorum melioremque uitæ frugem reuocetur. Licet item in priuatum cuſtodiam, & ſi opus etiam ſit, in uincula tradere, ut à maleficijs abſtineat, ne ſit alijs exitioſus. Hæc patri iure naturali in filium permittantur, non tanquam iudici, ut puniat & vindicet, ſed tanquam patris, ut filium emendet & corrigat.

Quinto quaeritur, An ſit in parte poteſtas percutiendi, & uulnerandi, ac etiam uerberandi filium, ob crimen ab eo admiſſum? Reſpondeo, huiusmodi poenas, cum quis publice puniatur, ad Magiſtratus, & Iudices pertinere: at patri priuatum tantum, non publice, ut Iudici, licet filium uerberare, aut uirgis cadere: dummodo tamen non immodice caſtiget: membrum tamen abſcindere, aut uulnus inſligere non licet.

Sexto quaeritur, an pater, ſi gratia correctionis, non ira, non odio filium Clericum increpet, caſtiget, cadat, ac uerberet, in excommunicationem incurrat, in Clericorum percuſſores ipſo iure conſtitutam in c. ſi quis ſuadente 17. q. quarta? Conſtans eſt omnium opinio non incurtere, cum filius minoribus tantum ordinibus initiatus corripitur, ut colligitur ex Gloſſa, & ex c. Cum uolunt ate, de ſent. excomm. Sed quæſtionis eſt dubia, an ſi filius ſit ad ſacros, & maiores ordines promotus, pater eum uerberans excommunicatione afficiatur? Duæ ſunt opiniones: quarum una affirmat patrem in excommunicationem incidere. Sic Gloſſa, Abbas, & Antonius in c. cum uolunt ate, de ſent. excomm. quorum ſententiæ ſubſcribunt Angel. excomm. 5. num. 10. Sor. libr. 5. de iuſſu. q. 2. art. 2. prope finem: nimirum iſti opinantur uerberationem eſſe temerariam, etiam ſi gratia correctionis adhibeatur, & ſit in filio adhuc in patria poteſtate conſtitutum. Altera opinio negat, eſtque Ioannis Andreæ & Ancharani in c. Cum uoluntate, & Sylueſtri, excommunicatio. 6. ſciendum eſt quarto, uerſe. c. 1. in magiſtro, ubi citat Ioan. Liganum, Petrum Peruſinum, Tancredum, Reſoll. Piſan. & alios, atque hæc ſententia uideatur eſſe probabilior, ac uerior. Nec enim pater temere uerberat, ac credit filium delinquentem: id enim dicitur temere fieri, quod ſine iuſta cauſa quis facit; at pater gratia correctionis & emendationis filium obiurgat, & uerberat, ac

redit: licet etiam magister puerum quem docet, verberat, & ferula percudit. Denique ipse Angelus, & Sotus non omnino condemnant patrem id facientem.

Septimo quaeritur, an iure naturali sit in patre potestas filium vendendi causa egestatis? Concors omnium est sententia, patrem id iuris & potestatis habere, quod si eam pater habet, idem iuris quoque est in matre: eo quod potior vita parentum esse videatur, quam filij libertas, nisi ita sit grauis seruitus, vt periculosa futura probabiliter credatur.

Octauo quaeritur, an patri liceat vendere filium hostibus, vt seipsum liberet à morte? Fingamus enim patrem obfessum ab hostibus omnino peritum, nisi filium, in illorum manus tradiderit, & secuturi subiecerit. Respondeo, licere patri filium pignori dare, aut in seruitutem tradere, vt vitam suam tueatur & seruet: sed si in hostium manus traditus filius vitæ probabile periculum incurret, nefas est patri eum hostibus committere. Ex quo etiam sit, vt nefas sit patri inedia presso filium necare, vt eius carnes edat: nam sic & impie, & crudeliter contra filium agit, & nefarie etiam, cum carnibus humanis [Anthropophagorum more vescatur: *Nec sunt faciendæ mala, vt in eis veniant bona.* Non licet igitur patri vitam eripere filio, vt suam seruet, nisi filius in ipsum irureret ad eum perdendum: & pater aliter se tueti non posset, nisi filium perimendo.

Nono quaeritur, an sit licitum patri filium ob crimem accusare? Respondeo licitum esse, nimirum quando filius est patrie proditor & hostis, si nec Principis machinetur, si sit hæreticus, vel reus læsæ maiestatis, si communi Reipublicæ salutis, exitio damnoque sit, nam potior est causa communis salutis, quam priuatæ.

Decimo quaeritur, An patris imperium ita filium liget, vt eius conscientiam teneat? Responder Sotus *lib. 1. de Iustit. q. 6. art. 5. ad 2.* mandata parentum filios aliquando adstringere, ita vt grauius, & lethaliter peccent, si ipsis non pareant: vt si pater aliquid iubeat, quod sit magni momenti, quodque ad familiam, & rem domesticam maxime conducatur, & serio id pater imperet.

Vndecimo quaeritur, An pater debeat filium à seruitute liberare, qua apud Christiani nominis hostes tenetur? Respondeo, debere, si filius apud Turcas, vel Saracenos, vel alios Christianæ religionis hostes sit in seruitutem redactus, & in probabile vitæ corporis, vel animæ discrimen incurrat. Vt si filius in puerili & tenera ætate sit, aut qui facile corrumpi queat, nam pater filij salutis & vitæ tam corporalis, quam spiritali consulere, & prospicere naturæ lege compellitur.

Duodecimo quaeritur, an pater ex filij contractu, vel quasi contractu cum alio inito obligetur? id perinde est, ac si quaeratur, An pater stare debeat conuentis & pactis, quibus filius se alteri obstrinxit? Respondeo in primis, si filius patris iussu, causa & nomine cum alio conuenit contractivæ, patrem illi alteri obligauit. Deinde, si filius æs alienum contraxit, eo quod pater ipsi alimenta subtraxerit, vel denegauerit, pater debet æs alienum soluere. Item, si res aliena mutuo data filio conuersa sit in rem, vtilitatem & commodum patris, debet ipse pater illius rei estimationem soluere. Præterea si pater habet & administrat peculium filij, debet id soluere, in quo se filius alteri obligauit. Extra huiusmodi causas pater non est ex contractu filij alteri obligatus. Sic Angelus, Syluester, Tabienfis, Armilla, verbo, familia.

Decimo tertio quaeritur, an pater ex delicto à filio commisso obligetur? Respondeo: si filius perperam munere, & officio sibi à patre commisso fungatur, ex quo alius damno afficitur, pater debet id damni compensare. Et in vniuersum, quoties pater filij opera, & ministerio vititur, aut quando commode potest, & debet filium corripere impedire, ne alteri noceat, nec id faciat: aut quando iussu auctoritate, vel causa patris filius delinquit, & alterum lædit, pater ipse debet quicquid damni est confe-

cutum, restitue. Angelus, Syluester, & alij loco citato.

Decimo quarto quaeritur, quando parentes peccent, eo quod filios mali aliquid facientes, corripere impedire negligunt? Respondeo eos peccare in primis, cum nihil curant, vt filij Christianæ fidei, & religionis rudimenta ad discant, scilicet symbolum Apostolorum, Decalogi Præcepta, & ea Ecclesiæ mandata, & sacramenta, quæ filij obseruare & suscipere iure debent. Deinde cum sua nihil interesse putant, num filij debitum temporibus sacramenta percipiant, rem diuinam audiant, dies festos & ieiunia seruent, charitatis, religionis, pietatis, iustitiæ, & aliarum virtutum officia præstent. Peccant itidem parentes, impediendo quo minus filij vota quæ Deo fecerunt exoluant. Similiter si dolis, minis, duris & asperis verbis cogant filios se ad Religiosorum institutum, & ordinem conferre, aut si ab ingressu in Religionis ordinem eos arcant & prohibent. Præterea si filios non moneant & corripiant, vt prauam aliorum amicitiam & consuetudinem deuitent, ludos noxios fugiant, corruptum iurandi, & in Deum, vel superos maledicta coniiciendi morem abijciant, & turpiter, vel obscæne loquendi, aut faciendi consuetudinem deponant, & exuant: demum reliqua præstent, quæ ætatem & captum ipsorum decet.

Decimo quinto quaeritur, an parentes qui cogunt filios Religiosorum vitam suscipere, vel qui eos ab eo vitæ genere prohibent, incidant in excommunicationem latam in Concilio Tridentino *sessione 25. cap. 18. de Regularibus*? Negant quidam, ea ratione permoti, quia non est, inquit, verisimile, hanc poenam in parentes constitui, quorum est saluti, vitæ, & commodis filiorum consulere: Et ea excommunicatio, lata tantummodo esse videtur in dominos, Principes, & alios huiusmodi, qui puellas ipsorum potestati subiectas in Religiosorum Virginum monasteria ingredi aliqua ratione compellunt. Alij vero existimant, etiam illos parentes filias inuitas minis, & metu in Monasteria detrudentes, in eam excommunicationem incurtere: quoniam Synodus Tridentina eam poenam vniuersæ decreuit. Hanc quaestionem nos supra dissoluimus.

CAP. XXII.

De peculio filiorum.

A Nimaduertendum est, Peculium dictum esse quasi pusillam pecuniam, siue pusillum patrimonium. *l. Depositi ff. de Peculio ex Vipiano* Item, peculium est, tum eorum, qui sui iuris sunt, tum eorum, qui alterius sunt potestatis. Rursum peculium, vel est seruorum, vel filiorum. Seruorum quidem peculium, vnius generis est: filiorum vero multiplex: vt constat ex *l. vltima, C. de inofficio. testamento.* peculium vel est laicorum, vel Clericorum: vnde in iure Canonico extat titulus de peculio Clericorum. Insuper cuiuslibet hominis liberi exiguum patrimonium, potest dici peculium, aut illud, quod quilibet homo liber seorsum à suis alijs facultatibus seposuit prædij causa, vt si aliquando egeret, id in vitæ subsidium haberet. *l. si clarus, §. 2. ff. de legatis 3.* Galli, hoc peculium appellant Parapherna, hoc est bona mulierum separata à dote quæ datur maritis, *l. si ergo, §. Dote autem causa, ff. de iure dotium.* In præsentem autem solum agitur de peculio filiorum, vt sciat quid possit donare filius in patria potestate constitutus: & quando parentes peccent, cum aliquid ex bonis filiorum sibi capiunt, & vlturpant.

Primo quaeritur, Quotuplex sit filiorum peculium? Respondeo cum Glossa in *l. cum oportet, verbo, exceptis castrensibus. C. de bonis qua liberis.* Vbi ait esse quadruplex, videlicet, castrense, vel quasi castrense, aduentitium, & profectitium. Castrense peculium est, quod à parentibus, vel cognatis, aut etiã alijs penitus extraneis in militia agentis in militia acquisuit, quod, nisi militaret, acquisiturus non erat. *l. si castrense, C. l. si forte, ff. de castrensi peculio.* Quasi castrense est, quod acquirit filius familias ex actuum liberalium professione, ex publico munere, aut functione ali-

qua,

qua, ex causam patrocinijs, ex facie dotiorum prouentibus *Doctores in l. Fori, C. de Advocatis diuersor. iud. l. cum oportet, C. de bonis qua liber. l. cum antiquis, C. de inofficio, testat. Bart. in rub. de peculio. Quod* in bonorum numero habetur, quae filius familias, vel auct. Principis inferuens, vel ex patris bonis propria quaeruit, vel ex Principis liberalitate fuit consecutus. *l. cum multa, C. de bonis, qua liberis.* Aduentitium vero peculium est, quod filius familias aliunde, quam ex re patris, vel propter patrem consequitur, quod ipse a matre eiusque genere, aut alijs quibuslibet causis, vel etiam nisi quid sua ipsius gratia, non patris, per donationem acquirerit. *l. cum oportet, C. de bonis qua liber. Et ibi Glossa & Bartolus.* Profectitium peculium est, quod a bonis patris, eiusve causa, vel nomine, vel occasione ad suum proficitur. *Glossa & Bartolus in l. cum oportet, C. de bonis, qua liberis.* Sed quid dicendum, quando filius aliquid occulte quapiam ex causa acquirerit, & dubitetur, nam ex re patris, eiusve gratia, occasione, vel nomine, an sua tantum causa fuerit consecutus? Respondeo; si filius familiaris industrius, aut negociolus non sit, sed inertis, ac ignaue deditus, pater uero diues habeatur, tunc probabiliter creditur ex re patris prouenisse, & proinde profectitium esse peculium. Si uero filius sit actiuus, & qui consueuerit operari, & pater sit pauper, tunc quae filio contingunt, aduentitia esse, uerofimiliter iudicantur. Quod si hae coniecturae desint, vel pares videantur, melior ceteri debet conditio possidentis, ex *l. vim, C. de rei vindic. vel tota res boni uiri arbitrio decernitur.* Si roges, an aliquod peculium filij sit mixtum, partim aduentitium scilicet, partim profectitium? De hac re capite sequent. tractabo; nunc breuiter illuc dico: Bartol. in *l. cum oportet, C. de bonis, qua liber.* censet peculium esse partim aduentitium, & partim profectitium, quando filius familias acquirat aliquid ex re, vel pecunia patris suo labore, & industria; ut si agrum patris ipse per seipsum colat, vel pecunia patris negotietur. Sic etiam *Angelus uerbo peculium, num. 11. Rosell. eo. uerbo, nu. 7. Et 8. Ac Syluest. ex sententia Glossa, Et Azonis Et Speculatoris in uerbo peculium. l. nu. 1. Et g. 12. negat* vllum esse peculium mixtum in filio, ex parte aduentitium, ex parte profectitium: quoniam generatim omne luerum proueniens ex bonis patris, vel ex opera filij familias acquiratur patri: nam sicut quod acquirat seruus opera sua, vel ex re domini, acquiratur domino, *l. si ita, ff. de usu Et habitus. Et l. per seruum, ff. de Acquir. re. dom.* Sic quicquid filius acquirat de bonis patris, vel opera sua, acquirat ipsi patri, non sibi. Nauarrus autem cum *Auctore supplementis in Manuali, cap. 17. num. 144. dicit* esse mixtum peculium, quod filius labore suo & industria ex bonis paternis acquirat, quando ob suum laborem & industriam promeretur tatum mercedis, quantum quibus alius extraneus, qui tantumdem laboris, & diligentiae adhiberet: *admodum tamen, inquit Nauarrus, filius patrem sustentare non debeat, quia commoda habet utraque uita alimentata, & dummodo filius expresse, vel tacite testetur se eo animo seruire patri, ut ob suum studium, diligentiam & operam, stipendij tantum accipiat, quantum externo solui deberet, si ipse patri non seruiret: alioqui enim probabiliter creditur id facere studio, & amore pietatis in patrem. Sed uerior est sententia Syluestri, quae fuit Glossa, Azonis, & Speculatoris.*

Secundo quaeritur, Quid iuris & potestatis habeat filius familias in quolibet genere praedicto peculij? Respondeo, in peculio castrensi, & quasi castrensi nihil iuris pater habet, sed proprietatem & usufructus est penes filium, ita ut ipse filius censetur paterfamilias: *Et hac sum iure uetere Digestorum, sum etiam iure Codicis, Et Authent. l. 1. §. vltim. Et l. 1. ff. Ad Senatuf. cons. Maced. Et l. cum oportet, C. de bonis qua liber. l. vlt. C. de inoff. test. Auth. Vi liceat mariti, vel auct. colla. 8. Unde filius familias, de his peculij potest nuru suo & arbitratu statuere, & ut paterfamilias potest testari, l. pen. C. Qui testam. facere possint: nec post obitum patris, quicquam ex praedictis peculij cogitur communicare cum fratribus, l.*

vlt. C. de Collationib. Et l. cum antiquis, C. de inofficio, testat. l. Fori, C. de Advocatis diuersor. iud. l. cum oportet, §. 1. C. de bonis qua liber. l. Si filius fam. l. cum fam. l. heres, cum. De sinebant autem castrensis, vel quasi castrensis bona haberi; statim ut filius sui iuris parentis morte, vel alio modo fiebat, l. vlt. C. de inoff. test.

In peculio aduentitio, iure uetere Digestorum, pater plenum dominium habebat, hoc est, vsum fructum, & proprietatem; ut dicitur *Instit. §. 1. Per quas personas nobis acquiritur.* Sed iure Codicis, & Authenticis, cum eiusmodi peculij proprietatem ad filium familias pertinet, usufructus uero est penes patrem, dum uiuit: ita ut filius de eo testari non possit, *l. Non solum, Et l. cum oportet, C. de bonis qua liberis, l. Res qua l. Quidquid, C. de bonis maiornis, Et cap. Licet pater de sepultu. in 6.* Si pater filium emancipauerit, dimidia pars usufructus ad patrem pertinet. *Instit. Per quas personas nobis acquiratur: ut si filius pater superflue moriatur, totum peculium aduentitium ad patrem spectat; nisi filios reliquerit, qui loco patris succedunt §. Sancimus, praedictis.* Si uero pater ante filium obeat, bona aduentitia desinunt esse peculium, & in totum pertinent ad filium, nec ea ad collationem inter fratres deferre compellitur.

In profectio peculio filius nihil iuris habet, sed usufructus, & proprietatem ad patrem. *Instit. Per quas personas nobis acquiritur, §. 1. l. Pater ff. de acquir. hereditate, Et l. cum oportet, C. de bonis qua liber. Et l. Quodcumque, ff. de uerbor. obligat.* Quare post obitum patris huiusmodi peculium cum fratribus comunicatur, & inter eos diuiditur.

Tertio quaeritur, An pater in bonis aduentitijs filij usufructum semper obtineat? Respondeo in quibusdam casibus nihil patri acquiri, ut docet *Glossa, Instit. Per quas personas nobis acquiritur, §. Sancimus, uerbo, usufructum.*

Primus casus est, quando filius a matre, vel ab alio quolibet ea lege est institutus haeres, vel rem legatam, aut donatam accepit, ut nullum in huiusmodi bonis usufructum pater habeat. *Auth. Exceptio, C. de bonis, qua liber.*

Secundus, si pater cum filio succedit in hereditate fratris, vel fororis ipsius filij, quoniam sufficit pro usufructu partem hereditatis ipsi patri pleno iure tribui, in *Novell. de hereditibus ab intestato, §. si uero cum ascendantibus.*

Tertius casus est, si filio familias seruus ea conditione donetur, ut statim liberum esse iubeat: tunc enim nullus fructus patri conceditur, nec pater manumissionem impedire potest. *l. cum non solum, §. vlt. C. de bonis, qua liber.*

Quartus, si pater contradicente, & impediente, filius hereditatem adierit, *l. cum non solum, praedictis, §. si uero contrario.*

Quintus, si pater sine causa diuortium faciendum curauit, tunc enim nihil iuris habet in bonis, quae donata sunt filio cui iniuriam fecit tentato diuortio. *Auth. Idem est in his C. de bon. qua lib.*

Sexus, quando pater incestas nuptias contraxerit. *Instit. Per quas personas nobis acquiritur, §. sancitum in Glossa.*

Septimus, si filius dotem, vel aliquid recedit patre renuente, nec obligante, nec uolente, ut id filius accipiat, *l. vlt. §. si uero pater, C. de bon. qua liber. Bartolus in l. Contra ff. Rerum amotarum. Glossa in Auth. Idem est, C. de bon. qua lib.*

Quarto quaeritur, An usufructus, quem pater habet in bonis filij aduentitijs, eo ipso, quod vitam Religiosam proficitur, transeat ad Monasterium, ita ut sit penes ipsum, dum ipse pater uixerit, an uero potius statim, ut profectus est Religionem, usufructus, quem habebat, finiatur, & redeat ad filium ita ut in filio cum ipsa proprietate peculij consolidetur? de hac quaestione breuiter egit *p. 1. Instit. Moral. lib. 12. c. 8. g. 1. Teste Couarruias de test. c. 2. n. 8. tres sunt opiniones. Prima docet, statim usufructum in patre finiri, & ad filium reuerti. Sic Martinus. Silimanus in Authent. Ingressi, Cod. de sacrosanct. Eccles. ubi dicit sic esse Bononiam iudicatum. Idem opinatur Salicetus, lason in Authent. Ingressi, Cod. de sacrosanct. Eccles. Cynus, Albericus, Hippolitus, quos ibi citat, & sequitur Couarruias. Id probant, quia eo ipso, quod pater in Monasterio Religionis professionem emittit, filius sui iuris efficitur: nam*

pater transit in potestatem Superioris, & non potest habere alium in potestate sua, cum ipse non sit amplius iuratus, ac potestatis, sic eum sit. ff. ad legem I. Iam, de Adul. & ideo ad ipsum filium redit vs. fructus, siquidem in patre finitur.

Secunda sententia est communi consensu recepta, videlicet, vs. fructum non finiri, sed ad Monasterium pertinere, dum vivit pater. Sic Glossa, Paulus, Decius, Cornutus, Augustinus, Beronius, Fulgositus, Ioann. Lupus: quos idem Covarruvias refert: quoniam sententiam sequuntur Antonius Gomes, in l. 48. Taurina num. 8. Arias Pinellus in l. 1. C. de bonis, qua a liberis par. 1. num. 47. & sequentibus. Nau. in cap. Non dicitur 12. Quæst. 1. num. 55. Id nituntur ostendere etiam Authen. Ingressi, C. de Sacrosanct. Eccles. vbi statutum est, bona quæ habet is, qui Religionem ingreditur, ad monasterium, vbi professionem facit, transire. Et sermo est de Monasterio, quod in bonis Monachi succedit; neque enim omnes Religiosorum ordines hoc habent: unde professione facta in his Religiosis ordinibus, qui in bonis Religiosorum non succedunt, vs. fructus, quem pater in filij bonis habebat, extinguitur, & ad filium proprietarium redit.

Tertia sententia est Bartoli in Authen. Idem est C. de bonis, qua lib. 1. qui assumat dimidiam vs. fructus partem penes filium manere, & dimidiam ad Monasterium transire eo modo, quo sit, cum filius emancipatur a patre. Quia quando patria potestas finitur absque facto patris, tunc vs. fructus non extinguitur; vbi notatur in l. 2. C. de bonis maternis. Quando vero patria potestas desinit ob factum patris, tunc dimidia pars vs. fructus manet penes partem, & dimidia pertinet ad filium, l. 1. C. l. cum oportet, §. cum autem, ff. de bonis, qua lib.

Hanc autem Bartoli sententiam sequitur Panormitanus in e. In presentia, de probation. num. 57. Silvester in verb. Religio 6. nu. 1. Angelus in verb. Religiosus quæst. 51. Tabienus Religio 33. Armilla in eod. verb. nu. 2. 6.

Inter has sententias secunda videtur magis cum ipso iure congruere: quoniam in Authen. Ingressi citata (quæ est Imperatoria & civilis est, locum tamen hic habet, quoniam de Monachis feratur, quia in iure Canonico approbatur cap. Quia ingredientibus 19. q. 3.) quicquid habet pater, cum ipso Religionem professio ad Monasterium transit, si succedendi in bonis monachi ius habent. Nec obstat quod filius patre Religionem professio fiat sui iuris, quia vs. fructus non nisi morte naturali vs. fructuarius finitur. Cum item hæc opinio magis communi Religionis bono favore videatur, probabilior est, & ita videtur amplectenda.

Quinto queritur, An filios familias Religionem professio pater vs. fructum amittit, quem in bonis filij aduentitius habebat? Hanc etiam quæstionem breuiter tractavi p. 1. Instit. Moral. lib. 12. c. 8. quæst. 3. Quidam aliter, cum amittere. Sic sentiunt teste Abbate in cap. In presentia de probation. num. 54. Cynus, & Petrus, in Authen. Ingressi, C. de Sacrosan. Eccles. Id probant argumeto sumpto ex l. Deo nobis, C. de Episcop. & Cleric. Item, quia vna cum proprietate vs. fructus ad Monasterium transit, eo quod per professionem filius egreditur patriam potestatem, vt nota Glossa, in c. 1. 20. q. 11. & in l. si ex causa, §. Papianus ff. de minor. & docent Baldus in l. Deo nobis, C. de Episcop. & Cleric. & Bartol in l. si ex causa proxime allegata. Item quia Authen. Ingressi, C. de Sacrosanct. Eccles. Bona eius qui Religionem ingreditur, ad Monasterium transeunt. Huius opinionis citat esse multos Arias Pinellus in l. 1. p. 1. num. 46. C. de bon. mater.

Sed communis est sententia, vt aiunt idem Arias Pinellus & Nauarrus in cap. Non dicitur 12. Quæst. 1. num. 55. & Gregorius Lopes in l. 5. tit. 17. part. 4. patrem non amittere per professionem filij, vs. fructum, quem antea in filij bonis habebat. Sic docent Antonius & Abbas in cap. In presentia, de probatio. sic etiam Angelus in verb. Religiosus, quæst. 57. Tabienus in verb. Religio. q. 36. Silvester Religio, 6. num. 1. dicta 5. Armilla in verb. Religio. n. 24. Ratio huius est, quia factum filij quamuis bonum sit, iuri tamen patris, quod ante ac-

quisierat, nocere non debet, nec per professionem filij Monasterium acquirit ius, quod patris ante erat. Unde cum in Authen. Ingressi, dicitur bona professionem Religionem, ad Monasterium transire: eum habere in bonis, quæ ad alienum ius non pertinebant.

Sexto queritur, An quando confiscantur bona patris ob hæresim, vel crimen læsæ maiestatis, finiatur vs. fructus, quem pater in filij bonis habebat, ita vt vna cum proprietate penes filium maneat, an vero potius transeat ad fiscum, ita vt sit penes ipsum quamdiu vixerit pater? Hanc quæstionem breuiter attingi par. 1. Instit. Moral. lib. 8. cap. 12. q. 15. Simanca de Cathol. Instit. tit. 9. nu. 81. secutus Ruinum conf. 24. lib. 5. & Boerium in decis. 7. censet finiri, & ad filium propter etatum redire. Id probant, quia fili? à die criminis a patre commisi, factus est sui iuris patri potestatem egredius, vt colligitur ex cap. 2. §. vlt. de Har. in 6. ergo à die illo pater nullum habebat vs. fructum in filij bonis. Item in capite illo secundo citato Pontifex decreuit emancipationem filij factam a patre post facinus perpetratum nullius esse ponderis, & momenti: quia à die sceleris admisi filius iam sui iuris erat, ergo à die illo vs. fructum in filij bonis pater non habebat. Hæc opinio est vera. Dices, vs. fructum non extingui eo ipso, quod filius sui iuris efficitur: non enim vs. fructus finitur, nisi vs. fructuarius naturali morte. Respondedo, patrem non amittere vs. fructum, quoties filius sui iuris, & potestatis efficitur: nam vt dixi, si filium emancipauerit, dimidiam partem vs. fructus retinet: At vero ob hæresim, vel crimen læsæ maiestatis, vel ob aliquod facinus enorme, soluitur ius patrie potestatis, per maximam capitis diminutionem, l. Amissione §. Qui deservit, ff. de capitis diminutione, & Instit. Quibus modis vna patria potestatis soluitur, §. cum autem: tunc filius sui iuris efficitur, & pater vs. fructuarius, & vs. fructus manet penes fiscum dum vivit pater: quo mortuo ad filium reuertitur, & cum proprietate consolidatur.

Septimo queritur, An quando ob hæresim, vel crimen læsæ maiestatis, vel aliud quodpiam scelus filius condemnatur publicatis bonis ipsius, vs. fructus, quem pater in filij bonis habebat, transeat ad fiscum, an potius maneat penes patrem, dum vivit? De hac quæstione dixi breuiter p. 1. Instit. Moral. lib. 8. ca. 12. q. 15. & lib. 5. c. 7. q. 8. Sunt qui existimant teste Simanca de Cathol. Instit. tit. 9. numer. 18. penes patrem manere, & eo mortuo, vna cum proprietate ad fiscum deuolui. Quod probant, quia vt paulo ante diximus, filio Religionem professio, quamuis ius patrie potestatis soluitur, vs. fructus penes patrem remanet, dum vivit: quia filio professio non debet iuri patris ante quæsto nocere: ergo etiam si filius eo ipso quo criminis condemnatur, exeat patriam potestatem, crimen eius non videtur iuri patris officere posse, vel debere, nec filius admittit ius patri antea comparatum. Simanca in Cathol. Instit. tit. 9. numer. 18. cenet vs. fructum ad fiscum deferri: quia ob crimina prædicta filius maxima capitis diminutione punitur, quæ soluit omnem ius patrie potestatis, l. Amissione paulo ante citato. Hæc sententia aliis sane dubia, & incerta videtur, vt dixi p. 1. Instit. Moral. loc. supr. citat.

Meo iudicio in hac re consuetudini standum est, vbi fuerit vrentiam moribus approbata: nam ex iure ipso communi æque prima, ac secunda sententia colligitur: & statutis, aut legibus principum potest vna magis quam altera comprobati.

Octavo queritur, An damnato filio ob hæresim vel læsam maiestatem, & publicatis eius bonis, sit etiam confiscatum peculium castrensè, & quasi castrensè? Teste Simanca de Cathol. Instit. tit. 9. numer. 15. Angelus Romanus in l. Si finit, §. Si de veltigali ff. de damn. infecto, Nellus tract. de Bannitis part. 1. lib. 2. q. 25. sentiunt non esse confiscatum. Sed vt ait idem Simanca, opposita sententia est communi consensu recepta, vt breuiter dixi, part. 1. Instit. Moral. lib. 5. c. 7. q. 8. & id ratio videtur confirmare, quia peculium castrensè, vel quasi castrensè omni ex parte ad filium pertinet,

ita ut in his bonis filius habeat proprietatem, & vsum fructum, ac proinde plenum dominium: ergo publicis filij familias bonis, castrensis quoque & quasi castrensis censentur publicata.

Nono quaeritur, An quicquid donatum est filio familias militi, eo ipso castrense peculium censetur? Bartolus in l. si forte ff. de peculio, distinguit: Aut quod donatum est, aptum & necessarium est ad militiam, ut equus, & arma, & seruus, & tunc nisi contrarium in donatione exprimat, inter castrensis bona computatur, siue a parentibus, siue ab extraneis illud donatum fuerit, l. miles praecipua, §. l. castrensis ff. de castrensi pecul. Aut non est idoneum, & aptum ad militiam, cuiusmodi est fundus, vel alia quaelibet res immobilis, & tunc in castrensis bonis non censetur: quamvis qui legat, vel donat, expresserit nominatim, ut donarius in castrensi peculio habeat, l. si forte ff. de castrensi pecul. ubi sic est: Veritatem enim spectamus, an vere castrensis noritia, vel affectio fuit, non quod quis finxit. Aut quod damnatum est, res est, tum ad militares, tum etiam ad alios quoslibet vsus idonea, & tunc est expressit donatum sit in peculio castrensi, in bonis castrensibus incipit annumerari. Si vero simpliciter donetur, & nihil exprimat, castrensi peculio minime aggregatur, nisi damnatum sit ab eo, qui est solum ex militia cognitus, l. si militis ff. de castrensi pecul.

Decimo quaeritur, Quid sit dicendum, si quippiam sit donatum filio familias, qui miles non est, & is qui donat, expresserit, ut habeat in castrensi peculio? Bart. in tract. de duobus fratribus, negat hoc sufficere, ut sit castrense peculium, ut eo ipso filii aduentitium, ea tamen lege & conditione, ut patri vsus fructus non acquiratur: quia licet vitietur id quod exprimitur, non ita tamen quod est tacitum, l. 1. ff. Quibus modis pignus vel hypotheca solvatur.

Vndecimo quaeritur, An praedia, & alia bona immobilia filio familias militi donata, in castrensi peculio numerentur? Respondeo, in l. si filius familias, C. familia hereticum, sic esse: si filius familias fuisse, & res mobiles, vel se moventes qua castrensis peculij esse possunt, donata tibi a patre sunt, eas quoque, in cetero peculio castrensi non communes cum ceteris fratribus eius habes. Praedia autem licet cum si ibi in castra filio pater donauerit, peculij tamen castrensis non sunt: diuerso iure ea praedia habentur, quae ex occasione militia filii familias obueniunt. Haec enim castrensi peculio cedunt. Haec ibi, Et in l. C. de castrensi pecul. lib. 1. legimus. Peculio autem castrensi cedunt res mobiles, quae erant in militia, a patre, vel a matre aliove propinquis, vel amicitis donata sunt. Item quae in castris per occasionem militiae quaeruntur in quibus sunt etiam hereditas eorum, qui non a ias noti esse potuerunt, nisi per militia occasionem, etiam si res immobiles in his erant. Matris autem hereditas quamvis in militia delata, ad peculium castrense non pertinet, in castrensi vero peculio praedium donatum non esse constat, quamvis emptum ex castrensi peculio praedium eius conditione efficiantur. Haec ibi ex quibus perspicitur, res mobiles, cuiusmodi sunt arma, reque se moventes, ut equus, seruus (nam in l. miles, ff. de castrensi pecul. interest militis seruos habere ad militiam habiles) in peculio castrensi censentur, cum militi donantur. Deinde res mobiles donatae militi, in peculio castrensi non computantur: nisi in tribus casibus, videlicet, cum donantur, ad emendas res castrenses militare, vel si mulier, ff. de castrensi pecul. vel cum donantur a commilitone vel eo, qui solum est notus ex militia, vel castris, vel cum ex castrensi peculio comparantur, l. si mulier modo citata.

Duodecimo quaeritur, Vtrum quod donatum est filio familias aduocato, vel qui fungitur alio publico munere & officio, in peculio castrensi censetur? Bartolus in tract. de duobus fratribus, ita distinguit: Aut est necessarium & aptum ad tale officium obendum: & tunc in peculio quasi castrensi computatur, siue a parente, siue ab extraneo donatum sit. Aut non est ad talis muneris functionem idoneum & ad peculium quasi castrense non pertinet. Quid si ipsi filio familias nullum publicum munus gerenti quidpiam donet aliquis, & exprimat, ut illud in peculio, quasi habeat? Responderi ille, non esse peculium quasi castrense,

ex l. si forte ff. de castrensi pecul. in bonis tamen aduentitiis computari; sed ita, ut pater vsus fructum non habeat.

Decimo tercio quaeritur, An libri quos pater emit sui filij causa, in peculio quasi castrensi habeantur? Bartolus in l. 1. §. Nec castrense, ff. de collationibus bonorum, & cum sequitur Angelus verbo peculium nu. 10. Silo. peculium i. qu. 8. distinguunt. Aut pater solum emit filij nomine, sed non dū donauit ac tradidit, & tunc ad patrem pertinet, l. 1. C. de castrensi pecul. lib. 12. aut emit nomine filij, & ei donauit, ac tradidit & tunc si filius eo tempore aduocatus, vel Doctor est, in peculio quasi castrensi numerantur. Si aduocatus, vel Doctor non est, sed tantum disciplinae iuris dat operam, & ante mortem patris, studium absoluit, ad peculium quasi castrense pertinent, quia tunc filius incipit quasi militare. Si vero literarium circulum non compleuit, in bonis quasi castrensibus non censetur, quia filius non gaudet eo privilegio, quo Magistri & Doctores, l. 1. ad finem, C. de iudicibus liberalibus, lib. 11. Addit Siluester in verb. peculium i. q. §. Angelum sequutus eo verbo, peculium, num. 10. Si pater filio, qui emancipatus non est, libros donauit: sed eos adeptus non est, nisi post emancipationem, tunc libi in ius filij transferunt, eo quod donatio confirmetur, l. siue emancipatus, C. de donationibus & l. donationes in concubinas, §. pater ff. eod. tit. Idem, ait Siluester, iuris est, de quilibet re donata a patre filio emancipato, vel etiam ei qui emancipatus non est, si post emancipationem voluntate patris possideat, l. siue emancipatus praesentia. Item praedicta donatio patris obitu confirmatur gratia studij literarum, etiam si filius emancipatus non sit, quando vero dubitatur donauerit necne pater? Coniuncturis, inquit, Bartolus, est res deservenda. Praeter eadem Bartolus in Auth. ex testam. C. de collat. docet, si quid donatum est a patre filio emancipato, communicatur cum fratribus post mortem patris & computatur in partem legitimam filij. At si quid donatum est a patre filio nondum emancipato, quamvis donatio, dum viuunt pater, non valeat, post obitum tamen eius vim sumit & legatum censetur, l. in donationem, C. ad legem Falcidiam, §. l. donationes i. C. de donationibus inter virum & uxorem. Et sicut legata, & si de commissa ad collationem non veniunt, l. penult. C. de collat. sic nec talis donatio, nisi quando contingit inter fratres inaequalitas, l. penult. C. de vel cum pater expressit, ut cum fratribus communicaretur, vel si quando §. penult. C. de officio testam. vel quando donauit, ut filius in peculio haberet, l. si dona. C. de collat.

C A P. XXIII.

Aliae quaestiones de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus diluuntur.

PRIMO quaeritur, Quae bona speciatim castrensis censentur? Respondeo, omnia militum stipendia, & quae bello milites acquirunt, siue sunt praemia, siue praedae ex hostibus reportatae, l. castrense ff. de castrensi peculio, §. l. 1. C. eod. tit. lib. 12. §. l. 1. §. Item in Nauarcho, ff. de bono. possess. ex testamento militis. Bonae item quae acquirunt ministri militares, dummodo exercitum comitentur, l. ultima, C. de castrensi pecul. lib. 12. Ea itidem quae conficiuntur, quicunque militare munus obeunt: in quibus censentur, qui nauibus, aut tritemibus ad pugnam destinati praefecti sunt, & remiges & nauar, l. vnica §. Item de Nauar, supra citata. Inter milites etiam habentur, qui castris, arcibus, oppidis, vel alijs locis praesunt, ut eorum curam habeant, dum in eis ad custodiam sunt milites constituti.

In castrensibus etiam bonis computantur, quae quippiam acquirunt, eo quod in palatio Regis versentur, estque in famulatu regio, l. 1. C. de castrensi omnium palatino. pecul. & quae quis habet a parentibus, ut in summa ea, dum est in palatio, & famulatu Regio. Item lucra, quae filius familias facit ludendo aut negociando, & utendo peculio castrensi, nam in l.

Pater militis, §. si seruus ff. de castren. pecul. sic est: si seruus ad castren. pecul. filij spectat, aliquid, acquirat, eodis illud castren. peculio.

Secundo queritur, Quae bona speciatim quasi castrensia habeantur? Respondeo, quae acquiruntur ex munere & officio publico, vt Aduocati, *lib. de Aduocati. diuersi. iudic.* Talia sunt quae acquirunt Tabelliones, Iudices, Medici, & qui vnam aliquam ex septem Artibus liberalibus proficiunt. Pari ratione qui Theologiam, Ius Pontificium, vel Civile, vel medicinam docent. Denique quae acquiruntur ex quavis publica administratione, propter quam publicum stipendium sic constitutum: vt si ad utilitatem publicam, stipendium daretur ei, qui adolecentes, vel iuuenes doceret artem equestrem, vel militarem, vel nauticam, vel aliud quoduis simile munus, *l. vlt. C. de inoffic. testam. Syluester in verbo peculium 1. quaest. 9. §. 10. Nauarrus in Manuali, cap. 17. nu. 142.*

Quaeres, an stipendia quae acquirunt artifices, vt fabrici lignarij, lapideae, & alij similes opifices, in bonis quasi castrensibus numerentur? Respondeo Syluester, loco citato: ad bona quasi castrensia non pertinere, eo ipso quod sint stipendia publica, nisi sit quoque publicum munus & officium, vel ad publicam utilitatem, causam & bonum spectet, vel ex publico aere solutum, cuiusmodi sunt officia Aduocatorum, Medicorum, Aflessorum, Iudicum, Magistratum.

Quid dicendum de Notariis? Respondeo, si ex publico aere stipendium accipiant, id numeratur in bonis quasi castrensibus, quales sunt Notarij communis, vel aliquis publico officio fungentis.

Quid dicendum de Nautis, Remigibus? *Sylu. peculium 1. q. ii. quod acquirunt in classibus ex bellico apparatu, habentur in bonis castrensibus, siue quasi castrensibus, quando est publicum stipendium.*

Si quaeres, an etiam stipendia, quae acquirunt Aduocati, Medici, Tabelliones, vel artium liberalium Doctores non a Republica, sed a priuatis hominibus, quorum gratia suo munere funguntur, artem exercent, in bonis quasi castrensibus computentur? Respondeo Syluester loco citato, ex sententia Bartoli, & Baldi, computari, quia olim stipendium publicum dabatur: nunc vero pro stipendio publico habent, quod a priuatis ciuibus exigunt. Unde in bonis etiam quasi castrensibus censentur libri, qui Aduocato, aut Medico, aut artium liberalium Doctori a parentibus, vel a quouis alio donantur, & equus, qui ad inuendos infirmos Medico datur, & pecunia donata ad haec & similia comparanda, & quae ex tali pecunia comparantur. Praeterea si quid donatum est filiofamilias a Rege vel Regina, vel Principe ad bona quasi castrensia pertinet. *l. cum multa, C. de bon. qua. lib.*

Tertio queritur, Quae bona speciatim aduentitia censentur? Respondeo ea omnia, quae a matre, vel ab auiis maternis filiusfamilias habet. Eadem ratio est alicubi de ijs bonis quae filiofamilias a paternis auiis veniunt, iuxta peculiaria statuta ciuitatum, vel populorum, vel Constitutiones Principum, quae decernunt, vt possit auius paternus tertiam partem suorum bonorum, vel quintam, vel etiam tertiam simul, & quintam relinquere vni de suis nepotibus, cui ipse maluerit.

In bonis item aduentitiis numerantur, quae filiusfamilias aliunde habet, quam a patre, aut proxime causa patris, dummodo castrensia, aut quasi castrensia bona non sint.

Quarto queritur, Quomodo intelligendum sit id, quod ius constituit, videlicet, vt pater habeat vsum fructum in bonis filij aduentitijs? Respondeo, penes patrem esse, quamdiu vivit, talem vsum fructum, etiam si morte filij desinat patria potestas, & quamuis dominium, siue proprietas obitu filij ad alium, quam ad patrem deueniat. *l. vlt. §. Sin vero defuncta, C. ad Senat. uel. consuetum. Tertulian. l. vlt. ad finem. C. Communia de successio. lib. i. quod sitis. §. l. quae cumq. C. de bonis qua. lib.* Ex quo fit, vt quando aliqui nuptias contraxerunt arthi, & dote datis & acceptis, si filiusfa-

miliis & viuus excedat, dimidia pars eorum bonorum, quod attinet ad dominium & proprietatem, iure hereditario ad matrem deueniat, & dimidia ad patrem: integer tamen vsum fructum eorum omnium bonorum pertinet ad patrem dum erit in viuis.

Quinto queritur, quatenam bona profectitia speciatim habeantur, Respondeo, Quae filiofamilias ex bonis patris aut proxime & principaliter eius causa proueniunt. *Institit. Per quas personas nobis acquiritur, §. Igitur. versic. sanctum est, ex l. Cum oportet, C. de bonis qua. lib. dixi: (Aut causa patris proxime, & principaliter)* quia aliquando ad filiumfamilias bona proueniunt causa quidem patris, sed non proxime & principaliter. Verbi gratia, pater causa fuit, vt filius eius familiaritatem cum aliquo contraheret, hic vero in filium tanquam familiarem sibi amicum, vel socium multa bona contulit, tunc eiusmodi bona aduentitia sunt non profectitia, quia non proxime & principaliter causa patris donata sunt filij. *fic Bartol. in l. cum oportet, C. de bonis qua. lib. §. in l. solum, §. vlt. ff. Pro socio. Angel. verbo peculium nu. 13. Syluest. in verb. pecul. 1. q. 15.*

Sed quid dicendum, quando dubitatur, An sit donatum aliquid filio gratia ipsius, an gratia patris, Respondeo Bartolus in tractat. de duobus fratribus, numer. 7. & 8. coniecit rem esse decernendam: quibus consideratis, si adhuc res sit ambigua, tunc melior est conditio possidentis. Ita vt si filius ea bona tanquam propria possideat, tunc bona aduentitia censentur; contra vero, si pater possideat, tunc profectitia habeantur. *Sic etiam Angel. & Syluest. locis citatis.*

Sexto queritur, An in bonis aduentitijs numerentur quae filius ex re, vel pecunia patris sua industria, labore, arte, & diligentia lucrificet, Puta si quid acquisiuit colendo agrum patris, aut pecuniam eius exponendo negotiationi. Communis videtur esse sententia, ea bona esse profectitia, non autem aduentitia. *Sic Glos. in l. cum oportet, in verb. ex eius substantia, C. de bonis qua. lib. Sic etiam Azco Speculator & alij, quos refert Syluest. in verb. peculium, 1. q. 12.*

Alij vero ita distinguunt: Aut lucra quae filius acquirat solum ex pecunia vel re patris proueniunt, vt si fundum patris colono locauerit, aut pecuniam mercatori crediderit, vt negotietur: aut vtrinque, videlicet, partim ex re patris, partim ex industria. Quae primo modo contingunt omnino sunt patris: quae secundo, sunt bona aduentitia filij: quae tertio, partim sunt profectitia, partim aduentitia; & ita pars dimidia eorum pertinet ad patrem, altera dimidia ad filium. *Sic Bartol. in l. cum oportet, C. de bonis qua. lib. §. Angelus verbo peculium, numero 11. Rosell. eod. verbo, numero 7. & 8. Antonius Gomes in l. 29. Taurina, numero 24.*

At Nauarrus in Manuali cap. 17. num. 244. & 161. aliter distinguit: Aut filius ita bona patris administrat industria sua, vt sui laboris, & industriae stipendium mereatur: Aut ea bona administrat consueto more, quo ceteri fratres. Si primo modo, tunc aduentitium est peculium totum illud stipendium, quod eius labor & industria meretur, dummodo expresse constet se huiusmodi stipendium velle; alioqui enim videtur id facere amore, & pietate in patrem, iuxta id quod habetur in l. Nescimus. ff. De negotijs gestis. Si vero secundo modo administrat, tunc totum quod acquirat, censetur peculium profectitium.

Ceterum communis sententia amplectenda est, videlicet, Quodcumque filius cum suis parentibus habitat, & ex eorum bonis sustentatur, si ex bonis patris suo labore & industria lucra facit, ea lucra, profectitia bona censentur, quia cum bona patris hoc modo filius administrat, damna & pericula ad patrem pertinent: ergo etiam emolumenta & commoda.

Item sicut quod acquiratur ex opera serui, ad dominum pertinet: sic patris est, quod filiusfamilias acquirat ex operis suis. Secus vero est, si filius; aut non sit in potestate patris, aut extra domum patris commoretur, & non alatur

à parentibus, & sua opera, & industria lucrifaciat, & seipsum sustentet, & aliat. Tunc enim si damna, & pericula ad ipsum spectent; merito commoda quoque ac emolumenta ipsius erunt, ac proinde lucra quamvis ex patris re, vel pecunia comparata, bona in filio aduentitia erunt, tanquam laboris eius, & industriae fructus. Sic Siluest loco citato Glossam, Speculat. & Azon. sequutus.

Septimo quaeritur, an pater usufructum amittat, quem habebat in bonis filij aduentitiis, eo ipso, quod filius eximatur à patria potestate, vel ob ætatem perfectam, vel ob dignitatem obtentam? Respondeo minime iure communi, quamvis alicubi extent statuta ciuitatum, & populorum, vel Principum Constitutiones, vt egresso patriam potestatem filio, usufructus, quem pater in eius bonis habebat, finiatur, & ad filium vna cum proprietate pertineat.

Item iure communi, cum filius patriæ potestatis iure soluitur, ob aliquam dignitatem exiit, quæ numerantur, in lege vltima, C. de Decurionibus libro decimo, & Auth. Constitutio que de dignitarii in principio, & Auth. Sed Episcopalis dignitas, C. de Episcop. & Cleric. tunc pater desinit usufructum habere, quem in bonis filij habebat, vt ait Greg Lopez l. 15. tit. 15. par. 4. Iure autem communi pater, qui filium emancipauit, dimidiam partem usufructus in bonis filij retinet, & dimidia pars pertinet ad filium, vt superius dixi: tamen si iure etiam specia à alicubi vigeant statuta, vt tunc pater totum usufructum amittat.

Octavo quaeritur, An filiusfamilias, ita utriusque & arbitrari possit de bonis castrensibus, & quasi castrensibus testari, vt etiam in testamento parentes prætereat, testamentum ratum sit & firmum & patri prætermisso nullum ius remaneat dicendi, nec non etiam allegandi nullum esse testamentum, aut certe inofficiosum? Respondeo, iure veteri & Digestorum, Codicis ius fuisse filiofamilias prætereundi, vel exheredandi patrem in testamento, quod de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus faciat, l. vltima, C. de inofficio. testam. At patri militi liberum non erat filium prætereire, vel exheredare sine debita causa, & expressa, tamen si testaretur de bonis castrensibus, nisi cum testabatur iure militari, nimirum dum in militia ipsa versabatur, vel intra annum à militia expleta, l. Papinianus §. Papinianus, & l. si in statu, §. de inofficio. ff. inofficio. testam.

At dubia quaestio est, an nouo iure Authenticorum licitum sit filiofamilias prætereire, vel exheredare parentes in testamento, quod condit de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus: Quidam teste Couarruuia in cap. Quia nos. de testam. num. 6. & 7. sentiunt id fas esse, quamvis portio legitima iusta, & debita peti possit à parentibus prætermisiss. vel contra ius exheredatis.

Sed certe verior est contraria sententia communi consensu recepta. videlicet, testamentum filijfamilias, vel militis de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus, nullum vel inofficiosum esse nouissimo iure Authenticorum, si contra leges, & iura ascendentem, vel descendentem prætereat, vel exheredet. Sic Barcolus in Auth. ex causa. C. de libe. præteri. quem ibi ceteri præsertim Alexander, Inson, teste Couarruuia sequuntur. & Glossa in l. Papinianus, supra citata, & Paulus in l. 1. ff. de inofficio. testam. Nec obstat, quod leges & iura dicunt, filiumfamilias libere de peculio castrensi, vel quasi castrensi posse testari: Nam nihil aliud significat, nisi eos non prohiberi quin testari queant.

Nono quaeritur, quodnam peculium in Clerico, qui est filiusfamilias, sit castrense, vel quasi castrense? Respondeo cum communi sententia, quam habet Couarru. de testam. ca. quia nos. numero primo, omne peculium, quod filiofamilias laico est aduentitium, in filiofamilias Clerico est castrense. Immo Flostien Antonius Cardinalis, Abbas, Imola Anchar in cap. quia nos, de testam. Paul. Barbat. in l. Sacrosancta, & in Auth. Presbyteros, de Episc. & Cleric. ac proinde omnia bona, quæ Clericus post susceptos ordines acquirit aliunde, quam ex bonis Ecclesiæ, in bonis castrensibus,

vel quasi castrensibus numerantur. Auth. Presbyteros, prima C. de Episc. & Clericis. Talia sunt, quæ ex officio suo, vel ex sui beneficii redditibus, vel aliunde, quam ex bonis Ecclesiæ acquirit: quia bona, quæ ex rebus Ecclesiæ acquiruntur, sua non faciunt, sed ipsius Ecclesiæ.

Dixi etiam post ordines susceptos quia bona aduentitia, quæ ante ordines adquisierat, non transeunt in castrensia, vel quasi castrensia: & ideo pater in his usufructum retinet quamvis nullum usufructum acquirat in bonis, quæ filio post ordines susceptos proueniunt aliunde, quam ex Ecclesiæ.

Decimo quaeritur, An de omnibus prædictis bonis possit iure communi testari filiusfamilias? Respondeo expleto pubertatis anno testari posse de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus absque patris consensu: de aduentitiis vero etiam in ipsis plenum dominium, & usufructum habeat, testari non posse etiam parte consentiente. Insti. Quibus non est permittum facere testam. in principio, l. Quis potestato. ff. de testam. l. Senium, & l. penul. C. Qui testam. facere possunt. Et cap. licet, de sepultis. in 6. & ita communis sententia, quam habet Couarru. in rub. de testam. par. 3. num. vlt. Iulius Clarus lib. 3. Recepta. sententia. §. testamentum, §. 18. Anton. Gom. in l. 5. Taurina.

Porro annus quartus decimus in masculis, & duodecimus in feminis expletus debet esse: dies tamen vltimus incepsus, habetur pro completo. l. Quis etate. ff. de testam. Nec ad testamentum faciendum sufficit, vt in Actia ætatem suppleat: nec enim filius ante annum quartum decimum, quamvis iudicio vigeat, & sit satis rationis compos vllum testamentum facere potest, teste Ant. Gom. in l. 3. Taurina. cum Bald. & aliis.

Quæres, An filiusfamilias possit iure communi donare aliquid causa mortis ex bonis aduentitiis ipsi patris consensu? Respondeo ex communi sententia posse, Couarru. in rub. de testam. p. 3. nu. 7. 8. & 9. Dices, Qui testamentum condere non potest, eo ipso nequit condicere codicillum, neque donare causa mortis, Respondeo, id non semper verum esse: ac ita id in præsentem locum non habet. Sed cur prohibetur filiusfamilias testari etiam nupti, & voluntate patris de bonis aduentitiis, & non prohibetur donare causa mortis, patre consentiente? Respondeo leges & iura primum veruisse, secundum non item, quia testamentum, maritius & plenius iudicium in testatore postulat. Item, facilius homines trahuntur ad testamentum faciendum, quam ad donandum gratis, & liberaliter.

Quæres, An filiusfamilias testari possit de bonis aduentitiis, ad pias causas, absque consensu patris. Sentit Bartolus in l. qui in potestate ff. de testam. id posse, quando in bonis aduentitiis plenum dominium, & usufructum habet. Sed communis sententia, teste Couarru. in rub. de testam. p. 3. nu. vlt. negat id posse, nisi accedat patris voluntas. Abbas in rub. de testa. Couarru. in rub. de testa. p. 3. num. vlt. & id reuera colligitur ex cap. licet de sepultis. in 6. vbi Pontifex ait: Quamuis filiusfamilias absque patris assensu sibi possit libere eligere sepulturam, pro anima tamen sua, præter ipsius assensum, nisi peculium castrense, aut quasi castrense habeat, aliquid indicare non potest. Sic ibi. Nimirum noluit Ecclesia patrem iure spoliare, quod habet in filium, quamdiu est in patria potestate. Docet itidem Iulius Clarus lib. 3. recepta. sententia. §. testam. q. 5. ad finem, vna cum aliis, quos ille citat. si filiusfamilias annuente patre, testetur ad pias causas, ita tamen vt solum de certa bonorum parte, consensu patris testamentum faciat, & nihilominus plura ad alias causas, quæ pias non sunt, leges eiusmodi legata vim & locum non habere, nec accretere alijs pijs legatis, sed hæredibus ab intestato venientibus deferri.

Sciendum est, alicubi vigerent statuta ciuitatum, & populorum, vel constitutiones Principum, quibus decernitur, vt filius siue filiafamilias, postquam impubes euaserunt, possint facere testamentum de bonis aduentitiis, perinde ac si soluti essent iure patriæ potestatis, ita vt de tertia, quarta vel quinta suorum bonorum parte libere stant, dum-

modo parentibus suas debitas partes relinquunt. Et tunc si filius familias iuxta hæc statuta aliquid ex bonis aduentitij, in quibus pater vsumfructum habet, extraneo relinquat, & legat, pater dum vivit vsumfructum retinet: post eius vero obitum legata filij impletur omnino, nam filiofamiliasius testandi non conceditur, nisi seruato iure patris, quod habet in bonis filij. Sic Baldus, & alij, quos referunt Molina libr. 2. de primogenit. capit. 9. numer. 22. Arias Pinellus in l. i. c. de bonis maternis, p. 1. numer. 44. quamuis contrarium scripserit Antonius Gomes in l. 6. Taurina n. 13.

CAP. XXIIV.

De donationibus inter patrem, & filiumfamilias: & de his que post mortem patris filiusfamilias conferre cæteris fratribus debet.

PRIMO quæritur, Vtrum inter patrem, & filiumfamilias donatio iure communi subsistat? Respondeo nec patrem filio, filiumve familias donare posse nec è contrario l. C. de impuberi. & alij substitutio. Donatio itaque facta à patre filiofamilias non valet, nisi rem donatam pater filio tradiderit: & tunc, etiamsi tradiderit, ius est patri, dum vivit, donationem reuocare: & si non reuocat, patris obitu confirmatur: Ratio legis est non solum, quia pater & filiusfamilias quasi vna persona censentur: sed ne patris nimio in filios amore fiat in donando profusior. Duo tamen casus excipiuntur, in quibus pater potest iure communi donare filiofamilias: Primo, dotis, vel alimentorum causa, vel propter nuptias, l. Pomponius Philadelphus, ff. familia hereticum. Secundo, potest pater filiofamilias eunti in castra, siue causa militie, res mobiles, siue mouentes donare, l. si filiusfamilias, C. familia hereticum. Ex his deducitur, posse patrem filio donare aliquid, vt habeat in patrimonio ad ordines suscipiendos; filia; ad ingressum in Religionem: Item, tum filio, tum filia; vt à seruitute, vel captiuitate redimatur: Item vt à vinculis, vel pœnæ criminis liberetur, vt munus publicum, vel dignitatem consequatur, vt sacram, vel necessariam peregrinationem suscipiat. Non tamen dubium est, quin possit pater remittere vsumfructum quæ habet in bonis filij aduentitij, vt l. cum oportet, §. si in autem, C. de bonis, qua lib. tunc enim nihil donat de suo, sed remittit solum ius, quod habebat in filij bonis.

Secundo quæritur, quænam bona filiusfamilias sibi à parentibus donata conferre cæteris fratribus, hoc est, ad collationem afferre debeat post obitum parentum? Respondeo, donationes inter patrem & filium duplicis generis esse: Aut enim sunt ob causam, cuiusmodi sunt donationes factæ filia; dotis causa, vel filio propter nuptias, vel ob militiam, vel ob Ordines Ecclesiasticos suscipiendos, vel ob ingressum in Religionem, vel ad munus & officium publicum, vel dignitatem assequendam, vel ob peregrinationem, vel ad liberandum filium à seruitute, & captiuitate, vel ob alimenta. Tales etiam sunt donationes quæ remuneratoriæ dicuntur: vt cū pater aliquid filio donat ob laborem, industriam, & operam, qua patris negotia filius gessit, vel ob quælibet alia beneficia, quibus filius est de patre benemeritus. Aliæ donationes sunt, quæ absolute & simplices vocantur, quibus pater aliquid filio donat gratis & liberaliter, quamuis donet precibus ipsius filij vel aliorum inductus, & motus.

His positis, frequenter quæ pater filio donat ob causam conferre filius cæteris fratribus debet post obitum patris, quia ea in legitimam portionem computare debet nisi pater expresserit ea, ne filius conferat, & dummodo pater de ijs bonis possit & arbitratu suo statuere. Talia sunt: quæ donat pater filia; causa dotis, vel ad ingressum in Religionem, & quæ donat filio propter nuptias, vel in patrimonium, ad Ecclesiasticorum ordinum susceptionem

iuxta ea, quæ habentur in Auth. Ex testam. C. de collat. & Auth. de Trion. & semisse, §. cum quoq; & docet Gloss. in Auth. citatis. Couar. de testam. c. Raynal. §. 2. num. 7. & Anton. Gomes in l. 29. Taurina num. 12. Anton. Lopez, l. 4. tit. 16. parita sexta. Unde dos data, aut promissa filia; computari debet in legitimam portionem eius, si sua filia vna cum cæteris fratribus eius velit in hæreditate paterna succedere. Idem iuris est de eo quod pater filio donauit propter nuptias.

Porro quicquid pater donat ob alimenta vel causa eius, quod ad alimenta pertinet, filius non cogitur cæteris fratribus conferre, quia parentes alimenta filijs debent; immo potest pater filio postquam duxerit vxorem, alimenta præbere, quibus filius se ipsum, vxorem, & familiam commode sustentet, dum aliunde non potest. Potest etiam pater vni filio largiorem, & potiora alimenta præbere, modo ne fraudem cæteris filijs faciat. Quod si pater filio fundum, aut aliam rem immobilem loco alimentorum dederit, cuius ex fructibus quotannis se filius sustentet; debet filius computare in legitimam portionem æstimationem fundi sed non fructus annuos ex fundo perceptos.

Cum his quæ filio pater donat propter nuptias, computatur, si quid donauerint parentes sponse, vel vxori filij, videlicet, si donauerint torquem aureum, vestes a iure ornamenta, iuxta civitatis, populi vel gentis consuetudinem, l. vt à liberis, l. illam, & l. illud, C. de Collatio. Impensas vero, quas faciunt parentes in solemnibus conuiuio, vel celebritate nuptiarum, non coguntur filij conferre cæteris fratribus. Sic Bartol. in tractatu de duob. fratribus §. l. i. §. Nec castrense ff. de collat. bon. Bald. & alij, quos citat & sequitur Nauar. in Manual. c. 17. numer. 165. Ratio est, quia huiusmodi impensæ ad honorem ipsorum parentum spectant. Deinde, quia omnium fratrum sunt communes. Idem iuris est de impensis, quas parentes fecerunt in solemnibus conuiuio, cum filius Clericus primum sacrum fecit; aut cum filia Religionem solemniter voto promisit; aut cum filius ad gradum Magistri, vel Doctoris honorificum promotus est, hæc enim, & similia ad munus & officium, & decus & honorem pertinent parentum. Eadem ratione non cogitur cæteris fratribus conferre sumptus, vel impensas, quas fecit pater, dum filium in studio liberalium artium sustentauit: tales enim sumptus inter alimenta filij debita computantur nisi pater sint bona filij castrensia, vel quasi castrensia, vel aduentitia tunc enim videtur pater impensas fecisse ex bonis filij dictis, nisi contrarium expresserit. Bart. in tract. de duob. fratrib. nu. 16. §. l. i. §. Nec castrense, n. 8. ff. de collat. bon. Sila. in verb. peculium l. q. 8. Nauar. in Manuali. c. 17. nu. 160. Antonius Gomes in l. 29. Taurina n. 16. Id autem colligunt hi Auctores ex l. vt ff. de petit. hered. §. l. Nofennius ff. de negotiis gestis. Potest autem pater, si velit, exprimere, ne huiusmodi impensas filius in suam legitimam portionem computet, quamuis pater habeat bona propria filij apud se. Quando vero pater dotem filia; promittit, aut filio aliquid propter nuptias, potius creditur, nisi aliud expresserit, de suo promittere, & donare, quam de filij, vel filia; bonis, l. vt. C. de dotis promiss. Idem iuris est de libris quos pater emit nomine, aut causa filij, ob studium literarum, & de impensis, quas pater fecerit, vt filius peregrinationem susciperet, vel à captiuitate, seruitute, vinculis, & pœnæ trinitus liberaretur. Siluest. in verb. peculium l. q. 14. Nauar. in Manual. c. 17. numer. 165. Anton. Gomes, in l. 29. Taurina num. 15. & 20. Bartol. in l. Stichus de peoul. §. l. Liber captus, C. de captiuis, & possim. hæc enim pertinent ad alimenta filiorum, & ad honorem ipsorum parentum. Eadem est ratio de eo, quod pater impendit, vt filius itet in castra, vel militiam, vel vt ad officium publicum, dignitatemve, vel ad gradum Magistri, vel Doctoris honorificum promoueretur. Hæc omnia vim & locum habent in iure communi: nam statuta ciuitatum, vel populorum, vel constitutiones Principum multa in his præter vel contra ius commune statuere possunt, & sæpe decernunt.

Quæres, An filius familias debeat fratribus conferre, hoc est, ad collationem afferre, quæ de bonis parentum male consumptæ? Nauarrus in *Manuali* c. 17. n. 156 cum *Antonio 2. par. tit. 1. c. 15. §. 1.* respondet, debere, ac proinde in suam legitimam portionem computare cogitur, nisi pater dum vixit, ea condonauit, aut ea filius insumpserit expresso, vel tacito patris consensu. Aliquando, n. filius familias ludis, id sciente patre, & non prohibente cum aliquo facile & commode possit. Vnde Scotus in *4. de Iustitia. q. 5. art. 2.* docet filium familias, qui quotannis centum aureos accipit à patre loco alimentorum, iure posse in singulos annos impendere quatuor, aut quinque aureos ad eleemosynas erogandas, ad donandum, vel ad ludendam honeste; vt solet quis ludere animi reficiendi gratia.

Verum quærat aliquis, an filius cogatur fratribus conferre, quæ ei pater donauit ob ipsius merita, obsequia & officia? Communis est sententia, non debere. *Barto. in tract. predicto de duob. fratrib. §. 1. §. 1.* *Nac. castrensis. ff. de collat. bono. Nauar. in manuali. c. 17. m. 144. §. seq. Siluester in verb. peculium 1. q. 19. §. in verb. Donatio 2. q. 7. dicto 13. Antonius Gomes in l. 29. Taurina num. 23. Couarrus. cap. Cum in officio, de testam. n. 11.* Ratio est, quia huiusmodi donatio remuneratoria dicitur qua donat pater filio ad remunerandum beneficium ipsius; & proinde est quedam donatio ob causam, non quidem debita lege iustitiæ, sed lege æquitatis, quatinus, qui grati animi est, seruandam putat.

Tertio quæritur, An quæ pater donat filio non ob causam, sed gratis, & liberaliter, ea filius conferre fratribus debeat? Dixi superius, tales donationes inter patrem & filium non valere, nisi quæ pater donauit filio, tradiderit: & tunc etiam si tradiderit donata, integrum esse patri dum viuit, quæ donauit, reuocare, quod si non reuocet, morte patris donationis eius confirmatur, ita vt incipiant valere, & retrorahantur ad tempus, in quo factæ sunt, vt vna cum rebus donatis fructus inde percepti ad filium pertineant: dummodo facta donatio, etiam sine insinuatione, non excedat quantitatem, quam absque insinuatione patri permillum est donare: alioqui sola morte patris non confirmatur donatio ex ea parte, qua excedit, nisi pater in morte expresse donationem confirmauerit: tunc enim valeret etiam quatenus excedit, non quidem donationis sed legati, quod insinuationem non requirit. *Hæc colliguntur ex Glossa in l. donationes 1. in verb. Referatur C. de donatio. inter virum, & vxor. §. l. cum res. C. de donatio. Atq; ita Antonius Gomes in 2. tomo varia. resolut. c. 4. §. in l. 17. Taurina. n. 8. §. l. 29. nu. 26. Couarr. de testam. c. Reynaldus §. 2. n. 6. Nauar. in Man. c. 17. 146. §. 149.*

Item donatio simplex filio familias facta à patre, si iureiurando confirmetur, statim valet, etiam si nulla sit facta rei donatæ traditio, vt habet communis opinio testibus *Alexandro, Socino, Carneio, Lafone, apud Iulium Clarum, lib. 5. recept. sentent. q. 8. vers. sed qua 20.* quia cum solum iure ciuili donatio sit irrita, iureiurando confirmata vim habet, sicut id quod habetur in cap. quamuis, de pactis in 6.

Præterea, donatio simplex à patre facta filio emancipato, statim valet, etiam si ei non sit facta rei donatæ traditio, l. cum de bonis, §. l. cum res. C. de donationibus inter virum & vxorem, valet, inquam, dummodo si absque insinuatione facta sit, non excedat quantitatem, quam pater donare potest. Hæc tamen res eo modo donata filio emancipato, conferenda est, vt à liberis. ad finem. C. de collat.

Aliubi tamen statuta ciuitatum, populorum, & Constitutiones Principum decernunt vniuersim, vt omnia quæ donata sunt filiis à parentibus, conferantur fratribus, ita tamen, vt non sint donata loco alimentorum, vel causa militiæ, vt essent bona castrensia, vel quasi castrensia.

Aliubi etiam leges Municipales, Regalesve constituunt, vt omnis donatio simplex facta filio siue emancipato, siue in patria potestate constituto; siue à patre, siue à matre, statim habeat vim etiam si nulla sit rei donatæ facta traditio, sed semper reuocari potest nutu eius, qui donauit.

Si vero sit facta traditio, ita rata & firma est, vt amplius reuocari non possit. In quo iuri communi tripliciter derogatur.

Primo, quia donatio facta à patre filio familias, sine traditione valet, vt patris morte confirmetur: cuius contrarium decernit ius commune.

Secundo, quia donatio facta filio familias cum rei donatæ traditione, statim est firma & irrevocabilis: cum tamen contrarium ius commune constituat.

Tertio, quia donatio facta filio à patre, vel aliis ascendentibus, etiam sine traditione, quando valet, statim est firma, & irrevocabilis iure communi, & tamen iure speciali est reuocabilis vsque ad mortem eius, qui donauit.

Postremo, alicubi etiam statuta, & constitutiones vigent, vt omnis donatio simplex facta vni ex filiis, aut descendētibus, siue per vltimam voluntatem siue per contractum inter viuos, eo ipso censetur facta in tertiam, & quinta parte bonorum testatoris, aut donatoris, etiam si nihil aliud expresse sit: ac proinde nec conferenda, nec computanda in partem legitimam, sed vt habeat filius tanquam præcipuum. Quod si tertiam & quintam partem bonorum excedat, incrementum in legitimam partem computatur. Si vero excedat legitimam, & tertiam, & quintam partem bonorum, tunc in eo, quod attinet ad incrementum, donatio fit inofficiosa & irrita. Ita habent leges Regales in Hispania, testis Couarrus. Reynaldus de Testamento. §. 2. nu. vis.

C A P. XXV.

De pœnis, quibus peccata filiorum in parentes puniuntur.

Primo quæritur, Quænam pœna sit in patricidam legibus constitutas sciendum est, patricidium esse grauissimum omnium peccatorum, quæ in parentes admittuntur. Porro patricida est proprie, qui patrem, aut matrem necauit: Sed dicitur etiam in patricida, qui filium, aut quemuis alium propinquum occidit. Item Patrici oppressor, aut proditor, vel hostis, patricida vocatur, eo quod Patria sit cuiusque quasi parens &ATRIX. Item Principis interfector, patrici nominatur: Imo, & qui hominem occiderat, apud veteres patricida dicebatur, eo quod par parem occidisset. Numæ Pompilij lex erat: *Qui liberum hominem dolens morti dederit, patricida est.*

In præsentem tamen loco patricidam vocamus, qui parentem interimit: Et in l. si quis, C. de his qui parentes, vel liberos occiderunt, acerbissime plectitur parentis, aut filij occisor. Si quis, ait lex à Constantino lata, parentis, aut filij aut omnino affiniatus eius, qui nuncupatione parentum conuictus, sua preparauit, siue clam, siue palam id ensis fuerit, pœna patricidij puniatur, & neque gladio, neque ignibus, neque vili alij solenni pœna subiugatur: sed insutus culco, cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & simia, & inter eos ferales angustias comprehensus serpentium contubernis miscetur: & vs regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiciatur, vt omni elementorum visu viuus capere incipiat, & eo coctum superstiti, terra mortuo auferatur. Hactenus lex: quam etiam habet Iustinianus in *Instit. de publicis iudiciis, §. Alia.*

Sed longe ante Constantinum fuit lex more maiorum de patricidis instituta, vt constat ex l. pœna ff. ad legem Pompeianam de patricidis, vbi habetur: pœna patricidij more Maiorum hæc instituta est, vt patricida virgibus, aut virgibus verberatus deinde in culco insuatur cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simia: deinde in mare profundum culcus iniecerit. Hoc ita: si mare proximum sit; alioqui bestis subijciatur, secundum Adriani constitutionem. Sic lex, Plutarch ait Romul. regem nullam patricidij pœnam constituisse, sed qualem unquam eadem hominis patricidij appellasti, vt tunc temporis vocabatur. Illud enim fieri non posse, hoc impie fieri iudicauit. Solon item interrogatus cur nullum in patricidas supplicium

Cic. in
an pro
Sex.
Roscio
Amerino.

confiteatur? Respondit: quod neminem tam nefarium & perditum hominem esse putaverit, qui tantum scelus admitteret. Sapienter, inquit Cicero, fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat: ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Teste L. Floro, P. Malleolus primus exiit apud Rom. qui matre interempta parricidii damnatus, infusus culeo in mare deiectus est. Et longe ante illum Hostius omnium primus apud Rom. post Annibalis bellum, sexcentis annis ab Urbe condita, patrem interemit, ut scribit Plutar. in vita Romuli: nec tamen in culeum infusus legitur, quia nondum id supplicii in parricidas erat constitutum. Unde primus omnium in urbe fuit prædicto supplicii genere Malleolus punitus post bellum Cimbricum, & Marii victoriam. Cicero in oras. pro Sex. Roscio Amerino: cum sapienter fecisse Solonem dixisset, quod nullam in parricidas poenam sanxisset, quippe qui tale flagitium fieri posse non crederit, postea subdit: Quanto Maiores nostri sapientius, qui cum intelligerent nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaretur audacia, supplicium in parricidas singulare excogitauerunt, ut quos natura ipsa retinere in officio non potuisset magnitudine poene, maleficio submoueretur: Insui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deici. O sapientiam singularem, Iudices. Nomen videtur hunc hominem ex rerum natura sustulisse & eripuisse, cum repente culeum, solum, aquam, terramque admeruit: ut qui cum necasset, unde ipse natus esset, careret in rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. Noluerunt feris corpus obicere: ne bestie quoque, quæ tantum scelus attingissent, immantioribus crederentur: non sic nudos in flumen deicerent: ne cum denudati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera quæ violata sunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque vulgare, cuius partem ullam reliquerint. Etiam quid tam commune, quam spiritus viuus: terra mortuus: mare fluctuantibus: litte eiectione ita viuus, dum possunt, ut ducere animam de celo non quantur: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat, ita iactantur fluctibus, ut nunquam abluantur: ita postremo ieiuiantur, ut ne ad saxa quidem morti conquiscescant. Hæc ille. Et Valerius Maximus: Tarquinus inquit, rex M. Tullium Dumnium, quod librum secretæ ciuiliū sacrorum continentem, custodis sua commissum, corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, culeo infusum in mare abiici iussit: idque supplicii genus non multo post parricidis lege irrogatum est. Insissime quidem: qui a pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est. Sic Valerius.

Ex his perspicitur, vere dixisse Modestinum in prædicta legis poena, morte Maiorum parricidas in culeum infusi: hoc enim supplicium non lege Pompeia constitutum est in parricidas, sed longe ante sancitum Pompeius fortasse lege renouauit: & Cicero ac Valer. Maxim. tantum culei meminerunt, non canis, viperæ, simæ & galli gallinacæ. Iuuenalis tamen Satyra octaua, cum de Nerone qui matrem necauit, loqueretur, simæ, serpentis, & culei meminit:

Libera si dentur populo suffragia, quis tam Perditus, ut dubiet Senecam præferre Neroni, Cuius supplicio non debuit vna parari Simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus?
Et Satyra 13.

Et deducendum corio bouis in mare, cum quo Claudius aduersis innoxia simia fasit.

Hinc Ouidius loquens de Scilla, qui Nisum patrem detracto illi capillo purpureo occidendum Minoi tradiderat, ait:

Dii re submoueant, ô nostri infamia sacli Orbe suo, sellisque tibi, pontisque negetur.

Auctor ad Herennium ait: Malleolus iudicatus est matrem necasse, ei damnato statim folliculo lupino os obolutum est, & solea lignea pedibus instricta sunt, & in carcerem ductus est. Teste Diodoro Siculo, Egyptii adeo parricidas in culeo infusi sunt, ut eos per singula membra acutis calamis cruciarent: mox minutissimis vitibus confauciatis, super spinarum aceros comburent. Lusitani item, ut scribit Strabo, parricidas fini-

bus ciectos saxis obruebant. Iulius Cæsar, ut refert Tranquillus, præter præscriptas legibus poenas, parricidas bonorum omnium publicatione multauit. Persæ teste Herodoto, omnem patris interfectorem, notum esse credebant. Iul. Iurifconsult. ait, pro regionis qualitate parricidas, vel bestiis obici solitos, vel igni viuos exuri. Nihil mirum est, si scelus, tam immane & atrox, tam acerbo, & acri supplicio puniatur. Porrenti, prodigii & monstri simile hoc flagitium appellat Cicero, & tam nefarium facinus, ut eo iura diuina & humana violentur: quorum maleficio scelera omnia complexa esse videantur.

Secundo quaeritur, quænam alia scelera parricidii poena plectantur? Respondeo: qui hominem sibi generis propinquitate coniunctum occidit, ut parricida punitur, l. 1. ff. ad legem Pompeiam de parricidiis: ut qui auum interimit, el auiam, fratrem, vel sororem patrualem, patruum: unculum, amitam, materteram, consobrinum, vel con. obrinam, virum, vel vxorem, vel generum, nurum, vel socerum. Item ibidem: [Qui venenum emitt, patri daret, quamuis non potuisset dare, parricidii poena tenetur.] Item medicus, qui dolo sciens filio venenum tradiderit, ut patri daret, eidem poenæ subicitur. l. 2. ff. ad legem Pompeiam, de parricidiis: & qui sciens pecuniam mutuum dat ut venenum emat, quod patri præbeat, eadem poena tenetur, l. scienter, ff. ad legem Pompeiam, de parricidiis. Item extraneus filio mandans, ut patrem occidat. Præterea confocii & focii eius maleficii, eadem poena plectuntur, l. vtrum, ff. ad legem Pompeiam, de parricidiis. Hæc omnia locum habent, quando parricidium est consecutum; alioqui enim mitiori poena parricidia puniuntur.

Ex his manifestum est, quanta sit aliquarum gentium impietas & immunitas. Cæspii enim, si Herodoto credimus, parentes inclusos inedia necabant, cum iam ætatis annum septuagesimum excellerant. Bactriani, Indi, & Scythæ, parentes senio, morboque confectos, viuos obicere canibus consueuerant ad hoc ipsum de industria eutritis. Impius ad modum & impudens Nero fuit, qui matrem occidi iussit; & idem accutrens nudam intuitus dixit, Nesciui mihi matrem esse tam venustam. Exod. 21. lex diuina extat: Qui percusserit patrem suum & matrem, morte moriatur. Item: Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur.

Tertio quaeritur, Quandonam sit circumstantia patris exprimens in peccatis contra parentes sacerdoti confitentis? Respondeo, in hisce omnibus peccatis quibus iniuria parentibus inferitur, semper esse circumstantiam parentum in confessione explicandam, siue iniuria inferatur verbis siue factis: veluti si filius maledicta in patrem conferat, vel eius honori, vel famæ detrahatur: si ei alimenta subtrahatur, vel denegetur: si ei manus violentas afferat, si eius iussa negligat.

Porro sicut consideranda est poena qua filiorum peccata in parentes puniuntur: sic etiam considerandum est diuinum præmium quod iis promittitur, qui parentes colunt & obseruant. Neque enim solum sempiternæ ac beatæ, sed huius etiam quem in terris agimus vitæ vsum, Deus pollicetur, dicens: ut sis longæuius super terram, quæ sententiam interpretans Paulus, Pietas, inquit, ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futura. Nec solum temporis diuturnitatem ad viuendum promittit Deus, cū ait: ut sis longæuius super terram, sed etiam otium, quietem, & incolumitatem ad bene viuendum. Nam Deut. 5. Non solum inquit: ut longo viuas tempore, sed illud etiam addit: ut bene sis tibi. Nec putandum est diuini promissi fidem & constantiam deesse, cum interdū qui maiorem pietatem parentibus præstiterūt, his vita breuior sit: Quibus id quidem contingit, vel quod his oprime consulitur, qui prius è vita decedunt, quam à virtutis, & religionis, ac pietatis officio recedant. Rapiuntur enim (ut ait Sapiens) ne malitia mutet intellectum eorum, vel quia cum perniciis, & rerum omnium perturbatio impendat, è corporibus euocan-

Suet. in
vita Lu
lii Cæs.
6. 24.
Herod.
lib. 1.

Rhodi.
lib. 11. c.
21. lect.
Antiq.

Rhodi.
loco ci-
tato.
Ex. 21.

Sap. 4.

Valerius
Max.
lib. 1. de
Tarquinio
rege.

Ouid.
lib. Me-
tamor.

Diodor.
lib. 1. c. 3.
Strab.
lib. 3.

Isa. 57.
Rhodig.
lib. 11. c.
20. l. 6.
Antiq.

tur, ut communium tempore accerbit, rem etiam dant: A facio enim malitia, inquit Propheta: correptus est in suis, quod fit, ne eorum aut virtus, aut salus perire liceret; vel ne tristissimis temporibus ex populo iniquorum amicumque calamitatis & malis accerbissimos locos sentiant. Illud etiam est maxime notandum, filiorum peccata in parentes diuina vindicta, aliquando ad posteritas derivati prava quadam imitatione, & exemplo. Quidam se excusabat quod patrem verberasset: Quia ipse, inquit, patrem quoque suum verberavit, & ille viros suum: quin & filium ostendens, & hic ait, ubi in virum exarserit, me quoque flagris cederet: hoc enim nobis gentile est. Quidam alius raptabatur a filio, cumque ad ianuam perductus foret; Desine, inquit, fili, nam ego patrem hinc usque raptaui.

CAP. XXVI.

De penis, quibus parentum peccata in filios puniuntur.

PRIMO quaeritur, quam poenam iuris incutiant parentes, qui filios exponunt ab alij. nutriendos? Respondeo, in c. si a patre, de infans. & languidis expositis, dicitur: si a patre sine ab alio, sciente ipso, aut ratum habente, & relegato pietatis officio infans expositus fuerit, hoc ipso a potestate patria sui liberatus: quod & de praedictis curat, unquam ex actis languidis, si expositi fuerint, vel si alij eorum alimenta impie denegari contigerit, dicendum est.

In l. si inuito, C. de infantib. exposit. habetur: si inuito, vel ignorante se, partus ancilla, vel adscripticia tua expositus sit, repetere eum non prohiberis: sed si inuito eius, si non a sure vendicaueris, ita fiet, ut si qua in alendo eo, vel forte ad discedendum officium iuste consumpta fuerint, restituas. Et in l. sequente, v. nusquisquis habetur: unusquisque solus enim suam nutrivit; quod si exponendam putaverit, animadversum, quae constituta est, subiacebit: sed nec dominus, vel patronus repetere aditum reliquimus, si ab ipsi expositus quodammodo ad a. oriam, voluntas misericordia amica collegit. Nec enim suum quis dicere poterit, quem pereuntem contempsit.

Hic licet intelligere, infantem expositum a patre, vel ab alio, eo sciente, vel ratum postea habente, aetia potestate solui, & sui iuris effici, & ibi acquirere idem iuris est, si filius male valens & languidus cu. usumque aetatis expositus fuerit, idem etiam in filio languenti pater alimta subtraxerit, vel denegaverit. Porro is qui expositum aluerit, nullum ius in ipsum acquirat.

Sed quaestio est, an ea Constit. Pontif. generatim locum habeat in filijs sine bene valentibus, siue languentibus, cum ait: si pater alimenta denegaverit, patria potestate filium solui. Goffredus teste Abbate, sentit v. uerfe locum habere, sed Innocentius, Hostiensis, Ioan. Andr. & Abbas probabilius censent eam Constit. tantummodo esse intelligendam de filiis languidis, quibus pater alimenta denegat, nam poenam benignius & mitius interpretari debemus. Deinde, quia in his duplici ex capite pietas in filios violatur; tum quod filiis alimenta denegantur; tum quod male valentibus & languentibus, quod est deestabilis. Si secundo quaeras, quis appellatione infantis intelligatur? Respondeo, ex c. litteras, de spons. in pub. In fanctis aetas vocatur vsque ad septennium; infans igitur vocatur puer, donec septimum aetatis annum excesserit. Tertio quaeras, quas impensas repetere queat, qui infantem expositum enutrit? Glossa in c. ult. dist. 87. opinatur solummodo eas repeti iure posse, quae factae sunt in erudiendo, & docendo puero, non quae factae sunt in eo alendo, quia alimenta pietatis gratia sunt ei data, at quae pietatis causa erogantur in aliquem, minime repetuntur, ut colligitur ex c. sacrorum, 12. q. 2. l. alius. C. de negot. Sic etiam sentit Io. Andr. Quae opinio robur accipit ex eo quod habetur in l. patrem, C. de nupt. Patrem, qui filiam exposuit, hanc nunc adultam sumptibus, & labore suo factam, matrimonio coniungi filio tuo desideratis, fauere voto conuenit. Qui si reni-

tatur, alimentorum solutioni in hoc solummodo casu parere debet. Sed huic sententiae obstat, quod dicitur in l. si inuito, C. de infant. exposit. si inuito, vel ignorante se, partus ancilla, vel adscripticia tua expositus sit, restituo eum ita fiet, ut si qua in alendo eo, vel forte ad discedendum officium iuste consumpta fuerint, restituas. Et quia inuis haec lex tantummodo id decernat in seruo, vel liberto exposito; locum tamen habet etiam in filio exposito. Quare verius est, quod tradit Abbas; si alimenta datae sint ab eo qui dare debebat, ea iure non repeti, siue proteftatus sit se ea repetiturum, siue secus; Vt si Episcopus inf. nem expositum aluerit, vel si nutritus fuerit tanquam pauper ex communibus alieuius Ecclesiae bonis, vel si nutritus fuerit in aliquo publico loco causa communis misericordiae & pietatis extracto, nisi, ut dixi, hoc eodem lib. cap. 5. q. 7. is locus sit fundatus solum ad alendos eos, qui egent; tunc enim parentes si non egent, compensare debent impensas factas in eo loco ad alendum filium eorum. Et hoc modo intelligitur, quod habetur in cap. sacrorum, 12. quaest. 2. & in l. Alimenta, C. de negotiis gestis. Quod si datae sint alimenta ab aliquo generis propinquitate conuncto; tunc verisimiliter creditur pietatis gratia data fuisse, ac proinde is qui dedit, iure non repetit, nisi fuerit proteftatus velle se eam rem recuperare. Et hoc modo intelligitur quod habetur in l. Nefes, ff. de negot. gest. Si tamen extraneus alimenta praebuerit, tunc aut proteftatus esse velle se petere, aut secus si primum, iure repetit, si secundum, tunc coniectaris res definiti debet. Nam si sit diues, potens, liber alius, pius, is iure non repetit, nisi in casu de quo habetur in l. Patrem supra citata: & in hunc sensum intelligitur Glossa dist. 87. cap. ult.

Secundo quaeritur, an peccent parentes, qui filios exponunt? Respondeo, certi & explorati iuris esse, eos peccare, si filios nutrire & alere commode possunt. Vnde in l. necare, ff. de liberis agnoscent. dicitur: Necare videtur non tantum is qui partum profocet, sed & is qui abiicit, & alimoniam denegat, & is qui publicis locis misericordiae causa exponit, quam ipse non habet. Et in cap. si expositus, dist. 87. in sinuati videtur, cum vt homicidam Ecclesiastica dilictione damnandum, qui post certum tempus, expositum infantem non agnoscit. In l. 2. C. de infant. exposit. dicitur: suum dicere non potest, quem pereuntem contempsit. Haec autem omnia locum habent in parentibus, qui per se, vel per alios, filios nutrire commode possunt. Quod si pra. inopia, vel egestate filios alere nequeant, aut sine dedecore & ignominia, curent: saltem, ut illi in hospitali aliqua domo ad id pietatis officium extracta educantur. Sic enim de seruo etiam decernitur in l. 1. C. de Latina liber. tollenda §. sed scimus: Si dominus seruum suum agritudine periclitantem habet, eum quem neque ipse curare possit, neq. alteri commendare, in Xenodochium eum mittat, vel quo poterit modo adiuuet.

Tertio quaeritur, quam poenam contrahant parentes, quorum opera fit abortus? Adnotandum est, abortum esse, cum partus nondum maturus eicitur: nam ideo dicitur abortus, quia non tempestiue oritur. Partus vero immaturus eicitur, vel postquam est anima, & vita praeditus, vel nondum vite compos. Si primum, tunc caedes est hominis, si secundum; licet non sit caedes hominis, impedit tamen vita hominis. Abortus tam iure civili, quam Canonico tanquam nefarius damnatur, vnde in Concilio Illerdensi Can. 2. dicitur: His qui abortum faciunt, vel natos suos extinguunt, post septem annorum curricula communito tribuantur. Et in sexta Synodo generali Constantinop. Can. 9. habetur: Quae pharmaca procurant abortum suocientia, & qua venena suscipiunt partus perimentia, poena occisoris accipiuntur. In l. Necare, ff. de liber. agnoscent. Necare videtur non tantum is, qui partum profocet, sed & is qui abiicit. In l. Cicero, ff. de pen. dicitur: Cicero in oratione pro Aul. Clientio habita scripsit, Miliam quandam mulierem, cum esset in Afer, quod ab hereditibus secundis accepta pecunia, partum ipsa medicamenti sibi abegisset, vel capitalis esse damnatam. Sic ibi in l. si mulierem, ff. ad l. Cornelianam, de sicariis: Si mulierem visceribus suis vicio in-

in dist.

tuisti, quo partum suam abigeret, confiteri, eam in exilium Præf. Provincie exire. In l. si quis aliquis, ff. de pœnis statutum: Qui abortionis, aut amatorium poculum dant, et si dolo non faciunt, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum damnantur, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. Quod si eo mulier, aut homo perierit, summo supplicio afficiantur. Item in l. diuis, ff. de extraordinariis criminibus ex rescripto Severi, & Antonini Imperatorum, Mulier quæ data opera partum abegerit, à Præsido in temporale exilium datur.

Ex his omnibus videre licet, eum, cuius opera factus anima donatus in visceribus maternis interimitur, capite puniri tanquam homicidam: si factus nondum vitæ particeps salicuius opera euicitur, si is sit vitæ honestæ conditionis, parte bonorum amissa in insulam relegatur: si humilioris & inferioris sit conditionis, in metallum damnatur, tunc si quis aliquid, ff. de abortionis, ff. de pœnis. Si vero pœnia accepta, mulier partum abegerit, pœnia capitali puniatur, ut habetur in l. Cicero, ff. de pœnis. Et hæc sunt pœnæ legibus constitutæ, in eos qui abortum faciunt.

Iure Canonico in c. si aliquis, de homic. volent. habetur: Si aliquis eam in explenda libidine, vel odii meditatione, homini, aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare, aut concipere, vel nasci soboles, ut homicida tenetur. Huius tamen capituli decretum declaratur magis in c. sic ut ex litterarum, de homicidio: vbi rogatus an Monachus, cuius opera quædam mulier partum abegerat, irregularitatem contraxerit. Respondit, si factus nondum vivebat, irregularitatem non esse, ac proinde sacris operari posse: si vivebat factus eum ab altaris ministerio abstinere oportere. Vnde 32. q. 2. in c. Quod vero, aperte dicitur: Si factus in utero matris animam nondum habebat, mulier quæ partum abiecit suum, aut is qui abortum infert, homicidii pœnia Canonica non tenetur: quoniam qui nondum vitæ, nec moritur, nec occiditur. Si vero animam habebat, homicidium admittitur, ac proinde Canonica homicidii pœnia contrahitur. Nam Moses divina lege sancit: si quis percussit mulierem in utero habentem, & abortivum fecerit: si formatum fuerit, det animam pro anima: si autem in formatum fuerit, mulctetur pecunia.

Augustinus teste Gratiano in c. Aliquando 32. q. 2. abortum, cui tele facinus appellat. Aliquando, inquit, eo usque peruenit hæc libidinosa crudelitas, vel libido crudelis, ut etiam sterilitatis venena procurerit: & si nihil valuerit, conceptos fetus intra viscera aliquo modo extinguit, aut fundat, volendo suam prolem prius interire quam vivere, aut si in utero vivebat, occidit aut equam nasci protulit. Hæc Augustinus.

Porro faciendum abortum medicamentis aliqui eunt multas de causis. Aliquando, ut suam libidinem explant: Aliquando, quia fetum oderunt; Aliquando, ut partus celeretur, ne scelus prodatur admissum: Aliquando etiam medicamentis coniuges steriles reddunt, ne sobolis procreatione pauperiores fiant. Sixtus V. Constit. edidit, quæ incipit: Effrenatam, contra eos, qui abortum quouis modo faciunt, aut sterilitatis causa potiones dant, vel fumunt: & contra eos, qui ipsis auxilium, consilium, siue consensum præstant: vbi novas pœnas contra huiusmodi flagitium constituit. In primis omnes tam viros quam feminas cuiuscumque status, gradus, conditionis, & ordinis, etiam Clericos seculares, vel alicuius ordinis Regulares cuius, cumq; dignitatis, & præminentie Ecclesiastica vel mundana, qui in posterum per se, aut interpositas personas fetus immaturi tam animati, quam etiam inanimati, formati, vel informis eiectionem procurauerint, percussoribus, oneribus, laboribusque mulieri pregnantis imposuit. Ac alius etiam incogitavit, vel maxime exquisitis rationibus ita ut res ipsa abortus inde secutus fuerit; ac etiam pregnantis ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint, pœnas tam divino, quam humano iure, ac tam per Canonicas sanctiones, vel Apostolicas. Constit. quam civilia iura aduersus eos homicidam, qui homicidium voluntarium actum, vel res ipsa patrauerint, imposuit eo ipso incurrant statim: easque pœnas, leges & constit. ad causas præfatas extendimus: Clericos omni privilegio Clericali, officii, dignitatis, & benefic. Eccles. ipso fa-

cto priuamus, & in futurum inhabiles ad ea suscipienda decernimus. Adeo, ut qui hoc delictum commiserint, non secus atque ii qui sua voluntate homicidium perpetraverint, etiamsi crimen occultum fuerit, nec in Iudicio probatum, nec aliaratione publicum, ad sacros ordines promovendi, aut in susceptis ordinibus ministrare, nullo modo possint: nec illis ecclesiastic. benefic. etiam simplicitate conferri liceat. Et illos qui Clerici non fuerint, & talia patrauerint, non solum pœnas supra narratas incurrere, sed etiam inhabiles ad ordines, & alia prædicta decernimus. Et volumus, ut Ecclesiastici qui deliquerint si deprehensi fuerint, per Iudic. Ecclesiastic. & de grad. ad curia seculari tradantur, puniendi pœnis iure civili contra laicos, vel homicidas constitutis. Eisdem pœnis teneri statuimus eos, qui sterilitatis potiones, ac venena mulieribus propinauerint, & quo minus factum concipiant, impedimentum præstiterint, ac ea facienda curauerint si us quocumque modo in his consulerint: ac mulieres ipsas quæ eandem pocula scienser, & sponse sumserint. Item statuit, ut Iudi. ordi. siue Eccles. siue seculares, inter quos vult præventionis locum esse contra quoscumque, nedum per accusationem, sed etiam per inquisitionem, & simplicem denunciationem super præmissis delictis procedant: & testes alioqui iure inhabiles, suo arbitrio recipiant, & reos pœnis supra expressis afficiant. Postremo constituit, ut prædicti, tam viri, quam feminae, qui se prædictis sceleribus obstrinxerint, & eorum socii, fautores, consultores ipso facto in excommunicationem incurrant: à qua absolui nequeant, nisi in mortis articulo per alium, quam per Romanum Pontificem: nec irregularitas contracta, ab alio tolli queat, nisi à Romano Pontifice. Hæc in illa constitutione.

Sed Gregorius XIV. eam constitutionem temperavit alia edita, cuius initium est: Sedes Apostolica, qua decernit vbi de homicidio, & animato fetu agitur, pœnas non alias duriores, & seueriores contrahi, nisi quæ per sacros Canones, & leges profanas sunt inflictæ. Et quod pertinet ad excommunicationem contra personas in constitutione Sixti V. expressas latam, tam quæ post constitutionem ipsius Sixti deliquerunt, quam quæ in posterum deliquerint, quilibet Presbyter, tam secularis, quam cuiusvis ordinis regularis ad Christi fidelium confessiones audiendas per loci ordinariū approbatus, si fuerit ad hoc deputatus, nimirum ad absoluendum à tali excommunicatione contracta ex abortu, plenam & liberam in foro conscientie, tantum absoluendi habeat facultatem, eandem profus, quam idem Sixtus prædecessor sibi, ac suis successoribus reseruaui.

Quod vero attinet ad pœnas procurantium abortum factus inanimis, aut exhibentium mulieribus, vel fumentium venena sterilitatis, aut quocumque modo auxilium, vel consilium eis dantium, in prædicta constitutione Sixti contentas, ipsam constitutionem præfata, in ea parte, vbi de his agit, ad terminos iuris communis, ac sacrorum Canonum, & Concilii Tridentini dispositionem, tam in præteritis, quam in futuris reducit. Et quod ad reliqua omnia pertinet, præter hic expressa in suo robore firma permanere vult. Hæc Gregorius XIV.

Quarto quaeritur, An ad euitandam infamiam feminae, & offensionem aliorum, liceat aliquando vti remedio ne fetus concipiatur? Quidam senserunt id licitum esse, quando probabiliter creditur magna oritura infamia, aut magna aliorum offensio: vti potest in monialis femina concipiatur post nefarium, & sacrilegum concubitum, aut ne puella illustri, vel honesto genere nata, in domo parentum grauida fiat. Ad quod quidem illi affueverunt, vico argumento mouentur, quod nimirum fetus nondum sit animatus: ergo ob ignominiam, & dedecus euitandum, fas est sterilitatis remedium adhibere. At enim dubitari nequit peccatum esse huiusmodi sterilitatis remedium: sic enim naturæ cursus, & ordo impeditur: nec sunt, ut ait Apostolus Paulus, faciendæ mala, ut veniant bona: & femina sibi impuret, quæ sponte sua, & voluntate peccauit.

Quinto

Quinto quaeritur, An medico liceat foeminae praegnantis, cuius salus, & vita periclitatur, medicamentum praebere, quo partum abigat, & sic salva fiat? Vno ore docent omnes id medico liberum non esse, si foetus iam viuit: nec enim est matris saluti, & vitae remedium, adhibendum, cum tanto foetus iam animati detrimento: nec ut vnum saluum efficias, alterum perimere licite potes.

Sed quaestio est, an quando foetus nondum viuit, liceat huiusmodi medicamentum matri subministrare. B. Antonin. p. 3. tit. 7. cap. 2. § 2. Syluest. verb. Medicus q. 4. Armil. verbo abortus, num. 2. Nauar. in Manuali. cap. 25. num. 62. vers. Quarto peccat. Ioann. Neapolitanum secuti, censent, tunc licitum esse huiusmodi remedium, quando certum est foetum nondum viuere: secus vero si dubitetur, viuere necne foetus, eo quod medicamento matris vitae, & saluti consulitur, quae alioqui cum esset peritura, foetui quoque perniciem afferret. Deinde quia medicamento nequaquam vitur medicus, ut fiat abortus, hoc enim nefas esset, sed ut matri periclitanti medeatur, vult enim medicus matris vitam seruare: & quamuis ex accidenti foetus qui nondum est animatus efficiatur, non tamen extinguitur, cum nondum viuat.

Mihi tamen videtur in primis: si remedium quo medicus vitur, medicamentum est institutum ad salutem matris, non autem quod sit per se causa abortus, tunc licet medico id remedium adhibere, si certo constiterit, nondum vitam foetum habere: & hoc conueniunt argumenta Doctorum paulo ante posita: Si vero medicamentum est per se causa abortionis, hoc est, quod vi & natura sua abortum facit, fas non est medico id praegnantis foeminae praebere, etiam ad salutem ipsius, quoniam non sunt facienda mala, ut inde veniant bona, at per se malum est abortum facere: ergo & id praebere, quod vi & natura sua abortum facit. Sic Cordub. in suis quaestionibus lib. 1. q. 38. dub. 3.

Sexto quaeritur, An liceat medico foeminae praegnantis venam scindere ad sanguinis emissionem, vt salua sit, quamuis foetus vtero inclusus probabile mortis periculum incurrat? Duae sunt opiniones. Vna docet, quamdiu foetus non viuit, licitum esse medico vti eo remedio ad matris salutem; quando vero foetus viuit, id minime turba conscientia medicum facere posse: quoniam non est matri subueniendum, cum pernicie, & interitu foetus: sicut non licet tibi vitam fugiendo tueri, cum interitu alterius.

Alter opinio, quam habet Cordub. lib. 1. q. 38. dub. 3. vniuersae tradit liberum esse medico vena scissa sanguinem matri elicere praegnantis; quod nimirum hoc nihil aliud sit nisi matris salutem, & vitam tueri: & sanguinis emissio, vi & natura sua abortum non facit, quamuis nonnquam foetus salus, & vita periclitetur ob sanguinem matri subtractum nec eo remedio vitur medicus ad exitum foetus, sed ad matris salutem. Deinde iure dubitari non potest, quin ipsi matri periclitanti liceat sumere medicamentum sibi salutare, quamuis cum probabili periculo foetus: fas enim est matri fugam arripere, vt se ipsam seruet ab hostibus, a feris, vt a tauro, leone, & a furioso homine in eam irruenti, vel ab igne, & incendio, quamuis ex fuga probabile foetui periculum creetur: ergo etiam licet medico id consilium matri dare, ac proinde id quoque remedium praebere.

CAP. XXVII.

De legitima portione, quam parentes filiis debent.

PRIMO quaeritur quidnam legitimae portiois nomine leges & iura intelligant? Respondeo, certam hereditatis partem aliquibus lege decretam, ac debitam, quam essent habituri si ab intestato succederent: cum enim nec omnia bona hereditario iure, testator in alterum transmittere, nec denegare possit, lex constituit, vt certis, & definita hereditatis portio in legitimos haereditarios

transfret. Vnde dicta est legitima, eo quod secundum leges alimentorum vice subiogatur. Inst. de inoffic. testam. § igitur quartam. Abb. Et alii in cap. Raynutius de testam.

Secundo quaeritur, Quotuplex sit portio legitima; quae haereditibus iure debeatur? Respondeo, esse triplicem: quantum vna communi nomine vocatur legitima, altera, Falcidia, quia de ea legem tulit Falcidius Trib. plebis: tertia dicitur Trebellianica, eo quod lege lata ea instituit Senatus Romanus, Trebellio Maximo, & Annæo Seneca, Coll. Legitima debetur filiis, qui sine causa ab haereditate excludi nequeunt; quibus mortuis, debetur nepotibus ex eis legitime natis: & haec nec per fideicommissa adimi potest: detrahiturque ex bonis parentum, deducto aere alieno, & funeris impensa: vt habetur in l. Papinianus § quarta, ff. de inoffic. test. Falcidia debetur haereditate institutiois, & est quarta pars totius haereditatis, quam institutus haeres detrahit, & retinet sibi ex singulis legatis, nisi ad alias causas relicta sit. Authen. similiter. C. ad Falcid. Trebellianica, est quarta pars totius haereditatis, quam sibi retinet institutus haeres, ea conditione, vt si decedat sine liberis, alteri eam haereditatem restituar. Inst. de fideicommiss. haeredit. § sed quarta.

Tertio quaeritur, quanta sit haereditatis portio, quam parentes filiis dare communi lege, & iure cogantur? Olim apud Romanos lege 12. Tabularum parentes, suorum bonorum quartam tantum partem suis filiis debebant, l. Papinianus, § Quoniam, Et § Quarta. De inoffic. testam. Et l. Parentibus Et l. Cum quaeritur. C. de inoffic. testam. Sed post ea legibus constitutum est, vt amplior, & maior filiis legitima deberetur: vt pote si quatuor, aut pauciores filii sint, eis debetur tanquam legitima portio, triens, id est, tertia pars haereditatis, ex aequo inter filios diuidenda: si quinque, aut plures filii sint, eis debent partes semissem, hoc est, dimidiam partem bonorum inter eos ex aequo facta diuisione. l. Nouissima, Et l. Si pater, C. de inoffic. testam. Authen. De triente Et semisse. § Hac nos, collat. 3. constit. 5. quae lex nunc temporis communi iure seruatur, nisi quod pro varietate prouinciarum, & locorum, Regum ac Principum legibus, & statutis ciuitatum vel populorum, maior, minorue legitima filiis debita decernitur. Nam exempli gratia in Portugalliae Regno, filiis tanquam legitimam portionem parentes debent duas suorum bonorum partes ex aequo inter ipsos filios diuidendas: ac proinde pater solum de tertia bonorum parte potest libere statuere. In Castellae Regno legitima portio filiorum, sunt quatuor partes totius haereditatis paternae, ita vt tantummodo quintam partem possit pater, & mater legitimis filiis habens cuique etiam ex aequo libere dare, aut testamento legare: & in multis aliis prouinciis & locis vel est amplior, & maior, aut restrictior, & minor.

Quarto quaeritur, quid iuris habeat filius in legitimam portionem viuente patre? Respondeo, cum habere ius non in re, sed ad rem: dum enim pater viuit, plenum habet suorum bonorum dominium, nec legitimam filio dare nisi in morte, scripto iure compellitur: quare parentibus adhuc viuus legitima filii debita crescere, ac detelcere potest: quoniam parentes donec vixerint, lucrifacere, & perdere queunt & in eorum obitu maior minorue erit legitima filiorum portio, pro maiori minorue haereditate, quae tunc in filios testamento transmittitur alieno aere deducto, & funeris impensa, & seruis libertate donatis, l. Papinianus § Quarta, ff. de inoff. testam.

Quinto quaeritur, Quo iure, naturaline an scripto, parentes filiis debeant legitimam portionem? Respondeo, cum Abbate. Et alii in cap. Raynutius de testam. iure naturali debere. Nam quod pertinet ad necessaria vitae alimenta, parentes filiis ea naturali iure debent: at his exceptis alimentis, parentes debent filiis legitimam portionem scripto iure, quod ex aequo, & bono, hoc est, ex pietate, & charitate parentum in filios descendit.

Sexto quaeritur, An legitima portio filiorum possit iure, vel ex toto adimi, vel ex parte diminui consuetudine,

statuto,

statuto, lege, scripto iure? Hanc quaestionem tractat Panormitanus, vna cum aliis in *cap. Raynuius de testam. Couarra. p. 2. c. 8. §. 6.* Sunt teste Abbate, qui id fieri posse negent, quod eiusmodi consuetudo, statuta, vel leges, cum iure naturali pugnare videantur. At communis est sententia id fieri iure posse: ita Cuius, Bartolus, Dynus, & alii, quos refert, & sequitur Panormitanus. Hoc autem locum habet quodcumque filius aliunde suppetunt bona, vnde viuunt, secus non item, vt eodem quem dixi loco docet Panormitanus. Hinc est, vt in quibusdam prouinciis, & locis filio habenti aliunde victum necessarium, pater libere possit legitimam portionem, iure communi alioqui debitam, denegare. Est item alicubi, aut in more positum, aut peculiari statuto, vt lege decretum & constitutum, vt filius qui abunde seipsum potest aliter, etiam ex industria, labore, vel arte, quae ipsum non dedecet, in vita tunc, legitima portione careat, vt in *c. Raynuius de testam. idem Panor. annot.* Alicubi etiam est statutum, quo decernitur, patrem minime cogendum alere filium suum, maiorem decem, & octo annis, si viribus filius ipse valeat, quibus possit commodum sibi victum, & cultum parare, quamuis huiusmodi statutum improbet, Anethanus, & alii, teste Couarruias in *eo loco, quem supra attulimus, num. 5.* Immo alibi etiam more, vel statuto permittitur, vt parentes in testamento filios suos, qui ipsis inuitis, vel in seitis, & inconsultis, vt conditionem elegerunt, & susceperunt ante 25. aetatis annum, legitimam iure communi debita excludant; dummodo aliquid ipsis donent.

In Hispania certe, & aliis etiam in locis, teste Couarr. de *testam. p. 2. c. 8. §. 6. num. 6.* sunt Regia leges, quibus conceditur, vt quis primigenia possit instituire, ita vt omnia paterna bona filius nati maior obtineat; ea tamen lege, vt ceteris liberis indigentibus commoda alimenta praestet. Et quamuis inter iurisperitos non desint, qui huiusmodi primogeniorum institutorem, & legem damnare non dubitent; communi tamen aliorum consensu, & more approbatam videntur, sane ea lex, & mos nequaquam naturali cum lege pugnant, quando ceteris filius cum egerit, ita necessaria, pro eorum statu, & conditione, in a. me denegantur.

Obiicit aliquando leges Regum, ac Princepum, vel statuta ciuitatum primogeniorum iura constituere, ita vt nihil de alimentis, quae reliquis filijs debentur, plane decernant: ergo huiusmodi saltem leges ceteris sunt iniuriae. Respondet, distinguendo: aut expressim alimenta vitae necessaria ceteris filijs adimant ea leges atque statuta, & haec sunt iniuriae: aut neque adimunt expressim neque concedunt, & illa minime sunt iniuriae, sed minus ac benignius ea conuenit interpretari, ita vt aequo & bono contentiam, non pugnent: ac propterea nequaquam in eum sensum trahenda sunt, vt ceteris filijs debita vitae subsidia subtrahere videantur.

Septimo quaeritur, An filia vna cum filio sit etiam in legitima portione haeres instituenda? de hac quaestione agit Couarr. de *testam. in c. Raynuius in sum. n. 2. c. 23.* & Iustinianus *Instit. de legitima agnatorum successione. §. Ceterum*, aliquas veteres leges improbat, & damnat, quod uirum foemina ab hereditate excluderent, maritus tantum ad illam admittitur, quod iniuriam esse ait, nec naturae conueniens, & alibi: *Nouel. de haer. ab intest. §. reliquum. c. §. sequen.* vt barbaram corrigat Armeniorum legem, quae ab hereditate, & dote foeminas repellebat, vt omnia bona masculis obuenirent.

Apud Romanos Q. Voconius Saxa Trib. vt scribit Florentinus in *epitome. lib. 41.* iudicente M. Carone, legem tulit, ne foemina haeres institui posset, etiam si vnica filia esset, ab eo, qui centum mille sesterterios, in bonis haberet. Meminit huius legis Cicero in *Verrem, Act. 3.* Gell. li. 20. c. 9. *lib. 17. c. 6.* Vnde Aug. *lib. 3. de ciuit. Dei. c. 21.* scribit inter primam, & secundam bellam Punicam latam esse legem Voconiam, ne quis cohæredem foeminae faceret, ne vnicae quidem filiam. Ea lege quid iniquius dicit, aut cogitari possit, signero.

Sic ille. Vt propterea mirum non sit, *testo Sex. Cerilio apud Gellium lib. 20. c. 1.* si Romanae ciuitatis opulencia obliterata sit.

Quare quidam, vt iniquam legem damnant, quae ab hereditate foeminas excludit, masculis tantum admittit. Nihilominus tamen tribus modis sapissime foeminae a successione iure optimo repelluntur, pacto scilicet statuto, & privilegio. Pacto quidem, nam qui filias in matrimonio collocant, cum ipsis conueniente solent, vt hereditatis successioni renuncient, quod pactum tamen si iure civili est improbatum; si tamen iure iurando confirmetur, Pontificia auctoritate subsistit, c. *Quamuis, de pactis, in sexto*, qua de re statim dicemus: statuto vero, quoniam plerisque in locis legitimam constitutum, vt extra tribus masculis foeminae commode dotatae a parentibus successione excludantur, atque etiam probat, & defendit hoc statutum Couarruias loco citato, quemadmodum, & apud Gallos lege Salica foeminae a Regni successione excluduntur. Privilegio autem Principum quibusdam familiis concedi solet, vt masculis tantum in bonis succedendi ius habeant. Haec statuta, & leges alii damnant, alii vero probant. Non est tamen ratio cur damnentur, si ita intelligantur, vt foeminae, si indigent necessariis ad vitam, minime priuentur; item si ipsi quoque sua dos commoda ad victum, & cultum data legataque sit. Quare si honeste, & commode aliis, quam hereditatis bonis sustentari queant, licite possunt ab hereditate depelli. Dubitandum enim non est, quin Reipublicae inter sit familiis conseruare, l. 1. §. *Denunciare. ff. De ventre inspiciendo, l. super. C. de quast.* per foeminas vero familias potius extinguuntur, quam conseruantur. *l. pronuntiatio, §. Familia. c. §. vt ff. de verb. signif. c. l. Familia. ff. cod. tit.* vbi dicitur: *Foeminarum liberos in familia earum non esse, palam est; quia qui nascuntur patri, non matris familiam sequuntur: & Instit. De legitima agnato. success. §. 1. c. l. iurisperitum. ff. de gradib. affinita. in principio.* Cum quibus conueniunt ea, quae dicit Euripides Poeta Graecus.

Filii masculi columna sunt familiarium.

Et alibi.

*Mulier egressa patris adibus,
Non amplius est parientum, sed coniugis:*

Masculum vero genus perpetuo manet in adibus,

Deorum patrumque, & sepulchrorum limitem honorat.

In vetere quoque Hebraeorum lege, existentibus masculis, foeminae ab hereditate excludebantur; iis vero deficientibus, filiae in hereditate succedebant. Immo si plures filiae erant, hereditatem aequaliter participabant.

Octauo quaeritur, An si pater viuens filio filiae tradiderit integram portionem legitimam, in pectore eo tempore quo traditio fit; possit filius postea auctis paternis bonis, eiusque patrimonio amplificato, petere sibi mortuo patre, legitimam incrementum, tanquam suae debite portionis supplementum? Hanc quaestionem tractat Couarr. in *cap. quamuis de pactis in sexto par. 3. §. 1. num. 2.* Dux sunt opinioniones. Vna negat posse filium, petere legitimam supplementum ex bonis, quae pater mortis tempore reliquerat, dummodo receperit integram legitimam portionem, eo tempore considerato, quo pater ipsi in vita tradiderat: quam sententiam multi, inquit Couarruias sequuntur, eo quod satis sit, si integram filius legitimam habuerit, habita ratione eius temporis, quo ipse voluit eam sibi a patre tradi. Sic opinantur Butrigarius, Guilielmus, Benedicteus, Curtius senior, Nicolaus Boerius, & alii, quos refert Couarruias loco citato. Alia est sententia, quae affirmat filium posse legitimam petere incrementum, quam quidem opinionem idem Auctor testatur esse communem ac magis cum ipso iure congruentem, atque ita sensisse Baldum, Ripam, Iason. Imolam, Romanum & alios quos ibi recenset. Nam *ex l. si quando. §. 2. c. l. c. i. quatuor, C. de inoff. testam.* colligitur, legitimam omnino deberi ex bonis, quae mortis tempore pater reliquit. Roget quisquam, an idem iuris filius habeat, si a patre adhuc viuens legitimum portionem accepit, & promiserit se nihil ex eius bonis amplius peti-

curum?

curum? Respondet Covarruias, Balaam tecurus, etiam tunc posse filium petere supplementum legitimæ, si patris bona aucta amplificataque fuerint. Ceterum hæc Covarruiæ sententia locum habet in filio, si secundum ius commune loquamur, quod irritum esse vult pactum, quo filius successione futura iure et dicitur, imò autem locum habet in iis filiis, qui dotati à patre, secundum statuta civitatum, populorum, vel leges Principum, cedunt iure futurae successione: nec item in iis locum habent, qui recepta congruenti legitima portione ex bonis patris, iurant se nihil amplius ex paterna hereditate petituros, hoc enim pactum iure Canonico subsistit, *cap. Quamuis de pactis in sexto*, et etiam ipse Covarruias annotat.

Nono quaeritur, ius ne filius habeat petendi legitimæ supplementum, quando pater in vita eius legitimam minuit portionem, aliis donando, vel in alios vltus etiam pios patrimonium suum impendendo? Respondeo, distinguendo: aut pater minuit legitimam filii donando alius in vita, vel in morte legando quendam vitæ legitimam filio debitam; aut ex negotiatione, cui patrimonium suum exponit aliquid perdendo. Si in morte quippiam legaverit, quod filii legitimam minuerit, iure petit filius suæ legitimæ supplementum, ita ut ex legatis, etiam piis sit detrahendum. Si in vita negotiationi exponit patrimonium, filius nihil petere potest, quoniam sicut pater negociando suum patrimonium attenuat, sic etiam potest augere: ergo ut ex negotiatione patris, filius in legitima damnus passus est, ita potuit etiam sibi lucrum acquirere. Eadem ratio est, quando pater ludendo bonam patrimonii partem amisit: sicut enim ludendo perdidit, ita potuit etiam lucrari. Quod si pater vitæ patrimonium donationibus extenuat, tunc aut bona fide, aut mala id facit: si mala fide id facit, peccat, quoniam filii legitimam minuit, & propterea iure potest filius suæ legitimæ supplementum petere, & nihil refert, an unica tantum donatione, an pluribus per minimas partes factis, pater patrimonium mala fide minuerit. Si bona fide pater id faciat, nec peccat, nec filius potest legitimæ supplementum exigere; cum ipsi legitima nequaquam debeatur ex bonis patris, nisi ex iis, quæ mortis tempore pater reliquit. Item, quia quamvis pater in vita donationibus patrimonium diminuat, sic tamen potest, ut postea patrimonium maius locupletiusque faciat. Et sciendum est, filios esse necessario à parentibus hæredes institutos, nisi iustus de causis in testamento expressis hæreditate priuentur. Et idem iuris est de nepotibus: quando sibi decesserunt. *Instit. de hered. qua ab intest. de se. §. Ita de iur. Idem quoque ius est de in posthumis, qui institui iure debent. C. de post. hered. Instit. l. Quod tertium est. Item si prædicti hæredes instituti fuerint in quantacunque portione, etiam minima, ius habent petendi supplementum legitimæ sibi debitæ; non tamen rampendi testamentum, ut inofficiosum & iutile. l. Omnimodo. C. de inoffic. testam. Authent. ut cum de appellat. cognosc. §. hac autem disposuimus, ut statim latius explicabo.*

C A P. XXVIII.

Quædam Quæstiones diluuntur circa pactum, quo filia dote contenta suo patris hereditatis iure cedit.

Primo quaeritur, An pactum, quo filia tradita sibi dote à patre hereditatis paternæ iure cedit, sit ratum, & firmum? De hac quæstione Covarruias agit in *cap. quamuis de pactis in sexto, par. 2. initio*. Respondeo, huiusmodi pactum iure communi civili, irritum esse, & inane, ut constat ex l. Pactum dotali. C. de collat. Nec ius pactum huiusmodi damnauit, ideo quod non possit quis se hereditatis futuræ iure abdicare: nam in l. 2. C. de pactis potest quis suo iure futuro cedere, & ex l. ult. C. de pactis, communi omnium consensus potest quis successione futura iure cedere, dummodo id faciat voluntate illius, de cuius suc-

cessionem, & hereditate tractatur. At vero si filia dote contenta se abdicet iure hereditatis futuræ, ac eam abdicationem iure iurando confirmat, pactum subsistit, *ex cap. Quamuis de Pactis in sexto*, immo alicubi statutis Civitatum, populorum, ac Principum decernitur, ut etiam huiusmodi pactum, sine vltio iure iurando vim & locum habeat, dummodo in ea promissione intercedat instrumentum publicum, aut dummodo ea pacto causa dotis, & nuptiarum facta sit.

Secundo quaeritur, An eadem ratio sit de huiusmodi pacto, si fornicaria id fecerit non gratia patris, sed tantum fratrum suorum? hoc est quaerere, An si fornicaria illud pactum iure iurando firmaverit causa fratrum, non patris, iure Canonico subsistat? Quidam, ut testatur Covarruias loco citato, num. 5. volunt eandem esse rationem, ac propterea iure Canonico ratum esse, ac firmum. Sed verius illi opinantur, qui negant tale pactum fratrum causa, etiam iure iurando munitum valere, nisi fiat consensus patris, de cuius hereditate tractatur: quia in e. *Quamuis de pactis in sexto*, solum confirmatur pactum gratia patris munitum. Deinde, quia pacto si cum fratribus fiat, suppositivum continet, eo quod de patris viventis hereditate absque eius consensu tractatur. Quare si hoc gratia fratrum, consensus tamen patris, & iure iurando firmetur, ratum est, & firmum. Sic docent Auz. in sol. Alexand. Cuman. in sol. Fulg. & alii, quos refert & sequitur Covarruias loco prædicto.

Tertio quaeritur, an tale pactum, quod diximus, evanescat & desinat, si pater, cuius gratia factum est, consensus, quem dicitur patri præsisterat, revocaverit? Quidam teste Covarruias, loco citato, num. 7. negant cessare. Sed probabilis est, quod ait Covarruias, communem securus sententiam: si pater hoc pactum remisit, & consensus suum revocaverit, filiam iure posse æquis portionibus alioqui debitis, vna cum fratribus ab intestato patri succedere, ac si nullum pactum fecisset: ita Baldus, Alex. Decius, & alii quos refert Covarruias.

Quarto quaeritur, An filia facta simili pacto gratia patris, si pater nihilominus in testamento eam ad aliquam hereditatis partem vocaverit, admittenda sit ad eam partem, ita ut ei à fratribus obici pacto facta non possit? Respondeo, quod Covarruias, & alii quos ille refert loco citato num. 8. esse omnino admittendam, quoniam pater etiam si expressim pactiorem, & consensus suum non revocaverit, tacite tamen revocasse intelligitur in eo quod filiam ad aliquam hereditatis partem in testamento vocavit.

Quinto quaeritur, An idem iuris, quod est de filia, sit de filio, qui cum patre conveniens iurat se nihil amplius ex hereditate petiturum. Quidam negant tale pactum etiam iure iurando munitum, Canonico iure subsistere: quia in e. *Quamuis de Pactis in sexto* solum dicitur, renunciationem à filia factam, & iure iurando firmatam locum habere. Deinde, quia longe alia est ratio in filio, atque in filia, cum in matrimonium datur: nam filia cum in matrimonium alicui traditur, familiam paternam egreditur, translata in familiam coniugis, ac propterea iure admittitur renunciatio, qua filia se iure hereditatis paternæ abdicat: at filius paternam familiam conseruat, & ideo non admittitur renunciatio ab eo facta. Enim vero probabilis videtur, quod docet Covarruias loco citato, §. 1. num. 1. prædictam renunciationem à filio factam, & iure iurando munitam, Canonico iure consistere, si filius hereditatis paternæ iure cedat causa dotis, vel donationis propter nuptias, vel ob aliam rationem iustam atque legitimam.

Sexto quaeritur, An si filia iurando se abdicet iure hereditatis paternæ, contenta dote sibi tradita à patre ad ingressum in Religionem, cœnobium iure possit petere, ut rescisso pacto Monasterium partem sibi debitam habeat, ne illi noceat facta portio, postquam fornicaria iam est Religionem professæ. Sunt tres opiniones, vna est, quæ affirmat Monasterium ad id actionem habere absolute. sic

opinatur Marianus, Socinus, Philippus, Corneus, Fe-
linus, Carolus, Ruinus, quos prædicto in loco citat Couarru-
uius §. 2. num. 1. Secunda opinio docet, Monasterium ius,
& actionem habere contra huiusmodi pactum, si filia sit
grauiter læsa: tunc autem grauius læsa filia iure censetur,
cum tempore renunciationis erat spes opulentissimæ hæ-
reditatis paternæ, aut patrimonij præsens erat opi-
mum, & amplum, tamen si dos filia tradita, idonea fuerit
ad ingressum in Religionem. Ita Decius, & Aymon teste
Couarruuius ibidem nu. 5.

Tertia opinio negat simpliciter cōnobium id iuris ha-
bere: cuius sententia probatores fuerit Bartolus, Baldus,
Hieronymus, Cagnolus, Franciscus Putpur, quos refert &
sequitur Couarr. eodem loco num. 5. ita ratiocinantes. *Aut
enim petit, inquit, hæreditatem rescisso pacto ex persona fe-
minæ Religiosæ, hoc est iure ipsi feminæ conuenienti, aut iure
suo, quod ipsum Monasterium, per feminam Religionem pro-
fessam transiit. Ratione primi actionem non habet, quia femi-
næ iam est Religionem professæ, ac proinde uoto pauperatis ad-
stricta, ergo ipsa in suis bonis damnationem passæ non est: nec ratione
secundæ, cum nullum ius cōnobium conueniat, in iis rebus quas
Monachus ante professionem, vel ante ingressum in Monasteri-
um, vel antea, vel consanguineis donauerit.* Nam ingressus
aliquis in Monasterium, liberam habet facultatem de
proprijs bonis statendi, *Authent. de Monachis, §. illuc & §.
Nunc autem, & c. Si qua mulier, 19 q. 3.* Hanc sententiam
testatur Couarruuius esse magis communem, Nihilominus
tamen gratia, & fauore Religionis ipsa prima senten-
tia probabilior reliquis duabus apparet, eo quod renun-
ciatio gratia Religionis facta sit, ac proinde æquum non
est, ut Monasterio noceat, nisi consensum præstiterit, cum
femina ius succedendi repudiauerit: alioqui enim renun-
ciatio, credi iure potest facta in fraudem Monasterii.

Septimo quaeritur, An renunciatio facta à filia, & iure-
iurando firmata, Canonico quoque iure subsistat nulla
dote recepta? Dux sunt opinionum, quarum vna affirmat
hoc pactum iureiurando interposito confirmari, quando
filia ius succedendi repudians nullam dotem accepit: quo-
niam ius Canonicum generatim constituit tale pactum
valere ratione iureiurandi adhibiti: quod semper est
obseruandum, quando cumque abique vilo pacto obser-
uari potest. Sic censere Inola, Dominicus, Alexander, &
alii, teste Couarruuius eodem loco superius allato, num. 6. Nec
refert, inquit, an filia renunciauerit ex iusta causa, quia videli-
cet patris bona non sufficiunt, ad dotes fratrum fororumque, an ex
iniusta causa, videlicet, quia se habuerit ex parte patris, vel fra-
trum: quoniam etiam si ea ex parte iniquitatem pactum habue-
rit, non impedit quo minus iureiurando confirmetur, nisi quo
iusta de causa iureiurandum relaxari potest.

Alterca opinio, negat tale pactum iureiurando firmatum
subsistere: itaque Ancharani, Saliceti, & aliorum teste
Couarruuius, quam colligunt ex eo, quod in c. *Quamuis, de
Pactis, in sexto*, solum dicitur, renunciationem iureiurando
munitam valere, quando filia dote à patre accepta, iure
hæreditatis paternæ cedit. Hæc mihi magis placet.

Octauo quaeritur, An renunciatio, qua filia hæredita-
tem paternam iurando renunciat, vim & locum habeat,
etiam si pater postea ad secundas nuptias tranfierit? quod
idem est, ac si quaeratur: An patre uxorem secundam du-
cente, filia eo mortuo excludatur à bonis paternis, quæ
pater habebat ex filiis primi matrimonij? Respondeo, cum
Couarruuius loco citato §. 3. num. 1. Oldra, Decio, & alijs, quos
ibi citat Couarruuius, filiam etiam si iurando hæredita-
tem patri renunciauerit, admitti nihilominus debere ad
bona paternam ex primo matrimonio comparata, quia rati-
one promissionis factæ filia solum excluditur à bonis
paternis, quæ alioqui iure sanguinis & successione ad i-
psam pertinebant, non autem si bona paternam filia pete-
rit ratione paternæ & legis, in filiorum fauorem & gratiam
constituta: tunc enim filia non obest renunciatio, etiam si
eum iurauerit: ac lege decretum est, ut pater ad secundas se-
nuptias conferens, relinquere debeat filiis ex primo con-

coniugio susceptis, bona ex primo matrimonio acquisita.
Similiter etiam si filia se abdicet iure hæreditatis pater-
næ, non prohibetur bona patris petere non tanquam pa-
tris, sed ut fratris hæres. Exemplum sit: Bona patris ad fra-
trem deuenerunt, cui intestato iure communi soror eijdem
succedit: tunc filia quamuis iure hæred. tacite paternæ an-
tea cesserit, tuta conscientia potest petere bona fratris,
qui absque testamento decesserit, quia non petit ea tan-
quam patris, sed tanquam fratris bona, & solum iuratur,
se bona paternam nunquam petituram, Couarruuius ibidem §. 3.
num. 2. ex Alex. Decio, Paul. Aretino, & alij.

Nono quaeritur, An pactio, qua iurando hæreditatem
paternam renunciat, excludat ipsam à legitima portione,
quæ ei alioqui ex bonis paternis iure ipso deberetur? Qui-
dam censent, adhuc filia ius esse petendi legitimam por-
tionem sibi iure conuenientem, & patrem in testamento
aliquid, quamuis modicum, præter dotem relinquere de-
bere teste Couarr. §. 3. nu. 3. ita sentiunt Bald. Aret. Matth.
Afflic. Nicolaus Boerius. Sed verius esse puto, quod ait
Couarruuius, filiam non habere ius petendi legitimam,
cum reuera dote contenta, iurando renunciauerit ius hæ-
reditatis & successione paternæ, nec aliquid aliud præ-
terea patet ex testamento relinquere debet, dummodo
eam in ipso testamento non prætereat, sed dicat se iam in
vita ei dotem tradidisse.

Decimo quaeritur, An si filia iurando repudiauerit ius
hæreditatis paternæ metu, vi, dolo, vel fraude, pacto Ca-
nonico iure subsistat? Quidam eam opinantur subsistere,
ac ideo iurisdictioni relaxationem impetrari oportere:
alioqui pactio debet filia stare. Sed verius existimo,
quod Abbas asseruit in cap. *Cum contingat, de iureiur.* hoc
pactum iureiurando non confirmari, ac proinde nulla o-
pus esse ipsius iurisdictioni relaxatione. Non enim ius Ca-
nonicum decernit ut hæc pacta vi, metu, aut dolo facta,
sint rata & firma, quamuis iureiurando munita.

Vndecimo quaeritur, An si filia hæreditatem paternam
renunciauerit, & fratres, quorum gratia facta est renun-
ciatio, viuo patre & mortuo obierint, etiam elatæ ac finiatæ?
Quidam affirmant finiri, alij vero negant teste Couarru-
uius loco citato §. 3. num. 4. Sed dicendum existimo. In primis, aut
filia renunciat tacite, vel expresse causa, siue gratia fratris,
vel sororis: & tunc decedente fratre, vel sorore, patre su-
perstite, renunciatio finitur ac desinit, quia facta est fra-
tris, vel sororis causa: aut renunciat filia gratia tantum
patris, non fratrum, aut sororum, & tunc eorum obitu
viuo patre non extinguitur renunciatio, quia est facta
gratia patris qui viuit. Sic docet communis opinio, ut ait
Couarruuius. Sed quid si non constet, an filia renunciauerit
causa patris, an fratrum, an sororum? Respondeo, tunc
potius intelligi renunciationem non patris, sed fratrum
causa factam: ac propterea fratribus, vel viuis, vel
non natis, qui nascituri expectabantur, renunciationem
cessare, & tunc filia succedet patri, vel ex testamento vel
ab intestato: sic etiam habet communis opinio.

Duodecimo quaeritur, An filia ius hæreditatis paternæ
renunciens, excludatur etiam à bonis paternis, quæ no-
mine, seu ratione, & iure feudi pater habet, & quæ vi & ra-
tione feudi ad feminas quoque spectare possunt? Res-
pondeo, non excludi, quia huiusmodi bona non censentur
simpliciter paternam, cum iure feudi ad patrem per-
tineant. Couarr. cum alijs loco citato §. 3. num. 6.

Decimotertio quaeritur, An filia renunciens hæredita-
tem paternam, non solum sibi, sed etiam suis filiis noceat:
Idem est, ac si quaeratur, An cum filia iure hæreditatis pa-
ternæ sese abdicat, non solum ipsa à successione excluda-
tur, sed etiam filij, & hæredes eius? Respondeo distinguen-
do, aut filia moritur post patris obitum, aut ante: si primo,
tunc non solum ipsa, sed eius etiam filij & hæredes ab
hæreditate paternam excluduntur, eo quod ipsa succedere
nequit, cum iurauerit se nihil ex bonis paternis petitu-
ram: nec filij eius possunt succedere, quia non ratione sui,
cum adhuc superstes sit eorum mater auctorem iam mortuam;

nec ratione matris, quia nepotes auctoris non succedunt in locum matris, nisi quando mater *vna* decessit. Si secundo, tunc filii succedunt auctori, non nomine & iure matris, quia hereditatem renunciauit, sed nomine & iure suo, quatenus nepotes *vna* cum patris, vel auunculis succedunt.

Couar loco citato. §. 3. num. 7. communem sententiam sequitur.

Decimoquarto queritur, An renunciatio a filia facta, ortu filiorum reuocetur? verbi gratia, renunciauit filia hereditati paternae, quae filios nondum habebat, & tamen postea nati sunt? Queritur, An talium filiorum ortu renunciatio extingatur? Respondeo, minime, quia patrum non solum filii iam nati uocantur, sed etiam nascituris, sic *Couar loco citato. §. 3. num. 8. ex Alexan. Decio. Antonio Rubeo, Socino, & aliis.*

Decimoquinto queritur, An legitima filii debita possit pater modum conditionemve apponere, quia ipsa legitima grauetur? Respondeo, minime, ut *consuet. ex l. quoniam in priorib. C. de inoffic. testamento*: sed de hac re capite sequenti tractabo *quest. 5. & 6.*

CAP. XXIX.

De legitima portione quam parentibus filiis debent.

Primo queritur, An filius parentes suos instituere haeredes iure cogatur iure communi pater & mater exclusis auis, si superstitibus sint, debent a filio haeredes institui, aut exheredari iustis causis in testamento expressis, alioqui nullum est testamentum, quod ad haeredum institutionem pertinet, quod si alter eorum fuerit vita functus, is solus qui superfuerit, debet haeres institui: quod si neuter eorum maneat in uiuis, succedunt auis, siue paterni illi sint, siue materni. Si vero vnus tantum eorum superstitis fuerit, istantem haeres est instituendus. *Hec omnia colliguntur ex Authent. De haeredib. ab intestato. §. Consequens auem, & ex Authent. Defuncto. C. Ad iuratus consultum Terentianum.* Succedunt itaque progenitores tertata semper praerogatiua gradus; scilicet pater auctori praerogatur eumque excludit, & idem de caeteris maioribus, succedit enim is, qui est natu propinquior, aliis superioribus exclusis. Quaes quid dicendum quando plures progenitores sunt in aequali gradu, puta ex parte patris in primo, vel secundo gradu? Et similiter ex parte matris in primo, vel secundo? Iure communi tunc paterni in dimidia parte succedunt, & in alia dimidia materni progenitores, quamuis ex vna parte, & ex alia auctoris tantum, aut auia tantum. *Authent. De Haeredib. ab intestato veniens. §. 1. & 2. & Authent. Defuncto citata.*

Secundo queritur, Quota sit legitima quae parentibus communi iure debetur? Respondeo, cum Doctoribus, & Glossa in Authent. *Novissim. C. de inoffic. testam. in a. Bastolo.* & aliis communi consensu approbata in hunc modum: olim filius loco legitime parentibus solum quartam suorum bonorum partem debebat, ita ut de tribus sui patrimonii partibus libere statuere posset, quarta parte parentibus relicta. Postea vero iure Authenticarum constitutionum, aucta creditur parentum legitima, ita ut tertia pars ex bonis filii, parentibus debeatur: & haec iuris ciuili sententia iudicatur. Aliubi vero, ut in Hispania in regno Portugalliae & Castellae extant, Regiae leges decernentes, ut legitima parentibus debita ex bonis filii sint duae partes: ita ut filius legitimum patrem vel matrem habens, solum libere testari queat de tertia suorum bonorum portione.

Tertio queritur, An parentes exclusis fratribus, succedant filio ex testamento, & ab intestato? Respondeo in hunc modum: iure communi ciuili, si testator legimus parentes habet simul, & fratres vtrinque coniunctos, debet eos aequaliter haeredes instituere, ita ut per capita hoc est, aequalibus portionibus fratres *vna* cum parentibus succedant in bonis ipsius filii; fratrum vero liberi per stirpes, hoc est, in ea portione, in qua eorum pater succederet, et

consuet. ex Authent. supra citatis. At vero in Hispania, & aliis etiam, parentes soli succedunt, ita ut fratres vtrinque etiam coniuncti excludantur parentibus viuis: ut *aut. Co. uarruensis in epistola de successibus ab intestato nu. 6.*

Quarto queritur, An eodem modo parentes succedant filio, quo filii parentibus? Respondeo, minime nam iure communi filii succedunt parentibus sic: ut si plures sint in eodem gradu, aequaliter succedant; si vero sit vnus filius, & duo nepotes ex eius fratre relicto, non succedunt aequaliter, sed totum patrimonium patris in duas portiones diuiditur, & vna debetur filio; altera diuiditur inter nepotes, qui non per capita, sed per stirpes succedunt: eo quod filius succedit iure suo, nepotes vero iure patris de mortui: ac propterea licet tres pluresue sint, in ea tamen portione succedunt quam eorum pater haberet, si esset superstes. At vero aliud ius est de parentibus, qui succedunt in bonis filiorum. Nam si pater sit mortuus, & mater sit superstes *vna* cum auctore paterno, solum succedit filio mater excluso auctore paterno: hic enim non est representatiua loci, hoc est, auctoris paternus non succedit representans personam sui filii vita iam functi.

Quinto queritur, An filius legitime, quae parentibus debetur possit modum conditionemve apponere quia ipsa legitima grauetur? Respondeo, minime: quod si apponet, irrita erit & inanis, *Gloss. in Authent. de haered. & Falcidia. §. si vero expressim. & Gloss. in l. Pantonium. verbo consuet. §. si a patre quis manumissus fuerit.* Sciendum est legitimam portionem debitam, siue ascendentibus, siue descendentibus grauari non posse aliqua conditione, onere, vel modo: at iniqui ille modus, vel conditio, vel onus appositum ipso iure nulla sunt, perinde ac si appositae non essent. *Quoniam in prioribus. C. de inoffic. testam.* sic communis opinio, quam habet Antonius Gomes. *tom. 1. variar. resolut. cap. 11. numer. 24.* Nihilominus certum est patrem filio vulgariter aliquid alium substituire: neque enim vel legis substitutio intelligitur legitimam grauare. Ut si dicat pater: meorum bonorum haeredem instituo Titum filium meum: & si ille haeres non fuerit, substituo illi Sempronium, aut si meus haeres Sempronius: quoniam in tali substitutione, solum pater constituit sibi haeredem, si forte filius casu aliquo ei haeres non sit: ac proinde filius nulli onere, modo, aut conditione grauetur. Deinde pupillaris substitutio non iudicatur legitimam filii grauare: ut si pater dicat, si filius meus Titus ante annos pubertatis ei vita decesserit, succedat in bonis illius Sempronius, nam pater vitatur iure sibi legibus concessio.

Sexto queritur, quid sit dicendum, cum is cui portio debetur legitima, haeres instituitur in longe maiori portione, an tunc modus conditione adhiberi queat? exempli gratia, instituitur filius haeres in omnibus bonis paternis. Queritur, an pater possit filium grauare? Respondeo, non posse ex ea parte, qua filio legitima debetur, bene tamen ex ea parte, qua ultra legitimam debitam aliquid filio relinquit, veluti si pater instituat suum filium in omnibus suis bonis, ea tamen conditione & lege, ut si decesserit sine liberis, illa Sempronio relinquit, aut si iure primogenitorum sint affecta, poterit filius libere statuere de eo, quod pertinet ad legitimam sibi debitam: quod si nihil de ea statuat, ad haeredes illius ab intestato integra pertinebit.

Septimo queritur, An is qui parentes nullos habet, nec vllos filios legitimos, lege cogatur, statere si quos habet, haeredes instituere, ita ut eis aliquam portionem legitimam debeat? Respondeo, nulla enim lege compelli ad id faciendum, posseque libere in quo voluerit ex trauctis sua bona testamento transmittere, nulla fratrum suorum facta mentione. Vna tamen est causa, ob quam penes fratrem ius est agendi contra fratris testamentum: etiam quam inuile, & inofficium: nempe si frater instituat haeredem turpem hominem, id est, infamem, & idem iuris soror habet. Sed totum hoc locum habet in fratre vtrinque coniuncto, id est, ex eodem patre & matre

utroque Fratres uterini. C. de inofficio testam. nisi frater in testamento præteritus infamis quoque fuerit, aut frater testatori ingratus: tunc enim contra testamentum actionem non habet, quamvis infamem hominem frater hæredem instituerit. *Authent. De nuptiis. §. Ingratus dicitur.*

Octavo quaeritur, An vnus coniux debeat alterum coniugem hæredem instituire, ita vt alter alteri portionem legitimam debeat? Respondeo, ita hunc modum: coniux debet iure communi coniugem suorum omnium bonorum hæredem instituire, si nullos filios haberit legitimos, nec parentes; quod si liberos habeat, debet in coniugem partem suorum bonorum partem testamenti transferre, si absque dote in matrimonium duxit, & ita pauperem, vt aliunde viuere nequeat. *Authent. de exhiben. rei. §. Quoniam vero. Authent. Præterea vnus vir, & vxor. Authent. Vt liceat matri. §. Aut & Quia vero.* At cum maritus liberos habeat, quæ pars bonorum eius ad vxorem ita pertinet, vt eius dum viuunt, tantummodo vsum, & fructum habeat: nam dominium ad filios, ex eodem matrimonio susceptos spectat. Idem iuris habet maritus in bonis vxoris, quod habet vxor in bonis mariti.

C A P. XXX.

De iure, & potestate Dominorum in seruos, & primum quo iure sit seruitus inducta.

Agendum nobis nunc est de iis, quæ seruus domino debet; & vicillim de iis, quæ dominus seruo præstare iure compellitur, sed dicendum tamen prius generatim est, quid iuris herilis potestas in seruos contineat. Summa pertonarum diuisio est, vt hominum alii sint liberi, & sui iuris, alii serui, & alieni iuris leg. 1. ff. de statu homin. Instituit. de iure personar. §. 1.

Primo quaeritur, An aliquis ex liberis parentibus procreatus seruus natura nascatur? Hanc quaestionem Aristoteles tractauit lib. 1. Polit. cap. 3. Dicimus (ex liberis parentibus) quoniam, vt inferius dicemus, multi natura sunt serui, hoc est, origine, quia ex ancillis, quæ sunt mancipia nascuntur. Quæstio igitur est, an aliquis ex utroque parente libero nascatur, non natura serui. Fuerunt enim quidam, qui id affirmauerint Aristotelis auctoritate permoti, qui 1. Polit. cap. 1. approbare videtur Pœtæ arum testimonium, dicebant Græcos Barbaris dominari oportere: quod idem sit natura Barbarus, & seruus: & cap. 3. dicit, quosdam nasci seruos, & seruitutem quandam ex ipsa natura contrahi, quia aliqui nascuntur heredes, & tardi, ac proinde oportet eos aliorum consilio, ac imperio regi, qui mente, ratione, ac sapientia valent. *Quomodo enim, inquit, corpus natura menti, & ratio parit, & mens imperat: deinde quemadmodum natura cum sensu animantes rationi expertes homini subiecti, uti ratione, & intelligentia præditio, qui ipsi naturaliter dominatur, & imperat: Sic etiam alii inter homines ingenio, ratione, & sapientia præstant: alii vero corpore & viribus valent, ingenio & ratione non ita; & hi illorum ingenio natura ipsa subiacent, & parent.* Ex hoc loco Aristotelis quidam colligere conantur, inter homines, alios esse natura liberos, alios natura seruos. *Richard. 4. dist. 36. art. 4. q. 1.* Sed certe dubitari non potest, quin homines ex liberis parentibus procreati, per naturam ipsam libertate sint præditi, quamuis postea iure gentium iusto bello de iudici multi in seruitutem redigantur. Vnde ius Civile, & Canonicum aperte definiunt, seruitutem iure gentium, ac belli esse introductam, & ab initio homines natos esse natura liberos, vt colligitur ex *Instit. de iure nat. gent. & civili, §. Ius autem gentium, & de iure personar. vers. seruitus autem, & de Libertate in principio, & Libertas ff. de statu hominum. l. Mammones ff. de Inst. & iure, & dist. 1. cap. Ius gentium. & cap. cum Redemptor 12. quaest. 11.* ex Gregorio habetur, [homines quos ab initio natura liberos protulit, & Ius gentium iugo subicitur seruitutis.] Aristoteles vero tantummodo videtur docuisse, quosdam nasci ita imbecillo, &

tudi ingenio, vt seiplos regere nesciant: quos propterea non ita redigit in seruitutem, vt tanquam mancipia sint aliorum potestati subiecti, sed in seruitutem quandam civilem, vt aliorum consilio, prudentia, sapientia, & montis civiliter gubernentur: quorum etiam iudicio, & auctoritate ad bonum trahantur, a malo auocentur, doceantur, & in civilibus vitæ actionibus dirigantur, vt sic in officio contineantur. Item Aristoteles ibi solum docere vult, quosdam esse ingenio, & natura magis aptos ad dominandum, alios ad seruiendum, nimirum ciuilitate.

Secundo quaeritur, An seruitus, quæ est legibus introducta, ac propterea dicta legalis, pugnet cum iure naturali, & an sit ob peccatum inducta: Profecto iura ciuilia aperte testantur, seruitutem per se contra naturam extitisse, in l. libertas ff. de statu hominum. *Instit. de iure nat. gent. & civili. §. Ius autem gentium, & de iure personar. vers. seruitus autem:* eo quod omnes homines ab initio liberi nascebantur, nec bella, & captiuitates tunc erant. Et Ambrosius in cap. Sexto die. dist. 35. ait: *Manebat omnibus, antequam vinum inueniretur, in concessa libertate: nemo sciebat à consorte natura sua obsequia seruitutis exigere: non esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset.* Hæc ille, ergo seruitus est per ebrietatem inducta.

Augustinus lib. 19. de ciuitate Dei, cap. 15. aperte dicit: *Rationalem hominem factum ad imaginem Dei, voluit Deus irrationalibus dominari, non hominem homini, sed hominem pecori: & paulo inferius: Condicio qui per seruitutis iure intelligitur imposta peccatori. Proinde nunquam Scripturarum legimus seruum, antequam hoc vocabulo, Noe iustus peccatum filii vindicaret. Nomen igitur istud culpa meruit, non natura.* Et inferius: *Prima ergo seruitutis causa peccatum est, vt homo homini conditione vinculo subderetur.* Gregorius lib. 21. Moral. cap. 11. Omnes, inquit, homines natura æquales sumus, sed accessit dispensatio in Ordine, vt quibusdam prælati viderentur: Paulo inferius: *Omnes homines natura æquales genuit: sed variato meritum Ordine, alios alius dispensatio occulta postponit: ipsa autem diuersitas, quæ accessit, ex vitio recte est diuinitus iudicis ordinata.* Hactenus illi magni patres. His accedit: quod iure gentium introducta sunt bella, captiuitates, seruitutes. *Instit. de iure nat. gent. & civili. §. Ius autem.* Hinc fit, vt Iurisconsulti libertatem temper tueantur, & seruent, quandoque leges & Iura, testamenta, contractus, donationes, & alia huiusmodi, verba contineant ambigua, obscura, & incerta, in quibus interpretandis, semper quoad possunt libertati fauent.

Quidam vero sentiunt, seruitutem esse naturali iure constitutam: tum quia iure gentium sunt seruitutes hominum inductæ, vt habetur in l. Ex hoc iure ff. de Insti. & Tu. & in cap. Ius gentium, dist. 1. ex Isidoro. *Instit. de iure nat. §. Ius autem gentium, & in l. libertas ff. de statu hominum.* Et Ius gentium idem est, quod ius naturale, *Instit. de iure nat. ur. gent. & civili. §. Ius autem civile, & l. Omnes ff. de Insti. & iure.* Tum etiam, quia vbique terrarum, & gentium alii sunt domini, alii serui, & ex ipso naturalis rationis præter proferri etiam multi sunt facti. Nec est à ratione alienum, vt quemadmodum iure belli bona capta, in victorum potestatem, & dominium transferuntur, sic etiam bello victi in captiuentium dominium transeunt: & quos alioqui victores ipsi necare iure possent, iure victi donatos in seruitutem redigunt, *Instit. de iure personar. §. Serui autem ex eo:* quibus enim vitam iure possent eripere, iure adiungunt libertatem. Est enim vita libertate carior, atque preciosior. Sanctus Thomas 4. dist. 36. q. 1. art. 2. docet seruitutem esse iuris positiuum, non naturalem, Communis est opinio, et iurisdictionem iure gentium cõpisse: sed multum habere ex legibus, & iure civili. Et ideo Sanctus Thomas loco citato, Durandus quarto dist. 36. quaest. 2. dixerunt seruitutem esse iuris positiuum, cum tamen Alexander pag. 3. quaest. 27. memb. 4. art. 3. §. 4. in fine docuerit, seruitutem iure naturali esse introductam, corrupta per peccatum natura, sicut est inducta rerum diuisio.

Quod autem leges ac iura seruitutem contra naturam esse testantur, id ita accipiendum esse plerique putant, ut sit non quidem contra ius naturalem, sed contra humanam naturam institutionem, & conditionem, quae si seruetur illa, belia non essent, ac proinde nec essent captiuitates, nec seruitutes introductae. Rupto tamen primo humanae naturae foedere, iure gentium, ac proinde ipsius etiam rationis instinctu constituti sunt Reges, Magistratus, & iudicia; & deinde exorta belli iura, & inde profectae hominum captiuitates, & seruitutes. Ergo seruitus est contra naturam, hoc est, contra id, quod homini natura in prima origine concessit, siue contra facultatem agendi, siue viuendi, ut velis, ab initio cuius hominum a natura datam.

Meo quidem iudicio fortassis ideo iura ciuilia, & leges dixerunt, seruitutem esse contra naturam, quia loquebantur de seruitute, qua apud Romanos ante Imperatorum leges serui erant in potestate Dominorum: nam iure Romanorum antiquo, Domini vitae, & necis in seruos potestatem habebant, & eis tanquam instrumentis quibundam libere utebantur. Et hoc imperium in seruos, cum iure naturali pugnat, nec est iuris gentium, sed humani, & ciuilis.

Ambrosius, Augustinus, Gregorius, vere scripserunt, seruitutem ex peccato natam: quia ut ex sacris litteris constat, si homo, ut est a Deo ab initio conditus in vita innocentia, & probitate persistisset, captiuitates, & seruitutes non fuissent: corruptus per peccatum natura, inter omnes gentes bella, captiui, & serui esse ceperunt.

C A P. XXXI.

De causis legitime seruitutis.

Primo quaeritur, Ex quor, & quibus causis seruitus legitima nascatur? Respondeo, ex multis. Prima, est ius belli: nam sicut ex iusto bello bona capta in captiuorum dominium transeant; sic etiam ipsi homines iusto bello capti, & serui effecti, in captiuorum potestatem deueniunt. *l. Transiugam ff. De acquir. rerum dominio. Et Instit. De rerum diuisione. §. Item ea, ubi legimus: Quia ab hostibus capiuntur, iure gentium nostra sunt: adeo ut liberi homines in seruitutem nostram redigantur. Sic ibi.*

Sed apud Christianos vsu, & consuetudine receptum est, ut Christiani a Christianis bello iusto capti, libertati, data & recepta pecunia restituantur, aut retineantur ut obsolescent: non enim sunt serui captiuorum. *Bartolus in l. Hostes ff. de captiuis. Et postquam reuert.*

Si tamen Christiani iusto bello ab Ethnicis, aut aliis a Christiana fide & religione alienis hominibus caperentur, eorum serui iure gentium fierent. Porro hoc iure belli, quemadmodum pueri, ac caeci: innocentes necari possent, sic etiam in seruitutem redigi, ut postea dicemus.

Secunda causa seruitutis, est Delictum. Canones enim leges, & iura, quemadmodum ob certa quaedam facinorosa poena capitis, & ultimo supplicio plectunt: sic etiam olim ex lege duodecim Tabularum, debitor, qui solvendo non erat, creditoris seruus fiebat, *teste Gellio libro vigesimo capitulo primo. itaque iura ob quaedam delicta fontes libertate priuant. Capit. eos qui, distinctione trigesima secunda: Urbanus secundus, concedit secularibus Principibus facultatem, qua serui i subiciantur foeminas, quae nuptias contrahunt cum viris sacris ordinibus initiatis. Cap. Cum mulx, decima quinta quaestione, Ex Concilio Toletano, 9. sancitum est, ut filii procreati ex nefario connubio, contracto cum his qui sunt in sacris ordinibus constituti, serui sint in perpetuum eius Ecclesiae, cui est adscriptus eorum pater. Capitulo, Ita quorundam, de Iudaeis, & Saracenis; Alexander tertius, in Concilio Lateranensi, & Innocentius tertius, in capitulo Ad libertatem, de Iudaeis, ita sancierunt: Ut Christiani deferentes orna, ferrum, & lignamina, ad galeas Saracenorum, aut in galeis, & piraticis*

Saracenorum nauibus, regimini, & cura gubernationis praefecti, serui fiant captiuorum. Capitulo, De Raptibus trigesima sexta, quaestione prima statutum est, ut raptor, si de violentia illata puellae constituit, in seruitutem redigatur, aut se redempti liberam habeat facultatem, puella ei adempta, & parentibus restitua. Si vero puellam raptori consenserit, raptor fiat seruus parentis. Olim mulier, quae se alieno seruo supposuerat, monita prius a domino ne id faceret, adempta libertate cum adultero conseruata fiebat. *lege prima, Codice De Senatus consulto Claudiano tollendo. Ex familia latronum compellenti, fiebant serui comprehenduntur, leg. secunda. Codi. Quibus ad libertatem proclan. non licet.*

Item *leg. Si manus missus. Codi. De Libertis. Et eorum liberis, Et Instit. De capitis diminuti. §. Maxima, Libertus ingratum animi crimen, vel aliud committens in patrem, qui ipsum sua sponte manumissus, in seruitutem priuinam reuocatur: non ipso quidem facto libertatem amittit, sed si patrem contra eum ageat, fuerit in iudicio criminis condemnatus, & filii eius non ante, sed postea concepti, & nati, serui fiunt. Lege prima, Codice de Mendicant. valido libro undecimo, qui sine ulla necessitate mendicant, possunt inspicere: & qui eos inspexerit, & prodierit, & eos esse validos probauerit, dominium eorum adaequatur.*

Tertia causa seruitutis est, Originis conditio. Nam qui ex ancilla nascitur, siue pater sit liber, siue seruus, siue ex matrimonio legitimo, siue aliter procreatus, seruus eius efficitur, cuius ancilla est mater, quia partus in hac te, matris fortunam, & conditionem sequitur. *Sic habetur in l. partum. C. de rei vindic. Et seruum ff. De statu hominis de iure personar. §. serui autem. Et de Ingeniis, §. Si a quibus. In hac enim parte leges idem iuris esse voluerunt, quod est de fructibus arborum, & foetus animalium. Nam sicut fructus arboris tuae est tuus, & foetus pecudis tuae, tuus est; sic partus tuae ancillae in bonis tuis numeratur: quamuis quod ad honores, dignitates, & familiam pertinet, liberi, non matris, sed patris conditionem sequuntur. *l. Si filiam. Et l. Liberos. ff. de Senatori. l. Exemplo. l. Eos. C. de Decisionibus lib. 10.**

Sed quaestio est, An filii nati post litem contestatam, sequantur matris conditionem, si postea fuerit ancilla, aut libera iudicata? Respondeo, sequi: si filii ante litem contestatam nati nihil nocet sententia postea pronuntiat, *l. vlt. C. De liberali causa. Et partum ff. De iur. Quaeitur etiam, Quod sit dicendum de ea, quae cum ancilla est, concepit, sed postea amata, & facta libera peperit? Respondet Iurisconsultus Martianus in l. Et seruum, ff. De statu hominum, cuius sententiam approbat Iustinianus in Instit. De ingenis. §. Sed et si quis, sufficere liberam fuisse eo tempore quo nascitur filius, licet ancilla conceperit: & contrario, si libera conceperit, deinde ancilla parta, peperit enim qui nascitur, liberum nasci, nec interit, iustus nuptis, an vulgo, quis non debet calamitas matris nocere ei, qui in ventre est. *Ex hoc quaesitum est: si ancilla praegnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta peperit, liberumne an seruum pariat, Et tamen rectius probatum est liberum nasci, Et sufficere ei qui in ventre est, liberam matrem, vel medio tempore habuisse. Sic Martianus, & Iustinianus, Paulus quoque Iuri consultus lib. 2. recepta, sentent. tit. 24. sic ait: Si serua conceperit, Et postea manumissa peperit, liberum parit, id enim fauor libertatis extorsit: Si libera conceperit, Et ancilla facta peperit, liberum parit: id enim fauor libertatis extorsit: si ancilla conceperit, Et medio tempore manumissa sit, Et rursus facta ancilla peperit, liberum parit, media enim tempora a libertate prodesse, non etiam nocere possunt. Sic ille. Hoc tamen locum habere quidam existimant in seruitute, quae iure ciuili introducta est: veluti si foemina se participandi pretii causa vendi passa sit, non autem in seruitute, quae iure gentium est constituta, utpote in foemina iure belli capta, nam constat natum in eo statu filium seruum esse, ut in Seruio Tullio vsu venit, cuius, *teste Dionysio lib. 4.***

in principio, mater Ocrifia regii sanguinis mulier, bello a Tarquinio Romanorum rege capta, in seruitute pepetit filium, qui ob id Seruius Tullius est nominatus.

Denique si quæras, An quando vsum fructum ancillæ Caius Titio legat, donat, aut vendit, ad fructuarium Titium, an ad proprietariū Caium pertineat? quod est quæ- rere, An sicut in eo, quod pertinet ad seruitutem, partus sequitur conditionem matris: sic etiam in eo, quod spectat ad vsum fructum? Respondet Vlpianus in l. v. et us, ff. De vsum fructum: vsum, inquit, fuit questio, an partus ancillæ ad fructuarium pertineret? Sed Bruti sententia obtinuit, in eo loco non habere. Neque enim in fructu hominis homo esse potest: hac ratione, nec vsum fructum in eo fructuarium habebit. Sic ille. Et Caius in l. in pecudum, ff. De vsum. Partus ancillæ in fructu non est, itaque ad dominum proprietatis pertinet. Absurdum enim videbatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauerit. Hæc ille.

Quam sententiam amplexus est etiam Iustinianus in Inst. De rerum diuis. In pecudum. Cicero lib. I. de Finibus meminit huius quætionis inter Iurisconsultos: An partus, inquit, ancillæ sit in fructu habendus, differitur inter principes ciuitatis Pub. Scæuolam, & M. Maniliū, ab hisq. M. Brutus dissentit. Ita Cicero, Scæuola itaque, & Manilius sentiebant partum ancillæ in fructu habendum: quod colligebant ex eo, quod animalium fetus, & arborum fructus ad fructuarium spectant. Deinde quia quidquid ex serui operis acquiritur, in domini bonis numeratur, eo quod non sine opera, & impensis domini fructum concepit, conceptum edit, & editum seruat & alit: ergo partus ancillæ in fructu censetur. At Brutus vnica tantū ratione mouebatur, quod nimirum omnium rerum fructus natura, hominis gratia procreauit: & hæc ratio apud omnes Iurisconsultos postea valuit. De hac quætionem latius tractabo, cum agam de vsum fructu, par. 3. lib. 2.

Quarta caula, Ex qua seruitus nascitur, est iure ciuili interducta: cum quis viginti annis maior se venire participandi pretii cautia passus est. Et seruum, ff. De statu hominum. In qua causa quatuor, aut quinque requiruntur, vt Glossa ibidem annotauit. Primum iusta ætas, nempe, ne sit minor viginti annis. I. Si minor seruum. C. De liberali causa. Secundo consensus vendendi, vt scilicet quis sinat se vendi. I. Non ideo, C. De liberali causa. Tertio, vt pretium participet. I. ff. Quibus ad libertatem proclamare non licet. Quarto, notitia conditionis, nempe, vt emptor credat esse seruum quem emit. I. Liberis, §. Si quis sciens, ff. De liberali causa: & is qui vendi se patitur, sciat se liberum esse, l. Licetius, ff. Quibus ad libertatem proclamare non licet: & is qui vendit, sciat etiam liberum esse eum quem vendit.

Secundo quæritur, An iure gentium cuique fas sit seipsum alteri vendere: Constantis est omnium opinio, fas esse, quoniam quisque tum suæ libertatis, tum famæ, & honoris sui dominus est. Deinde cuique licet suas operas alteri locare, ergo & vendere. Accedit his, quod Paulinus Episcopus Nolanus, vt cuiusdam viduæ filium à seruitute redimeret, se seruituti mancipauit. Greg. lib. 3. Dial. 2. et 3. Præterea in veteri lege licebat Hebræo seipsum alteri Hebræo vendere: quamuis potius se locabat, quam vèdebat, quia ad septem annos, aut plurimum quinquaginta in ea seruitute laborabat: postea ad pristinam libertatē redibat.

Quæres deinde, An liberum cuique sit seipsum vendere gratia egestatis? Consentiens est omnium sententia, id iuris cuique esse: quia vita est libertate pretiosior, & cætor. Sed quætionis est dubiæ, an nobis liceat emere eum, qui se egestatis causa vendidit: nam ad grauem, vel extremam inopiam redacto gratis, & liberaliter lege charitatis cogimur subuenire. Nauarrus in Man. cap. 23. num. 65. respondet, id nobis licere facere, quoniam non compellimur lege misericordie gratis succurrere, sufficit enim mutuo pecuniam dare, ac proinde etiam pretio dato operas hominis indigentis conducere. Sed certe distinguendum est: aut is qui indiget, nihil hic, aut alibi habet, aut seus Rursus, aut nihil nunc habet, aut reuera habebit postea. Si igi-

tur ita simpliciter indiget, nihil vt alibi habeat, nec postea sit habiturus, liberaliter est eius egestas subleuanda: non pretio libertas emenda: si autem alibi habeat, aut postea sit habiturus, licet nobis, vel mutuum aliquid dare, vel eius operas mercede conducere, vel pretio libertatem eius emendo redimere. Pari ratione cuique licet seipsum vendere causa egestatis, qua parens laborat, item, vt Principem pretio redimat.

Deinde quæres, An si quis in eas angustias sit redactus, vt ab hostibus, aut Tyranno, vel latronibus sit necandus, liceat nobis pretio eum emere, ne interimatur; an vero potius charitatis lege cogamur illum pretio gratis & liberaliter dato redimere? Respondet Nauas in Man. cap. 23. num. 65. fas nobis esse pretio illum emere, nec lege misericordie cogi nos eum gratis, & liberaliter redimere. Sed hic est etiam distinguendū: si alibi nihil habeat, nec postea sit habiturus, liberaliter est illi subueniendum; si commode possumus: si autem alibi habeat bona, aut postea habiturus sit, iure non cogimur liberaliter redimere, sufficit si vel mutuum ei pecuniam demus, vel eius operas futuras conducamus mercede, vel pretio emamus.

Tertio quæres, An licitum sit alicui seipsum lucrī, & quæstus causa vendere? Alicubi est vsu receptum, vt quidam ætate, & viribus valentes alea ludant ea lege, & conditione, vt victi, seruituti tradantur ad remigandum in trimibus: quod si victores euaserint, pecuniam expostitam ludo sibi comparent: & solet Respublica, aut Magistratus huiusmodi conditionis hominibus pecunias ad ludendum tradere. Scribit Tacitus in libello de moribus Germanorum, apud eos hunc morem fuisse. Aleam, inquit, (quod mirere) sobrii inter serua exercent, tanta lucrandi, perden- dæve temeritate, vt cum omnia defecerunt, extremo, ac nouissimo iactu de libertate, & de corpore consentiant: victus voluntariam seruitutem adit; quamuis iunior, quamuis robustior alligari se, ac venire patitur: ea est in re praua pernicacia, fidam ipsi vocant Hactenus ille.

Dubitari non potest quin peccet is, qui seipsum sine vlla iusta causa vendit: nam est prodigus suæ libertatis venditor. Peccat iridem is, qui cum aliquo, suæ vitæ periculo se vendit causa lucrī. Ex quo fit, vt cum vita remigum fuerit, aut mortis periculo, aut peccatis obiecta, non liceat alicui se ad remigandum vendere: Si vero id vitæ genus his malis cauerit, non video cur sit lethalis peccati condemnandus is, qui seipsum lucrī causa aleæ ludo expofuerit: nam quamuis libertatem periculo obiciat, lucrum nihilominus, (vt plerisque contingit,) sibi potest acquirere: hoc tamen locum habere puto solum, quando, hoc non est, cum graui detrimento familiæ, vel propinquo- rum, vel aliorum.

C A P. XXXII.

Quor & qua iure communi sint seruorum genera.

Primo quæritur, quo differat seruus ab eo, qui olim dicebatur Addictus? Quintilianus libro 7. cap. 3. Seruus, ait, differt ab Addicto, quod seruus cum manumittitur sit libertinus: Addictus, recepta libertate, est ingenuus. Seruus inuito domino libertatem non consequetur: Addictus, soluendo citra voluntatem domini consequetur. Ad seruum nulla lex pertinet: Addictus legem habet: propria liberi, qua nemo habet nisi liber, præ nomen, nomen, cognomen, tribum: habet hæc Addictus. Hæc Quintilianus. Sciendum est, Addictum dici, cum auctoritate Prætoris debitor creditori tradebatur, vt in eum, & vita, & necis potestatem haberet, eum soluendo non esset. Prætor autem tribus illis verbis utebatur, Do, Dico, Ad dico. Apud veteres Romanos lege duodecim Tabularum, Debitor, cum soluendo non erat, in potestatem creditoris deditur, & neruo atque compedibus vinciebatur; & nisi paciscerentur debitor & creditor, in vinculis debitor sexaginta dies habebatur, quibus diebus tribus nundinis continuis ad Prætoem in comitium produce-

batur, quantumque pecuniae indicatus esset praedicabatur, ut si quis enim sedemere vellet, quod nobilissimi quique facere solebant, tantam pecuniam solueret: tertius nundinis huiusmodi addicti capite poenas dabant, aut trans Tybecim peregre venum ibant. Capitis poena acerbissima fuit, ut si plures creditores essent, debitoris additi corpus inter se secarent, si vellent: quae poena immunitate factum est, ut apud Gellium scribit Caecilius, ne unquam aliquis eam subiret: namque additi, et vinciri multos vidimus, dissectum esse neminem, neque audire, neque legi. Haec omnia Caecilius, apud Gellium lib. 20. c. 1. De qua lege ait Quintilianus lib. 3. c. 6. versus finem. Sunt quaedam non laudabilia natura, sed iure concessa, ut in duodecim tabulis debitoris corpus diuisi liceret: quam legem mos publicus repudiavit. Tertullianus quoque ait: in Apologetica aduersus gentes, cap. 4. Iudicatos in partes secari a creditoribus, leges erant, consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, et in pudoris notam, capitis poena conuersa est bonorum adhibita a proscriptione: suffundere maluit hominis sanguinem, quam effundere. Et Phavorinus apud Gellium lib. 20. cap. 1. Quid, inquit, videri potest effratius, quid immavius, quid ab hominis ingenio diuersius, quam quod membra, et artus inopis debitoris, ob pecuniam debitam adiuuari, et additi pluribus breuissimo latratu distrabantur, sicut nunc bona vennum distrabantur? Haec ille.

Quae lex, utpote seuetior, durior, et crudelior plusquam par esset, processu temporis est abrogata, anno, ut fertur, ab urbe condita 630. L. Papirio Mugellano Censore, & C. Petelio XLCOSS. & in mitiorem mutata est: Debitor igitur datus in potestatem creditoris, dicebatur seruus additus.

Secundo quaeritur, Quinam in iure Ciuili dicantur serui poenae? Respondeo, ex Martiano in l. Quidam ff. de poenis, ubi ait: Quidam sunt serui poenae, ut ad metallum dant. Et in opus metalli, et si quid eis castamento datum fuerit pro non serui poe est, quasi non Caesaris seruo datum sed poenae. Item quidam dant ad rem, hoc est, sine ciuitate, ut sunt in opus publicum perpetuo dant, et in insulam deportati, ut ea quidem, quae iuris ciuili sunt, non habent, quae vero iuris gentium sunt, habent. Sic ille. Serui igitur poenae erant, qui vltimo supplicio damnabantur, quoniam statim ciuitatem, & libertatem perdebant. Item ad bestias condemnati, ut habetur in l. Qui vltimo ff. de poenis. Similiter etiam in metallum, & in ministerium metallorum damnati, serui poenae fiebant, ut dicitur in l. Metallum ff. de poenis. Item, & in insulam perpetuo danti, ut colligitur ex l. Aut damnum, §. Est poena, ff. de poenis.

Sciendum est, seruos poenae libertate amissa, retinuisse quae sunt iuris gentium, non vero habuisse, quae sunt iuris ciuilis: vnde testari non poterant, nec eis poterat aliquid legari: nec poterant in potestate suos filios habere: et eis alimenta, & vitae necessaria subsidia debebantur, & ipsi poterant emere, vendere, permutare, & sibi aliquid acquirere, quia haec sunt iuris gentium. Item seruos poenae eo ipso, si liber fuerat, libertatem; si seruus, domini familiam amittebat: ita ut nunquam liberatus a poenis, in veteris domini potestatem rediret. Praeterea serui poenae in publicum opus damnati, annua ad victum alimenta a Republica accipiebant: Et dari solebant huiusmodi serui ad balnea, ad purgationes cloacarum, munitiones viarum, & vicorum. Hac constant ex epistola Plinii ad Traianum, et ex alia Traiani ad Plinium lib. 10.

Tertio quaeritur, Quinam dicantur serui adscriptitii in toto titulo de Agricol. et censu. C. lib. 11. Respondeo, eos sic appellatos, qui erant rusticis operibus mancipati, & agris adscripti, & obnoxii: erant enim coloni, glebae, vel terrena licui perpetuo colendae in libro censuali, vel publico indicati adscripti, & additi dominis suis: his enim seruis domini certa praedia assignabant colendae, quibus perpetuo adhaerebant, ita ut nulla priuata dominorum pactioe diuelli possent ab agro, praedio, vel fundo, cui erant additi, l. cum satis, §. l. Colonos. C. de agricol. et censu, lib. 11. Item adscriptitii serui fugitiui nunquam libertatem acquirere

bant, nisi triginta annis vitam liberam vixissent ab omni opera, & centu fertili immunes, idque viuo videnteque domino. l. cum satis, C. de agricol. et censu, lib. 11. idem iuris erat de filiis huiusmodi seruorum: nam liberi fiebant triginta annis. Praeterea tales serui, sine gleba, hoc est, terra, cui colendae perpetuo erant adscripti, vendi non poterant per se separatim, sed vna cum fundo vendebantur. l. 2. §. l. quem admodum. C. de Agricol. et censu, lib. 11. Extratitulus de Agricolis, & Colonis in C. lib. 11. in quo titulo serui adscriptitii dicuntur Agricolae, & censui, & Coloni tributarii, inquit: Agricolae quidem, quia erant rustici, pastores, aratores, & agros colebant: censui vero, quia in libro censuali adscripti dominis suis erant additi; Coloni autem & Tributarii, quia in motem colonorum annuam pensionem, vel tributum domino pendebant. Porro huiusmodi serui non omnino nunc extant: In quibusdam tamen Christianorum prouinciis, ut in Polonia, Auetnia, & Campania in Gallia sunt quidam homines, liberi quidem illi, sed maxime similes seruis veteribus adscriptitis: quia in territorio domini sunt tanquam alligati, non habentes demigrandi facultatem; quod si fugerint, potest eos dominus persequi, capere, & reducere: pendunt tributum domino, & ei quaedam alia emolumenta, & commoda praestant: inter quae illud est, quod ipsis vita functis sine iobole, succedit dominus, vel ex toto, vel ex parte nec liberam possunt mulierem ducere, nec ad sacros ordines eligi, ne dominus eorum obsequiis, & operis fraudeatur.

Sunt alii minus similes adscriptitis seruis antiquis, qui tamen in territorio domini viuunt, nihil praeter tributum annuum domino suo debent, aut obsequi, aut opera vilius: & hi similes sunt Colonis, qui partiarum, aut censuales dicuntur; aut enim parte fructuum aliqua loco mercedis agros colunt, aut certa pecuniae pensione terram exercent, qui certam annuam pensionem, huc tributum ita domino debent, ut id soluere cogantur, siue nulli ex agris fructus prouentiant, siue minores, aut vberiores.

Quarto quaeritur, Quinam dicantur serui originarii? Respondeo, ex eodem titulo. C. de Agricol. et censu lib. 11. eos dici, qui ex adscriptitis seruis nati erant in ipso fundo, vel agro, cui eorum parentes erant a lex patris & obnoxii.

Quinto quaeritur, Quinam in iure ciuili dicantur serui publici? Respondeo, veteres Romanos seruorum opera, & ministerio vfos fuisse ad tabulas publicas scribendas: qui serui scribarum, & notariorum publico munereungebantur: huc enim functioni Romani seruum non vnius, aut alterius proprium, sed omnium communem praestabant, qui pro absentibus, pupillis, aut Re publicae nomine stipulari, transigere, & contrahere possent: id enim melius per ipsum, quam per alium quempiam fieri videbant, quia in contractibus, & actis erat penes ipsum fides publica, eo quod esset omnium communis seruus. Horum seruorum meminit Vlpianus in l. Si pupillus ff. Rem pupillo saluam fore. Postea vero publici etiam serui, dicebantur serui poenae in publicum opus damnati, de quibus paulo ante iam dixi.

Sexto quaeritur, Quinam serui literati intelligantur? Respondeo, olim apud Athenienses in signe seruitutis fuisse, hominis frontem, aut faciem notatam, & inscriptam. Nam Sammi ab Atheniensibus bello victi, & in seruitutem redacti, quibusdam in fronte punctis literarum similitudinem referentibus notabantur: qui mos postea apud Romanos more vsque receptus est, ut quisque cognosceret suos seruos punctis quasi literis notatos. Sed procella temporis, Imperatorum legibus sancitum est, ne seruorum facies amplius punctis, aut literis notarentur, sed manus, aut alia quaeque corporis membra.

Septimo quaeritur, Quinam vocati fuerint serui Ordinarii, Vicarii, Atrienfes, Insulari? Respondeo seruos Ordinarios, quorum mentio est apud Vlpianum in l. Transpud Laborem, §. Praetor ff. de Iniur. eos fuisse qui erant ministerii consuetudine dominorum mancipati, & adscripti: etiam

solita officia, & munera obibant. His vero alij aliquando erant subrogati, & suffecti, & hi dicebantur serui Vicarij quorum erat obsequium & parere Ordinariis. Atrienfes vero serui, quorum meminit Cicero in *Paradocho quinto*, Omnes sapientes liberos omnes stultos seruos excipere, & *Vlpianus in l. Instrumenta ff. de Fundo instructo, legato. c. in l. i. ff. nauis, cautionis stabularij*, dicti sunt, qui suppellectilem dominorum curabant, & emundabant: moris enim erat in atrijs ædium, vel villarum, instrumenta, & multam, & copiosam suppellectilem habere: Huiusmodi serui erant in familia præcipui, quibus credebatur cura acti: ut ex *Cicerone in Pisonom*, & ex *Columel. lib. 12. c. 3. constat*.

Insularij serui dicebantur, non qui deportati, aut relegati in insulam erant, sed qui domus curam commissam habebant, quasi insularum custodes. *l. vltim ff. de offic. præse. vigiliam*. Est enim insula, domus, quæ vicinorum partibus non contingitur, qualium Romæ domorum innumera fuit multitudo. Et teste *Tacito lib. 15*. Nero constituit, ut ne communione parietum, sed propriis quæque muris domus ambirentur: ut tutiores essent ab igne, & incendio. Seruus igitur, cui cura huiusmodi insularum commissam erat seruus Insularis dicebatur.

Octavo quaeritur, Quinam serui dicebantur Mediastrini, quorum meminit *Vlpian. in l. 1. §. Ceterum ff. nauis. cautionis stabularij* Respondeo, mancipia abiectionissima, & vilissima, teste *Bulao* quorum erat vilissima & sordidissima ministeria obire domi. Cogebantur enim domos verrere, purgamenta afferre, ligna congerere, & his similia. Ita vocabantur Mediastrini, quia in media domo ad imperia omnium nutusque excubare consueverant. Cicero in *Catilinam*. contemno exercitum collectum ex senibus desperatis, ex agris luxuria, ex rusticis, mediastrinis, doctoioribus. *Colu. lib. 1. c. 9. Separandi aratores à mediastrinis*. Item mediastrini, teste *Prisciano* serui erant abiectionissimi, qui lauantiis in balneis ministrare soliti fuerunt: ac propterea in medio balnei stare cogebantur. *Horat. epist. 1.*

Tu Mediastrinus tacita prece rura petebas.

CAP. XXXIII.

Quot, & quibus modis serui manumittuntur.

Primo quaeritur, Quo nomine iura ciuilia seruos à dominis libertate donatos appellent? Respondeo, eos appellare manumissos: & donationem libertatis dicere manumissionem, sicut filij familias potestate patria soluti, & sui iuris effecti, dicebantur emancipari. Ita serui seruitutis vinculo liberati, dicebantur manumissi libro *quadragesimo primo Pandectarum*, siue *digestorum* titulus 1. est, de manumissionibus.

Erat mos apud Romanos in manumissione, ut dominus caput serui, aut aliud membrum tenens, ter diceret: *Hunc hominem liberum esse volo*, & mittebat eum è manu quasi sua potestate, & dominio.

Secundo quaeritur, Quot modis manumissio fieret? Cicero in *Topicis* tres species manumittendi, vel libertate donandi recenset, numerauit ille tantum eas, quæ suo tempore erant. Aut enim manumissio fiebat censu, aut vindicta, aut testamento. Vnde *Digestus libro quadragesimo*, sunt tituli de manumissionibus, videlicet, De manumissis vindicta: De manumissis testamento, & alijs similes. Quas species manumissionis Boetius explicat. Censu fiebat liber, qui consentiente populo, vel iubente domino, nomen dedisset in censum. Sic enim ciuis Romanus fiebat, & seruitutis vinculo soluebatur, non enim censebantur antiquitus, nisi ciues Romani. Vindicta fiebat quis liber, cum Prætor, Præses, Consul, Præfectus Ægypti, Proconsul, vel legatus eius serui capiti raso virgam imponens, aut licet eius iussu, eundem in libertatem vindicabat, quædam solemnia verba dicens, ille virga, vindicta vocabatur: Vnde *Poetæ* carmen est:

Vindicta postquam meus à Prætoris recessit.

Ea enim virga tangebatur caput serui rasum Magistratus, vel licitor, & dominus manu eius apprehensa vertebat seruum, & è manu emittebat, dicendo eum esse liberum, Motem veterem circa hanc manumissionem eleganter descripsit *Sigonius*, ex *Boetio*, *Festo*, *Valerio*, *Probo*, *Donato*, his verbis: *Qui manumittere seruum apud Prætorum volebat, eius, quem manumittere volebat, caput, aut aliud membrum tenens, ad Prætorum ita dicebat: Hunc hominem liberum esse volo. Et emittebat eum è manu*. Idem tamen *Sigonius* alio in loco ex *Isidoro libro nono*, refert Romanos, eos quos manumittebant, alapa percussos circumegisse atque ita de manu misisse. Prætor autem vindicta, id est, virga eiusdem serui capiti imposita ita dicebat: *Dico eum liberum esse more Quiritium*. Inde conuersus ad licitorem, addebat: *secundum tuam causam fac sicut, dixi: Ecce tibi vindicta*. Tunc licitor accepta à Prætorum vindicta, caput serui percutiebat, faciem palma, tergumque verberabat. Quibus actis, nomen manumissi in acta à scriba referebatur, adiecta causa manumissionis.

Dicta est autem vindicta à *Vindicio*, vel *Vindice* quodam, qui *Vitelliorum* seruus, quod conurationem anno primo post reges exactos detexit, primus vindicta liberatus esse memoratur. Etenim, ut conurationis iudici præmium fuit pecunia, data ex arario, atque ex eo tractu teste *Livio*, nomen vindictæ est. Vnde postea inquit, *observatum est, ut qui ita liberati in ciuitatem recepti viderentur*.

Testamento, aut codicillis testamento confirmatis fiebat quis liber, quem dominus suprema voluntate in testamento liberum fecerat. Quod tribus modis fiebat, vel directe pureque: vel sub conditione vel per fideicommissum.

Directe & pure duobus modis. Aut enim scribebat sic: *Pamphilum seruum meum liberum esse volo*: vel ita: *Pamphilum seruum meum liberum esse volo*: aut verbis ad hæredem directis scribebat: *volò ut Titius hæres meus seruo meo Pamphilo libertatem largiatur*. Directa quidem, quia ipse testator per se ipsum manumittebat: Indirecta vero quia libertatem relinquebat, ut per hæredem, vel legatarium seruis daretur. Vnde fideicommissaria libertas indirecto relinquebatur. *l. 1. C. de lege Fufia Caninia tollenda*. Para vero erat manumissio, quia testator absque vlla conditione seruum manumittebat.

Porro manumissio sub conditione, duobus modis fiebat: Aut enim libertas relinquebatur in diem, aut sub conditione, in diem, ut si testator dixisset: *volò, ut Stichus seruum meum sit liber duodecimo anno, postquam diem obiero*: vel si dixisset: *si liber postquam hæredi meo Cneo serueris triennio*. Sub conditione libertatis relinquebatur, ut si testator dixisset: *Stichus seruum meum sit liber, si Titius hæres meus fuerit factus consul*. Hi autem serui, quibus testator libertatem relinquebat, vel in diem, vel sub conditione, dicebantur statim liberi, donec dies veniret, vel conditio existeret. *Glossa in l. 1. ff. de statu liberis*. Vnde etiam in *Digestis*, tum in *Codice*, titulus est, de statu liberis.

Manumissio eadem, vel potius libertas per fideicommissum dari poterat, vnde *libr. 40. Digestorum* est titulus 5. De fideicommissariis libertatibus, & *lib. 7. Codicis* titulus 7. est, De fideicommissariis libertatibus. Solebat autem huiusmodi manumissio fieri, vel dari largius, quam directo: nam non tantum propriis, sed & alienis seruis per fideicommissum libertas dari poterat: ita tamen, ut vulgariis verbis, & quibus euidenter voluntas testatoris exprimeretur. *l. Libertates ff. de fideicommissariis libertatibus*. Dabatur etiam libertas per fideicommissum, dupliciter: aut enim testator libertatem relinquebat, ut daretur per hæredem institutum, aut per legatarium, & ita dicebat: *Volò ut Titius hæres meus manumittat Stichum seruum meum*, vel dicebat: *Rogò ut Caius, cui certum legatum relinquo, emat Pamphilum seruum Sempronij, & manumittat eum*. Illi itidem serui, quibus per fideicommissum libertas dabatur, dicebantur statim liberi, donec per hæredem, vel legatarium libertati essent restituti.

Tertio quæritur, Quænam manumissio sit ea, quæ in Ecclesia, siue in æde sacra fiebat? Respondeo, censu obsoleto per contrarium usum, libertatem, & ciuitatem Romanam dari seruis cõpisse in æde sacra, siue in Ecclesia. Vnde lib. 7. Codicis est titulus ordine 16. *De iis, qui in Ecclesiis manumittuntur.* Fiebat hæc manumissio in æde sacra, aspectante plebe, & coram Aristite qualicunq; scriptura, in qua subscribebant hi, qui libertatem dabant l. 1. § 2. *De iis qui in Ecclesiis manumittuntur.*

Quarto quæritur, An fuerint alij modi apud Romanos manumittendi seruos? Respondeo, fuisse alios tres modos, quos iuriconsulti naturales appellant, videlicet inter amicos per mensam, & per epistolam, quorum trium modorum meminit Iustinianus Imp. *Instit. de Libertinis, §. Multi autem modis.* Inter amicos manumissionem vocabant cum quispiam à Domino præsentibus amicis manumitteretur, in qua manumissione si per vltimam voluntatem fieret, quinque testes requirebantur, vt ait Gloss. *Instit. de Libertinis, §. citato, in verbo, inter amicos, cõl. 1. C. de Latina libertate tollenda, §. Sed cõ si quis, vbi dicitur, Sed cõ si quis inter amicos libertate dare seruo suo maluerit, licebit ei similiter quinque testibus suam explanare libertatem: cõ quod liberum eum esse voluerit, dicere: cõ hoc siue inter acta fuerit testificatus.* Et interpretatur Glossa: *præsentibus iudice, & tabellione, & quinque testibus interuenientibus, & subscriptione manumittentis, & testium siue testium voces attestationem sunt amplexa: cõ literas tam publicarum personarum, quam testium habeant.* At si inter viuos huiusmodi manumissio fieret, duo tantum testes sufficebant, vt aliqui putant.

Per mensam manumissio fieri dicebatur, quando seruus libertatis dandæ gratia, in conuiuium à domino adhibebatur. Per epistolam, quando seruo absente, missis literis dominus permittebat, vt liber viueret. Hæc itidem manumissio quinque testes requirebat. Nam in l. 1. *de Latina libertate tollenda, §. Sancimus,* habetur sic: *Sancimus itaque, si quis per epistolam seruum suum, in libertatem perducere maluerit, liceat ei hoc facere quinque testibus adhibitis, qui post eius literas, siue inscriptione positas, siue per totum textum effusas literas supponentes, fidem perpetuam possint chartula præbere. Et si hoc fecerit, siue per se scribendo, siue per tabularium libertas seruo competat, quasi ex imitacione codicilli delata.*

Quinto quæritur, Quot fuerint genera apud Romanos manumissorum? quod est quærere, quot fuerint genera Libertorum, siue Libertinorum hominum? Respondeo, ex *Instit. de Libertin.* tripartitum olim fuisse statum Libertinorum vt Iustinianus Imperator loquitur, siue potius Libertorum. Nam qui manumittebantur, modo maiorem, & iustam libertatem consequerentur, & fiebant ciues Romani: modo minorem, & fiebant ex lege Iunia Norbana Latini: modo multo inferiorem, & fiebant ex lege Ælia Sentia Dedititij.

Erant igitur tres species Libertorum, siue Libertinorũ, Dedititij, Latini, & ciues Romani. Ciues Romani fiebant, qui supradictis quatuor modis; hoc est, testamento, aut censu aut in æde sacra, aut vindicta ante Magistratũ erant manumissi Latini dicebantur, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut per mensam, hoc est, per conuiuij adhibitionem manumittebantur. Dedititij vero, qui post admissa crimina supplicio subditi, aut publice pro crimini bus cæsi erant, aut in quorum facie, vel corpore quælibet indicia, aut igne, aut ferro impressa fuerant, ita vt deleri non possent. Hi si manumissi erant, Dedititij appellabantur. Nam qui seruus publice vindictus, aut noris iniustus, aut publice verberatus fuisset, si manumitteretur, dedititiam libertatem consequeretur, neque ad hoc vquam perueniebat vt ciuis Romanus esset. Vnde Vlpian. lib. 1. *Ad l. Æliam, Sentiam, cõ lib. de Institutionibus* ait: *Dedititiorum numero sunt, qui poena causa vinciti sunt à domino, quibusve stigmata inscripta fuerunt, qui propter noxam torti nocentesque inuenti sunt: qui ve traditi sunt vt cum ferro, aut cum bestis depugnarent: vel in custodiam deiecti fuerunt, deinde quoque modo manumissi sunt: idque lex Ælia Sentia facit: Hæc ille.*

Quare inter hæc tria genera Libertorum discrimen erat. Nam ciues Romani meliorem statum habebant, quia & testamenta facere poterant, & ex testamento quibuslibet personis succedere: At Latini, & Dedititij, nec testamenta condere, nec sibi ex aliorum testamento dimissum quiddam vendicare poterant: & eorum bona iterum, cum morerentur, ad patronos deueniebant: vt tradunt ij, qui hac de re scripserunt Auctores. A dedititijs vero Latini differabant: quod ij nulla ratione poterant vquam ad ciuium Romanorum priuilegia peruenire, nimirum, vt testamenta facere, & ex testamento alijs quibusuis succedere iure possent: illi vero, id est, Latini, si iterum testamentum, aut censu, aut vindicta, aut in æde sacra manumitterentur, plane ciues Romani fiebant, hoc est, ciuium Romanorum priuilegia consequerentur. Vnde apud Phinium libro septimo, dicitur: *Proconsul prouinciam Beticam, per Titium ut periturus: spero, immo confidam facile impetraturum, vt ex itinere descedat ad te, si uoles vindicta liberare, quos proximo inter amicos manumissisti.*

Iustinianus vero Imperator, duas constitutiones edidit; in quibus Dedititiam, & Latinam libertatem aboluit, & voluit, vt sola libertas, & ciuitas Romana locum haberet in l. 1. *C. de Dedititia libertate tollenda, abrogauit Dedititiam libertatem, & in l. 1. C. de Latina libertate tollenda, totam Latinam libertatem veterem sustulit, ac voluit plenam libertatem & ciuitatem conuenire ijs, qui manumittebantur per epistolam, quinque tamen testibus adhibitis qui ite inter amicos seruicitus vinculo soluebantur eorum totidẽ testibus. Item voluit, vt si ægrotus seruo domo eiectus esset, fieret ciuis Romanus; qui tamen olim edicto Claudii Imper. libertus solum Latinus fiebat. l. 1. *C. de Latina libertate tollenda, §. Sed scimus.* Item constituit, vt si ancilla itidem aduersus conditionem venditionis prostituta esset, plenã & iustam libertatem consequeretur. l. citata. §. *Similique modo* Et qui pileati domini funus antecederent, si id fieret voluntate testatoris, vel hæredis, plenam libertatem adipiscerentur: & illi, qui cadauer ventilare in lectulo viderentur, plene liberi fierent l. supradicta. §. *Sed cõ qui.* Hi eiusmodi erant atque ij, qui in funere Pontificum, aut optimatum hodie ad cadauer atrati cum insignibus atque stibellis ministrant.*

Sexto quæritur, An aliquando inuitis dominis serui libertate donarentur? Respondeo, hac etiam ratione seruos in libertatem restitui consueuissẽ: libertas enim illis dabatur auctoritate legis, absque dominorũ consensu: & id fiebat fauore libertatis contra seruitutẽ. In l. *Si de seruo, cõ quibus ex causis serui pro premio libertatem accipiunt,* habetur: *Si desertorem militis seruum prodiderit, libertas donetur. in l. Si quis seruus, C. eodem titulo, dicitur: si quis seruus, raptus virginis facinus dissimulatione præteritum, aut pacione transmissum, derulerit in publicum, libertate donetur. in l. Serui, C. eodem titul. Serui, qui eos qui adulterinã monetaam clandestinis sceleribus exercent, in publicum derulerint, ciuitate Romana donentur. cõ si scus det domino precium serui. in l. Quoniam, C. eod. titul. Seruus qui domini necem indicauit, libertatem consequitur, sententia contra interfectorem lata, non ante. in cap. De Infantibus, & languidus expos. Si dominus languidus exposuit, aut ei alimẽta denegauit, seruus efficitur liber, & ingenuus, nec qui etiam ad alendam suscepit, potest sibi ius aliquod vendicare. Idem statutum fuerat iure ciuili: videlicet, lege 2. & 3. *C. de Infantibus* expositis.*

Item, si aneilla fidelis à domino in turpem actum prouoocetur, iure fugere potest, & Episcopi officium inuocare, cuius auctoritate dominus eam manumittere cogatur. leg. *Si lenones. C. de Episcopali audientia.* Item, si Iudæus, vel Paganus, vel Hæreticus, seruum iam Christianum factum quacunq; causa & ratione possideat, eum amittere etiam nullo precio recepto: quod si nondum Christianum factum secum habeat, & is baptismum suscipere voluerit, eo ipso quod fuerit Christianus effectus, libertatem consequitur: qua non priuatur, etiam si postea Dominus ad Christi fidem, & religionem conuertatur. l. *Deo nobis §.*

Et nota C. de Episcop. & Cleric. quæ lex totum tantum habet in his Iudæis & Paganis, qui sunt Principum Christianorum ditioni subiecti, quos ob bonum fidei & religionis Christianæ ipsi Principes iure & dominio in seruos Christianos spoliaré merito queunt. Item, in l. unica. C. ne Christianum mancipium, statuitur: si Iudæus mancipium suum à fide Christiana alienum circumciderit, eo ipso eius seruitute priuatur: quod etiam locum habet in Iudæis, qui sunt Christianis Principibus subiecti. Item, si quis seruum suum hæredem instituat, vel tutorem filio suo relinquat, non ignorans eum esse seruum suum, eo ipso eum libertate donare intelligitur. *l. Quidam. C. de necessariis seruus hereditibus institutus. §. Idem. quoque iuris. l. c. in l. vltim. C. Communia de Manumissis.* habetur: Si vir solutus suam ancillam habuerit concubinam, & cum ea eo pacto perseverauerit usque ad mortem licet eum ancilla, tum filij, si quos ex illa suscepit, serui maneat, dum ille viuit: & liberum sit illo mortis tempore seruos illos relinquare, vel legando eos, vel pronuntiando ut hæredes serui sint: si tamen nubi de illis pronuntiat, tunc morte domini liberi manent. Si quis item suum seruum adpeter in filium, et libertatem tacite concedit. *Instit. De Adopt. §. vltim.* Si quis liber eum ancilla matrimonium contraxerit eius seruitutem ignorans, & dominus, vel illam ei iradat in matrimonium sciens, hoc est, non detegens seruitutem, vel sciens contrahi matrimonium potest non detestari seruitutem, eo ipso ancilla libertatem consequitur. *In Authen. De nuptiis, §. Si vero ab initio.* Et eadem iuris est de femina libera nubente seruo. Alicubi Principum leges, vel statuta populorum extant, quibus decernitur eo ipso, quod dominus matrimonium contrahit cum sua ancilla, tum illam, tum filios ex ea genitos libertatem adipisci.

Septimo quaeritur, Ex quibus causis Manumissio reuocetur? Respondeo, multis de causis, præsertim vero, cum liberus est patrono ingratus, aut eum aliqua iniuria afficit. *Auth. ut liberi de castro. §. Illud collat. 6. & cap. vltim. de Donationibus.* Nam quem admodum, ut in eo capite dicitur, propter eius ingratiudinem, in quem libertas est collata, donatoris persona de rigore iuris eam poterit reuocare, si forte in ipsum impias manus iniecit, aut sibi atroces iniurias, seu graue rerum suarum damnum, vel vitæ periculum inferre præsumpserit: Sic etiam in prædicta *Auth.* serui manumissi, in seruitutem pristinam reuocantur, si ipsi à quibus sunt manumissi, honorem & reuerentiam, & obsequium non præstent, aut si eos iniuria aliqua afficiant.

Octauo quaeritur, An manumissio facta in fraudem creditorum, vilius sit momenti? Respondeo, nullius esse, *l. c. Qui manumittere non possunt, & Inst. ex quib. causis. manumissio fiat.*

Nono quaeritur, quis manumittere iure possit? Respondeo, dominus, si vigesimum ætatis annum exeerit, & liberam habeat suorum bonorum administrationem, minori vero viginti annis iure non licet manumittere inter vivos, nisi ex causa: & tunc si maior fuerit decem & septem annis, *l. Si minor. C. Qui manumittere non possunt.* Suprema vero voluntate in testamento, licet domino ante vigesimum annum manumittere, si decimum quartum exeerit, *C. eod. tit. l. 1.* Sed hodie Episcopus itidē iure potest manumittere seruos Ecclesiæ, & alios benemeritos: dum modo tamen det Ecclesiæ pro vno duos eiusdem meriti, & peculij, *Episcopus qui mancipium. l. 2. q. 2.* Item, licet etiam Episcopo seruos Ecclesiæ manumittere poterit, & misericordie causa, *Cum redemp. l. 2. q. 11.* At Abbati non licet seruum Monasterij manumittere absque consensu Episcopi, & Monachorum, *ca. Abbati dist. 54.* Hoc locum habet in eo Abbate, qui est Episcopi potestati subiectus, non aut in eo, qui est ab eo exemptus. Et quamuis ex iure scripto nequeat Abbas seruum monasterij manumittere absque Monachorum consensu, potest tamen ratione consuetudinis, ubi cumq; ea viget, vt colligitur ex *c. Nastiur. De ys que fiunt à Prelatis.* Insuper si seruus sit multorum communis, potest ab vno manumitti, dummodo tamen is alios domi-

nos damno non afficiat, *leg. 1. C. de communi seruo manumittendo.*

Decimo quaeritur, In quibus consistat ius patronatus, quod habet patronus in liberos quos libertate donauit? Respondeo, cum *Glossa in l. vlt. C. de Bonis liberti* in sex. Primo enim liberto non datur turpis actio in iudicio aduersus Patronum, *§. Honoris, & l. Patris. ff. de obsequiis.* Secundo non admittitur turpis acceptio contra Patronum, *l. Apud §. Aduersus. ff. de accept. Dominorum.* Tertio libertus debet reuerentiam, & obsequium Patrono. *l. si non sortem. §. Libertus. ff. de condit. indeb.* Quarto debet libertus Patrono alimenta, si tunc ita ad egestatem redactus, *l. si quis à liberis, §. solent. ff. de liberis agnos.* Quinto, iure potest patronus libertum in seruitutem pristinam reuocare, si ab eo fuerit iniuria affectus: vt dixi. Sexto, patronus ius habet in bonis liberti succedendi: hæc ratio libertus debet ei relinquere tertiam suorum bonorum partem, si ea bona centum aureos exsuperent, & libertus careat filijs, cum dedit: si vero in bonis minus habeat quam centum aureos, nihil debet patrono dimittere, quod si intestatus decederet nullo filio legitimo relicto, succedit patronus in omnibus bonis eius, *Instit. de liberis, §. Libertinorum.*

Vndecimo quaeritur, An qui ob delictum factus est seruus pœnæ, manumitti queat? Respondeo, iure non posse, nisi indulgentia Principis, *Abb in c. Ita quorundam de Iudæis.*

Duodecimo quaeritur, Quo differat qui est manumissus ab Ecclesia, ab eo qui est manumissus à priuato homine? Respondeo, cum *Hosti.* in primis differre, quod libertus Ecclesiæ in pristinam seruitutem redigitur propter operas quas libet non præstas: ac vero libertus priuati hominis non nisi ratione iniuriæ in Patronum commissæ, aut propter operas necessarias, ac debitas ei denegatas: vt si libertus patrono indigni alimenta non dederit. Deinde filius liberti Ecclesiæ etiam natus post manumissionem, est Ecclesiæ addictus & obligatus, *c. de liberis l. 2. q. 11.* non est tamen idem iuris in filiis aliorum libertorum, *l. 1. C. de liberis.*

C A P. XXXI V.

Quidnam iuris potestatis habeat dominus in seruum.

PRIMO quaeritur, An dominus vitæ & necis imperium & potestatem habeat in seruum? Caius Iurisconsultus in *l. ff. de his qui sui, vel alieni iuris sunt,* ait, potestatem dominorum in seruos, esse iuris gentium: nam apud omnes præque gentes animaduertere possumus dominis in seruos vitæ necisque potestatem fuisse: sed hoc tempore nullis hominibus qui sub Imperio Romano sunt, licet supra modum, & sine causa legibus cognita in seruos suos, sanire. Nam ex constitutione Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit, non minus puniri iubetur, quam qui alienum seruum occiderit. Sed & maior austeritas dominorum, eiusdem Principis constitutione coercetur. Hæc ille. Hæc omnia ex Caio habet Iulianus Imperator. *Instit. de his qui sui, vel alieni iuris sunt. §. in potestate.* Et in *l. si dominus ff. eo. tit.* Vlpianus refert constitutionem Pij Antonini cuius verba sunt: Dominorum quidem potestatem in seruos suos illibatam esse oportet, nec cuiquam hominum ius suum detrahi: sed dominorum interest, ne auxilium contra sanctiam, vel infamiam, vel intolerabilem iniuriam denegetur eis, qui iuste deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad statum confugerint. Et si vel durius habitos quam æquum est, vel infami iniuria affectos cognouerit, venire iubet, ita ut in potestate domini non reuertantur. Sic Antoninus subiungit Vlpianus: Adrianus etiam Imperator Vmbriam quandam matronam in quinquennium relegauit, quod ex leuissimis causis ancillas suas atrocissime tractasset. Sic Vlpianus.

Sciendum est, olim apud Romanos dominis licuisse impune seruos occidere: vnde leuissimis ex causis irascebantur.

tur

tur seruis, & in eos sauebant: quidam dominus ira periturus suum seruum occidisse perhibetur, eo quod ministrans minimum vasculum fregerit: imo alius quidam, vt placeret puellae quam adamabat, dicenti nunquam se vidisse quomodo quis aliam interficeret, seruum suum statim necari in praesentia illius iussit.

Postea vero tam immanis dominorum in seruos potestas mitior est facta, vt non nisi ob crimen a seruo commissum, & causa cognita dominis liceret seruos impune interimere. Tandem, quia multi conquebantur, quod serui a dominis asperius, & durius, quam par esset, tractarentur; Constitutionibus Imperatorum cautum est, ne domini seruos occiderent, nisi causa criminis ad Praetorem delata, & ab eo cognita; Ne item in seruos immo dicere se uerent & animaduertent. Certe quamuis auctoritate Reipublicae, vel Principis concedi queat, vt dominus tanquam minister ad id constitutus seruum occidat propter ea crimina, quae poenam mortis ipso iure merentur, & eorum causa certo cognita: negari tamen non potest, quin tanta facultas dominis data, multa pariat incommoda, nimirum domini plus iuris sibi sumunt, quam fas æquumque sit, nec negari potest esse barbarum, vt potest immane & crudele, penes dominos esse ius occidendi seruos arbitratu suo, vel leui de causa, vel delicti, & noxae grauitate non satis cognita. Neque enim licet domino seruos suos occidere, ac si pecora sua essent: nam quamuis serui in bonis dominorum numerentur, sicut etiam pecora, ac sunt homines: hominem autem non gratia hominis natura procreauit: pecora autem, sicut ceterae res, gratia hominum natura sunt factae. Et iure quidem gentium bello, emptione venditione, & origine ex ancilla homo natus sit seruus, non tamen ita, vt necati libere a domino possit. Obiicitur iure belli hostes necari queunt, cur ergo quos iure belli interficere possumus, postea tamen non possumus? Respondeo, id non consequi naminde quoque belli trucidantur hostes in ipsa belli pugna: victi vero finito perfectoque bello, iure interfici nequeunt nisi nouum scelus admiserint.

Secundo quaeritur, An domino acquiratur quicquid per seruum acquirat? De hac questione inferius agetur, cum de stipulatione seruorum sermo erit.

Tertio quaeritur, An seruo fas sit fugere, vt ad suos reuertatur? Certe iuris est, qui bello iniusto capti, & in seruitutem redacti sunt, fugere, & conferre se quo uoluerint. Atque ita cohibet Christiano licet a Turcis, vel Saracenis bello capto, & seruo effecto fugere, quoniam iniusto bello captus est, & iniuste eorum seruituti subiectus. Deinde conuenit inter omnes liberum non esse ei, qui seipsum vendiderit, vel a parentibus gratia egestatis uenierit, vel ex ancilla matre procreatus sit, vel seruus poenae effectus, fugam arripere. Tota igitur quaestio est de ijs, qui bello iniusto capti in seruitutem rediguntur.

Apud omnes itidem constat, ijs non licere fugere, vt libere vagentur, vel sese conferant, quo uoluerint, nec etiam si fidem domino dederint, qua promiserint se nunquam fugituros. Nam iure naturali fides data seruanda, & implenda est. Sed quaestio dubia est, An aliqui liceat eis fugere, & ad suos redire? Duae sunt opiniones: quarum prima negat id esse licitum, alia licitum: quam tunc Glossa in cap. ius gentium distinct. 1. in verbo seruitutes. sic etiam uidentur sentire Archidiaconus, Dominicus, Egidius, Turrocermata ibidem, B. item Antonius 3. par. tit. 3. cap. 6. §. 4. Nauar. in Manuali. cap. 17. numer. 103. Fortu. in l. Manumissione ff. de iustit. & iure. Siluest. verbo seruitutis, quaestio. 3. vers. scilicet. 2. Ea in primis ratione permouet, quod bello iniusto capti, & serui effecti, in dominium alienum transferunt: sicut etiam animalia, & alia quae liberet bello captae. si uinc capientem: ergo sicut furti teneretur, qui haec illis surriperet, sic etiam furtum admittit, qui fugit, nam fuga se domino subtrahit. Deinde. 1. C. de seruis fugitiuis, seruus fugiendo se ipsum domino furatur. Et in l. Si fugitiui, eodem titulo. statuitur, vt deprehensus in fuga puniatur,

vel amputatione alicuius pedis; vel deportatione ad metalla: tam grauis perfectio poenae: non nisi lethali noxae, & peccato irrogari solet. Accedit, quod serui fugientes, si capiuntur, grauissime puniri solent, siue fugam ad suos, siue ad alios arripuerint. Adde his, quod si seruus tuta conscientia fugerit, dominus eum a fuga iure non prohiberet: aut enim penes seruum, aut penes dominum est. Si primum, dominus seruum fugientem impedire iure non potest; si secundum, non uideretur seruus habere ius fugiendi. Postremo in cap. Si quis seruum 17. q. 4. anathemati subijcitur, qui religionis gratia docet seruum dominum suum contumaciter, & eius ministerium deserere.

Secunda opinio contrarium affirmat, eamque probat Couarruias, lib. 1. variar. resolut. cap. 2. nu. 10. Et in reg. peccatum part. 2. §. num. 6. & Sotus lib. 4. de iustitia, quaest. 2. artic. 2. ait, se non audere sic huiusmodi seruum ad eas angustias adigere, ut non possit iure ad suos fugere. Recentiores Theologi Sotum sequuntur, Sotus 2. 2. quaest. 62. in quaest. 3. de domino. art. 5. conclus. 4. Bannes 2. 2. quaest. 40. ar. 1. dub. 13. Couarruias eo argumento mouetur, quod in l. Nihil interest. ff. de captiuis, & postlim. in reuersis dicitur, Nihil interest, quomodo captiuus riuersus est, utrum dimissus, an vi, an fallacia potestatem hostium euaserit: ita tamen si ea mente uenerit, ut non illuc reuertatur. Vnde Inst. de rerum diuis. §. item ea, dicitur: Vt & liberi homines in seruitutem nostram deducantur; qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt. Et idem habetur, Inst. de Quibus modis ius potestatis soluitur, §. si ab hostibus. Et alicubi Principum legibus decretum est, vt si Turca, vel Saracen. iniusto a Christianis bello captus fugiat, eo ipso, quod ad suos peruenit, consequatur libertatem, adeo vt si postea sua sponte redeat ad mercaturam inter Christianos exercenda, cogi non possit ad pristinum seruitutem.

Attamen haec leges non multum pro Couarruias facere uidentur: nam non solum statuunt, vt captiuus sine iure siue iniuria ad suos redierit, gaudeat libertate, & ciuilibus postliminij priuilegijs, ac legibus. Deinde eadem secunda sententia probatur, quia capti bello iniusto, serui facti sunt iure gentium: ac huiusmodi ius gentium, consuetudo, & tacitus populorum & nationum consensu interpretatur, ut ijs, quos dixi, seruis liceat ad suos fugiendo reuerti, quandoquaque commode possunt.

Quidam hanc Couarruias sententiam improbabilem esse putant. Sed certe uisa est mihi semper probabilis, neque enim est cur eiusmodi homines iure belli captos, in eiusmodi angustias redigamus, & tam dure, & seuerius belli interpretemur: & uis & consuetudine receptum apud omnes nationes esse uideretur, vt ijs serui ad suos, ubi commode possunt, fuga se propiciant. Nec tamen inde fit, vt his seruis liberum sit dominis vim uillam asserere, aut eos aliqua arte decipere; quo liberius fugiant sed solum probabilitate emur, eos fugiendi, vt reuertatur ad suos, ius habere: quando commode id facere queunt absque mendacijs, fallacijs, vi & dolo. Quemadmodum et si fontibus in uinculis, & carceres coniectis fas est fugere e carcere, uinculis & custodia; non tamen uillam vim custodi, aut ministro publico inferre, aut eum dolo, vel fraude decipere: ita & seruo liberum est fugere; sed non dominum iniuria asserere, aut ei manus uolentis asserere, aut ei datam fidem fallere. Ac sicut Magistratus reum criminis iure capit, & fugientem insequitur, per vim comprehensum reducit, & mittit in carcerem, tenet in uinculis, & custodi tradit: ita & domino ius est seruum a fuga etiam vi reducere, & compedibus; & uinculis constringere, ne fugiat, & fugientem donec ad suos redierit, insequi, ac in eum animaduertere, vt deterreat a fuga. Et nihilominus licet seruo, fugae commoditate oblata, sese ad suos fugiendo referre: nec enim iniuria in hoc dominum afficit, aut cum eo fraudulenter se gerit, aut ei vim uillam inferat. Sicut nec reus criminis ex hoc quod fugiat ex carcere, obiecta sibi fugiendi occasione, alteri nocet.

Necesse quod quisquam contra Couarruuiam obijciat, seruum hac ratione seipsum domino furari, ac subtrahere: nimirum ille suo iure vitur, cum fugit, & sese recipit ad suos, & domini est ita custodire, vt fugere non possit, quod si non ita custodiat, ipse suis commodis per incuniam ac negligentiam officit, non a seruo iniuriam accipit.

Quicquid sit, dicendum tamen existimo, seruum iure belli captum si ad suos redierit, hostium fines egressus si ac iure, siue dolo & fallacia id fecerit, pristinam libertatem recuperasse, & sui iuris effectum esse, hoc enim leges ciuiles constituerunt vt supra dixi, & id habet ius postliminij, & iura eiusmodi leges censentur.

Quod autem ex *si quis seruum 17. q. 4.* Glossa producit, non multum sane contra Couarruuiam facit: quoniam in eo cap. solum generatim dicitur: *si quis seruum ad fugam induxerit*: ac Couarruuias solum loquitur de seruis iure belli captis: & Glossa, ac reliqui Doctores, esse in vniuersum loquuntur, cum aiunt licitum non esse seruo, iure belli capto, fugere: *id est manum accipientium est*, ait Couarruuias, *uetus esse fugere, ut liber a quo uoluerit se conferat, alioquin animus referat ad suos, expressi licitum esse non negant.*

Quid si eiusmodi seruus possit commode se pecunia redimere tunc ne ille tuta etiam conscientia fugiet, vt redeat ad suos? Respondeo, minime, quia ius gentium solum concedit, siue permittit, vt fugiat, quando aliter libertatem recuperare nequit. Quid si dominus qui seruum cepit in bello iusto, cum alteri vendiderit, tunc conscientia talis seruus fugere poterit ad eos, qui illum emit. Poterit quoniam emptor tacita eiusmodi conditio ne emisse intelligitur: nec itidem venditor plus iuris in emptorem transfudit, quam ipse haberet.

Queres, An si foemina iure belli sit capta, & ancilla facta capientis filium apud dominum susceperit, ius sit eiusmodi filio seruo fugere a domino. Quidam negant, eo quod non sit iure belli seruus effectus, sed in seruitute natus. Contra alij affirmant: quia talis filij seruius ortum habet ex bello. Mihi magis prima opinio placet: quoniam non est seruus ex bello, sed ex conceptu & ortu: & ius gentium solum videtur ius fugiendi permittere ijs, qui proxime ex bello serui facti sunt capientiu, non alijs: hoc enim uisus ipse omnium gentium communis interpretatur.

Quarto quaeritur, An quando bellum non est certo, & euidenter iustum, capti in eo, & serui effecti, licite fugere queant cum commode possunt? Respondeo de ijs seruis dubitari non posse, quin liberum sit eis fugere: nam dominus & seruus pariter, & aequae sunt conditionis, quia eo ipso quod ambigunt, iustum sic bellum, dubitatur etiam iustas captiuitas sit, & seruitus: ac proinde non est potius & maius ius domini, quam serui. Imo maior est haec in parte libertatis fauor, atque ob id maius est serui ius, quo licet ei fugere quocumque uoluerit, in modo tamen domino, nec vim, nec iniuriam ullam asserat.

Quinto quaeritur, An Christiano iure belli capto, & seruo effecto apud Paganos, & E. haec, quae non sunt Christiani nominis hostes, fas sit fugere, vt reuertatur ad suos, Respondeo iuxta Couarruuiam sententia quam probabiliter esse dixi, dubitari non posse, quin licitum ei sit. Na si euilibet seruo in bello capto licet fugere ad suos, multo magis licet Christiano capto a Paganis fuga ad suos reuerti.

At secundum aliorum sententiam non licet, si Pagani Christianos iusto ceperint bello, quoniam ius belli cum seruitute gentium inductum, commune est omnium hominum Christianorum scilicet & Paganorum. Quod si ab huius opinionis auctoribus scire teris, qui facere debeat Christianus seruus, qui fugiendo, ad suos se contulit, Respondeat, ad dominum suum redire debere, si commode potest, cui seipsum furatus est: si quidem iure gentium Domino est fides seruanda, & cuique suum ius reddendum. At nihilominus id facere non cogitur, quia commode id praestare non potest: satis est, si id alia ratione compenset. Nam si redeat ad dominum, spiritus eius salus apud Paganos periclitatur, eo quod in illis deprauati, corrupti-

que vitae mores passim ubique dominantur, aut quod probabiliter timeret se apud illos fidei & religionis Christianae, vel vitae corporalis iacturam passurum, aut duriores & grauiorem, quam antea seruitutem toleraturum. Quare generatim negant, Christianum hominem, qui fuga ad suos rediit, ad Paganos reuerti debere, quoniam facile potest suum reditum alia re compensare, nimirum pecunia, vel alio quouis commode & emolumento, quod tunc aestimetur, quanti ipse aestimari poterit, quando seruiebat, sed quia paulo antea dixi, seruis bello captis ius esse fugiendi ad suos, non est, cur Christianum seruum, qui ad suos fugiendo redierit, his premam angustiis: praesertim cum non solum dure & ferere, sed etiam nefarie & impie a Paganis tractatur.

Sexto quaeritur, An tuta conscientia possit quis seruis iure belli captis consilium dare, opem & auxilium ferre, vt cum primum commode possunt, se ad suos fugiendo recipiant. Qui sentiunt his seruis nefas esse fugam arripere, vt reuertantur ad suos, pariter censent, nec nobis fas esse eis consilium de fuga dare, vel ad eam auxilium praestare. Sui etiam in eos, qui contendunt huiusmodi seruis ius esse fugiendi, & redeundi ad suos, cum negent liberam nobis esse illis, vel consilium dare de fuga, aut auxilium & opem ferre: quia inquirunt, *ius gentium ipsi seruis permittit vt fugiant, non alijs, ut tale consilium dent, vel auxilium praestent.*

Porro alij cum sentiant huiusmodi seruis licitam esse fugam, sentiunt quoque, ius nobis esse eam ad rem auxilium illis & consilium dandi. Nam exempli gratia, mihi licet consilium tibi dare, vt id facias quod facere iure potes: quod admodum & reo in carcere, & uinculis detento, citra vllum peccatum, consilium a priuato homine datur, vt de custodia & carcere fugiat, cum commode possit. De qua re in alio loco.

Septimo quaeritur, An eum licet seruo ad suos fugere, liceat ei quoque clam domino furari ea, quae sibi sunt ad fugam capiendam necessaria, utpote alimenta, uestitum & alia huius vitae subsidia quibus sustentetur in itinere, donec perueniat ad suos. Nihil dubij est, si contra leges & iura seruus fuerit a domino damno vel iniuria aliqua affectus, posse eum clandestino aliquid capere, quo suum damnum resarciat, vel iniuriam compenset, cum apud hostes sibi non liceat Magistratum aut Iudicem adire, cuius auctoritate fiat iniuriarum damnum accepti compensatio. Item si iniusto bello quis captus sit, potest damna sibi allata, eo quod fuerit inique in sua seruitute detentus, & operas ac obsequia, quae praestare sine debita mercede compulsum est, compensare. Nam vt docet Bartol. in *l. Hostes ff. de captiuis, & postlimin. reuer.* Innocen. in *c. olim, de resit. spoliar.* & Panorm. in *c. 1. de Qualiter de iudic. & est communis opinio, Cum quis Iudicis officium implorare non potest, priuata auctoritate potest rem suam recuperare nimirum compensatione iusta & legitima uiuendo.*

Tota igitur praesens quaestio in eo versatur, An quando seruus nullo affectus est damno, inops tamen vitae subsidij, quo ad suos perueniat, nisi domino surrepiat, possit illud salua conscientia furari. Annuntio quidam, ea ratione adducti, quod cum fuga licita sit, licitum quoque uideatur esse parare victum sibi ad vitam in fuga tuendum.

Alij distinguunt: si Christianus sit seruus apud Turcas & Saracenos, & Christiani nominis hostes, bello captus, sine culpa vlla domino suo furatur victum sibi in fuga necessarium, quoniam Turcae & Saraceni bellum iniustum aduersus Christianorum Principum auctoritate singulis Christianis licitum est bello continuo pugnare, eos suis bonis spoliare ob rationem allatam iusti contra illos belli publice semper indicit: vt videtur docere Caiet. in *2. q. 66. ar. 2.* Si vero Christianus sit ab alijs Paganis bello captus, qui non sint Christiani nominis hostes domino suo alimenta vitae licite necessaria furari nequit.

Dicendum existimo in primis, seruo uiuere fas non esse aliquid domino suo surrepere, vnde habeat, quo se in fuga sustentet: nam etiam si habeat fugiendi, non tamen

furandi

Rom. 3.

furandi aut rapiendi: qua etiam ratione nequaquam seruo licet dominum necare, ut fugiat; immo nec ei vim ullam, aut iniuriam inferre, aut fidem fallere. *Non enim sunt facienda mala, ut veniant bona.* Quare sicut fugere iure non potest, cum illi aliter fuga non patet, nisi dominum occidat: ita etiam ius fugiendi non habet, cum secus fugere nequit, nisi quippiam domino fureretur, aut rapias, spolum enim fuga iure permittitur, non furtum aut rapina; quod si fugerit, ac deinde incet fugiendum nihil habet, quo se ipsum sustentet, tunc perinde est, ac si ad extremam esset egestatem redactus, & licebit ex ijs locis, per quae fugiendo transit, id sibi capere, quod est ad vitam simpliciter necessarium: Nec item arbitror Christiano seruo fas esse, Turcis, & Saracenis, aut a ius Christiani nominis hostibus quippiam furari, aut rapere, hoc est, privata auctoritate quippiam auferre ipsis inuitis, vel incitis, nisi fortassis, quod est ad fugam necessarium: rapina enim, aut furtum est perse malum, nec propterea desinit esse malum, quia Turca, vel Saraceno, aut hosti fureris. Et quamuis Turca, vel Saraceni, Christianorum terras inique possideant, iniustamque bellum aduersus nos gerant: dubitari tamen nequit, quin aliqua bona iuste habeant, ac possideant ex quibus bonis, si illis aliquid surripias, furtum committis. Vnde S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 8. ad secundum ait: *In tantum aliqui infideles, res iure iniuste possident, in quantum eas, secundum leges terrenorum Principum amittere iussi sunt: Et ideo ab eis possunt per violentiam subtrahi, non priuata auctoritate, sed publica.* Et Caietanus ibi docet, fas non esse alicui priuata auctoritate furari, vel rapere Turcis, vel Saracenis: *secus vero publica auctoritate, videlicet iure belli, quod quilibet Princeps Christianus, habens auctoritatem indicendi bellum, ut suam Rempublicam defendat, potest illis inferre.* sic ille. Quare non licet seruis Christianis ex huiusmodi bonis clam aliquid capere ut fugiant.

Sed quid faciendum, quando Christianus seruus redierit, & ex bonis Turca, vel Saraceni fuerit aliquid furatus, illudne restituere debet? Respondeo, restituendum esse, si id commode fieri possit: aut certe in vltus pios impendendum, nam alienum nemo retinere vltio iure potest: & cum domino illud reddere commode nequeat, vel quia ignotus est & incertus, vel quia ita longe abest, ut ad eum res sua in tuto nequeat, in pauperes erogari debet, non tam, quia id sit in rem & commodum domini, quam quod Reipublicae auctoritate constitutum est, ut res aliena, quae domino restitui non potest, in vltus pauperum impendatur.

Octauo quaeritur, Quot, & quanam seruus domino debeat? Respondeo, in primis debere amorem & beneuolentiam: deinde honorem & reuerentiam: tertio, animum & voluntatem obediens, qua domini iussa exequatur: quarto operas & ministeria, & obsequia: quinto omne lucrum & commodum, vel ex re domini, vel ex suis operis, & labore, & industria partum, vel aliunde, puta donatione acquiritum.

CAP. XXXV.

De peculio seruorum.

Præsentem loco de peculio seruorum agam, ut sciamus quando & quomodo ex obligationibus seruorum domini tenentur actione de peculio.

Libro 1. digestorum titulus primus est de peculio. Porro peculium prisca Romanorum temporibus erat particula quaedam gregis (vnde & nomen accepit) quam patres suis filiis, domini suis seruis industria, & diligentiae suae exercendae causa concedebant.

Postea vero peculium dictum est, quod seruus vel filiusfamilias, domini, aut patris permisso, separatim à rationibus dominicis, vel paternis habet, deducto inde, si quid domino, aut parenti debetur, l. depositi. ff. de peculio. l. sed si dominum. §. Praeterea: idem ff. eod. tit. Graui humani-

tatis ratione apud Romanos est receptum, ut serui, ac filijfamilias, quamuis omnino sub potestate essent, nihilque proprium possiderent, haberent tamen aliquid bonorum, permittentibus dominis patrib. in quib. admin. standis specimen ederet industria, & quales essent quandoque futuri in Republica, si sui iuris fierent, probarentur. Egi superius de peculio filiorum, nunc vero de peculio seruorum acturus sum. Porro peculium filiorum est quadruplex l. vlt. C. de iust. test. ac peculium seruorum vnius tantum generis est.

Decimo quaeritur, Quidnam leges per peculium seruorum intelligunt? Respondeo, in l. depositi. ff. de deposito, Tuberonem Iuriconsultum sic delisse: *Peculium est, quod seruus domini permisso separatim à rationibus dominicis habet, deducto inde, si quid domino debetur.*

Secundo quaeritur, An in peculio serui requiratur domini voluntas expressa, an vero sufficiat tacita? Respondeo, satis esse tacitam, l. non solum. ff. de peculio dicitur: *Non solum id peculium est, quod dominus seruo concessit: verum id quoque, quod ignorante quidem eo acquisitum sit, tamen, si rescisset, passurus erat, ut esset in peculio.* Et l. Quam Tuberonis, §. sunt quidam ff. eod. tit. habetur: *sunt quidam, qui putant seruum peculium habere non posse, nisi concedente domino, ego autem puto, non esse opus concedi à domino peculium seruum habere, sed non adiri, ut habeat.*

Tercio quaeritur, An sola domini voluntate seruus peculium habere intelligatur, an etiam necessaria sit ad peculium serui, traditio peculij? Respondeo, requiri traditionem, vel ut peculium pro tradito à domino habeatur. *Non statim, ff. de peculio sic legitur: Non statim quod dominus voluit ex re sua peculium esse, peculium fecit. Sed si tradidit, aut cum apud eum esset, pro tradito habuit: desiderat enim res naturalem traditionem: & contrario autem simul atque voluit peculium serui, desinit peculium esse.*

Quarto quaeritur, An quæ seruus ex parsimonia sua parauit, in peculio censetur? In l. peculium. §. ex eo ff. de peculio, ita habetur: *[Peculium & ex eo constitit, quod parsimonia sua quis parauit, vel meruit à quolibet sibi donari, idque velut proprium patrimonium seruum habere quis voluit.]*

Quinto quaeritur, An vestimentum quod dominus dedit seruo, in peculio numeretur? In l. id vestimentum ff. de peculio, dicit Pomponius: *Id vestimentum peculij esse incipit, quod ita dedit dominus, ut eo vestitus seruum vti vellet perpetuo, eoque nomine ei tradidisset, ne quis alius eo vteretur. Sed quod vestimentum seruo dominus ita dedit, utendum, ut non semper, sed ad certum usum, certis quoque temporibus eo vteretur, voluit cum sequeretur eum, suo caenanti ministraret id vestimentum non est peculij.*

Sexto quaeritur, Quæ res possint esse in peculio? In l. Quæ Tuberonis §. in peculio, ff. de pecul. ait Vlp. *In peculio autem res esse possunt omnes, & mobiles, & soli. Vicarios quoque in peculium potest habere. Vicariorum quoque, peculium hoc amplius, & nomina debitorum. Sed etsi quid furti actione seruo debetur, vel nlla actio, in peculio computabitur: hereditas quoque, & legatum, ut Labeo ait sed & id quod dominus debet, sibi in peculio habebit, si forte in dominationes impendit & dominus ei debitor maverit: voluit: aut si debitor eius dominus conuenit. Sed & si quid ei conuenit debet, erit peculij. Si modo ille habet peculium, vel prout habebit. Sic ille.*

Septimo quaeritur, Quis possit constituere, vel habere seruum peculium gerentem, aut administrantem? In l. Licet, §. parui autem ff. de peculio, sic dicit Vlpia: *parui autem refert seruus quis masculi, an mulieris fuerit: nam & de peculio mulier conuenitur. Patris etiam impuberes dominos, de peculio obligari ait: non enim cum ipsi impuberibus contrahitur, ut tutoris auctoritatem spectemus. Idem adicit: pupillum non posse seruo peculium constituere, nec tutoris auctoritate. In serie si quoque curatorem dicimus dandum de peculio actionem: nam & huius seruus peculium habere potest, non si fuerit concessum, ut habeat, sed si non fuerit prohibitum, ne habeat.*

Octauo quaeritur, Quando & Quomodo peculium minuitur, vel finiatur? In l. peculium est ff. de pecul. ait Pompon.

serui

seruus peculium totum adimere, vel augere, vel minuire dominus potest, In l. peculium nascitur, eod. tit. dicit Marciianus: peculium nascitur, videlicet cum constituitur, & incipit esse; crescit, cum auctum fuit; decrescit, cum serui Vicarii moriuntur, rei intereunt: moritur, cum ademptum est. In l. peculium est, §. ex his apparet, ff. de peculio Pomponius: sed saps, inquit, sit, ut ignorans domino incipiat minus serui peculium, voluti cum damnium domino dat, seruus, aut fursum facit. Si opem ferente seruo meo furtum mihi feceris, id de peculio deducendum est, quod minus non est, surreptam consequi possim. l. Libera ff. de peculio, dicit Paulus: Libera peculii administratio non permanet, neque in fugitino, neque in surrepto, neque in eo, de quo nesciat quis vivat, an mortuus sit.

Quid si dominus manumittat seruum habentem peculium? An eo ipso peculium serui finietur? Respondeo, non finiri, nisi dominus cum manumittit, peculium ademerit, intelligitur tacite concessum, l. Stichus ff. de peculio, vbi sic habetur: si Stichus cum manumittit, peculium ademptum non est, videtur concessum. Idem dicitur in l. 1. C. de peculio. Et tunc opere serui manumissi in administratione peculii debentur domino, qui manumissit. Est enim in peculio manumissus seruus veluti procurator & administrator ad negocia peculii gerenda. At si in vltima voluntate dominus seruum peculium habentem manumittat, non intelligitur eo ipso pecuniam concedere, nisi specialiter dederit, & proinde tunc peculium finitur; & ad haeredes defuncti pertinet, l. 1. C. de peculio.

Quid itidem si dominus seruum, cui peculium concesserat, vendiderit, vel alienauerit, an peculium ei adimere tacite videatur? In l. si noxali, §. denique, ff. de peculio dicitur: Denique, Iulianus scribit venditorum, qui seruum cum peculio vendidit, si de peculio conueniatur, non debere deducere, quod sibi dicitur: potest enim hoc ex ratione peculii detrabere, & non condicere quasi indebitum, quoniam non est in peculio quod domino debetur. Sic ibi. Tunc igitur peculium transit in emptorem cum alienato seruo, quando is qui alienauit, vel peculii pretium accepit vna cum pretio serui, vel donauit gratis peculium, & intra annum potest conueniri a ctione de peculio, l. si ex duobus, §. l. Ex ancillarum, §. si seruus ff. de peculio.

Nono quaeritur, Quantum in peculio esse intelligatur? In l. Quod cum eo, qui in aliena est potestate, §. Cum autem, sic habetur: ante deducitur quidquid seruus domino eius qui in potestate eius sit, debet, & quod supra est, id solum peculium intelligitur. Idem habetur in l. peculium autem, in principio, ff. de peculio. deducitur igitur ex peculio id, quod seruus dare debet domino, vel ijs qui sunt in potestate eius, vel conseruis & filiis domini. Item id quod debet dare ijs, quorum tutelam, vel curam habet dominus, vel negotia administrat, l. peculium autem, §. praterea ff. de peculio.

Decimo quaeritur, Quanam actio dicatur in iure, de peculio. Iulianus in l. Quod cum eo, qui in aliena est potestate, §. Praterea, dicit: Actionem de peculio, & actionem de eo, quod in rem domini versum est, esse vnam, duas tamen habere condemnationes: itaque, apud quem de ea actione agitur, ante dispicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculii a summationem transit, quam aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non in totum. Cum autem quaeritur quantum in peculio sit, ante deducitur, quidquid seruus domino, eius qui in potestate eius sit, debet, & quod supra est, id solum peculium intelligitur. Sic ille. Ergo actio de peculio est, cum ex obligationibus serui peculium habentis creditores agunt aduersus dominum, quia cum ipsis contraxit vel quasi contraxit seruus, cui dominus peculium concesserat.

Decimo quaeritur, Quo differat actio de peculio, ab aliis actionibus, quae oriuntur contra dominos ex obligationibus seruorum? Sciendum est, sex esse iuris Civilis actiones, quibus agitur contra dominos ex obligationibus seruorum, videlicet Exercitoriam, Infortioriam, Tributariam, De peculio, De in rem verso, & Quod iussu. De his actionibus Instit. Quod cum eo, qui in aliena est potestate, §. Si iussu, §. seqq. & Digestorum lib. 14. primus titulus est, de exercitoria actione, tertius, de Instit. actione, quartus,

de tributoria actione: libro 15, primus titulus est, de peculio, tertius, de in rem verso, quartus, quod iussu.

Exercitoria actio tunc habet locum, cum quis seruum suum nauis praeposuerit, & aliquid cum eo eius rei gratia, cui praepositus erit, contractum fuerit. Exercitor enim is appellatur, ad quem quotidianus nauis quaestus pertinet. Instit. Quod cum eo, qui in aliena est potestate §. eadem ratione.

Infortioria actio dicitur, cum quis tabernae, aut cuiuslibet negotiationi seruum suum praeposuerit, & aliquid cum eo eius rei causa, cui praepositus fuerit, contractum erit. Infortiores enim dicuntur, qui negotiationibus praeposuntur, Instit. tit. §. citatis. Haec duae actiones locum habent, cum quis liberum hominem aut seruum alienum, vel suum, nauis, vel tabernae, vel cuius negotiationi praeposuerit: & sunt actiones in solidum contra dominum, Instit. eod. loco, quem nunc attulimus.

Tributoria actio locum habet, si seruus in peculiari merce, sciente domino, negociatur, & quid eius rei causa cum eo qui in aliena est potestate contractum fuerit. Instit. Quod cum eo, qui in aliena est potestate §. Introduxit. Et l. 1. ff. de Tribut. actio. & appellatione mercis intelligitur quaelibet negotiatio, vt si dominus seruos suos fallones, sarcinatores, vel textores constituerit, l. 1. ff. de tribut. act. Et cum dicitur: (Sciente domino) intelligi debet, sciente, vel patiente, hoc est, si sciuerit, & non protestatur, & contradicit. Ita habetur in eod. loco. Et haec actio datur contra dominum, quo sciente vel patiente negociatur seruus eius, vel alienus, & liber homo, qui ex bona fide seruiunt, vel in quo vsum fructum habet, ead. l. 1. ff. de Tribut. act.

Tributoria vero actio vocatur, quia ipsi domino distributionum ius permittit: nam si quis ex creditoribus queratur quasi minus tributum sit, quam oportuerit, hanc actionem ei iura tribuunt, Instit. Quod cum eo, qui in aliena est potestate §. Introduxit.

Actio de peculio tunc locum habet, quando expressa vel tacita voluntate domini seruus peculium habet, & negociatur: tunc enim ex obligationibus serui dominus tenetur, & agitur contra eum non quidem in solidum, sed in tantum, quantum in peculio fuerit, deducto eo, quod seruus domino, vel ei, qui in eius potestate sit, debet. l. 1. ff. de tribut. act.

Actio de in rem verso, tunc locum habet, quando negotium est gestum cum seruo, etiam sine voluntate domini, sed res est versa in utilitatem domini, vt cum dominus tantundem praestare debet quantum est in rem eius versum. Instit. Quod cum eo, qui in aliena est potestate §. Praterea. In rem autem domini versum intelligitur, quidquid necessario in rem eius seruus impenderit: vt si mutua pecuniam acceperit, & creditoribus eius soluetit, aut aedificia ruentia falsarit, aut familiae fumentum emerit, vel etiam fundum, aut quamlibet aliam rem necessariam mercatus fuerit: vt tradit in loco proximo allato Iulianus. Nec frustra est huiusmodi actio distincta ab actione de peculio: quoniam si aliquid cum seruo contractum, in rem domini versum fuerit, locum habet haec actio, etiam si cesset actio de peculio, & etiam si dominus seruo peculium ademerit, sine dolo malo, aut etiam si morte serui extinctum sit, & annus utilis praeterierit. l. 1. ff. de in rem verso. Vnde si plures agant contra dominum actione de peculio, prodest haec actio ei creditori, cuius pecunia in rem versa est, vt ipse vberiore actionem habeat. l. modo citata, ff. de in rem verso.

Actio, quod iussu est, cum aduersus dominum in solidum iudicium datur, quia contractum est cum seruo iussu domini, l. 1. ff. Quod iussu. Iussu autem accipiendum est, siue testato, hoc est, coram testibus quis, siue per epistolam, siue verbis, aut per nuntium, siue specialiter in vno contractu iussent, siue generaliter, l. 1. ff. Quod iussu.

Differat autem haec actio ab actione mandati: quia

mandatum est ad extraneum, iustum vero ad seruum. Item mandatum contrahitur verbis, *rogo, volo, mando*, l. 1. ff. *mandat.* Iustum vero verbis, *iubeo, impero*. Vnde mandataris sponte obligationem suscipit, seruus necessitate, hoc est, domini imperio cogente. *Gloss. l. in l. 1. ff. Quod iussu.*

Duodecimo quaeritur, Quando nam dominus teneatur actione, Quod iussu? Respondeo, teneri in multis casibus: ut si serui chirographo subscripserit, l. 1. ff. *Quod iussu*. Hoc locum habet, quando contrahitur cum seruo nomine, vel contemplatione domini: secus si amicitia, vel contemplatione serui id fiat. l. *Si pupilli*. §. *sed si ego*. ff. *de Negor. gest.* si ratum habuerit, quod seruus eius gessit, l. 1. *citata*. Si pupillus dominus iusserit, non tenetur hac actione, nisi aut eum tutore iusserit, l. 1. ff. *Quod iussu*. Si curator minoris, furiosus, prodigi iusserit, datur hæc actio. Item, si usufructuarius, vel is qui bona fide seruum habet, iusserit, locum habet hæc actio. *Ibidem*. An dominus iustum reuocare queat, antequam sit cum seruo contractum? Potest, quemadmodum si mandasset, posse reuocare mandatum ante contractum, l. 1. ff. *Quod iussu*.

Quid si iussu meo contractum sit cum alieno seruo, eumque postea redemerim? Non datur actio, Quod iussu, quia ab initio inutilis fuit, & euentu non confirmatur, l. *si tutoris*. ff. *Quod iussu*. Quid idem si iussu eius, qui administrationi rerum ciuitatis præpositus est, cum seruo ciuitatis contractum fuerit? Agi potest, eum eo actione, Quod iussu, l. *si iussu*. ff. *Quod iussu*. Si dominus pecuniam mutuum acceperit, vel contractus principaliter per seipsum iusserit suo seruo pecuniam numerari, non habet contra eum locum actio quod iussu, l. *si dominus*. ff. *Quod iussu*. Item si vnus ex seruis domini iussu contrahi cõco, is solus tenebitur: sed si duo iusserint, eum quouis in solidum agi potest, quia similes sunt duobus mandantibus, qui tenentur in solidum, sicut & fideiussores plures, l. *Creditor*. §. *Duobus*. ff. *mandati*, & *Instit. de fideiussor.* §. *Si plures*.

Decimotertio quaeritur, Quando aliquid contractum cum seruo, in rem domini versum cenetur? In l. 3. §. *In rem*. ff. *De in rem verso*. habetur: si seruus mutuos nummos accepit, ut frumentum compararet ad familiam alendam, vel vestimenta ad eam vestendam. Si prius in peculium verit pecuniam, quam mutuum accepit, & postea in rem domini conuertit, huiusmodi actio contra dominum datur. Item si seruus ita consumpsit, ut rem dominus meliorem haberet, aut non deteriori, si enim si accepit pecuniam mutuum, ut saaleret, & vestiret secundum consuetudinem domini, id est, usque ad eum modum, quem dominus ei præstare consueuerat. Si ædem vero Domini exornauit rectoris, & quibusdam aliis, quæ magis ad voluptatem, quam ad utilitatem spectant, non videtur in rem domini versum, nec debet ex eo onerari dominus, quod ipse facturus non esset: at paritane dominus debet creditorem hoc auferre sine domus suæ detrimen- to, ne cogendus sit dominus vendere domum, ut quanti pretiosior facta est, id præstet, l. 3. §. *Si in rem*. ff. *De in rem verso*. Item si seruus mutuos nummos à me, aliis eos crediderit, tenetur dominus de in rem verso, quod nomen de bito, is ei acquisitum sit. *Ibidem*. Item si mutuos seruus mutuos, domino emittenti ad luxuriam materiam, inguens forte, vel si quid ad delicias, vel ad turpes sumptus subministravit: neque eandem spectamus, an bono domini accesserit, quod consumptum est, sed in negotium domini. *Ibidem*. Quid si frumentum comparauit seruus ad alendam familiam, & in horreo domini repositum, & hoc perierit, vel corruptum est, vel arsit? Nihilominus est in rem domini versum. *Ibidem*. Idem iuris est, si seruus domino necessarium seruum emerit, usque deceaserit, vel iustitiam fulserit, eaq; ruerit. *Ibidem*.

Quid idem si seruus accepit quasi in rem domini verterit, nec verit, & creditorem decepti? Non videtur in rem domini versum, nec tenetur dominus: nec credulitas creditoris domino obest, vel calliditas serui noceret. l.

Quid tamen si is seruus, qui solutus erat, accipiens vertere in rem domini? Non nocet dominus si alia mente seruus accepit, aut si cum hac mente accepisset, postea alio verit. Curiosus igitur debet esse creditor, quo veritatur. *Item in l. 3. citata*, §. *In rem ad finem*.

Si quaeras, Quid dicendum, si seruus res non necessarias domino emerit, veluti seruus? Respondeo dari actionem de in rem verso, quatenus seruorum veterum pretium faciat, cum si necessarias emerit, in solidum, quanto venissent, tenetur, l. *si res*. ff. *de in rem verso*.

Insuper si odores & vuguenta seruus emerit, & ad funus domini erogauerit, in rem domini vertisse dicitur seruus, l. *Et ite*. §. *Illud*. ff. *De in rem verso*.

Seruus in rem domini mutuat pecuniam, sine culpa eam perdidit, nihilominus cum domino potest agi, de in rem verso, l. *seruus*. ff. *de in rem verso*: quemadmodum si procurator in negotia domini impensurus pecuniam mutuat, sine culpa amisisset. Si Titii seruum putans, qui erat Sempronii, dederit mutuum pecuniam quis, ne occideretur seruus, vel ut se aleret, aut verteret, versa in rem Sempronii videtur, l. *Si pupilli*, §. *Si Titii*. ff. *de negot. gestis*.

C A P. XXXVI.

De stipulatione seruorum.

Libro 41. titulus 3. ordine est de stipulatione seruorum, ut Lex iure ipso sciri possit quid, quando & quomodo domino seruus acquiratur. Vnde, qui etiam apud Christianos serui sunt, ut Æthiopes, & Turcæ, vel Saraceni bello iusto capti, aut erepti, aut ex ancillis nati. Ideo dicendum mihi de stipulatione seruorum, hoc est, Quid, Quando, & Quomodo seruus pacificendo, vel stipulando domino acquiratur.

Primo quaeritur, An seruus, qui dicitur mancipium, aliquid suum habeat. Sotus lib. 4. de iustitia, q. 2. art. 2. conclus. 3. censet, mancipia Christianorum iure belli capta, aliquid suum consentiam habere, videlicet id, quod sibi donatum acceperunt, vel hereditatio iure; vel ex lucro licito comparauerunt, quoniam, inquit, huiusmodi seruitus non est ita restringenda, ut hoc denegetur huiusmodi seruis. *Item* vero qui seipsum vendiderunt, quicquid acquirunt, domino suo acquirunt, non sibi. Tandem addit: De horum omnium iudicio Iurisprudentes differendum est. Post Sotum quidam Theologi iuniores cum eo conueniunt, quod attinet ad seruos bello captos: quantum vero ad seruos emptos, sentiunt eos sibi acquirere, quæ ad victum & vestitum pertinent, immo cætera, quæ primo vsu consumuntur: alia vero domino acquirere, nimirum bona immobilia, & femouentia, & mobilia quæ vsu statim non pereunt, & quicquid ex suis operis, & quotidiano labore lucentur.

Alii vero cum his consentiunt in eo, quod spectat ad seruos iure belli seruitutem redactos. Quod autem attinet ad emptos, distinguunt, si se vendiderint, & omnia iura sua, & quicquid in posterum acquisierint, nihil suum habere queunt. Si vero tantum se & operas suas vendiderint, domino acquirunt, quicquid ex suis operis lucri fecerint: sibi vero, quicquid acquisierint legato, testamento, donatione, vel iure hereditario, vel iure honesto, immo etiam quicquid post expletas operas, quas domino debent, labore suo & industria comparauerint. Mihi quidem ista minime probantur: nam cum leges, quæ de hac re iure civili constitutæ sunt, iustæ fuerint, videntur legitimum consentiam locum habere: quare iuxta earum præscriptum iudicandum existimo.

In primis igitur si dominus cum seruo pacifatur, ut singulis annis, mensibus, hebdomadis, vel diebus ipsi certum quid ex suis operis soluat, reliquum sibi retineat & seruet: tum quod seruus vltra id, quod cum domino pactus est, ex suis operis lucratus fuerit, ut suū habeat: quoniam quamuis inter dominum & seruum civilis aliqua obligatio non subsistat; subsistit tamen naturalis, quæ

secundum conscientiam fidem teruo datum dominus teruare, & im plere naturali iure compellitur. Idem iuris est, si dominus expresse, vel tacite seruo aliquid donet, & velit vt tanquam suum habeat: vel si cum seruo conuenerit, vt id quod certo modo & ratione adquisierit, sibi habeat vt suum.

Secundo dicendum mihi videtur, seruum siue iure belli captum, siue emptum, nihil suum habere. Vnde Caius Iurifconsultus in l. Acquiritur, ff. De Acquiren. re. domin. sic ait: Acquiritur nobis non solum per nosmetipsos, sed etiam per seruos, in quibus usumfructum habemus. Item per homines liberos, & seruos alios, quos bona fide possidemus. Igitur quod seruis nostri ex traditione nascuntur, siue quod stipulantur, siue ex qualibet alia causa acquirant, id nobis acquiritur: I. se enim, qui in potestate alicuius est, nihil suum habere potest: id. q. si haeres institutus, nisi nostro iussu adire hereditatem non potest: at si institutus nobis adierit, hereditas nobis acquiritur. perinde, atque si nos ipsi haeres instituti essemus. Et his conuenienter legatum scilicet, nobis per eundem acquiritur.

Non solum autem proprietate per eos, quos in potestate habemus, acquiritur nobis, sed etiam possessio: cuius scimus, enim rei possessionem adepti fuerint, id nos possidere videmur. Vnde etiam per eorum longam possessionem dominium nobis acquiritur. De his autem seruis, in quibus tantum usumfructum habemus: ita placuit, vt qui quid ex re nostra, & ex opere suis acquirant, vt nobis acquiratur. Si quid vero, extra eas causas persequuti sunt, id ad dominum proprietate pertinet. Itaque, si is haeres institutus sit, legatum vero quid, aut donatum ei fuerit, non mihi, sed domino proprietate acquiritur. Idem placet de eo, qui ad usumfructum bona fide possidet, siue liber sit, siue seruus alienus. Quod enim placuit, de usufructuario, idem probatur etiam de bona fide possessore. Itaque quod extra duas istas causas acquiratur, id vel ad ipsum pertinet, si liber est: vel ad dominum eius, si seruus est. Bone fidei possessor cum usufructu seruum, quia dominus eo modo fit, ex omnibus causis, per eum simpliciter acquirere potest. V usufructuario vero usufructu seruum non potest: primum, quia non possidet, sed habet ius utentis & fruendi: deinde quoniam scit seruum, alienum esse. Hactenus ille in l. Liberos. §. vlt. ff. De capiti. dimini. dicitur: Seruile caput nullum ius habet, & ideo nec mihi potest. Nullum ius, inquit, videlicet civile. In l. Inter. c. d. ff. de conditionib. & demorsib. Vlpianus: Seruus, inquit, mortis affimilatur. Et in l. Seruitutem ff. De reg. iur. Idem Vlpianus ait: Seruitutem mortali uti fere comparamus. Vbi Glossa: Si quis, inquit, sit seruus, pro mortuo habetur: nam testamentum facere nos potest, nec esse testis, vel iudex, vel arbiter. l. Si filius. §. l. Qui testamentum, §. Seruus ff. de Testam. c. l. Quoniam, C. De Testam. l. Parui. §. In seruum ff. de Recept. urbit. l. Cuius prator, ff. de Iudiciis. Item in l. In personam ff. de reg. iur. habetur: In personam seruilem nulla est obligatio, nisi iuris civilis. In l. obligati, ff. de action. §. oblig. Iteus ex contractibus non obligatur, videlicet civiliter. In l. Cum seruis ff. de reg. iuris. Caius ait: Cum serute nulla actio est. In l. Quod attinet, ff. de reg. iur. Vlpianus dicit: Quod attinet ad ius civile, serui pro nullis habentur, non tamen ex iure naturali, quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines aequales sunt. Pro nullis habentur, quia apud Iurifconsultos serui dicuntur non habere caput, hoc est non habere statum, tribum, familiam, & ciuitatem: & proinde nequeunt puniri capitis diminutione maxima, media, aut minima. Maxima est, qua libertas, ciuitas, & familia amittitur: media, qua ciuitas quidem amittitur, sed retinetur libertas: minima, cum libertas & ciuitas retinetur, sed mittatur sine amittitur familia. l. vltima ff. de cap. dimini. §. Infr. de cap. dimini. §. Maxima. In l. Nec seruis ff. de pecul. dicitur: Nec seruis quicquam debere potest, nec seruo potest deberi. Sed cum eo sermone aduertimus, factum magis monstramus quam ad ius civile referimus. Itaque quod seruo debetur, ab extraneo dominus recte petet: quod seruis ipse debet, eo nomine in peculium, & si quid in dote domini versum est, in dominum actio datur. In l. Naturaliter ff. de condit. indeb. sic legimus: Naturaliter etiam seruis obligatur, & ideo si quis nomine eius soluat, vel ipse manumissus, (vt Pomponius scribit) ex peculio, cuius liberam aduocinstrationem habebat, repeti non poterit: & ob id, & fiduciariorum pro

seruo acceptus tenetur, & pignus pro eo datum tenabitur.

Si queras, Quid leges, & iura intelligant, cum dicunt, seruum naturaliter obligari alteri, & obligare alium sibi, civiliter non ita: Respondeo, seruum in iudicio, nec habere actionem contra alium, nec ab alio conueniri posse, verbi gratia, Caio seruo Titij mutuum, & eum ad dedit ex peculio, non potest etiam manumissus Caio in iudicio vocare, quamuis ipse Caio iure naturali debeat redere mutuum, quod accepit. Item Caius postea restituit seruo Titij nummos, quos mutuos acceperat, iure naturali nequit Caius repetere, quia soluit, quod debuit. Rursus dedit mihi mutuum pecuniam seruus Titij ex peculio, postea ei manumisso, solui, liberor iure naturali, licet contra me si non soluerem, nullam actionem civilem haberet. In l. serui ff. de actio. §. oblig. dicitur: Serui ex delictis quidem obligantur. Et si manumittantur, obligati remanent. Ex contractibus autem, civiliter quidem non obligantur, sed naturaliter obligantur, & obligant. Denique, si seruo, qui mutuum mihi pecuniam dederat, manumisso soluiam, liberor. Sic ibi. Similiter dedi mutuum pecuniam seruo Titij, accepi fideiussorem Caium pro ipso seruo: civiliter quidem contra seruum Titij agere non possum, at possum contra Caium, qui se, vt fideiussorem mihi obligauit. Acceperitidem pignus mihi datum, possum agere civiliter actione pignoris, quamuis civilem actionem in seruum non habeam. Et hoc est quod habetur, in l. Naturaliter supra citata ff. de condit. indeb. Hinc est, vt in l. seruis ff. de alimen. legat. constitutum sit: Seruos ad custodiam templi reliquerat, scilicet quidam, & si ab herede legauerat sua verbis: Peto, fidei, tua committis, vt des, ac praefos in memoria mea in pedessequis meis, quos ad curam templi reliqui, singulis mensura cibaria, & annua vestimenta certa: Quis sit est, cum tempus nondum esset exstructum, vt cum ex die mortis, an vero ex eo tempore quo templum explicitum fuerit, percipere serui legatum debeant: Respondit, officio Iudicis, heredes compellendum seruis relicta praestare, donec templum exstructum. Vbi Glossa recte annotat, dicitur est officio Iudicis non in re actionis, scilicet, quia desset persona, qua agere non possit, ita Glossa. At quia haeres naturaliter legauit seruis debebat alimenta, officio Iudicis cogi poterat ad alimenta seruis praestanda. Vnde nec ena quamuis inter seruum & dominum actio civilis non potest, potest tamen seruis Iudicis officium implorare, vt dominus eius ius & vestitum naturali iure debitu praebere cogatur: potest iude, & seruis idem Iudicis officium requirere, quo praehabatur dominus cum dote, & asper, & latu, contra ratione tractare.

Secundo quartum, Quid sit dicendum, quando Titius donat, vel legat Sicho seruo Caij, aliquid, ea conditione, vt sit ipse, non domini, vt id seruo acquiratur, an domino? Quidam iuniores Theologi dixerunt, acquiri Sicho seruo, non Caio domino, quia donatum, vel relictum est a Titio, vt esset seruo, non domino. Id probant a gumeto a simili, quia si quis donet aliquid si iofamilias ea conditione, vt sit filii, & pater non habeat in eo usumfructum, acquiritur filiofamilias, nec patri acquiritur vsusfructus: ergo seruo acquiritur, quod ei ab aliquo donatur ea conditione, vt sit eius, non domini.

Sed mihi in hoc re videtur distinguendum. Aut enim Caius dominus consentit, vt Sicho seruus tanquam suum habeat, quod ei datur, ac donatur, & tunc acquiritur seruo, non quidem voluntate Titij, qui donauit, vel legauit: sed consensu ipsius Caij domini: Aut in eo Caius non consentit, tunc inuile est donum, vel legatum, quia viciotum. Neque enim Titius trausulit dominium in seruum, nec in dominum: non in seruum, quia donauit, vel legauit contemplatione illius, qui tamen capax non erat, non in dominum, quia vicit Titius ne domino acquireret, ut, quare sequitur, vt dominium eius, quod est ita seruo donatum vel legatum, vel penes Titium donatorem manserit, vel penes eius heredes. Secus est de filiofamilias, qui secundum leges & iura potest habere peculium aduentitium, in quo pater eius vsusfructum non habet, vt si ea conditione ab extraneo aliquid accipiat.

Quid si Titius reliquerit Stichum seruo Caij centum abfolute & simpliciter? Respondeo, tunc illa centum ad Caij dominum pertinere, quoniam dominus sibi per seruum acquirit, & seruus, quatenus in seruitute permanet, & non adest domini consensus, nihil sibi, sed domino acquirit.

Obijciat, si seruus nihil suum habere queat, nunquam poterit seipsum redimere? Respondeo, Non sequi, quia aliud est, si donaueris aliquid seruo, ut sibi habeat ut suum, aliud, si donaueris, ut se redimat. Si primo modo donaueris, domino acquiritur, non seruo; si secundo modo, non acquiritur domino, quia non donat simpliciter seruo, ut sibi acquirat, sed ut seipsum redimat. Quæstio est, An seruus possit suis nummis redimi? Ratio dubitandi est, quia seruus nummos, vel aliquid suum, ut iam supra diximus, habere non potest. Respondeo posse suis nummis seruum redimi: ut habetur in l. 1. qui, ff. de Manumissio. vbi sic est: *Comitentiibus oculis credendum est suis nummis eum redemptum, cum non nummis eius, qui rediit, comparatur.*

Si roges, Quot modis seruus seipsum redimere queat? Respondeo, multis modis seruum se posse redimere; primo ex furo, quando dominus ei concedit aliquid, ut habeat tanquam suum.

Secundo, ex aliena pecunia, ut puta si rogatu ipsius alius redimat, vel si ipse seruus ab aliquo pecuniam donatam accipiat ea conditione, ut redimat.

Tertio si alius inter viuos, vel testamento sponte sua aliquid relinquat heredi suo, vel legatario libero ea conditione, ut seruum Titij Stichum redimat. Cum autem hoc modo seruus redimatur, non datur ei pecunia, sed domino, à quo seruus emittitur, ut fiat liber.

Quarto modo potest seruus se redimere nummis ab alio acceptis ea conditione, ut eos illi postea restituat manumissus, & liber esse deus.

Quinto, in l. 1. qui, ff. de Manumissio. ita legitur, *Sicut ex peculio quod ad venditorem pertinet, sius ex aduenitio lucro, siue etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel prorogante eo, vel re promittente, vel se delegante, vel in se recipiente redemptus sit, credendum est suis nummis eum redemptum. Satis enim est, quod is qui emptorem suum nomen accommodauerit, nihil de suo impendit.* Sic ibi. Tunc igitur suis nummis dicitur redimi, quando accipit mutuos nummos ab aliquo, ut se redimat, & manumissus eos restituit ei, qui dedit mutuos, ut illis nummis alius eum redimat, vel ut ipse seruus seipsum redimat.

Tertio queritur, An ea que dantur seruo ad victum & vestitum, sibi seruus acquirat? Ratio dubitandi est, quia in his que statim vsu percunt, vsus à domino non distinguitur, at seruus que ad victum, & vestitum pertinent, vsu licito consumit, ergo eo ipso factus est dominus, videlicet consumptione, alioqui enim non iuste consumpsisset.

Deinde que ad victum, & vestitum spectant, alimenta sunt: sed alimenta iure naturali dominus seruo debet, ergo eo ipso quo præstat seruo, facit ea ipsius. Respondeo, seruum nec habere, nec posse acquirere aliquid suum, quatenus in seruitute permanet; nec consequens est, ut si seruus, que ad victum & vestitum accipit, iuste vsu ipso consumit, ea fecerit sua, quia consumit voluntate domini, nec alimenta, eo quod huic, vel illi debeantur, eo ipso transeunt in dominum eius, sed debeantur, & petuntur officio Iudicis, non vindicatione rei.

Quarto queritur, An si quid seruus ex his, que sibi datur ad victum, parsimonia detraxerit, illud acquirat? Respondeo, minime, nisi dominus ea conditione dederit, ut id faciat suum, seruus enim dominij aliter capax non est.

Quinto queritur, An seruus hæreditarius paciscendo, vel stipulando, acquirat heredi futuro? Sciendum est, seruum hæreditarium dici eum, quem testator, vna cum hæreditate reliquit, interim dum is cet hæreditas, cum hæredede non aduente. Verbi gratia, Titius habet seruum Stichum, decedit, & instituit heredem Caium, Stichus seruus Titij defuncti, dicitur seruus hæreditarius toto eo tempore, quo Caius hæreditatem non adit. De huiusmodi seruo

queritur, An paciscendo & stipulando acquirat. Causa hæreditatis. In l. seruus hæreditarius ff. de stipulatione seruo. Paulus ait: *seruus hæreditarius futuro heredi nominatum dari stipulatus, nihil agit, quia stipulationis tempore, heres dominus eius non fuit.* At contrarium videtur dicere Caius, in l. si exire, §. 1. l. l. ff. de iur. vbi sic habet: *Illud quæsitum est, An heredi futuro seruus hæreditarius stipulari possit? Proculus negauit, quia eo tempore extraneus est. Cassius respondit posse, quia qui postea heres extiterit, videtur ex mortuo tempore defuncto successisse. Quæ ratio eo argumento commendatur, quod heredi familia ex tempore mortis successa facta intelligitur, licet post aliquod tempus heres extiterit. Manifestum igitur est, serui stipulationem acquiri.* Et in l. seruus hæreditarius ff. eod. tit. Seruus, inquit Modestinus, hæreditarius, & heredi futuro, & herediari rellæ stipulatur. In his legibus Caius & Modestinus videtur esse contrarij Paulo. Sed eos conciliat Glossa in l. Si vnus, §. ult. ff. de pactis, ita distinguendo: *Aut seruus stipulatur, vel paciscitur nominatum heredi futuro, hoc est, expresso proprio nomine eius putatio, & tunc non valet stipulatio & hoc est, quod dixit Paulus: seruus hæreditarius futuro heredi nominatum dari stipulatus non nihil agit. Aut stipulatur seruus expresso tantum nomine communi, seu appellatiuo heredis puta heredi futuro, & tunc vim habet stipulatio, & acquiri heredi futuro: & hoc est, quod statuerunt Caius & Modestinus. Aut stipulatio, nec proprio, nec communi heredis nomine expresso, sed in rem, puta in hereditatem, & tunc valet & firma stipulatio, & acquiri seruus ipsi hereditati, & eo ipso heredi futuro. Hanc Glossam communiter approbant Baldus, Angelus, Paulus, Iason in l. si vnus supra citata, qui etiam addunt, si seruus hæreditarius stipuletur expresso nomine proprio, & appellatiuo simul, nullus esse momenti stipulationem, ut si Stichus paciscatur, aut stipuletur Caio heredi futuro. In præd. Gl. l. si vnus, §. ultimo, Paulus sic ait: *Seruus heredi post adituro, nominatum pacisci non potest, cum nondum dominus sit: sed si in rem pactum conuenitum factum sit, heredi acquiri potest.* Sic ibi.*

Vnde alia quæstio exoritur, si seruus hæreditarius stipuletur expresso tantum communi nomine heredis futuri, vel in rem, hoc est, in hereditatem ipsam, cum tunc stipulatio valet; An ex die interpositæ stipulationis tempus solutionis cedat; An potius à die aditæ hereditatis? In l. si seruus hæreditarius, ff. de stipulatione seruo, Venulcius Iuriconsultus respondit in hunc modum: *Si seruus hæreditarius stipulatus sit, & fideiussores acceperit, postquam aditus fuerit hereditati, dubitatur utrum ex die interpositæ stipulationis tempus cedat, an ex aditæ hereditate. Item si seruus eius qui apud hostes sit, fideiussores acceperit. Et Cassius excusabat tempus ex eo computandum, ex quo agi cum eis poterit, id est, ex quo adentur hereditas, aut postliminio dominus suus reuertetur. Sic ille Iuriconsultus.*

Sexto queritur, An per seruum hæreditarium aliquid hæreditatis possit acquiri? Verbi gratia, Titius reliquit seruum Stichum vna cum alijs seruis, & omnibus bonis suis Caio heredi, queritur utrum per seruum Stichum Caius acquirat alios seruos, & hereditatem ipsam? Respondeo, minime acquirere ante aditam hereditatem, l. 1. §. Veteris, ff. de acquirenda possessione, secus est, si seruus Stichus vna cum alijs seruis & bonis esset legatus, donatus, vel venditus: tunc enim per seruum Stichum alij serui, & bona acquiruntur statim Caio. Ratio diuersitatis, ut ait Glossa ibidem, est quia legatus, donatus, vel venditus Stichus statim fit Caij: at vero seruus hæreditarius ante aditam hereditatem non est heredis. Vnde in l. Cum heredes, ff. de Acquir. poss. dicitur: *Cum heredes instituti sumus, adita hereditate omnia quidem iura ad nos transeunt.*

Septimo queritur, Cuiam seruus fructuarius paciscendo, aut stipulando acquirat, vsufructuario, an potius domino proprietatis? Seruus fructuarius se dicitur, in quo vsufructum habemus. De huiusmodi seruo habetur in l. Acquiritur, ff. de acquir. rer. domin. in hunc modum: *De his autem seruis, in quibus tantum vsufructum habemus, captauit, ut quicquid ex re nostra, vel operis sui acquirant, id ad*

acquiratur. Si quid vero extra eas causas persecuti sint, id ad dominum proprietatis pertinet. Itaque si is seruus hares institutus sit, legatumve quid sit, aut si donatum fuerit, non mihi, sed domino proprietatis acquiritur. Iuxta hanc legem intelliguntur, que habentur in l. Si usufructuarius, in l. seruum usufructuarius, & in l. 1. §. Si usufructuarius, ff. de stipul. seruo. Ac ea lex intelligi debet, vt Glossa annotauit, iuxta id quod habetur in l. si serui, & in l. Sed, & si quid ff. de usufructu, scilicet, si seruus hares institutus sit, vel legatum aut donatum acceperit, distinguendum est: Aut institutus est, aut legatum vel donatum accepit gratia & contemplatione usufructuarii, & tunc ille acquirit: Aut gratia proprietarii, & acquirit proprietario: Aut gratia & contemplatione ipsiusmet serui, & tunc acquirit domino proprietatis, vt dicitur in l. acquiritur, supra citata.

Octauo queritur, Cuiam acquirat paciscendo vel stipulando liber homo, aut seruus alienus bona fide ab aliquo possessus? In l. acquiritur, vers. Idem placet ff. de acquire. ver. domin. sic habet Caius Iuriconsultus: Idem placet, de eo qui à nobis bona fide possidetur, siue liber sit, siue seruus alienus. Quod enim placet de usufructuario, idem probatur etiam de bona fide possessore. Itaque, quod extra duas istas causas acquiritur, id, vel ad ipsum pertinet, si liber est, vel ad dominum eius, si seruus est. Et in l. Liber homo ff. eod. tit. Liber homo, qui mihi bona fide seruit, id quod ex operis suis, aut ex re mea pertinet, ad me pertinere, sine dubio Aristote. ait. Quod vero quis ei donauerit, aut ex negotio gesto acquisierit, id ad ipsum pertinet. Sic ibi, Ex qua re etiam colligitur, huiusmodi liberum hominem sibi acquirere legatum, vel hereditatem, quamuis in hereditate aliqua eius opera sit, & licet testator eum instituerit gratia & contemplatione possidentis.

Nono queritur, An seruus quem dominus pro derelicto habet, domino acquirit, an sibi in l. Quod seruus, ff. de stipul. seruo, sic habetur: Quod seruus stipulatus est, quem dominus pro derelicto habebat, nullus est momenti; quia qui pro derelicto rem habet, omnino à se reuocat; nec potest eius operis vii, quem in re ad se pertinere nolit.

Quid si huiusmodi seruus statim, atque pro derelicto habitus est; fuerit ab alio apprehensus? In eadem lege dicitur: Quod si ab alio apprehensus est, & stipulationem ei acquirere potest. nam & hæc genere quodam donatio est: Querens, an seruus, quem dominus pro derelicto habet, eo ipso fiat sui iuris, hoc est liber homo? Ratio dubitandi est, quia statim definit esse dominum, qui eum pro derelicto habet, ergo factus est sui iuris. Respondeo ex l. Pro derelicto: Pro derelicto rem à domino habitam, si sciamus posse nos acquirere: sed Proculus, non desinere eam rem domini esse, nisi ab alio possessa fuerit. Iulianus, desinere quidem dimittere esse, non fieri autem alterius nisi possessa fuerit. Et recte. Ergo seruus quem dominus pro derelicto habet, definit quidem eius esse, & proinde ei non acquirit; sed non statim fit liber: ac propterea non confestim sibi acquirit: ex quo fit, vt adhuc in seruitute manere possit, scilicet si alius sciens eum pro derelicto habitum à domino, statim apprehendat tanquam pro derelicto omittum, hæc n. ratione res pro derelicta à domino habita, occupantis fit propria. tunc enim, vt in l. Quod seruus, superius allegata dicitur, videtur esse quædam donatio domini, quando sciens rem pro derelicta haberi eam tanquam talem apprehendit. Tunc igitur seruus incipit acquirere ei, qui apprehendit ipsum. Hinc etiam fit, vt seruus, quem pro derelicto dominus habet, possit seipsum liberum efficere, nimirum si pro libero diu se gerat, videlicet per decennium, inter presentes, & per viginti inter absentes, ita vt à nullo alio apprehendatur. Sicut enim alius potest eum apprehendendo suum seruum facere; sic etiam ipsemet, cum videat se pro derelicto haberi, potest quasi seipsum apprehendendo liberum reddere, & tunc sibi acquirere.

Decimo queritur, Cui acquirat seruus dum est in fuga? In l. seruus meus, ff. de stipul. seruo, sic est: seruus meus cum apud suum esset, furi dari stipulatus est. Negat furi deberi Sabinius, hoc est, nulla actio furi acquiritur. Sed quæstio est, an tunc

acquirat domino, ita vt dominus actionem habeat ex stipulatione serui? Ex eadem lege colligitur, huiusmodi seruum si furi nominatim stipuletur, nec furi, nec domino acquirere. Non furi, quia eius seruus non est: non domino, quia eo tempore illi non seruit; & furi, non domino, nominatim stipulatus est. Quod si stipuletur simpliciter furi nomine non exprello, tunc domino acquiritur.

Hinc colligitur, Quid sit dicendum de seruo, qui dum est in fuga, stipulatur. Nam si stipulatur exprello nomine eius, apud quem est, nec ei nec domino acquirit, est enim inutilis stipulatio: quod si stipuletur absolute & simpliciter nullo nomine exprello, tunc acquirit domino: quoniam eum dominus adhuc ciuilitate possidet, quamuis non naturaliter.

Vndecimo queritur, Cuiam acquirat seruus communis duorum vel trium? Seruus communis dicitur is, quem plures tanquam seruum in solidum possident, ita vt quisque eorum habeat liberum ius & facultatem vtendi operis eius: qui sic omnium est, non quasi singulorum totus, sed pro partibus vndique indiuisis, vt intellectu magis partes habeat, quam corpore. l. seruus communis, ff. de stipul. seruo. Talis igitur seruus si cuique stipuletur, vel quæq; alia ratione acquirat, omnibus pro parte, qua dominium in eo habent, acquirit, l. seruus communis, modo citata. Quid si nominatim vni ex dominis stipuletur, vel traditam rem recipiat, vt ei det? Respondeo, ei solum acquirere, cui nominatim stipulatus est, d. l. Seruus communis. Et idem iuris est, si non stipulatur nominatim vni domino, sed iussu vnius dominorum: tunc enim illi soli acquiritur, cuius iussu stipulatus est.

Duodecimo queritur, Cuiam acquirat seruus eius, qui ab hostibus captus est? Respondeo, l. 1. ff. de capti. & post. li. reuer. sic habet: Quod seruus eius, qui ab hostibus captus est, postea stipulatus est, aut si legatum sit seruo eius postquam ille ad hostes peruenit, hoc habebunt hæres eius, quia et si captiuitatis tempore decessisset, acquisitum foret hæredi. Sic ibi, sensus legis est, vt explant Glossa ibidem: Quicquid acquirat seruus eius, qui est ab hostibus captus, à die quo captus est, si postea apud hostes discesserit, acquirit hæredibus defuncti domini: quemadmodum si dominus decessisset, antequam seruus acquisisset. Ratio est, quia statim, vt dominus captus est ab hostibus, legis fictione decessisse creditur, si postea apud eos mortuus fuerit: vt colligitur, ex l. In bello, §. 1. & l. Bona, & l. Pater ff. de capti. & post. li. reuer. ff.

Decimotertio queritur, Cuiam acquirat is, qui dicitur in l. statu liber? Statu liber est, vt supra dixi, seruus, cui relicta est libertas in diem, vel sub conditione. l. 1. ff. de statu liber. dicitur: Statu liber est, qui statutam & destinaram in tempus, vel conditionem, habet libertatem. Sic ibi, Vnde donec, vel dies venerit, vel conditio extiterit, dicitur statu liber, & est seruus hæredis, vt habetur in l. Statu liber, ff. de statutib. Quare sicut toto eo tempore medio, si delinqueret, potest hæres eum dare pro noxa: existente autem conditione, vel adueniente die fit liber: sic quicquid acquirat eodem tempore medio, acquirit hæredi, cuius seruus est, non sibi, quia eo tempore sui iuris non est.

C A P. XXXVII.

De operis seruorum.

Libro 7. Pandectarum est titulus 7. de operis seruorum.

Primo queritur, Quid dicendum, cum Titius Caio legauit operas serui, an legatum eiusmodi debeatur Caio à die quo factum est, an à die quo serui operæ extiterint? Sicut si Titius promississet Caio partum futurum ancillæ suæ, non deberet illum, antequam partus existeret. Vnde in l. 1. ff. de operis seruo, dicitur: Opera in actu consistit, nec ante in rerum natura est, quam si is dies venit quo prestanda est: quemadmodum cum stipulamur, quod ex Aretusa nati erit.

Secundo queritur, An operæ serui legatæ censentur, cum quis legauit vsum fructum? Respondeo, legatæ in-

relligi. in l. In hominis, ff. de operis serui sic est: in hominis usufructu opera sunt, & ob operis mercedes. Ita lex. Vnde si Titio legasti usufructum tui serui, eo ipso legasti operas serui: & proinde si quis conduxerit operas serui, merces opera legatario, cui relictus est fructus serui, debetur: & contra, si legat Titius serui sui operas Caio, intelligitur legasse fructum serui sui, nam fructus hominis in operis consistit. l. fructus, ff. de oper. seruorum. Hinc est, ut idem seruus possit esse duorum dominorum seruus, ut puta proprietate vnus, usufructu alterius, vel etiam duorum in solidum. Inst. de usufructu. §. Constituitur.

V usufructuario per seruum eius acquiruntur ea tantum, quae ex operis eius, vel ex re ipsius fructuacii pronentur: quod autem extra has duas causas seruus acquirat, veluti legatum, hereditatem, donatum, & id genus alia, domino proprietate acquirat. Inst. per quas personas nob. acquir. §. 1. §. de his.

Tertio quaeritur, Quid per seruum usufructuario, cui solum relictus est usus est, quaeratur? Si acquiruntur opera serui, quia operis legatis usus relictus censetur, l. In hominis, & l. fructus, ff. de oper. seruo. Ita tamen, ut eis ipse utatur, at non, ut locet, nec contra res suas utatur. l. per seruum, & l. Plenum, §. ut ff. de usu, & habitas. Nam inter usufructum & usum hoc interest, quod in usufructu, & fructus percipiuntur: usus autem sine fructu est, & ad vsum quotidianum usus rerum datur: non autem, ut locari possit usus vel fructus, sicut nec is qui usufructum tantum habet, de proprietate disponere nequit, quia ius utendi fruendi est, salua rerum substantia, l. 1. ff. de usufructu.

Quarto quaeritur, Quid dicendum, si fructuarius locauerit ad tres annos operas serui, in quo usufructum habet, & quinto mense tertii decesserit? Respondeo pro rata temporis portione, mercedis tertij anni pertinere ad haeres fructuarii, reliquas mercedes ad proprietarium. Vnde si fructuarius initio tertij anni à conductore omnes totius anni mercedes accepit, debet tantum haeres eius retinere, quantum merentur opera quinque mensium, quibus vixit usufructuarius in tertio anno, & aestimationem operarum reliquae partis anni restituere proprietario, deductis tamen necessariis impensis, si quas fecerit fructuarius. Glossa in l. cum de operis seruorum. Aliud ius est de annuis legatis. Nam si Titius legauerit Caio annuos decem aureos, & Caius decesserit, postquam vixit quinquennium, & vnum mensem, vel vnum diem, haeres Titij debent haeredibus Caij integrum legatum sextij anni, l. A vobis, & l. in singulos, ff. de annuis legatis.

C A P. XXXVIII.

De peccatis, quae domini committunt in seruis.

PRIMO quaeritur, Quenam debeat dominus seruo? Respondeo, haec omnia quae sequuntur, nempe, victum, vestitum, habitationem: quae tria nomine alimentorum comprehenduntur. Item institutionem, qua seruis fidei & religionis Christianae praecipua & leges obseruet, si Christianus sit. Debet item dominus seruum castigare & corripere, ut sic cum in officio contineat.

Secundo quaeritur, An si dominus seruum suum occiderit, debeat aliquid restituere? Quidam arbitrantur debere eum restituere serui haeredibus: quia dominus qui seruum suum necat, vere homicida est, at homicida restituere vitam alteri ademptam iure debet eo modo, quo potest. Cum igitur dominus suo seruo interfecto vitam reddere nequeat, debet aliquid ipsius serui haeredibus restituere. Sed certe non video, quo iure haeredibus quicquam restituere cogatur. Fatetur quidem, cum vere & proprie homicidam esse, qui suum seruum occiderit, & iniustitiae crimen admittit, quia eripit alteri vitam, & ut superius diximus, dominus vitae & necis imperium & potestatem non habet in seruum, & quod attinet ad ius naturae &

gentium omnes homines suae liberi. Cum igitur seruo occiso vita reddi non possit, nec aliquid aliud quod vita compensetur: sequitur, ut nulli alteri dominus quicquam debeatur, eo quod vita, opera, & industria serui non erant aliorum, sed ipsius serui & domini. Neque vero dominus suo seruo interfecto, alius damnum intulit, sed sibi soli, qui se serui commodis, operis, & fructibus priuauit. Nec seruus cum bonis careat, vilam debet alius hereditatem: nam etiam si filios haberet, cum est in seruitutem abductus, illi continuo sui iuris sunt facti, & bona quae ante seruitutem pater habebat, in eorum dominium transferuntur: non tamen ipsius patris vita, aut libertas; quare ipsius nullam aliam iure naturali legitimam portionem debet.

Tertio quaeritur, An si dominus serui sui manum vel pedem, vel aliud membrum amputauerit, debeat aliquid ipsi seruo restituere. Quidam opinantur debere, inde permoti, quod Exod. 21. cum dicitur: si percusserit, quisquam oculum serui, aut ancilla, & luscus eos fecerit, dimittis eos liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque si excusserit seruo, aut ancilla similiter dimittes eos liberos. Nam quamuis huiusmodi leges Iudicialis, vna cum caeremoniis veteris legis abrogatae sublataeque fuerint, cum aequitate tamen & iure naturali videntur congruere, quoniam ut dominus in vitam serui potestatem non habet, ita nec in membra serui, quae abique graui iniuria & damno ipsius serui amputare non potest. Aliis vero contra videtur nihil dominum seruo debere, eo quod sibi soli ipse dominus nocuerit, cum serui membrum absciderit, ex quo fructum & commodum percipere poterat, quo se priuauerit. Et quamuis serui membrum amputauerit, ac propterea contra ius, & fas omne deliquerit, non tamen ipsi seruo datum iniuriam dominus, cum nullum amplius ex eo membro serui, quod abscidit, emolumentum & lucrum percipiat. In lege veteri, inquirunt, sancitum erat iuri naturali conuenienter, ut dominus serui vel oculum eruens, vel dentem excutens, eos liberos dimitteret: tum quia apud Hebraeos Iudaeis seruus non erat proprii mancipium, sed seruus tantum temporaneus, nimirum septimo anno, aut saltem quinquagesimo in libertate pristina reddendus: ac proinde magno damno afficiebatur, cum eius membrum aliquod amputabatur: tum etiam quia ea poena condemnatione criminis, & iure scripto, non naturali irrogabatur. Atque ita etiam modo lex sancit potest, ut dominus qui serui oculum effoderit, vel dentem excusserit, eum liberum dimittere cogatur: sed poena post iudicis sententiam debetur, aut saltem vi, & ratione ipsius iuris scripti, non iuris naturalis, aut in foro conscientiae, aut vilam, vel Iudicis sententiam, vel legis humanae decretum. Ex quo fit, aiunt iidem auctores, ut qui seruum alienum percusserit, restituere domino debeat quidquid damni ex serui vulnere natum sit. Mihi prior sententia probabilior videtur, ut dominus serui membrum abscidens & amputans, debeat iure naturali ante omnem Iudicis condemnationem ipsum seruum liberum dimittere, vel alia quouis ratione ei sat satisfacere, ut illius damnum restituta libertate, vel alio modo compenset: est enim corporis membrum libertate pretiosius, & carius.

Tertio quaeritur, An si dominus seruum ad peccandum inducat, pertrahat, compellat, debeat aliquid restituere? Respondeo, seruo fas esse dominum in iudicium vocare. Nam in l. Si tenones, C. De Episcopali auidencia statuitur, ut si dominus necesse necessitatem impulerit peccandi, liceat Episcopis eas a seruitute liberare, liberate, in poenam delicti de minorum, eas donando. & in l. 1. §. Quod autem ff. De officio Praefecti vrbis, habetur: Si domini seruis sauita, si duritia, si fame premant, si in obscenitate eos compulerint, vel compellant, apud Praefectum vrbis exponant. Haec ibi.

Quod si quis quaerit, Quid faciendum, si ius civile Romanum non valeat, nec serui quereia contra dominum in iudicio adhibetur? Respondeo iure naturali tunc seruo fugere fas esse, quo se à peccato liberet: magis enim

est Deo parendum, quam homini, quæ sunt mala, iubenti: & magis est ius naturale seruandum, quam nefarium hominis imperium. Videndum igitur est, an seruus seipsum sine peccato incolumem, ac saluum tueri queat sine fuga, & tunc fugere iure non potest, sed se incolumem à peccato seruare: si vero aliter peccatum vitare nequit, quam fugæ præsidio, fugere, & potest, & debet. Nec ad seruitutem redire compellitur, si probabiliter timeat se à domino corrupendum: secus vero, si nihil mali sibi venturum credat: tunc enim ad dominum redire debet.

Quarto quaeritur, An Dominus iure serui nuptias impediat, & an liceat seruo etiam infcio, vel inuito domino matrimonio contrahere? De hac questione tractant Theologi in 4. d. 36. & Pontificij iuris Doctores. c. 1. de coniugio seruorum. Et c. dicitur est 29. q. 2. S. Th. in addition. ad 3. p. q. 52. ar. 2. iure ciuili, ut constat ex Instit. de Nuptijs. c. l. cum ancillis, C. De incestu nuptijs, iuxta nuptias iure Cuius Romanos contraherentur: hoc est, cum foemina, tum vir, necesse erat, ut essent Cives Romani, ac proinde liberi homines; seruus ius connubij non habebat. In l. Cum ancillis, citata dicitur: Cum ancillis non potest esse connubium: nam ex huiusmodi contubernio serui nascuntur. & in l. in eo. §. Hoc caput. ff. De Ritu nupt. Matrimonium inter patronum, & libertam non subsistit. Et quamuis permissu domini seruus vel ancilla ad nuptias transiret, eiusmodi nuptiæ iustæ non habebantur, nec vxor iusta, nec liberi nati iusti dicebantur, hoc est, iura & privilegia Ciuium Romanorum non habebant: quare ipsæ nuptiæ contractæ, contubernia, vel consortia vocabantur: & seruorum coniuges, non vxores, sed potius contubernales: & eorum liberi naturales tantum, non iusti & legitimi censebantur, ut dixi superius.

At vero iure Canonum seruis fas est nuptias contrahere. c. dicitur est 29. q. 2. nec enim id potest dominus prohibere. unde in c. Si non esset, de coniugio seruorum habetur: *Ita ut verbum Apostoli: Sicut in Christo Iesu neque liber, neque seruus est à Sacramento remouendus, ita nec inter seruos matrimonium debent vltimates prohiberi: & si contradicentibus dominis, & iniuria contracta fuerint, nulla ratione sunt propter hoc dissolueda.* Nec lege ciuili potest ius ipsius naturale abrogari. Matrimonium est iure diuino, & naturali institutum, à libolibus procreationem, & ad mutuum viri & foeminae societatem, & ad libidinem compingendam: hæc autem ius ciuile impedire non potest, cum ob eum finem nuptiæ fuerint institutæ, nimirum in officium naturæ, & in remedium libidinis atque peccati: unde non potuerunt iura ciuilia etiam ante Canonem seruis penitus inhabiles ad nuptias efficere, & ipsa matrimonia inter ancillam, & liberum hominem, aut inter seruum & liberam foeminam irrita, & infirma reddere: sicut etiam nunc iure non potest idem iuris statuere Respublicæ Paganorum, apud quos Ecclesiæ Canones locum non habent. Merito itaque in Republica Christiana iura Romanorum ciuilia auctoritate Canonum correctæ sunt, ac proinde matrimonia inter seruos contracta etiam sine consensu dominorum, immo ipsi etiam inuito, tanquam rata & firma subsistunt; & legitima habentur.

Quinto quaeritur, An seruus post matrimonium contractum, magis debeat domino obsequia præstare quam coniugi debitum reddere? Respondeo, seruus aut domini consensu vxorem duxit, aut ipso infcio, vel etiam inuito. Si primum, magis debet vxori ius suum reddere, quam domino obsequium præstare: quoniam eo ipso, quod dominus serui nuptias permisit, implicite ac tacite voluit, ut seruus suæ vxori debitum solueret. Si vero secundum, magis debet seruus domino obsequium & ministerium præstare, quam vxori debitum reddere. Sic Glossa in cap. 1. de coniugio seruorum communi consensu approbata: ut docet etiam S. Thomas in Addit. q. 52. art. 2. ad seruum.

Ex quo fit, ut si dominus aliquid seruo præcipiat & eorum eodem tempore matricalem complexum sibi perat, videndum sit, an vtrique simul facere & exequi seruus pos-

sit, an tantum alterutrum. Si vtrumque simul implere nequeat, potius coniugi pareat, quam domino, ut quod probabiliter timet in vxore libidinis peccatum impediatur. Idem iuris est, si domini præceptum nullius, aut parui sit ponderis & momenti: quod si hæc duo non subsint, tunc potius domino obediat, quam coniugi. Si autem seruus dubitet vtri potius eorum obtemperare, & obsequi iure cogatur, vxorine, an domino; potius coniugi obtemperare debet, quam domino, quia matrimonij fauor causam obtinet potiorum. Sotus 4. dist. 35. q. 1. art. 1. cap. Licet de coniugio seruorum.

Sexto quaeritur, An domino liceat vendere seruum matrimonio coniunctum in longinquam prouinciam ab emptore transfrendum? Respondeo distinguendo ex communi sententia Doctorem in cap. 1. de coniugio seruorum, aut seruus matrimonium inuito domini consensu, aut eo infcio, vel repugnante. Si primum non licet vendere, quoniam damnus, & malum coniugi inferretur, ut est constans omnium opinio. Si secundum, Nauar. sentit in Man. cap. 2. n. 34. id facere licere domino absque lethali peccato: eo quod dominus vendit seruum tanquam rem suam, cuius pretio indiget. Angelus tamen in verb. Matrimonium. 3. Impedimentum. 4. num. 5. Siluester seruus, quest. 7. Sotus 4. d. 35. q. 1. art. 1. negant cum S. Thoma in Addit. q. 52. art. 2. ad 4. id iuris dominum habere, eo quod vxor damnus graue patiat in vita. Sed vtraque opinio facile conciliari potest. Etenim si in longinqua & remota regione dominus vna cum seruo suo commoretur, & egeitate, & inopia prematur, sua conscientia vendere potest, ut sibi ex pretio subueniat, quamuis seruus sit matrimonij vinculo adstrictus. Si in patria dominus degat, & necessitate aliqua cogatur, nisi ex serui pretio sibi succurrat, ibique emptorem ad vicina loca non inueniat, fas est seruum vendere emptori peregrino etiam in longinqua & remota loca. His exceptis, & alijs id genus cauis, non licet domino seruum vendere in longinquam regionem amandandum & transmittendum: eo quod vxori eius graue damnus inferretur contra iustitiam. Quæres, An vxor serui debeat eum sequi in longinquam regionem ablegatum? Responderet Sotus loco supra citato. Si maritus seruus possit commode vxorem eo ducere, id facere deberet, cui vxor parere iure connubij cogereetur. Si vxor item maritum sequi commode posset, tamen si eam ille non deduceret, sequi deberet: secus autem, si id commode facere nequeat.

Septimo quaeritur, An liceat seruo sese Monachorum cœnobio addicere, & Religiosorum vitam suscipere, ac proficere absque vilo domini consensu? Hanc quaestionem suo loco diluimus, & quod ad præsens pertinet institutum, breuiter respondeo, id licitum seruo non esse, quoniam sui iuris non est.

Octauo quaeritur, An infcio domino, vel inuito, seruus iure possit ad ordines Ecclesiasticos eligi, ac promoueri? Hanc quoque suo loco quaestionem diluimus: sufficit in præsentia dixisse, id fieri iure non posse, quoniam hinc dominus damnus pateretur. De hac quaestione breuiter agit Siluester, in verbo seruitus. q. 6.

Nono quaeritur, An ex certis causis licite dominus possit seruo alimenta subtrahere, & denegare? Quisdam censent id posse facere ob certa quedam crimina & scelera serui: ut si sit ingratus vel contumeliosus in dominum, vel si in aliquid fecerit, ob quod mortis poenam mereretur. Sed verius est quod si tradiderint: si serui crimen est vltimo supplicio dignum, ad Magistratus, ac Iudices iure deferunt: si alterius poenæ sit reus, priuatim à domino iure panitur: nunquam tamen alimenta, quæ sunt necessaria simpliciter vitæ subsidia, dominus potest iure denegare, quamuis ea ex parte minuire: ita ut seruus non inedia absumatur & pereat, sed attenuato & diminuto victu castigetur, ut sic forte ad saniores mentem, melioremque vitam redeat.

Quæres, An dominus vilo iure cogatur impen-

fas soluere, quas facit ancilla, aut seruus ijs in artibus ad-
discendis, quæ ipsis pro loci more coueniunt? Respon-
deo, debere, quoniam huiusmodi artes in rem ipsius do-
mini cedunt.

Decimo quæritur, An seruus in omnibus domino suo
parere debeat? Respondeo distinguendo, aut dominus iu-
bet aliqua, quæ sunt per se mala, vt quæ iuri gentium &
naturali aduersantur, & in his seruus domini iussa suo
iure contemner: Aut imperat aliqua, quæ cum Dei præ-
ceptis pugnant, & hæc etiam iussa merito respicit; vt si
dominus seruo præcipiat, ne Christi fidem & religio-
nem suscipiat: ne item Christianus effectus ad sacra-
menta accedat. Aut iubet aliqua, quæ ab Ecclesia, aut
communibus ciuiliū Principum præceptis, & legibus
dissent; & in his videndum est, an Ecclesie, vel Principis
præceptum tam arcte & seuerè liget, vt velit ipsa Eccle-
sia, vel Princeps domini præceptum postponi & negligi:
& tunc potius ipsi Ecclesie, vel Principi seruus parere de-
bet, quam domino; secus vero, quando non est ita seuerum
Ecclesie, vel Principis præceptum: aliquando enim
seruus tuta conscientia, in die festo rem diuinam omittit,
& ieiunia ab Ecclesia indicta soluit, vt domini iussa exe-
quatur. Aut dominus iubet ea, quæ per se media sunt, & in-
differentia, hoc est, nec bona, nec mala, & in his seruus
domino obedire debet.

Decimo quæritur, An dominus ex delicto serui obligetur
Respondeo distinguendo: aut seruus delinquit in eo
officio & ministerio, quod domini iussa præstat, & obit,
& dominus ex serui delicto tenetur, quia in se culpam
conijcere debet, qui ad id officij, & ministerij seruum de-
legit: Aut seruus delinquit iussu & auctoritate domini, &
tunc quoque dominus ex serui delicto obligatur: Aut
seruus peccat in alijs, & tunc iure ciuili domini ex serui
delicto non tenetur obstructus, dummodo eum noxæ
dedat. At secundum conscientiam, quoties dominus serui
peccatum impedire commode potest, nec id facit, ex serui
delicto obligatur, secus minime. Sic Angelus Siluester,
& alij.

Duodecimo quæritur, An dominus ex serui contra-
cta, vel quasi contractu obligetur? Respondeo, in cer-
tis casibus obligari; his nempe; si seruus iussa domini
contractum inuit; si versum est in rem domini id, in quo
seruus contraxit. Vt si mutuum pecuniam accepit, vt
se aleret, se vestiret, se curaret à morbo. His cau-
sis acceptis, dominus ex contractu serui non tenetur:
vt si pecuniam mutuum accepit seruus, vt luderet;
vt cum meretrice rem haberet, vt ventri indulge-
ret.

Decimo tertio quæritur, An dominus, vota quæ seruus
Deo fecit, iure possit irrita reddere? Hanc quæstionem suo
loco dissoluimus.

Decimo quarto quæritur, An inter seruum & dominum
aliquando in iudicio possit esse ciuilis actio? Respondeo
ex certis causis posse? In l. i. ff. de offic. Præfetti urbis, §. ser-
uos. habetur: seruos qui ad statuas confugerunt, vel sua pecu-
nia emptos, vt manumittantur, de dominis querentes audiet.
Et in l. vii. c. i. ff. de iud. dicitur: In certis causis aduersus do-
minos, seruis in iudicio consistere permissum est. Id est: si qui sup-
pressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatem sibi reli-
ctam asseuerant. Item arctioris annonæ Pop. Romano, & census,
ac falsa moneta criminis reos dominos detegere seruis permissum
est. Præterea, fideicommissam libertatem ab his petent. Sed & si
qui suis nummis redemptos se, & non manumissos contra placiti
fidem asseuerent. Hæc ibi. Seruus igitur ciuili iure poterat
aduersus dominum agere causa publicæ salutis, vel utilita-
tis, vt quia censum, vel publicam annonam fraudauit, vt
carius venderetur: vel quia falsæ monete fuit auctor,
vel Maiestatis reus, vel patriæ pro-
ditor, aut hostis.

CAP. XXXIX.

Quæ famuli debeant dominis, & qua
vicissim domini fa-
mulis.

Primo quæritur, quoniam appellatione famulorum ac-
cipiantur? Respondeo, olim seruus famulos quoque
dici consueuisset, & famulari idem erat, quod seruire: Nunc
vero famuli vocantur liberi quidem homines, sed qui
mercede obsequium suum, & operas alteri locant. Ita, vt
famuli sint, quorum operæ & obsequia stipendio con-
ducuntur ad tempus: ita vt differant ab operarijs, nam hi su-
as operas locant ad certum genus operis faciendum, ac illi
seipios locant ad ministrandum, & seruandum alteri, hoc
est, ad obsequium ei præstandum.

Secundo quæritur, Quot, & quæ dominus famulo de-
beat, & vicissim famulus domino? Respondeo, dominum
debere famuli salutem, & vitæ prospicere tam corporis, tum
animæ, dum eius famulatu & ministerio vitur. Contra
famulus debet domino honorem, reuerentiam & obse-
quium, & operas suas, dum inter familiares eius habetur.
*Communis opinio Summistarum in verb. familia. Angel. Siluest.
Tabien. Armilla.*

Tertio quæritur, An dominus debeat famulo alimen-
ta præstare? Respondeo debere, quia famulus ipsi famula-
tur, & seruit. Quæres, an dominus debeat alimenta famu-
lo ægrotanti, ita, vt in eius morbo curando impensas sol-
uere iure cogatur? Respondeo imprimis, cum Ang. famul. n.
2. Siluest. famul. q. 4. Tabien. famul. n. 3. Bart. in l. si cum doctem. §.
Sin autem, ff. solut. matr. Bald. Paul. Ang. Alex. in eadem lege,
eas impensas dominum soluere debere, quas famulus a-
lioqui faceret, si valeret. Deinde iure non cogitur eas im-
pensas soluere, quæ immodicæ sunt, & ingentes ob morbi
magnitudinē, & grauitatē: at vero eas debet, quæ modicæ
sunt. Præterea si impensæ absolue, & simpliciter vitæ hu-
manæ sint necessariae, eas illi debet non quatenus famulo,
sed quatenus homini ad extremam egestatem redacto. Ex
quo fit, vt famulo aliunde habenti vnde curari possit, non
debeat dominus ex suo eas facere impensas, quod si famu-
lus non hic, sed alibi bona habet, aut probabiliter postea
habiturus credatur, non cogitur dominus impensas in
morbis curandis gratis, & liberaliter facere, satis est, si ei
mutuam pecuniam det ad curationem morbi, quam de-
inde iure repetet.

Quarto quæritur, An liceat domino ægrotantem fa-
mulum mittere ad ea loca publica, quæ communis pieta-
tis & misericordie gratia extructa sunt ad pauperes, & in-
firmos excipiendo, & curandos? Respondeo distinguen-
do: aut morbus est periculosus & grauis, & qui non nisi
magnis sumptibus, & impensis curari queat; aut leuis &
tenus cui facile remedium adhiberi possit. Si primum fas
est domino eum ad prædicta loca mittere, præsertim cum
famulus bona aliunde non habeat, ex quibus possit sibi
subuenire: si secundum, non est ad hospitalium domum a-
mandandus, sed domini est, ipsi necessaria ad morbum
curandum suppeditare.

Quinto quæritur, An dominus iure possit mercedem
famulo ægrotanti subtrahere pro ea parte temporis, qua
ægrotat? & eadem quæstio est de quolibet alio, qui con-
ducit operas alterius ad tempus, an integram mercedem
debeat etiam soluere eo tempore, quo ille ob morbum
decumbit. Quidam affirmant, quia per ipsum non stat,
quo minus operas debitas præstet. Nam in l. i. ff. de var. &
extr. cognit. §. Dignus Sever. dicitur: Sever. ad hæc. aduocati,
eo mortuo prohibuit mercedem repeti, quia per ipsum non stete-
rat, quo minus causam ageret. Ergo, sicut solutam sibi mer-
cedem aduocatus acquirit, etiam si causam non agit, sic
etiam famulo soluta merces acquiritur, & non repetitur,
tamen si obsequium suum, & operas non præstet, si per ip-
sum non stat, quo minus id faciat. Item in cap. 1. de Clerico

agrotant, decernitur Canonico agrotanti distributiones quotidianas dari oportere, si, cum valeret, diuinis officij interesse consueuerat. Ergo pari ratione soluenda est famulo male valenti merces, quia cum valebat, famulabatur. Item in l. sed adles, §. Cum quidam. ff. locati, habetur: Cum quilibet exceptor operas suas locasset, deinde is, qui eas conduxerat, discessisset: Imperator Antoninus rescripsit, ad libellum exceptoris in hac verba: cum per te non steteris proponas, quo minus locatas operas Antonio Aquilio solueres: si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri a iure est. Hæc ibi. His accedit, quod militi agrotanti, stipendium militiæ non denegatur. Et in l. Qui operas locati dicitur: Qui operas suas locatus, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non steterit, quo minus operas præstaret. Aduocati quoque, si per eos non steterit, quo minus causam agant, honoraria restituere non debent. l. dom. colligitur ex l. Si fundus, ff. locati. Sic opinari videtur, Innocent. in cap. propter sterilitatem, de locato. Dominicus in cap. primo, de Cleric. non res. in sexto. Salic. in l. licet, C. locati.

Ceterum constans est omnium fere sententia, iure dominum famulo agrotanti mercedem subtrahere posse pro rata temporis portione, quo male valuit. Sic Ioan. Andr. Antonius, Ioan. Imola, & Abbas, in c. 1. de Cler. agrotantibus quos Angel. Silu. Tabien. alijque Summis in verbo familia sequuntur. Sic etiam Glolla, in cap. 1. de Cler. agrotantibus idem tradit communi consensu ab alijs recepta: vnum est: Cum quis operas suas locat, & per eum non stas quo minus eas soluat, sed per conductorem, licet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequitur: ut patet, inquit, in exceptoris, de quo in l. sed adles, ff. locati; & in eo, qui mancipia vehenda conducit, de quo loquitur l. si vehenda, ff. ad legem Rhodiam, de lictis, & in hæredem Aduocati, à quo non repetitur stipendium solutum, de quo loquitur lex. i. ff. de var. & extr. cognitio. §. Diuus Scur. Si vero steterit per eum, qui locat operas suas quo minus eas præstet etiam morbo, vel casu fortuito impeditum, liberat conductorem ab onere præstandi mercedem pro rata portione temporis, quo operas non soluit. Vnde in l. si vno, §. Item cum quidam, ff. locati dicitur: Cum euidam nauis amissa vectura, quam pro inuito accepisset, rescriberetur: Rescriptum est ab Antonino Augusto non immerito Procuratorem Casaris vecturam ab eo repetere, cum morbo vehendi functus non sit. Quod in omnibus personis similiter obseruandum est. Sic ibi.

Nec vero argumenta, in contrarium posita quicquam efficiunt. Nam ad illud de Aduocato, iam diximus eius hæredem tuta conscientia retinere mercedem, quia non per ipsam, sed per conductorem steterat, quo minus suo munere functus causam ageret: Ad illud de Cleric. agrotante. Respondeo, Ecclesiam voluisse, vt huiusmodi distributiones Clericus etiam morbo laborans acciperet, ne alij à ministerio Ecclesiastico detererentur. Ad illud etiam de exceptore, siue scriptore, iam dictum est à me, non per ipsam, sed per conductorem steterisse, quo minus suas operas solueret. Ad postremum de milite, Respondeo, stipendia militibus dari, dum in militia versantur, etiam cum bellum non geritur: ac proinde non est idem iuris de languente famulo, quod de milite agrotante. Quod hæcenus dixi, locum habet, dummodo expressim dominus cum famulo non conuenerit de soluenda mercede etiam dum agrotat, & dummodo etiam sit consuetudine receptum, vt famulus dum male valet, mercedem non lucrificet.

Sexto quaeritur, An famulus, qui suas operas promissit ad annum, & agrotat ad aliquot menses, debeat postea totius illius temporis operas supplere? Respondeo minime, quia in promissione operarum fortuitus casus censetur exceptus.

Septimo quaeritur, An famulus, qui locans operas suas ad annum, primis sex mensibus à fide data recedit, ad dimidiam stipendij partem ius tantummodo consequatur, an vero ad totam mercedem? Certi iuris est, non

totum stipendium sibi lucrificasse. Sed quaestio est dubia, An ius acquiserit, ad dimidiam mercedis partem, an vero ad paulo minorem? Responderet Siluest. loco citato non deberi illi famulo dimidiam mercedis portionem, sed paulo minorem arbitrio boni viri aestimandam.

Octauo quaeritur, An famulus qui cum domino nulla certa mercede pascitur, stipendium iure possit exigere, aut sibi illud occulte capere ex bonis domini nihil eo solente? Quidam distinguunt. Aut famulus suas operas locare, & dominus aliorum operas conducere consuevit, & tunc dominus tantundem debet soluere, quanti aliorum similis operas solet conducere & eo nihil solvente, iure potest famulus, vel exigere, vel sibi occulte capere, vice stipendij: aut est in more positum, vt famuli nihil pacifcentes cum domino, victum solum vestitum, & habitationem consequantur, & tunc dominus hæc tantum præbere iure compellitur. Probabilius alij putant absolute dominum qui nullam mercedem pactus est famulo, pro more patriæ tantundem soluere debere, quantum alij solent. Angel. in verbo familia, num. 10. Siluest. num. 6. Tabien. num. 8. Arm. num. 6.

Nono quaeritur, An sit nobilium, & illustrium hominum consuetudo damnanda, qua famulis suis solum victum vestitum, & habitationem præstant, cum nullam cum illis de mercede pactioem faciunt? Respondeo, in primis: Duces, Marchiones, & Comites solent pueros parentum precibus inductos in suam familiam admittere, vt eorum opera, & famulatu vianter nulla eis mercede promissa, & nihil eis solunt, sed tantum victum, & habitationem & vestitum præbent: Hi damnandi non sunt, quoniam hæc pueris nulla alia merces debetur, nam in aulis prædictorum Principum instituuntur, docentur, educantur. Item aliquando dominus alicuius famulatu non iudget, rogatus tamen illam suorum famulorum numero adscribit, donec idoneum dominum inueniat, cui inferuiat: si ei victum vestitum, & habitationem præstet, nihil debet. Aliquando etiam famuli se dominis subiiciunt spe tantum eorum beneuolentiam conciliandi; Alij se offerunt ad ministrandum spe non mercedis alicuius, sed beneficij & gratiæ, & his quoque mercedes non debentur.

Sed rogabit forte quispiam, de famulo, qui conducitur mercedis quantitate ipsius domini arbitrio taxanda, & so uendat? Respondeo, tunc boni viri arbitrio non domini aestimati, & solui oportere. Sic Angelus, Siluester, & Tabien. sif.

Decimo quaeritur, Quid sit dicendum, cum dominus minori, quam par est mercede famulum conduxit, an reficere eam debeat, ita vt iustam soluat? Respondeo in hunc modum: sicut is, qui minoris rem emit, aut equum conduxit, precium augere, & mercedem debet, sic etiam, qui minoris famuli operas conduxit, iure cogitur mercedem ita augere, vt iusta sit: alioqui licebit famulo, si res euidenter constet, & aliter sibi consulere nequeat, ex bonis domini aliquid occulte capere, quo suum damnum quod passus est, compenser.

Vndecimo quaeritur, An dominus ex famuli contractu obligetur? Respondeo, minime nisi iussu, vel auctoritate domini generali, vel speciali, expressa, vel tacita contraxerit, vel nisi aliquid sit versum in rem domini. Angel. Siluest. Tabien. Armilla partim in verbo obligatio partim in verbo, dominus.

Duodecimo quaeritur, An dominus obligetur ex delicto famuli? Respondeo, minime nisi iussu, vel auctoritate domini deliquerit, vt pote in eo ministerio, vel munere, quo fungitur mandato domini: vel nisi peccauerit, cum dominus eum corripere, & à peccato prohibere, & poterat, & debebat. Summis locis citatis.

Decimotercio quaeritur, An dominus debeat à se amandare, & domo excludere eos famulos, quos noxii prauis moribus corruptos? Respondeo, si eos aut verbis, aut minis, aut obligationibus aut etiam verberibus, cum

id fieri potest, non corrigi & emendari viderit, debere eos expellere, & eicere, nisi probabiliter timeat eictos domino deteriores euasuros, & licentius victuros, vel nisi crediderit eos apud se retentos, aliquando ad meliorem vitam frugem redituros, vel nisi grauius sibi nocuerit, quod sit famulatu debito, & necessario cariturus. *Ang. Siluest. Tabien. Pisanil. Rosel. Armit. locis praenlegatis.* Pro re hac faciunt quae leguntur, *Quantum libet, c. Quod ad nos, c. sicut, §. necesse est etiam, dist. 47. ex S. Cypriano, Hieron. & Aug. & alijs. Dominus faciat quod commode poterit, ut famulum corrigat, quamuis domo non extruatur, & eiciat, dummodo famuli peccatum in domini culpam non rejiciat.*

Decimoquarto quaeritur, An famulus patere domino debeat in ijs, in quibus aliquod Ecclesiae praecceptum negligitur ac violatur, ut puta, si dominus eum facere iubet seruile opus in die festo, aut quippiam aliud, quo ad re diuina audienda auocatur? Huic quaestioni supra suo loco fecimus satis.

CAP. XL.

De ijs qua fratres ac ceteri propinqui sibi inuicem debent.

Primo quaeritur, An frater fratri suo indigenti debeat alimenta praestare? Certe & explorati iuris est fratri ad extremam, vel quasi extremam, vel grauem egestatem adducto fratrem alimenta debere: *Pontanus tract. de aliment. capite decimo numero primo*, nam etiam extraneis patri necessitate pressis, charitatis & misericordiae lege subuenire debemus. Sed quaestio est, an quando frater bona non habet, ex quibus viuere conuenienter sui generis & familiae conditioni, et frater alimenta debeat, quibus honeste sustentetur, ut par est? Respondeo, debere, praesertim cum id fieri Iudicis auctoritate queat, cuius officium frater indigens implorare iure potest. Ex quo fit, ut frater sorori indigenti dotem praestare debeat, quia dos loco alimentorum non succedit. Pari ratione frater debet fratri indigenti alimenta praebere, quibus commode sustentetur, & impensis faciat in ijs rebus dispendis, quae ad ipsius statum, & conditionem pertinent.

Porro fratrem suae sorori, aut fratri alimenta, & dotem debere, docet Abbas *in cap. peruenit, de Arbi. num. 1. ex communi Iuris civilis interpretum sententia in l. Cum plures, §. cum tutor, ff. de administrat. tut. c. l. non omni. C. de administratione tutorum.*

Secundo quaeritur, An ius alendi fratrem, siue sororem, solum pertineat ad fratrem utrinque coniunctum, hoc est, ex eodem patre & matre natum, an vero etiam ad fratrem ex altero tantum parente procreatum? Quidam *teste Pontano loco citato* putarunt, huiusmodi obligationem solum esse penes fratres utrinque coniunctos: nam dicitur *in l. cum plures, §. cum tutor, ff. de administrat. tutorum*: Sed verius est, quod alij docuerunt, pertinere etiam ad fratres ex eodem utero, hoc est, eadem matre genitos, quamuis non ex eodem patre. *Sic Cynus, Bartolus, Ioannes Lignanus, & alij quos citat, & sequitur Pont. tract. de alimentis, c. 10. n. 1.*

Quaes. An haec etiam obligatio spectet ad fratrem ex eodem quidem patre, non tamen ex eadem matre generatum? Respondeo, meo iudicio id videtur aequitas, & ratio naturalis postulare, non solum quatenus charitatis lege debemus extraneo indigenti simpliciter aut grauius, eo modo, quo possumus subuenire, sed etiam ratione pietatis, quae est erga propinquos nobis sanguine coniunctos. *Gloss. in l. cum plures, ff. de administrat. tut. §. cum tutor, verbo alio patre*, dicit paternum esse officium, filias dotare, non fratrum. Non mihi omnino placeat nisi intelligat parentes ad id strictius obligari.

Tertio quaeritur, An frater debeat viuae necessaria alimenta fratri subministrare, etiam cum in culpa sua amiserit,

consumpsit, & dissipauit tradita sibi a patre bona, ex quibus ab eodem sustentari commode potuisset, si ipse voluisset? Respondeo, etiam tunc frater esse sustentandam, quia quamuis sponte sua in egestatem deuenit, nihilominus tamen indiget, nec habet unde viuatur; ac proinde frater ipsum alere, & sustentare debet. *Sic Pontanus loco citato, ex Ioan. Andrea, & alijs quos illi citat.*

Quarto quaeritur, An frater debeat fratrem, si sororemve suam sustentare, quem pater haereditate spoliauerit? Respondeo, debere: nam si iure, siue iniure a eos pater ab haereditate repulerit, debet frater alere, si reuera aliunde simpliciter non habent, unde honeste sustententur: haec enim alimenta pater filijs debebat, ac propterea frater id subsidij genus eis denegare minime potest. *Sic Pontanus loco citato.*

Quinto quaeritur, An clericus ex sui beneficii Ecclesiastici fructibus iure possit fratri sororive suae alimenta praestare? Respondeo, cum *Gloss. in cap. omnino distinct. 21. & Abbate in cap. peruenit, de arbit. §. cap. 1. de cohabit. cleric. & mulier. Angel. clericus 13. num. 11. & in verb. dos nam §. Rosel. clericus. 4. num. 11. Siluest. clericus. 4. quast. 15. & in verbo dos §. 5. posse & debere.* Id enim colligunt praedicti auctores ex *capit. de cohabit. cleric. & mulierum §. ex cap. Omnino distinct. 41. & cap. Non satis, distinct. 86.* Atque id etiam ratio ipsa non obscure concludit. Item fructus beneficiorum in vltis pauperum impendi iure possunt, ac iure charitatis potius domesticis quam extraneis alimenta praebere debemus. Obijcies, *in cap. Peruenit, 1. quast. 3. dicitur*, clericus esse peccatum, cum ex bonis Ecclesiae aliquid consanguineis dat Clericus, quam cum extraneis. Respondet Abbas id locum habere, cum dat Episcopus siue Clericus consanguineis diuitibus, siue ad eos citandos potius quam alendos, & sustentandos.

Sexto quaeritur, An Clericus iure possit sorori dotem dare ex sui beneficii Ecclesiastici fructibus? Respondeo, cum *Abbate loco citato, quem Angelus, Rosella, Siluester loco praedicti, & alij sequuntur*, posse, & debere quando soror indiget dote: nam dos est vitae subsidium, & loco alimentorum. Unde colligit *Rosella in verb. Clericus 4. num. 12.* licet Clerico fratri suo praestare necessaria ad literarum subsidium pro ipsius statu, & conditione necessarium: item ad gradus honorificos comparandos, ad quos literati, & docti homines promoueri consueverunt: necnon ad militandum, & ad gradus honorificos, qui ex militia acquiuntur.

Septimo quaeritur, An clericus liceat ex beneficii Ecclesiastici fructibus dotem praestare sorori spuriae, siue ex coitu legibus damnato procreatae? Praedicti auctores videntur docere id esse licitum, quoniam dos succedit loco alimentorum, & alimenta spurij etiam filijs, aut fratribus debentur, ut colligitur ex *l. cum haberes, De eo qui ducit quam possit per adulterium*. Certe alimenta, quae sunt necessaria vitae subsidia, sorori etiam spuriae, naturali aequitate debentur. Alia vero alimenta, quae non sunt simpliciter ad vitam necessaria, quia scilicet soror habet unde viuere & sustentari queat, etiam si aequitate quadam naturali fratribus debeantur, humano tamen & scripto iure spurij subtrahi queunt: quare et si iure Canonico communi & antiquo spurij, tum sororibus, tum filijs huiusmodi alimenta, ac proinde dotes dari possint: restamen quibusdam incerta, & dubia videtur, an sit Clericis interdictum, *constitutioe noua a Pio Quinto edita*, ea alimenta spurij siue filijs, siue sororibus praestare: *de qua quaestione libr. sequenti disputabo*. Certe probabile est, non fuisse Pontificem iuri communi in hac parte derogare, quo permittitur, ut Clericus sorori etiam spuriae alimenta praebear.

Octauo quaeritur, An liceat cuique ad Religiosorum institutum & ordinem se conferre eo tempore, quo frater eius, vel soror indiget alimentis? Respondeo, distinguendo: aut egestas huiusmodi est extrema, vel quasi extrema, aut solum grauis, & alicuius momenti. Si primo,

naturali aequitate differre debet in aliud tempus ingressum in Religionis ordinem, quoniam id vitæ genus suscipere, nemo præcepto & lege compellitur: ac fratrem, vel sororem simpliciter indigentem naturali iure sustentare debemus. Non sunt autem iuris naturalis præcepta negligenda, ut consilio impleamus. Imo etiam si quis simplici voto promiserit se vitam monasticam suscepturum, iure potest ingressum in cœnobium differre, si frater eius, aut soror, extrema vel quasi extrema inopia laboret. Si secundum, tunc cuique fas est se ad Religionem conferre: non enim idem iuris est fratris, aut sororis in fratrem, quod est patris in filium, aut filij in patrem: nam si pater non solum extremam, vel quasi extremam, sed si graui quoque necessitate prematur, non licet filio se Religionis mancipare, & dicere, ut suo loco nos probatum reliquimus. Nec item fas est patri Religionis institutum persequi, expresse relicto filio extremo, aut etiam grauius indigenti: ac fratri, vel sorori simpliciter quidem egenti subuenire debemus, in Religionem ingressum in aliud tempus dilato, non tamen si in aliquam grauem tantum egestatem deuenit, nisi forte propter aliquas circumstantias sit necessitas valde grauis. Voco autem extremam, vel quasi extremam egestatem, & inopiam, cum vita cuiuspiam periclitatur: grauem vero, cum quis solum indiget bonis ad statum, honorem, & dignitatem suam tuendam, & conseruandam necessarijs.

Nono quaeritur, An quis iure queat à Monasterio egredi ad fratrem sororemve suam sustentandam? Respondeo, etiam distinguendo, si solum indiget alimentis ad statum, honorem dignitatemve necessarijs, non licet è Monasterio exire, nam non est talis ac tanta, qualis & quanta requiritur ad exitum è Monasterio. Si vero indigeat alimentis simpliciter ad vitæ vsus necessarijs, quorundam est opinio, fas esse Monacho Religionem professo, è Monasterio ad tempus exire, facultate à Superiori petita, quamuis non impetrata: quia si frater, aut soror in vitæ periculum incidere, vtputa, si in hostium manus, & potestatem veniret, si se præcipitio dare, aut suspensio necare vellet, nec esset alius quispiam, qui à tanto vitæ discrimine eum posset, aut vellet eripere, liberum esset Monacho tunc egredi ad eum liberandum: quoniam Religionis votum, quo se Deo Monachus obstrinxit, iuris naturalis præcepto nequit aduersari. Probabilis sententia est, quando aliter tanta necessitati Religiosus consulere, & prouidere non potest.

Decimo quaeritur, An lege charitatis filij ex fratre, vel sorore natæ alimenta debeamus? Nisi habeant bona, ex quibus sustentari queant, naturali aequitate debemus. Si vero habeant, eis alimenta præstare, iure non cogimur. Hisce etiam hominibus, quos dixi, generis propinquitate coniunctis, & præcipue si ex legitimis nuptijs nati procreatique sint iure potest Clericus ex sui beneficij Ecclesiastici fructibus alimenta præbere, & dotes etiam dare: de qua re, nos in sequenti libro.

Finis Libri Secundi.

IOANNIS AZORII LOR- CITANIE SOCIE- TATE IESV

INSTITUTIONVM

MORALIVM

Pars secunda:

LIBER TERTIVS.

DE BENEFICIARIIS, EO- rumque beneficijs Eccle- siasticis,

Quæ Sacerdotia dicuntur.

CAPVT PRIMVM

Quid, & quomplex sit beneficium Ecclesiasticum.

UPERIORIS Libri principio dixi, Patres esse, ac dici non solum eos, ex quibus nati sumus, sed etiam Episcopos, & Sacerdotes, qui nobis præsunt, & quibus nostri cura demandata commissaque est. Ideo hoc loco explanandum erit, ac docendum, in quo consistat potestas data Episcopis, & ceteris Sacerdotibus in homines, & populos ipsorum curæ concreditos. Vt autem hoc plene & exacte præstem, summa qua fieri poterit breuitate, ac perspicuitate explicabo quicquid de Beneficijs Ecclesiasticis, quæ Sacerdotia Latino sermone dicuntur, disputari iure potest: quæ res quamuis difficiles habeat explicatas est tamen apprimè utilis, & necessaria, & multum ac sepe quaesita.

Porro quæcumque de Beneficijs Ecclesiasticis traduntur, ad tria potissimum capita reuocari queunt: nempe, Quo modo Beneficium iure acquiratur: Quo pacto legitime retineatur, & conseruetur. Quando nam iure amittatur, & suo possessore vacet. Sed imitabor in præsentis loco illud Hermogeniani Iuriconsulti in l. Naturali, §. Si quaeratur ff. de confirmando tutore, vbi ait: Si quaeratur, an ex inquisitione recte datus sit tutor: Quatuor hæc consideranda sunt, An hic dederit, qui dare potuit: Et ille acceperit, cui fuerat dandus: Et is datus, cuius dandi facultas erat: Et an pro tribunali decretum interpositum sit. Sic ergo in præsentis negotio declarabo, Quibusnam Ecclesiasticum beneficium dati, & conferri iure possit: & quis Beneficium conferre queat: hoc est, Quis eius sit capax, & Quis dare possit: quæ duo ad Beneficium conferendum pertinent. Deinde, Quot, & quæ sint onera Clericis Beneficium adeptis imposita: Quas item leges, Canones, ac Iura Beneficij seruare debeant, sua vt Beneficia retineant, atque conseruent. Postremo, Quot, & quibus modis Clerici Beneficia amittant. Sed ante omnia explicandum est, quænam sit Beneficij Ecclesiastici origo: Quæ vis & natura eiusdem: Quot genera, & species: Quæ nominis etymologia.

Primo quaeritur, Vndenam dictum sit Ecclesiasticum beneficium? Respondeo, Beneficium nihil aliud esse apud Scriptores Latinos, nisi munus in aliquem collatum cum de altero quis bene meretur. est enim beneficium, quod in alterius salutem, & commodum collocamus. At vero in Iure Canonico, & in præsentis Bene-

fici-
cium